

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI 8

KURAN'IN MESAJI (MEDİNE DEVRİ)

Hikmet Neşriyatı : 12
Seyyid Kutub Külliyyâtı : 8

Dizgi - Baskı
Fatih Gençlik Vakfı Matbaası
Kapak
Panel

Kapak Baskı
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>
MI OFSET

İSTANBUL — 1988

SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI

(ÖZET 8. KİTAP)

KURAN'IN MESAJI (MEDİNE DEVRİ)

Derleyen : İsmail Hakkı Şengüler

KLODFARER CADDESİ NO: 16/4
DİVANYOLU – İSTANBUL

☎ 526 49 56

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Copyright : Bu eserin yayın hakkı HIKMET NEŞRİYAT A. Ş.'ye
ait olup, kitaptan mütercimler ve yayınevi adı anıl-
madan kısmen de olsa iktibas edilemez.

İÇİNDEKİLER

Takdim ...	...	7
Önsöz	...	9
Nûh Sûresi	...	11
İbrâhîm Sûresi	...	21
Enbiyâ Sûresi	...	29
Mu'minûn Sûresi	...	37
Secde Sûresi	...	41
Tûr Sûresi	...	45
Mülk Sûresi	...	49
Hâkka Sûresi	...	55
Meâric Sûresi	...	59
Nebe Sûresi	...	65
Nâziât Sûresi	...	71
İnfitâr Sûresi	...	75
İnşikâk Sûresi	...	77
Rûm Sûresi	...	81
Ankebût Sûresi	...	91
Mutaffifin Sûresi	...	91
Zilzâl Sûresi	...	95
Rahmân Sûresi	...	99
İnsân Sûresi	...	103
MEDİNE'DE İNEN SÜRELER	...	107
Bakara Sûresi	...	107
Enfâl Sûresi	...	133
Âl-i İmrân Sûresi	...	139
Ahzâb Sûresi	...	157

Mumteherine Sûresi	...	...	...	...	167
Nisâ Sûresi	...	...	...	...	177
Hadîd Sûresi	...	...	...	...	199
Muhammed Sûresi	...	...	...	...	207
Ra'd Sûresi	...	...	...	...	217
Talâk Sûresi	...	...	...	...	225
Beyyine Sûresi	...	...	...	...	235
Haşr Sûresi	...	...	...	...	239
Nûr Sûresi	...	...	...	...	247
Hacc Sûresi	...	...	...	...	251
Munâfikûn Sûresi	...	...	...	...	255
Mücâdele Sûresi	...	...	...	...	261
Hucurât Sûresi	...	...	...	...	267
Tahrîm Sûresi	...	...	...	...	275
Teğâbun Sûresi	...	...	...	...	285
Saff Sûresi	...	...	...	...	287
Cum'a Sûresi	...	...	...	...	293
Feth Sûresi	...	...	...	...	295
Mâide Sûresi	...	...	...	...	311
Tevbe Sûresi	...	...	...	...	321
Nasr Sûresi	...	...	...	...	347
Gözleri Açan Kur'an	...	...	...	...	367
Kur'an'ın Değeri	...	...	...	...	367
Kur'an ve Kâinât	...	...	...	...	379

TAKDİM

Prof. Şeyyid Kutub'un tüm eserlerinin, her kesim tarafından kolaylıkla istifade edilmesini temin gayesiyle, yeniden taranıp gözden geçirilmesi, tekrarlarından ibaret olan kısımların çıkartılması ve sadece ana-fikirlerin yeni başlıklar haline getirilmesi maksadıyla hazırlanan SEYYİD KUTUB KÜLLİYÂTI'nın sekizinci cildini siz değerli okurlarımıza sunmakla bahtiyarız.

Okuyucunun mâli bütçesine ağır gelmeden, bu özet külliyatı elde edebileceğini ve kısa zamanda okuyup faydalanacağını düşünerek on cild halinde hazırladığımız bu külliyatın, şehid müellifin nesiller ötesine vermek istediği mesajın anlaşılması konusundaki boşluğu gerektiği şekilde doldurabileceğine inanıyoruz.

Temennimiz, bu hizmetin İslâm'a ve Allâh'ın rızasına uygun olmasıdır. Dua ve temenniler biz aciz kullardan, muvaffakiyet ise, Mutlak Hâkim olan Allâh'tandır. Bütün hamd O'na, minnet O'nadır.

HIKMET NEŞRİYAT A.Ş.

Seyyid Kutub Külliyyatının bu cildi Medine döneminde inen sûrelerin muhtevasını ele almaktadır. Ancak sayıca pek fazla olan Mekki sûreler bir önceki cildde tamamlanamadığı için bir kısmı bu cilde aktarılmıştır.

Medine dönemi —bilindiği gibi— Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kurduğu İslâm devletinin bütün temel müesseselerinin yerleştirildiği ve İslâm'ın dünyaya açılış hareketinin temellerinin atıldığı dönemdir. Mekke'de insanlara Allah'ın varlığı, birliği, kudreti, tevhid ve şirk gibi imâni ve i'tikâdi konular üzerinde durulurken, Medine'de daha çok, kurulan devletin temel müesseselerinin yerleştirilmesi ve dış dünyaya açılma gayretleri yer alır. Bu bakımdan Medine'de inen âyetler, Mekke'de temelleri pekiştirilen İslâm binasının çatısının çatılmasına ve iç bölümlerinin tanzim edilmesine ağırlık vermektedir. Böylece her iki dönem birlikte incelediğimiz zaman İslâm binasının nasıl kurulduğunu anlamış oluruz.

Seyyid Kutub burada, o eşsiz uslûbu ile bu binanın çatısının nasıl çatıldığını ve ne gibi engellerle

karşılaştığını Kur'an'ın diyalektiği içinde anlatmaktadır. Yine sûrelerin —kaynaklarda belirtildiği şekli ile— nüzûl sırası takibedilerek İslâm davetinin tarihi seyri gözler önüne seriliyor.

Mekke döneminin o kızgın havası içerisinde ağır işkenceler ve tehditlerle yüzyüze olan müminlere tarihin derinliklerin bir huzur meltemi estiriliyor. Ve Nuh Peygamberin kıssası etrafında müslümanların çektikleri sıkıntılar hafifletilmeye çalışılıyor:

NÜH SÛRESİ

Bu sûre tamamen Nûh peygamberin kavmi ile olan hikâyesinden bahsediyor. Yeryüzündeki dâva tecrübelerinden birisini anlatıyor. Beşeriyete tekrar tekrar sabit ve değişmez ilâçlarla tedavi etme dönemlerinden bir dönemi, hayırla şer arasındaki sonsuz savaşın bir kısmını, hidâyetle delâlet, hak ile bâtil arasındaki mücadeleyi dile getiriyor.

Nûh peygamberin tecrübesi, sapık ve inatçı, yanlış liderler peşinden koşan, hakka karşı büyüklenen, iman delillerinden yüz çeviren, hidâyet işaretlerine sırtını dönen, ruhundaki ve çevresindeki hakikatleri görmezlikten gelen, iç ve dış dünyada önüne açılan kitapta yazılanları okuyamayan sapık bir insan tasvirini açıklamaktadır.

Bu tecrübe aynı zamanda ilâhî rahmetin de bir tasviri mahiyetindedir. Bu ilâhî rahmet Allah'ın insan denen şu varlığa, doğru yolu bulması için yardım şeklinde tecelli etmekte ve sapıtmış, yolunu yitirmiş liderler peşinde koşan, hak ve hidâyet karşısında kibirlenen inatçı davranışlarına rağmen ardarda gön-

derilen peygamberlerde O'nun rahmeti tecelli etmektedir.

Hem bu tecrübe, sözü edilen hususların yanı sıra yorucu bir çabayı, yıpratıcı bir çalışmayı ve peygamberlerin, yolunu yitirmiş, azıtmış ve sapıtmış beşeriyeti hidâyete getirmek için yaptıkları şerefli ısrarı ve güzel sabrı tasvir etmektedir. Bu dâvada onların bir menfaati yoktur. Hidâyete erenlerden bir hidâyet vergisi alacak değildirler. İmanı elde ettiklerinden dolayı bir mükâfat geçmez ellerine. Mekteplerin, enstitülerin, zamanımızda ve her zaman yaptıkları gibi öğretici kadrolarına verdikleri maaş cinsinden bir maaş ve mükâfat beklemezler.

Hz. Nûh (a.s.)'un Rabbine takdim ettiği dokuzyüz elli yıllık ömrün hesabında bu bitmez tükenmez çaba, bu yorucu çalışma anlatılıyor. Mal ve izzet, güç ve kudret sahibi sapık lider mekanizmasının peşinde koşan inatçı kavmiyle yaptığı mücadeleler açıklanıyor. Hz. Nûh (a.s.) bunu şöyle ifâde ediyor:

«Nuh, şöyle dedi: "Rabbim! Kavmimi gece gündüz yılmadan imana davet ettim. Davetim onları, Sen'in yolundan daha çok uzaklaştırmaktan başka bir şeye yaramadı. Doğrusu ben bağışlaman için onları ne zaman imana davet ettiysem, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, beni görmemek için elbiselerine büründüler, inkârlarında ısrar ettiler ve büyüklendikçe büyüklendiler. Sonra ben onları açıkça imana davet ettim. Sonra da onlara, bazen açıktan açığa, bazen de gizliden gizliye hakkı tebliğ ettim. Ve şöyle dedim: Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin —şüphesiz ki O, çok bağışlayandır— Size gökten bol bol yağmur indirsin. Size çok mallar ve oğullar versin, bahçeler bağışlasın. İrmaklar akıtsın. Size ne oluyor da Allah'ın yüceliğine inanmı-

yorsunuz? Oysa O, sizi çeşitli merhalelerden geçirerek yaratmıştır. Allah'ın yedi göğü tabaka tabaka nasıl yarattığını, o tabakalar içinde ayı nasıl bir nur, güneşi de nasıl bir kandil yaptığını görmez misiniz? Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirdi. Öldükten sonra sizi tekrar oraya döndürecek ve oradan yine diriltip çıkaracaktır. Geniş yollarında gezip dolaşasınız diye Allah yeri sizin için halı gibi serip döşedi”.»

Bu yorucu çabayı, bu ısrarlı davranışı açıkladıktan sonra diyor ki:

«Nuh şöyle dedi: “Rabbim! Kavmim bana isyan etti. Malı ve evladı kendisine zarardan başka bir şey vermeyen kimseye uydu. Onlar büyük tuzaklar kurdular. Sakın ilâhlarınızı bırakmayın, «Ved», «Suvâ», «Yağus», «Yeûk» ve «Nesr» gibi putlarınızdan vazgeçmeyin dediler. Böylece, birçok insanı sapıttılar. Sen, bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır”.»

İşte elde edilen acı mahsül. Ama risalet hep aynı risalettir.

Bu acı tecrübeyi, sonsuza kadar yeryüzünde Allah dâvası emanetini taşıyacak olan ve bu alanda en büyük yükü omuzuna almış bulunan Hz. Peygambere anlatıyor. Hz. Peygamber burada kendinden önceki bir kardeşinin yeryüzünde iman hakikatini yerleştirmek için sarfettiği uzun ve çetin mücadelenin tablolarını görmektedir. Beşeriyetin, hak dâvasına karşı nasıl inat gösterdiğini, sapık liderlik mekanizmalarının insanlara hâkim olup onları nasıl bozduğunun macerasını görmektedir. Ayrıca Allah Teâlâ'nın bunca inad ve dalâlete rağmen beşeriyetin fecir çağı olan atası Nuh peygamber zamanından beri ardarda gönderdiği peygamberlikler konusundaki iradesine muttali olmaktadır. Bu gerçekler Mekke'deki

İslâm cemaatine ve her yerde bulunan müslümanlara açıklanıyor. Çünkü onlar yeryüzünde Allah dâvasının varisleri ve bu dâvadan neş'et eden ilâhi nizamın sahipleridir. O gün ve her cahiliyet ortamında yaşamı bu nizama dayanan mü'minlere açıklanıyor. Burada mü'minler beşeriyetin ikinci atasının uzun ve sürekli mücadelelerini görmekte, Allah'ın iman etmiş azınlıklara yardımını ve o sırada kapsamlı bir felâketten kurtarışını müşahade etmektedirler.

Bu tecrübeler müşriklere kendileri gibi hakikati yalanlayan geçmişlerinin başlarına gelenleri görmeleri, Hak Teâlâ'nın kendilerine acıyarak peygamber göndermesini idrâk edip umumî helâkten kurtulmaları ve bunun için kendilerine bir süre mühlet verildiğini göstermek için anlatılıyor. Hz. Peygamber bütün vasıtalara baş vurup gittikten ve kavmi de yapacağını yaptıktan sonra Nûh peygamber gibi onlar hakkında herhangi bir beddua yapmış değildir:

«Zalimlerin sadece sapıklıklarını artır.»

«Nuh şöyle dedi: "Rabbim! Kâfirlerden yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma! Eğer onları yeryüzünde bırakırsan kullarını saptırırlar ve ancak günahkâr ve kâfir çocuklar doğururlar.»

Doğrusu insanı bir dehşet ve hayret yakalıyor, korku ve ürperti bürüyor âyet-i kerimenin peygamberlerin bu ardarda gelen çabasını anlatışından, sapık ve inatçı insanları hidâyete çekmek için sarfettikleri gayreti görmesinden de Allah'ın birer birer bu dönek ve inatçı insanlara peygamber gönderişindeki devamlı iradesini düşünüyor. İnsan az kalsın şöyle sual sormak istiyor: İşte görüyorsun bunca uzun çabanın mahsulünü ve bunca yüce fedakârlıkları. Ta Nûh peygamberden Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberlerin ve onların ardındaki mü'minlerin Allah

dâvası uğrunda verdikleri büyük kurbanların neticesini...

Görüyorsunuz Nûh peygamberin bu ve diğer sûrelerde anlatmış olduğunu. Çok uzun bir hayatın tamamını içine alan yorucu bir çaba, kavmini küfürden vazgeçirmeye yetmemiş aksine onlar alay ve istihza ile ona karşı koymuşlar, Allah'ın peygamberi ise güzel güzel sabır ve açıklamalar yaparak güzel bir edep ile karşılamış onları.

Hem tarihin başından beri ardarda yapılan bu çalışmalar, hiç bir zaman arası kesilip durmamış olan o yüce fedakârlıklar... Alay edilen peygamberler, ateşe atılıyorlar, testerelerle biçiliyorlar. Yerlerinden ve yurtlarından kovuluyorlar. Nihayet son peygamberlik müessesesi geliyor. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve beraberindeki mü'minler o bilinen ve görülen çabayı harcıyorlar. Sonra onun peşinden gidenler her zaman ve her yerde dâvasını yürütenler yorucu çabalara ve öldürücü fedakârlıklara katlanıyorlar...

Bütün bu çabaların mahsulünü, bütün bu fedakârlıkların neticesini, bunca zor ve acı cihadın sonuçlarını görüyorsunuz, hep aynı... Sonra... Bütün insanlık Hz. Allah'ın inayetine muhatap oluyor. Ve hiçbirisinin arasında fark gözetilmeden, inat, ısrar ve yüklenmelere, insan adı verilen şu zavallı yaratığın peşpeşe sıralanan davranışlarına rağmen ilâhî irade hiç bir zaman için kararını değiştirmiyor.

Bütün düşüncelerden sonra yukarıda sorulanın cevabını hiç tartışmadan evet diye veriyoruz.

Evet, iman hakikatinin yeryüzünde yer etmesi bütün bu çabalara, bu sabırlara, bu meşakkatlere, peygamberlerin ve onların ardından gelen her nesilden samimi insanların yaptıkları bitmez tükenmez fedakârlıklara değer...

Öyle sanıyoruz ki bu hakikatin yer etmesi biz-zat insanın varlığından bile büyük bir gerçektir. Sa-de insanın mı, yeryüzünün ve yeryüzünde bulunan her şeyin... Daha da ileriye giderek yeryüzünün gö-rülmeyecek ve önemsenmeyecek derecede küçük bir zerreden ibaret kaldığı korkunç kâinat okyanu-sundan daha büyük bir gerçektir.

İlâhî irâde insan denen bu varlığı muayyen hu-susiyetleriyle yaratmak istemiş ve bu hakikatin onun iç dünyasında, hayat nizamında yer ederek doğru-dan doğruya Allah'ın inayeti ve tevfiğiyle birlikte in-sanın çabasına bağlı kalmasını irade buyurmuştur. Allah'ın bu varlığı neden bu hususiyetlerle yarattığı konusunda bir şey bilmiyoruz. Doğrudan doğruya iman hakikatinin ve hayat nizamının insan tarafından idrâk edilip onun çabası ve iradesi ile gerçekleştiril-mesi hususunun neden kendi eline verildiğini bilmi-yoruz. Melekler gibi sırf iman ve itaat için yaratılma-yışının veya şeytan gibi sırf kötülük ve günah için hakedilmeyişinin sırrını bilmiyoruz.

Biz bu sırdan haberdar değiliz. Sadece inanıyo-ruz ki bu varlığın bu hususiyetlerle yaratılışının ta-mamen varlık prensipleriyle ilgili büyük bir hikmeti vardır.

Şu halde insanın kalbine iman hakikatini yerleş-tirmek için büyük bir çabaya ihtiyaç vardır. İşte bu çabayı yüce Allah seçkin kulları olan peygamberler vasıtasıyla temin etmiştir. Onların ardından gelen seç-kin ve samimî mü'minler yoluyla devam ettirmiştir. Onları yeryüzünde bu gerçeği yerleştirmek için seç-miştir. Çünkü bu gerçeğin yerleştirilmesi onların ya-pacağı yüce ve zor fedakârlıklara, acı ve meşakkatli çabalara denktir.

Filhakika bu gerçeğin bir kalpte yer etmesi demek o kalp sahibinin Allah Teâlâ'nın nurundan aldığı bir kıvılcımla tutuşması, ilâhî esrardan bir sırrı içinde saklaması ve böylece varlıklar âleminde hak-
kım geçerli kudretinin vasıtalarından bir vasıta olması için kâfidir. Bu hakikat bir tasvir veya yakıştırma değil gerçeğin ta kendisidir. Bu gerçek insanın kendisinden, yaşadığı yeryüzünden ve gökyüzünden ayrıca bütün bu koca kâinattan daha büyük bir gerçektir.

Ayrıca iman hakikatinin beşer hayatında veya bir beşer topluluğunun hayatında yer etmesi demek, bu yeryüzünde yaşanan hayatın ebedi hayata bağlan-
ması ve kişiyi bu bağlılığa bağlı kılan seviyeye yüceltmesi demektir. Bu fani bir varlığın baki bir varlığa bağlanması demektir. Bu neticenin elde edilmesi için her fedakârlığa katlanmak, insanlığın uzun hayatı boyunca bir gün veya bir saat tahakkuku için her zorluğa koşmaya değer. Çünkü bu şekilde de olsa söz konusu gerçeğin tahakkuku insanlığın diğer nesillerinin önüne açık ve seçik şekilde nur meşalesini diker. Ve ardından gelen nesiller ona ulaşabilmek için uzun savaşlara ve mücadelelere girerler.

Tarih vâkıalar ve tekerrür eden hadiseler ispat etmiştir ki, insan ruhu kendisinde yer eden Allah'a iman hakikatiyle vardığı mertebelere ve mukadder olan kemal ufkuna başka hiç bir vasıtayla ulaşamamıştır. Bu yoldan ulaştığı ufuklara beşer hayatı başka hiçbir yolla ulaşamamıştır. Bu gerçeğin yeryüzünde hâkim olduğu ve ona bağlananların beşeriyetin kumandasını eline aldığı anlar insanlığın erişilmez zirveleri olarak tarihte yerini almıştır. O anlar bir hayal değil bir rüya olmuş, ama rüya iken bile insanların yaşadığı dünyada gerçekten yaşanmıştır.

Beşeriyet ne felsefe, ne ilim, ne san'at, ne bir doktrin, ne de bir sistem yoluyla Allah'a iman hakikatinin ruhlarda yer ettiği hayata yön verdiği, düşünce ve değer ölçülerine şekil kazandırdığı anlarda ulaşabileceği üstün seviyeye ne ulaşabilir ne de yükselebilir. İşte bu hakikatten mükemmel bir hayat nizamı doğar. İster bu ilk peygamberliklerde olduğu gibi kısa ve öz olarak geçmiş olsun, ister son peygamberlikte olduğu gibi geniş ve açıklamalı olarak gelmiş olsun, netice değişmez.

Bu inanç sisteminin Allah katından gelmiş olduğunun kesin delili ise iman hakikatinin hayatında yer etmesi ve beşer mahsulü hiçbir vasıta ile ulaşamadığı üstün seviyeye ulaşmasıyla sabit olan tarihi gerçektir. İnsanlık bu seviyeye ne ilimle, ne felsefeyle, ne san'atla, ne de herhangi bir doktrinle ulaşabilmiştir. Mü'minler bu kumanda mekanizmasından ayrıldığı zaman saydığımız şeylerden hiçbirisi onu kurtarmamış, bilakis değer ve ölçüsünü yitirmesine, insanlığını kaybetmesine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra sinir hastalıklarının, düşünce krizlerinin ruhi bunalmaların içinde kıvrınmasına sebep olmuştur. Madde ve bedeni istirahat vasıtalarını sağlamış, medeniyetin her sahasında muazzam ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen imanlı kumandayı kaybedince her şeyini de kaybetmiş ve bunlardan hiç birisi onu mutlu edememiş, huzura kavuşturamamış, kendisine rahat yüzü gösterememiştir. İman gerçeklerinin gölgesinde yüceldiği seviyeye ve hayat düşüncesine kat'iyen ulaşamamıştır. Bu inanç sisteminin gölgesinde bağlandığı şekliyle mevcudatla kat'iyen bağlantı kuramamıştır. Bu hakikatin yer ettiği dönemlerde fark ettiği insanın şahsiyetine saygı duygusunu hiçbir dönemde görememiştir. Şüphesiz ki İslâm düşüncesinin

bilumum varlık ve insanın mevcudiyetinin hedefi üzerinde makul araştırmalar yapan kimse kesin olarak bu neticeye ulaşır.

Bütün bunlar için hiç tereddütsüz diyebiliriz ki, mü'minlerin sarfettikleri dayanılmaz çabalara, yüce fedakârlıklara değer. Allah'a iman hakikatının yer-yüzünde gerçekleşmesi, Allah'ın nurundan aldığı kıvılcımla tutuşmuş olan kalplerin bulunması, ruhunu Allah'ın ruhuna bağlayan insanların gelişmesi için, Allah'ın hayat nizamının ortaya çıktığı insani hayatın tahakkuku için sarfedilen gayretlere hiç şüphesiz ki değer. Bu nizamın hakim olduğu cemiyette insanların düşünce ve ahlâkları yücelik kazanır. Hayatlarındaki günlük davranışları üstün seviyeye ulaşır. Nitekim beşeriyet, tarihinin dönemlerinden bir dönemde bunu fiilen görmüştür.

Beşeriyet yine tıpkı Nüh peygamberin, İbrahim, Mûsa, İsâ ve Muhammed (a.s.) ve bunların yüce kardeşlerinin davetinden yüz çevirdiği gibi yüz çevirecek, sapık kumanda mevkileri peşinde koşacaktır. Hakka davet edenleri çeşitli işkencelere arptıracak, türlü sindirme metoduyla sindirmeye çalışacaktır. İbrahim Peygamber (a.s.)'i ateşe attığı gibi, Zekeriya Peygamber (a.s.)'i testereyle biçtiği gibi ve tarih boyunca diğer peygamberleri ve elçileri alay ve istihza ile karşıladığı gibi...

Fakat şunu kesin olarak belirtelim ki, Allah'a davet, Allah'ın istediği gibi kendi yolunda muhakkak yürüyecektir. Çünkü bu yolda elde edilenler böyle zor çabalara ve etin fedakârlıklara değer. İsterse netice Allah Teâlâ'nın nurundan bir kıvılcım kapmış ve ruhunu ona bağlamış bir kalbin elde edilmesine münhasır olsun.

Nûh peygamberin devrinden Hz. Muhammed (s.a.v.) devrine kadar bu ardarda gelen, birbirini takip eden peygamberlik kafilesi bize Allah'ın iradesinin bu büyük iman hakikatini ve dâvasını sürdürüp gideceği hususunda tecelli ettiğini gösterir. Bu dâvanın değerini ve elde edilen neticenin ehemmiyetini ifade eder. Bu neticenin en az ihtimalle iman gerçeğinin ölüme çarptırılmasalar bile dâva adamlarının kalplerinde yer etmesidir. Şüphesiz ki Allah yolunda ölmek çok zor bir şeydir. Ama onlar bundan kaçınmazlar. Ve böylece toprağın üstüne çıkarlar. Toprağın cazibesinden kurtulup kölelikten hürriyete kavuşurlar. Yalnız başına bu bile büyük bir kazançtır. Çok acı çabalardan da büyüktür. Hem dâva adamlarının kazancıdır, hem de bu sınıf insanlarla karşılaşan ve bu şerefe nail olan insanlığın kazancıdır. Meleklerin yeryüzünü bozan ve kan döken bu varlığa secde etmesini emreden Allah'ın lütfuna lâyık bir kazançtır. İnsan bu nitelikleriyle birlikte kendi fedakârlığı, çalışıp çabalaması sonunda Allah'ın nurundan bir kıvılcım kapmaya hazır vaziyettedir.

İBRÂHÎM SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur. Ve ana mevzuunu da Mekke'de inen sûrelerin konusu teşkil eder. Umumiyetle bu mevzular büyük esaslarıyla birlikte inanç, vahy, risalet, tevhid, ölümden sonra diriliş, hesap ve cezadır. Bu sûre de kendisine has bir metodla konuları beyan ediyor. Kur'an'ın her sûresinde olduğu gibi bu sûre bazı hususiyetler taşıyor. Sürenin havası, mevzuları sunuş tarzı ve büyük gerçekler üzerine tuttuğu projektörleriyle apayrı bir hüviyet arz ediyor. Çoğunlukla diğer sûrelerdeki gerçeklerden farklı olmayan bu gerçekler ayrı bir açıdan inceleniyor. Hususî aydınlatmalar ile özel ilhamlar veriyor. Ayrıca gerçeklerin sûre içinde kapladığı alanla birlikte sunuluş havası da değişik. Bazı yerlerde fazla, bazı yerlerde az. Okuyucu bu gerçekleri, diğer yerlerde karşılaşmamış gibi yepyeni olarak hissediyor. «Edebî temaslar» çok kuvvetli. Biz bu terimi özellikle kullanıyoruz. Çünkü Kur'an'ın üslubu içerisinde mucizevî bir şekilde beliriyor.

Sürenin adı ve konusunun tesiri olduğu farkedi-

liyor hemen... Hz. İbrahim (a.s.), peygamberin atası... Hz. İbrahim, Rabbine şükreden ve O'na (c.c.) sığınarak yardımını talep eden bir Allah dostu, Halilul-lâh... Bu safhaların ifade ettiği mânaların tümü göz önünde bulundurulmuş ve sürenin havası içerisinde yer etmiş. Belirtilen gerçekler de, bu gerçeklerin ifade tarzında, üslûp ve tonunda açıkça beliriyor.

Sûre-i celilede birçok itikadi gerçekler yer alıyor. Ama bu gerçekler içinde iki tanesi özellikle havaya hâkim oluyor. Sürenin içinde yer alan İbrahim Peygamber (a.s.)'in tasvirine de gayet uygun düşüyor bu gerçekler:

I — Bütün peygamberlerin ve peygamberlik müessesesinin birliği, getirmiş oldukları davetin teklifi, hepsinin de cahiliyet ve şirk erbabına karşı aynı şekilde davrandıkları, değişik zamanlarda ve yerlerde gelmiş olmalarına rağmen davranış şekillerinin aynılığı gerçeğidir.

II — İkinci gerçek ise Allah'ın insanlara verdiği nimeti şükürle arttıracığı, buna rağmen birçok insanların 'bu gerçeği reddedip, inkâra kalkıştıklarının belirtilmesidir.

Bu iki gerçeğin veya bu iki tür ifadenin açıkça görülmesi diğer gerçeklerin bulunmamasını gerektirmez elbette. Şu kadar var ki, sürenin havasına hâkim olan bu iki gerçeğin belirtilmesidir. Ki biz buna işaret etmek istiyoruz.

Sûre-i celile Peygamberin vazifesini ve peygamberlere bildirilen kitabın mahiyetini açıklayarak başlıyor. Bundan da anlaşılıyor ki gerek peygamberlerin gerekse gönderilen kitapların ana vazifesi insanları karanlıktan çıkarıp aydınlığa ulaştırmaktır. Tabiiyle bu; ancak Allah'ın izni ve müsaadesi ile olur:

«Ey Muhammed! Bu, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa, her şeye galip ve övülmeye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için, sana indirdiğimiz bir kitaptır.»

Sürenin sonu da yine risalet mefkûresinin taşıdığı bu büyük hakikati, tevhid hakikatini izahla geliyor:

«Bu Kur'an, sakındırılınsınlar, Allah'ın ancak, bir ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye insanlara bir tebliğdir.»

Bu arada Hz. Mûsâ (a.s.)'nın da Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gönderilişi gibi peygamber olarak gönderildiğini ve aynı gayeyi güttüğünü hattâ ibare ve lâfızlarının bile benzer olduğunu bildiriyor:

«Şüphesiz, Musa'yı mucizelerimizle gönderdik. Ona şöyle dedik: "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar, onlara, Allah'ın hadiseli günlerini hatırlat." Şüphesiz ki bunda, her sabredip şükreden için nice ibretler vardır.»

Ayrıca bütün peygamberlerin ana vazifesinin tevhid gerçeğini açıklamak olduğunu beyan ediyor:

«Her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik ki onlara apaçık anlatsın.»

Bu âyet-i kerime peygamberlerin vazifesini açıklamakla birlikte onların da birer beşer olduklarını ve beşer olma vasıflarının vazifelerini belirttiğini bildiriyor. Peygamber sadece bir tebliğcidir, korkutucu ve müjdeleyicidir. Allah'ın izni olmaksızın bir harika getirecek güçte değildir. Allah isterse o, bir harika nevinden olan mucizeyi gösterir. Yoksa kendi isteği ve kavminin arzusu ile değil. Kavmini hidâyete veya dalâlete götürmek te onun elinde değildir. Gerek hidâyet, gerekse dalâlet Allah'ın sonsuz meşiyet ve istemine bağlı bulunan kanunlarına göre olur.

Cahiliyet hayatı yaşayan bütün milletler önce peygamberlerin beşer olmalarına itiraz etmişlerdir. Burada âyet-i kerime onların müşterek sözlerini nakle ediyor bize:

«Onlar da: «Siz de bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Davet ettiğiniz şeylerle bizi, atalarımızın taptıklarından uzaklaştırmak istiyorsunuz! Bize apaçık bir delil getirin.»»

Topluca peygamberlerini reddedişlerini de şöyle ifade ediyor:

«Peygamberleri onlara şöyle dediler: «Evet, bizler de sizler gibi birer insanız. Fakat Allah, kullarından dilediğine lütufta bulunup onu peygamber seçer. Biz sizin istediğiniz delilleri, ancak Allah'ın izniyle getirebiliriz. Mü'minler sadece Allah'a güvensinler.»»

Bu arada âyet-i kerime insanları karanlıktan çıkarıp nura kavuşturmanın da yine «Rablerinin izni» ile olacağını özellikle beyan ediyor. Her peygamberin kavmine gerçekleri gösterdiğini... Allah'ın ise dilediğini doğru yola, dilediğini dalâlete götüreceğini bildiriyor.

Gerek bu ifadeden, gerekse o ifadeden peygamberlerin hakiki vazifeleri ve yaptıkları şeylerin mahiyeti açıklanmış oluyor. Şu halde peygamberlerin ne vazifeleri, ne de hakiki durumları, zat-ı ilâhî ve sıfât-ı Rabbâniyeye hiç mi hiç benzememektedir. Tevhid bütün safiyeti, aydınlığı ve temizliği ile apaçık görünmektedir. Hiç bir beşer Allah'a benzemez ve O'na denk olamaz...

Bu arada sûre-i celîle Allah'ın, peygamberlere ve Kendi'sine gerçekten inanmış mü'minlere vaadinin tahakkuk edeceğini de belirtiyor. Bu vaad dünya hayatında yeryüzünün varisleri ve galipleri olarak tahakkuk ediyor, âhirette de mü'minleri nimetlere gark

ederek, yalancıları azaplandırarak tahakkuk edecektir.

Bu gerçeği âyet-i kerime toplu olarak peygamberlerle kavimleri arasındaki savaşın dünyadaki merhalelerini anlattıktan sonra takdim ediyor.

Sûrenin umumi havasına hâkim olan ve Allah'a şükredip hakka yönelen İbrahim Peygamber (a.s.)'in tasvirlerine de uygun düşen iki mühim gerçeğe gelinece... Bütün peygamberlerin ve peygamberlik müessesesinin birliği, getirdikleri davetin tekliği ve yalancı cahiliyet erbabının karşısında aynı şekilde dikilmeleri ile Allah'ın bütün insanlara nimetler ihsan ettiği ve özellikle seçilmiş kullarına bu nimetini artırdığını belirten gerçeğe ayrı bir bahis tahsis etmeyi uygun buluyoruz.

I — Birinci gerçeği, âyet-i kerime bambaşka bir üslup orjinalitesi içerisinde gözler önüne seriyor. Daha önceki sûreler bu gerçeği her peygamberin getirdiği davetin birliği şeklinde açıklamışlardı. Her peygamber kendi kavmine söyleyeceğini söyleyip geçiyordu. Sonra bir başka peygamber geliyor o da aynı sözleri söylüyor ve geçip gidiyordu. Kavimlerinden hep aynı karşılıkları alıyorlardı. Bazı yalanlayıcılar bu dünyada azaba çarptırılıyordu, bazısı ise muayyen bir müddete kadar bekletiliyordu. Sonra da yeryüzünde hesaplarını veriyorlardı yahut hesapları öbür dünyaya kalıyordu. Fakat âyet-i kerimeler orada bütün peygamberleri birbiri ardı sıra anlatıyor ve bir şeridin devamıymış gibi ta ilk peygamberden başlayan şerit yürüyerek en son peygambere kadar uzanıyordu. Bunun en güzel örneğine A'raf ve Hûd sûrelerinde rastlamıştık.

Bütün peygamberlerin atası olan İbrahim (a.s.)'in sûresi ise bütün peygamberleri tek bir safta toplu-

yor, cahiliyet mensuplarının tümünü de diğer safta birleştiriyor. Bu iki saf arasında durmadan bir savaş sürüp gidiyor yeryüzünde. Süre bu noktada hemen bitivermiyor, adım adım onları hesap günü de takip ediyor.

Biz peygamberlerin ümmetini de, cahiliyet erbabını da aynı yerde müşahede ediyoruz. Aralarında zaman ve mekân farkı olmasına rağmen aynı sahada karşımıza çıkıyorlar. Zira gerek zaman, gerekse mekân geçici engellerdir, kâinatımızdaki asıl gerçek iman ve küfür gerçeğidir. İman ve küfür hakikati zaman ve mekân engelinden çok daha büyük ve önemli bir hakikattir.

İşte burada Nûh Peygamber (a.s.) zamanından beri gelen nesiller toplanıyorlar. Bu toplantıda peygamberler de hazır bulunuyorlar tabii. Zaman ve mekân engeli dürülüyor bir anda ve o büyük gerçek bütün azametiyle karşımıza çıkıyor. Bütün peygamberler tek birlik halinde toplanıyorlar, onlara karşı gelen bütün cahiliyet erbabı da tek bir birlik halinde toplanıyor. Ve Allah'ın mü'minlere vaad ettiği zafer gerçeği ortaya çıkıyor. Mü'minler topluca yeryüzünün halifesi ve varisi oluyorlar. Tek bir saf halinde toplanmış bulunan zalimler ve despotlar ise rezil ve rüsvay olarak kaybediyorlar. Bu dünyada acıklı azaplar bekliyor onları. Bu gerçek Allah Teâlâ'nın yüce peygamberine buyurduğu kelamında canlı olarak ifade ediliyor:

«Ey Muhammed! Bu, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa, her şeye galip ve övülmeye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için, sana indirdiğimiz bir kitaptır.»

Hız. Mûsâ (a.s.)'ya söylediği sözde de şöyle ifade ediliyor:

«Andolsun ki Mûsâ'yı; kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar diye gönderdik.»

İmanla küfür arasındaki savaş burada bitmiyor. Âyet-i kerime savaşın oradaki durumunu da adım adım takip ediyor. Âhiret alanında nasıl geliştiğini birer birer anlatıyor.

Ve bütün bunlar dünyada başlayıp âhirette biten savaşın tek bir savaş olduğuna, birisinde başlayıp diğerinde son bulduğuna işaret ediyor.

Ayrıca dünyada başlayan örnekler âhirette de devam ediyor. Bu da gösteriyor ki iki grup arasındaki savaş bu dünyada başlamakta ve âhirette bitmektedir. Güzel bir söz, iyi bir ağaç gibidir. Peygamberlik ağacı, iman ağacı ve hayır ağacı gibi... Çirkin bir söz ise kötü bir ağaç gibidir. Cahiliyet ağacı, bâtıl ağacı, yalan ağacı, şer ağacı ve zulüm ağacı gibi...

II — İkinci gerçek ise Allah'ın verdiği nimet ve bu nimetler karşısında şımarıp şükür etmekle ilgilidir. Sürenin umumî havasında bu gerçeğin izlerini görüyoruz. Yer yer dağınık halde hep bu gerçekle karşılaşılıyor.

Bir kere Allah bütün insanlığa verdiği nimetlerin hepsini sayıyor. Mü'min ve kâfir, salih ve zalim, iyi ve kötü, itaatkâr ve isyankâr olan herkese bu nimetlerin verilmiş olduğunu ve bunun tamamen Allah'ın bir rahmeti ve lütfu olduğunu, bu noktada fark gözetilmediğini beyan ediyor. Bunlar bir lütuf olmakla beraber belki şükrederler diye ihsan edilmektedir. Âyet-i kerime bu nimetleri büyük kâinat sahasından örnekler vererek zikretmekte ve bu nimetleri varlıklar alanının içine girdirmektedir:

«Gökleri ve yeri yaratan, semadan su indirip onunla size rızık olarak meyveler çıkaran, izniyle denizde seyretmek üzere gemileri hizmetinize veren, ırmakları

emrinize âmade kılan Allah'tır. Vazifelerini devamlı yerine getiren güneşi ve ayı hizmetinize veren, geceyi ve gündüzü emrinize âmade kılan yine Allah'tır. Allah, istediğiniz her şeyden size verdi. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan, çok zalim ve nankördür.»

İnsanlara peygamberlerin gönderilmiş olması da en azından bunlar kadar hattâ daha fazla önem ifade eden bir nimettir:

«Bu, insanların Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için sana indirdiğimiz bir kitaptır.»

Allah'ın mevcudattaki nimetlerinin en kıymetlilerinden birisi de nurdur. Buradaki nurdan murad en büyük nur olan Zât-ı Bâri'dir. O ışıktan doğar insanın varlığı, o ışıktan parlar insanın kalbi ve duyguları. Mûsâ'nın kavmine karşı ifa ettiği vazifeler böyle olduğu gibi diğer peygamberlerin ifa ettiği vazifeler de aynı şekilde olmuştur.

Bütün peygamberler topluluğunun sözünde de bu birliğin izine rastlıyoruz:

«Sizin günahlarınızı bağışlamak için davet ediyor sizi...»

Bağışlamak için davet etmek de en azından nura ve ışığa kavuşmak için yapılan davet kadar önemli bir nimettir.

Nimetten söz açılmışken Hz. Mûsâ'nın kavmine Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlatan ifadesi yer alıyor:

«Hani bir zaman, Musa kavmine şöyle demişti: “Allah'ın sizlere verdiği nimeti hatırlayın! Allah, bir zamanlar size, dayanılmaz işkenceler yapan, oğullarınızı boğazlayıp, kadınlarınızı sağ bırakan Firavun ailesinden, sizi kurtarmıştı. Bütün bunlarda, sizin için Rabbinizden büyük bir imtihan vardır.”»

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur. Ve ele aldığı ana konu da Mekke'de nazil olan sûrelerin işledikleri konudur. Yâni, inanç konusu... Bu konuyu iki büyük saha içerisinde işlemektedir. Bunlardan birincisi tevhîd, ikincisi peygamberler ile öldükten sonra dirilmedir.

Sûrenin akışında bu ana mevzu ele alınırken büyük kâinat kanunları gözler önüne serilmekte ve bunların inanç ile olan bağlantısı bahis konusu edilmektedir. Buna göre inanç da bu kâinatın temel yapısından bir bölümdür. Ve aynı temel kanunlara göre seyreder. İnanç, üezrine kaim olduğu hak prensibi, göklerin ve yerin üzerine dayandığı hak prensibinin aynısıdır. İnanç göklerin ve yerin yaratılışında gözönünde bulundurulmuş ve başıboşluğa, bâtıla asla yer bırakmayan ciddiyet prensibine dayanır. Nasıl ki kâinatımızda oyuncak olsun diye ve başıboş olarak lüzumsuz yere yaratılmış hiç bir yaratık mevcut değilse, inançta da ciddiyetten uzak hiç bir şey yoktur :

«Biz göğü, yeri ve aralarındakileri oyun oynarcasına yaratmadık.»

Bu esas noktadan hareket ederek büyük kâinat sahasında da dolaştırıyor. Göklerde ve yerde, sarp dağlarda ve vadilerde, gecelerde ve gündüzlerde, güneşte ve ayda birer birer dolaştırarak dikkatlerini, varlıklara hükmeden ve onları idaresi altında bulunduran yaratıcıya tevcih ediyor. Buna göre mülk sahibi yalnız O'dur. Yaratıklar da O'nun eşi bulunmadığı gibi, mülkünde de ortağı yoktur:

«Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, mutlaka göklerin de yerin de düzeni bozulur, harab olurdu.»

Bilâhare âyet-i kerime zihinleri bu yeryüzündeki hayata ve hayat kaynaklarına hükmeden kanunların bir tek prensibe dayalı oluşuna yöneltiyor:

«Her canlıyı sudan yarattık.»

Bir de bütün canlıların en sonunda varacağı noktanın birliğine işaret ediyor:

«Her canlı ölümü tadacaktır.»

Bundan sonra varılacak âkıbeti belirtiyor:

«En sonunda Bize döndürülürsünüz.»

Bu büyük kâinat kanunları ile inanç arasında çok kuvvetli bağlantılar vardır. Bir kere zaman içerisinde gelip geçen bütün peygamberler aynı zincirin halkası olarak hep aynı gerçekleri getirmişlerdir:

«Ey Muhammed! Biz senden önce hiç bir peygamber göndermedik ki, ona: "Ben'den başka hiç bir ilâh yoktur. O halde ancak Bana ibadet edin" diye vahyetmemiş olalım.»

Bir kere ilâhî irade bütün peygamberlerin insanlardan olmasını dilemiştir:

«Senden önce gönderdiğimiz her erkeğe vahyet-tik...»

Nasıl büyük kâinat kanunları ile inanç arasın-da kuvvetli bağlantılar var ise inancın yeryüzündeki prensipleri arasında da aynı tarz bağlantılar mevcuttur. Bir kere Allah'ın değişmez bir kanunu vardır. O da, hakkın en sonunda batılı mağlup edip ezmesidir. Zira hak, kâinatın ana dayanağını teşkil eder. Bunun için hakkın galip gelmesi Allah'ın değişmez bir kanunudur:

«*Bilakis Biz hakkı batıla çarparız da, hak, batılın beynini parçalar. Böylece batılın canı çıkar.*»

Yine bu kanunu gereğince Allah, hakkı yalanlayan-ları ve zulmedenleri muhakkak helâk eder ve peygamberlerle onlara inananları mutlaka kurtarır:

«*Sonra onlara verdiğimiz sözü tutup onları ve di-lediklerimizi kurtarıp aşırı gidenleri helâk ettik.*»

Allah'ın değişmez bir kanunu da yeryüzüne salih kul-larını varis kılmasıdır:

«*Yemin olsun ki Biz, Tevrat'tan sonra Zebur'da da "Yeryüzüne mutlaka salih kullarım vâris olur." hük-münü koymuştuk.*»

İşte bunun için âyet-i kerime bütün peygamber-leri bir ümmet olarak mütalâa ediyor ve çok kısa ifa-delerle serdettiği beyanlarında bu uzun zincirin hal-kalarını tek bir halka olarak gözler önüne seriyor. Peygamberler halkasından bahsederken bir nebze İb-rahim peygamberin kıssasına, bir nebze de Davud Peygamber (a.s.)'le Süleyman Peygamber (a.s.)'in kıssasına temasdan sonra Nûh, Mûsa, Harûn, Lût, İsmail, İdris, Zülkifil, Zinnûn, Zekeriya, Yahya, İsa (aleyhimusselam)'nın kıssalarına çok kısa işaret ediyor.

Bu işaretlerde bile sürenin içinde bahis konusu edilen hususlar bütün çıplaklığıyla göze çarpıyor. Biz onları daha önce genel kaideler ve prensipler şeklinde görmüşken şimdi peygamberlerin ve dâva adamlarının hayatından alınmış gerçek manzarası halinde seyrediyoruz.

Bu arada bazı kıyamet sahnelerine de yer veriliyor. Bu sahnelerde söz konusu edilen ifadelerin anlamı kıyamet gününde gerçekleşen birer manzaraymış gibi gözler önüne seriliyor.

Ve böylece sürenin bütününde yer alan değişik tondaki vuruşlar aynı hedefin üzerinde kümeleniyor. Bu hedef peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nin getirdiği inancın özünde yer eden asıl gerçeği kavrayabilmesi için insan gönlünü coşturmaktadır. Ne var ki, insanlar bu gerçeklerle karşılaşırken çoğu kere ondan gafil bulunuyorlar ve alay mevzuu yapıyorlar. Nitekim sürenin giriş kısmında şöyle tasvir ediliyor:

«İnsanların hesaba çekilme zamanı yaklaştı. Fakat onlar hâlâ gaflette, aldırmıyorlar. Onlara Rablerinden yeni bir âyet gelmeye dursun, ille de onu eğlenceye alarak dinlerler.»

Süphesiz ki bu peygamberin getirdiği risalet tamamen hakkın ve ciddiyetin ifadesidir. Tıpkı kâinatın da gerçek ve ciddiyet prensiplerine dayalı olduğu gibi. Binaenaleyh bu risalet konusu ele alınırken alay ve eğlenceye mahal yoktur. Mucize ve harika peşinde koşmak gereksizdir. Harika ve mucize arıyorlarsa kâinatta Allah'ın mucizeleri bitmez tükenmez. Kâinat kanunlarının hepsi bu mucizelerin ifadesidir. Ve bütünüyle yegâne yaratıcı ve kudret sahibi

olan Allah'ın varlığına delâlet eder. Bu risalet ise o bir tek yaratıcı ve kudret sahibinin katından gelmiştir.

Bu sûreyi dört ana bölüme ayırmak mümkündür. Ve umumî akış bu dört bölüm üzerinde seyretmektedir.

Birinci bölüm, insan kalbini yakalayarak sarsan ve kuvvetli darbeleriyle yerinden oynatan bir giriş kısmıyla başlıyor. Ve insana, çok yakın olan korkunç bir tehlikeyi hatırlatıyor. Halbuki insanoğlu kendi kendisini aldatarak bu tehlikeden gafil bulunmaktadırdır:

«İnsanların hesaba çekilme zamanı yaklaştı. Fakat onlar hâlâ gaflette aldurmuyorlar.»

Bilâhare geçmiş milletlerin, Rablerinin âyetlerinden gafil olarak yaşayan ve zulüm bataklığına dalmış olarak hayatlarını sürdüren eski kavimlerin acı âkıbetlerinden alınmış bir bölüm geliyor ki, insanı sarsarak tiril tiril titretiyor:

«Şüphesiz Biz, halkı zalim olan nice ülkeleri toptan yok ettik. Onlardan sonra da başka kavimler yarattık. Onlar, azabımızın şiddetini hissedince ondan öyle kaçıyorlardı ki... Onlara "Hiç kaçmayın, refah içinde yaşayıp şumardığınız yerlere ve evlerinize dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz" denilir. "Vay halimize! Gerçekten biz zalimlermişiz" dediler. Biz, kendilerini biçilmiş ekine döndürüp ocaklarını söndürünceye kadar onlar bu pişmanlıklarını tekrar edip durdular.»

Bunun ardından kâinat nizamındaki ciddiyet ve gerçek ile İslâm davâsındaki ciddiyet ve gerçek arasında bir bağlantı kuruluyor. Tevhîd inancıyla mevcudât kanunları arasındaki irtibat belirtiliyor. Bu kâi-

natı idare eden yaratıcının birliğiyle risalet ve inançların arasındaki birlik sözkonusu ediliyor. Kısacası, hayatın başlangıcı ve yaşamayla bütün canlı varlıkların âkıbetleri arasındaki birlik dile getiriliyor.

İkinci bölümde ise, peygambere istihza ve alayla mukabele eden kâfirlerin durumu sözkonusu ediliyor. Ayet-i kerimeler konunun son derece ciddiyet gerektiren gerçek bir konu olduğunu, çevrelerinde bulunan her nesnenin uyanıklık ve dikkati gerektirdiğini belirtiyor. Onlar ise beklenen azabın çabucak gelmesini istiyorlar. Halbuki azap çok yakındır. Mesele bu noktaya gelmişken kıyamet sahnelerinden bir sahnenin anlatılmasına başlanıyor. Bu arada daha önce geçen peygamberleri yalanlayanların başına gelen felâketlere gözleri çeviriliyor. Ve kesin olarak Allah katında onları koruyacak hiç bir varlığını bulunmadığı söyleniyor. Gönüllerini, yeryüzünü çepeçevre saran ve gerektiği zaman etrafında kısaltarak bölümlerini düren kudret elini düşünmeye tevcih ediyor. Belki bu durum onları gafletten uyarır da uzun müddet nime-te dalıp bir süre bolluk içerisinde yaşamının verdiği duygusuzluktan kurtarır... Bu bölümün nihayetinde Hz. Peygamberin kendi vazifesini açıklaması belirtiliyor:

«De ki: “Ben sizi sadece vahy ile uyarıyorum.”»

Ve bunun ardından gaflet içerisinde yüzen insanları tehdit eden büyük tehlikeler sözkonusu ediliyor:

«Sağırılar uyarıldıkları zaman çağrıya kulak vermezler.»

Ve işte bunlar gaflet içerisinde yüzüp giderken bir de bakıyoruz ki adaletli teraziler kuruluvermiş...

Üçüncü bölümde peygamberler zümresi sözkonusu ediliyor. Ve bu noktada peygamber mesajları ve

inanç birliği gözler önüne seriliyor. Ayrıca Allah'ın salih kullarına rahmeti ve yardımını, yalancıları da helâk edişini açıklanıyor.

Dördüncü ve son bölümde ise heyecan verici bir kıyamet manzarası halinde âkıbetler ve neticeler anlatılıyor. Ve sürenin sonunda tıpkı başında olduğu gibi kuvvetli tesir tonuna sahip kesin uyarıları ihtiva eden, onları kendi âkıbetleriyle başbaşa bırakan bir bölüm varid oluyor...

MÜ'MİNÜN SÜRESİ

Bu sûre «mü'minler»in sûresidir... Adı bile ne anlattığını göstermeye yetiyor. Önce mü'minlerin sıfatlarını anlatmaya başlıyor, sonra söz arası iç ve dış âlemden beliren iman delillerini gözler önüne seriyor ve ardından Nûh Peygamber (a.s.)'in devrinden peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın devrine kadar geçen yüce peygamberlerin belirttiği imani gerçeklere temas ediyor, bu gerçeği yalanlayanların itirazlarını ve uydurdukları şüpheleri bahis mevzuu ederek, ona nasıl karşı geldiklerini, en sonunda Allah'ın, peygamberlerine yardım ederek yalancıları ne şekilde helâk ettiğini ve mü'minleri nasıl kurtardığını anlatıyor. Bilâhare peygamberlerin ardından insanların nasıl ihtilâ'a düşüklerini ve değişmeyen bu biricik gerçek üzerinde nasıl ayrı ayrı görüşlere sahip olduklarını kısaca söz-konusu ediyor. Ve buradan müşriklerin Resulullah (s.a.v.)'a karşı tutumlarına geçiyor. Hiç bir esasa dayanmayan bu tutumun fenalığını gözler önüne seriyor. Sûre yalancıların âkıbetini gösteren ve onları bu

korkunç durumla tehdit eden bir kıyamet sahnesiyle son buluyor. Ardından gelen hükmünde ise mutlak tevhid gerçeği belirtilerek Allah'a yönelip O'ndan af ve rahmet dileme bölümü yer alıyor.

Bu süre adından da anlaşıldığı gibi «Mü'minler» süresidir. Yâni iman ile ilgili konuları, vasıfları ve delilleri anlatan bir süredir. Bu sürenin ana konusu ve mihriveri imandır.

Sürenin akışını üç ana bölüme ayırmak mümkün :

Birinci bölüm, mü'minlerin kurtuluşunu belirterek başlıyor:

«Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.»

Ve ardından felâh bulan bu mü'minlerin vasıfları belirtilmekte, iç ve dış dünyadaki iman delilleri anlatılmakta ve insanoğlunun hayat devreleri başından sonuna kadar gözler önüne serilmektedir. Ana karnındaki hayat dönemleri uzun uzadıya sözkonusu edilirken bu dünyadaki hayatı kısaca zikredilmektedir. Dünya hayatındaki çizginin ardından kıyamet günündeki diriliş çizgisine geçilmektedir.

İkinci bölümde ise, iç ve dış dünyadaki iman delillerinden iman gerçeğine geçilmektedir. Aslında bu gerçek bir tek gerçektir. İstisnasız bütün peygamberler o gerçeği getirmişlerdir:

“Ey kavimim Allah'a kulluk edin. O'ndan başka tanrınız yoktur”.

Nuh Peygamber (a.s.)'in söylediği bu gerçeği bütün peygamberler de tekrarlamışlar ve tâ Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'ya gelinceye kadar hepsi aynı gerçeği söylemişlerdir. Buna karşı yalancıların itirazları her zaman şu olmuştur:

«Bu, sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir. Şayet Allah dilemiş olsaydı meleklerini indirirdi.» Bir başka itirazları da her zaman şudur:

«Öldüğünüz ve bir toprak, bir kemik olduğunuz zaman tekrar dirilmenizle sizi tehdit mi ediyor?»

Ve her zaman sonuç aynı olmuş, peygamberler Rablerine sığınmışlar, O'nun yardımını dilemişler ve Allah da peygamberlerinin isteğini kabul etmiş ve yalancıları helâk etmiştir. Bu bölümün sonunda bütün peygamberlere bir hitap varit olmaktadır.

«Ey peygamberler temiz şeylerden yeyin, yararlı iş işleyin. Doğrusu Ben yaptığınızı bilirim. İşte sizin ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. Benden korkun.»

«Aralarında bölük bölük ayrıldılar, her bölük kendi tuttuğu yoldan memnundur.»

Allah'ın onları nimetle denediğini unuttuklarını ve içinde yüzdükleri nimetten kibirlendiklerini belirttikten sonra mü'minlerin, Rablerinden korktuklarını, O'na kulluk edip başkasını kendisine ortak saymadıklarını ve her zaman korku ve çekingenlik içerisinde Allah'ı gözettiklerini belirtiyor:

«Ve Rablerine döneceklerinden kalpleri ürpererek vermeleri gerekenleri verenler.»

Üçüncü bölüm, peygamberlerden sonra insanların ihtilâfa düşüp ve onların getirmiş oldukları o biricik gerçek üzerinde tartışmaları konusundan söz edilmektedir:

Son bölüm de onları koştukları şirkler ve tanrılarıyla başbaşa bırakıyor. Hitâb-ı ilâhî Resulullah (s.a.v.)'a yöneliyor, kötülüğe iyilikle mukabele etmesini belirtiyor. Şeytandan Allah'a sığınmasını, kızmasını ve söylediklerinden ötürü içinin sıkılmama-

sını bildiriyor. Bunun yanı sıra, o münkirleri bekleyen azabı tasvir eden bir kıyamet tablosu yer alıyor. Bu tabloda onlar küçülüyorlar, korkuyorlar ve büküm büküm oluyorlar. Sürenin sonunda Yüce Allah'ın, onların söyledikleri şeylerin hepsinden münezzehe olduğu belirtiliyor:

«Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur ve O yüce arşın Rabbidir.»

Bu arada sürenin giriş kısmında kesin olarak belirtilen mü'minlerin kurtulacağı hükmü mukabilinde sürenin sonunda, kâfirlerin aslâ kurtulamayacakları belirtiliyor:

«Kim Allah'la beraber varlığına hiç bir delil olmayan başka tanrıya taparsa onun hesabını Rabbi görecektir. Muhakkak ki küfredenler aslâ kurtulamazlar.»

Mekke'de inmiş olan bu sûre de Kur'an'ın beşer kalbine hitap ediş örneklerinden bir örnektir. Kur'an insan gönlüne, onu uyarmak için inanç vasıtasıyla seslenir. İnancı kalplere yerleştirir. Allah'ın eşsiz ve benzersiz olduğunu, bütün kâinatı ve insanları yarattığını, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunan her şeyi idare ettiğini bildiren tek bir Allah inancısıdır. İndirilen Kur'an'la beşeriyete Allah yolunu gösteren, kıyameti, hesap ve ceza gününü kabul ettiren Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın risaletini tasdik ettirir.

Sûrenin akışı konuyu ardarda ilişen dört veya beş bölüm içerisinde sunmaktadır. Baş tarafı mukattaa harfleriyle başlamakta:

«*Alif. Lâm. Mîm*»

Böylece bu kitabın bu gibi harflerden meydana geldiğine dikkati çekmekte, sonra onun Allah katından indirildiğinden ve vahiy eseri olarak gelişinden söz ederek şüpheleri gidermektedir:

«*Âlemlerin Rabbinedir.*»

Bu arada onlara istinkâri bir sual yönelterek onu peygamberin uydurduğunu söylemelerine mukabil bunun bir iftira olduğunu, bilâkis bu kitabın hak olarak Rabbi katından indirildiğini ve kavmini uyarmak gayesini taşıdığını te'yiden belirtmektedir:

«*Belki hidâyeti bulurlar.*»

Bu, inanç sisteminin ele aldığı konuların birincisidir. Vahiy konusu ve Resulullah (s.a.v.)'ın âlemlerin Rabbi olan Allah katından vahyi tebliğ etmesi hususu inanç sisteminin işlediği konuları belli başlılarındandır.

Bilâhare sûre-i celile ulûhiyet konusuna geçiyor ve ulûhiyetin mevcûdât sayfasındaki vasıflarına temas ediyor. Göklerin ve yerin yaratılmasının, bunların arasında mevcut olan kâinata hâkim olmanın, gökleri ve yeri idare etmenin ve âhiret gününde mes'eleyi kendi katına irca etmenin, ulûhiyet sıfatlarının arasında yer aldığını, insanın doğuşunun, hayat merhalesinin ve Allah tarafından kendisine lütfedilen duygu ve idrâk vasıtalarının da aynı şekilde olduğunu belirtiyor. Buna rağmen insanlar ne de az şükreliyorlar!...

İkinci ana mesele, ulûhiyet ve vasıfları, yaratma sıfatı, idare etme sıfatı, ihsan sıfatı, nimet verme sıfatı, ilim sıfatı ve rahmet sıfatı. Hepsi de yaratılış ve oluş konularını ilgilendiren âyetlerin akışı içerisinde söz konusu edilmiştir.

Bilâhare sûre içerisinde diriliş mevzuu ele alınıyor. Ve insanların toprak oluşları, bunu takiben yeniden nasıl meydana gelebilecekleri hususu işleniyor:

«*Dediler ki: "Toprağa karışıp yok olduktan sonra mı biz yeniden yaratılacağız?"*»

Bu şüphe kat'iyet ve yakın ifade eden bir kelime ile reddediliyor.

Bu sürenin ele aldığı üçüncü konu da öldükten sonra diriliş ve neticesidir. Bu husus serdedilirken bir de kıyamet sahnesi gözler önüne serilmektedir:

«Bir görseydin hani suçlular Rablerinin huzurunda başları öne eğilmiş olarak... Kesinlikle âhirete inandıklarını ve Allah elçilerinin getirdikleri gerçekleri kabullendiklerini söyleyiş hallerini. Aslında şimdi söyledikleri sözleri dünyada iken söylemiş olsalardı şu anda önlerine bütün cennet kapıları açılacak idi. Ne var ki bu durumda söyledikleri hiç bir söz kendilerine fayda getirmez.»

Bu sıkıntı ve endişe dolu sahnenin yanında yer-yüzündeki mü'minlerin bulunduğu bir sahne gösteriliyor:

«Onlara Rablerinin âyetleri hatırlatıldığı zaman secdeye kapanırlar. Büyüklük taslamayarak Rablerini hamd ile tesbih ederler. Onların yanları yataklarından uzaklaşır. Korku ve ümit ile Rablerine yalvarırlar. Verdiğimiz rızıklardan da infak ederler.»

Mü'minlerin durumu ilham ve incelik dolu olarak tasvir olunmaktadır.

Sürenin son kısmında ise müşriklerin:

«Fetih ne zamandır?»

sözleri anlatılmakta ve onların şüphe içerisinde Resulullah'ın sözünü ettiği fetih gününün ne zaman gerçekleşeceğini sordukları belirtilmektedir. Gelen cevapta ise fetih gününden korkutucu ifadeler yer almakta Resulullah (s.a.v.)'a onlardan yüz çevirmesi ve kendilerini katı âkıbetleriyle başbaşa bırakması emredilmektedir.

TÛR SÛRESİ

Bu sûre beşer kalbindeki tesiri çok derin olan bir girişimin ifadesidir. Zaman zaman içlerde saklanan hurafeleri, şüphe ve endişeleri, desise ve duyguları çetin bir takibe tâbi tutmaktadır. İmandan sapmak, haktan kaymak için vesile edilebilecek her türlü özür ve delilleri yok etmektedir. Bu hamleler karşısında kalan her kalp mutlaka iz'an ve teslimiyete iltica edecektir.

Bu hamleyi; lâfız ve ibareler, mâna ve mefhumlar, tasvir ve duygular sûrenin bölümleri ve duraklardaki musiki ahengi hep birlikte meydana getirmektedir. Sûrenin başından sonuna kadar âyetler bir fûze hızıyla akmakta, ses tonu bir yıldırım andırmakta, tasvir ve işaretler baştan sona kadar bir saniye fırsat vermeden insan hissini sızlatan birer kamçı intibasını vermektedir.

Sûre-i celîle Allah'a kasemle başlamakta, göklerde ve yerde mevcut olan mukaddes şeylere and içmektedir ki, bu kudsi şeylerden bir kısmı açıkça bilinmekte bir kısmı ise bilinmemektedir:

«Tür dağına, açılmış sayfalar üzerine yazılan kিতaba, «Beytu'l-Ma'mûr'a», tavan gibi yükseltilmiş semaya, kabarıp taşan denize yemin olsun.»

Büyük ve dehşetengiz bir şeye kasem edilmektedir. Kasem edilen şey insanın kalbini yerinden oynatmakta, hislerini derin bir korkuyla bürümektedir.

Bu korkunç tablonun arasında biz, bizi daha da sarsan ve korkutan çığlıklar, feryad ve figanlar, sesler ve gürültüler duymaktayız:

«Evet, işte o gün, bâtıla oyalanan, yalanlayanların vay haline! O gün onlar cehennem ateşine sürülüp itileceklerdir. O gün onlara, şöyle denecektir: «Dünyada yalanladığınız cehennem ateşi işte budur! Bu bir sihir midir? Yoksa, hâlâ görmüyor musunuz? Girin cehenneme! Sabredin veya sabretmeyin, sizin için değişen bir şey olmayacaktır. Siz, sadece yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz.»»

Bu takip hamlesini ihtiva eden bölümden sonra bir başka tarzdan bir başka bölüm geliyor. Bu bölümde o korkunç dehşeti gören kalpler emniyet ve huzura çağrılıyor. Müttakilerin hali tasvir edilerek onlar için hazırlanan nimet ve ikramlar dile getiriliyor. Değişik renkleriyle rahat hayatları anlatılarak insan hissen o azap dolu sahneden sonra nimet dolu serinlikler cennetinde rahatlamayı heyecanla arzuluyor.

«Şüphesiz müttakiler, cennetler ve nimetler içindedirler. Onlar Rablerinin kendilerine verdiği nimetler içinde safa sürerler. Rableri onları cehennem azabından korur. Onlara: «Dünyada yaptıklarınızın karşılığı olarak sıra sıra tahtlara yaslanarak âfiyetle yeyin için» denilir. Biz onları iri gözlü hurilerle evlendiririz İman edip arkalarından zürriyetleri de iman ederek kendilerine tâbi olanları, âhirette zürriyetlerine kavuşturur-

ruz. Amellerinden de hiç birşey eksiltmeyiz. Herkes kazandığının karşılığında rehindir. Cennette olanlara canlarının istediği meyve ve etlerden bol bol veririz. Onlar cennette birbirlerinden kadeh kapışırlar. O kadehlerin içinde ne bir saçma söz söyletecek şey, ne de günaha sokacak bir şey bulunur. Onların etrafında sadefteki inciler gibi genç hizmetçiler dolaşır. Cennettekiler, birbirlerine dönüp hasbihal ederler. Birbirlerine şöyle derler: “Bizler dünyada ailemizin arasında bulunurken Allah’ın azabından korkardık. Allah da bize lütfetti ve vücudun delikciklerinden işleyen kavurucu azaptan korudu. Biz dünyada iken Allah’a yalvarıyorduk. Çünkü ihsanda bulunan, bağışlayan sadece O’dur.”»

Üçüncü bölüm her türlü vesvese ve duyguları siliyor, şüphe ve uydurmaları defediyor, delil ve mazaretleri ortadan kaldırıyor. Hakikati, apaçık sade ve kuvvetli bir üslupla gözler önüne seriyor. Te’vil götürmez geçerli bir mantık kullanıyor. Eğilip bükülmeyi gerektirmeyen doğru bir metod takip ediyor. Zorla başları eğerek iz’an ve teslim mecbur kılıyor. Bu üçüncü bölüm ilâhi hitabın Resulullah (s.a.v.)’a yönelmesiyle başlıyor. Ve onların edepsizliğine rağmen kendilerine hakikatları hatırlatmasını bu kuvvetli, geçerli, dürüst mantıkla kulaklarını yırtmasını emrediyor:

«Ey Muhammed! Sen hatırlat ve öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde sen ne bir kâhin ne de bir delisin. Yoksa onlar, senin için: “O bir şairdir. Onun zamanın felaketine uğramasını bekliyoruz” mu diyorlar? Ey Muhammed! Sen onlara: “Bekleyin bakalım, sizinle beraber ben de bekleyenlerdenim” de. Bunu onlara akıllarını emrediyor? Yoksa onlar haddi aşan azgın bir kavim midir? Yoksa: “Muhammed Kur’an’ı kendisi uydurdu” mu diyorlar? Hayır, onlar asla inanmıyorlar. Eğer iddi-

alarında doğru iseler Kur'an'ın benzeri bir «söz» meydana getirsinler. Onlar, bir yaratıcıları olmadan mı yaratıldılar, yoksa kendi kendilerini mi yarattılar? Yoksa, onlar gökleri ve yeri mi yarattı? Hayır, onlar kesin bir bilgiye sahip değildir. Yoksa, onların yanında Rabbinin hazineleri mi var? Yoksa onlar her şeye hâkim midir? Yoksa, onların üzerine çıkıp vahyi dinledikleri merdivenleri mi var? Öyleyse vahyi dinleyenler iddialarını ispatlayan açık delil getirsinler. Yoksa, kızlar Allah'ın da oğlanlar sizin mi? Ey Muhammed! Yoksa, sen onlardan bir ücret istiyorsun da, onlar ağır borç altında mı kalıyorlar? Yoksa, «gayb»ın ilmi yanlarında da istediklerini oradan mı alıp yazıyorlar? Yoksa, bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Tuzağa düşecek olanlar ancak kâfirlerdir. Yoksa onların, Allah'tan başka bir ilâhı mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir.»

Sonra sûre-i celile insanı rahatlatan ve huzura sevkeden bir ifadeyle son buluyor. Bu ifadeler o şerefli peygambere Rabbi tarafından yöneltilerek teselli edilmektedir:

«Ey Muhammed! Sen Rabbinin hükmüne sabret. Şüphesiz sen Biz'im himayemiz altındasın. Kalktığın zaman Rabbinin hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde de, yıldızların batışında da O'nu tesbih et.»

MÜLK SÜRESİ

Tebâreke cüz'ü Mekke'de nazil olan sûrelerden müteşekkildir. Nitekim "Kad Semia" cüz'ü de tamamen Medine'de nazil olan surelerden meydana gelmektedir. Her sûrenin kendine has bir tadı ve değişik bir şekli vardır.

Bu sûre —Mülk sûresi— varlıkla ilgili ve varlıkların yaratısıyla münasebetleri konusunda yeni bir düşünce sistemi kurmayı hedef almaktadır. Bu düşünce sistemi son derece geniş ve yaygındır. Yeryüzünün dar sınırlarını ve dünyanın mahdut alanlarını aşarak gökyüzündeki dünyalara uzanır ve âhiret âlemindeki hayata kadar varır. Varlıklar âleminde mevcut olan cinler ve kuşlar gibi insan dışı yaratıklara, varlıklar dünyasının ötesinde cehennem ve bekçileri gibi konulara temas eder. İnsanların gönüllerini ve kafalarını çeken şu görünen âlemin dışında görünmez âlemlere uzanır. Yeryüzünün yalnız görü-

nen ve bilinen hayatını değil bunun dışında kalan hayat tarzlarını da muhtevası içerisine alır. Keza insanların his dünyasında; gözleri önünde bulunan ve günlük hayatlarında görüp geçtikleri, dokunup değindikleri ve çoğu kere farkında olmadıkları konuların da canlanmasını sağlar.

Ölüm ve hayaat... Alışlagelmiş olan ve tekrarlanan iki konu. Ama süre, kişiyi ölüm ve hayatın ötesindeki ilâhî takdir ve tecrübelerle götürüyor.

Allah'ın hikmet ve tedbirini harekete geçiriyor zihinlerde:

«Hanginizin daha iyi amel işleyeceğini denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, «Azîz'dir, Gafûr'dur» her şeye galiptir, çok affedendir.»

Gökyüzü, görmeyen gözlerin karşısında değişmeden duran bir yaratıktır. Bilgisizlerin gözü onu geçip onu yaratan güce ulaşamaz. Orda bir güzellik görmezler. İşte süre düşüncüyü harekete geçirerek bu güzellik ve üstünlük dolu âlemin içine daldırıyor, onun gerisindeki davranış ve hedefleri gözler önüne seriyor:

«Yedi göğü bir ahenk ve nizam içinde yaratan O'dur. Sen, rahman olan Allah'ın yaratışında bir düzensizlik göremezsin. Gözünü göğe çevir, bak! Bir aksaklık görebiliyor musun? Sonra, gözünü iki defa daha çevir, bak! Göz, umduğunu bulamadan bitkin ve perişan bir halde sana dönecektir. Biz, dünya semasını, lâmba gibi parlayan yıldızlarla donattık. Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık. Âhirette de Biz, şeytanlara alev yanan bir azap hazırladık.»

Dünya hayatı cahiliyet muhitinde yaşayanlar için varlığın son gayesi ve hedefi olarak görülür. Ne var ki bu süre bir başka âlemin perdelerini açmaktadır

gözler önüne. Bu alem hareket dolu bir bekleyiş içerisinde.

Cahiliyet hayatı süren ruhlar, içinde yaşadıkları bu görünen dünyanın sınırını aşamazlar. Görünmeyen dünyalara uzanamazlar, kafaları ermez oraya. Çünkü onlar dünya hayatının içine kapanıp kalmışlardır. Değişmez bir dünya kafesine kendi kendilerini hapsedmişlerdir. Bunun için işte süre onların gönüllerini ve gözlerini bu görünmezlikler dünyasına çekiyor, göklere uzatıyor, gözlerin görmediği güce çeviriyor. Bu görünmez güç sonsuz bir kudrete sahiptir. İsteddiği zaman ve istediği şekilde istediğini yapar. Böylece onların kafalarındaki değişmezlikler dünyasını silkeleyip sallıyor. Halbuki onlar bu dünyanın içine dalmış, ona bel bağlayıp durmaktadırlar.

Kuş herkesin bildiği bir yaratıktır. Herkes onu görür ama ondaki mucizeyi düşünen pek az kişi vardır. İşte süre o cahiliyet erbabının gözünden yakalayıp bu mucizeleri göstermekte, kalbinden tutup oraya gerçekleri yerleştirmeye çalışmaktadır. Allah'ın her şeyi tasvir ve takdir eden gücünü göstermektedir.

«Üstlerinde kanatlarını açıp kapayarak uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları, havada tutan ancak rahman olan Allah'tır. Şüphesiz ki O, her şeyi çok iyi görür. Veya rahman olan Allah'tan başka size yardım edecek kuvvet kimdir? Kâfirler, büyük bir aldanış içindedirler.»

Süre-i celile Allah'ın kendilerine lütfettiği nime-tini hatırlatmakta ve bu ilâhî lütfü, kapalı olan geleceği aydınlatıp görmek, yaşadıkları dünyanın ötesini anlayıp neticesini düşünmek konusunda kullanmaya yönelmektedir:

«Ey Muhammed! De ki: “Sizi yaratan, size kuluklar veren, gözler ve kalbler veren O’dur. Ne de az şükredersiniz!” De ki: “Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O’dur. O’nun huzurunda toplanacaksınız.”»

Onlar öldükten sonra dirilmeyi de haşrı yalanlayıp kıyametin ne zaman geleceğini sormaktadırlar. Süre-i celile ise aniden gelecek bir gerçeğin tasvirini yaparak onları, bu kötü âkıbetin kendi başlarına gelmesini uyarmaktadır:

«Kâfirler : “Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bu vaad edilen ne zaman gerçekleşecektir?” derler. Ey Muhammed! De ki: “Bunu ancak Allah bilir. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.”»

Onlar Hz. Peygamberin ve beraberindekilerin yok olmasını beklemekte ve onların yokluğuyla rahatlayacaklarını sanmaktadırlar. Uykularını kaçırarak bu katı durumlarını çeşitli ihtar ve uyarılarla kaldırmaya çalışan peygamberin yok olmasıyla kurtulacaklarını sanmaktadırlar. Süre-i celile ise onlara bu sayıca çok az olan mü’minlerin kalmasının veya yok olmasının kendilerini bekleyen ve doğrudan doğruya Allah’ı inkâr edip yalanlamalarının sonucu olan azaba tesir etmeyeceğini hatırlatmaktadır. Şu halde onların o sıkıntı dolu gün gelmeden evvel durumlarını düşünüp tartışmaları en doğru yoldur:

«Ey Muhammed! De ki: “Allah beni ve beraberimde olanları helâk etse de, merhamet etse de, söyleyin bana, kâfirleri bu can yakıcı azaptan kim kurtaracak?” De ki: “O, rahman olan Allah’tır. Biz O’na iman ettik ve O’na güvendik. Yakında, kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bileceksiniz!”»

Sürenin sonunda, onlar hayat kaynakları olan suyun yok olması gibi bir felâketle uyarılmaktadır.

Çünkü hayat kaynağı olan sularını, inkâr ettikleri Allah akıtmaktadır:

«De ki: “Söyleyin bana, suyunuz yerin dibine çekilse size kim, bir akar su getirebilir?”»

Hareket dolu bir süre bu. Duygular harekete gelmekte, hisler düşünceler harekete geçmekte.

Sürenin anahtarı ve bu hareketin üzerinde dönüp dolaştığı ana mihver işte şu ilham dolu derli toplu giriş bölümü:

«Mülk ve saltanat, yed-i kudretinde olan Allah, yücedir. O, her şeye kadirdir.»

Sürenin ele aldığı diğer konular ve gizli açık hareketler tamamen gerçek mülk sahibi anlayışından ve gerçek kudret tasavvurundan neşet eden bölümlere ayrılır.

Ölümün ve hayatın yaratılması ve bunlarla insanların tecrübe edilmesi, mülk ve kudret konusuyla alakalıdır. Göklerin yaratılışı ve kandillerle süslenişi, gök cisimleri ile şeytanların taşlanması, cehennemin şekli ve vasfıyla hazırlanıp bekçilerinin konulması, gizli ve açık şeylerin bilinmesi, yeryüzünün insanlar için boyun eğmesi, önceki yalanlayıp inkâr edenlerin başına gökten taş yağdırılması, yerin dibine batırılması, kuşların semada dizi dizi tutulması, hâkimiyet ve üstünlük, rızkı Allah'ın dilediği gibi vermesi, yoktan var ediliş kulak göz ve kalb sahibi olmak, yeryüzüne gömülüp sonradan dirilmek, âhiret bilgisinin Allah'a mahsus olması, kâfirlerin azaba çarptırılması, hayat kaynağı olan su ve Allah'ın dilemesiyle suyun kaybolup gitmesi... Bütün bunlar mülk ve kudret konusunun birer dallarıdır.

Sûrenin ihtiva ettiği gerçekler daha sonra ardarda sıralanıp gitmektedir. Durma bilmez bir atılış halinde sıralanmaktadır. Gelen bölümler sûrenin bu mücmel ve çok geniş muhtevası bulunan giriş kısmını açıklayıcı mahiyettedir. Öyle ki sûreyi bölüm bölüm ayırmak imkânsız gibidir.

HÂKKA SÛRESİ

Gerçekten bu sûre baş döndürücü ve dehşet vericidir. İnsan hissi onunla karşılaşır karşılaşmaz derin bir ürperti ile dolmaktadır. Başından sonuna kadar bu hissin sesi duyulmakta, kesin bir azâmet ve kat'iyet havası görülmekte, sahneler sahneleri takip etmekte ve her biri insan duygusuna zaman zaman dehşet, zaman zaman azâmet, zaman zaman işkence ve devamlı hareket gösteren vuruşlarla doludur.

Sûre bütünüyle hissimize bir kuvvet, bir derinlik duygusu vermekte ve bu yönüyle hep aynı mânâları göstermektedir. Belirtmektedir ki konu şaka götürmez bir konudur. Dünya ve âhiret açısından ciddidir. Allah'ın ölçü ve hesabına göre ciddidir. Âlemlerin Rabbinden kesin bir gerçektir bu konu...

Bu mânâ, sûrenin kıyamet anlamına gelen isminden de anlaşılmaktadır. Sûreye adını veren kıyâmet anlamındaki «El-Hâkka» kelimesi, söylenişi ve ses tonu itibariyle «kıyamet» mânâsında olduğu gibi bir ciddiyet, bir kat'iyet, bir gerçeklik ve istikrar duygusu vermektedir. Kelimenin söylenişi ve tonu ağır bir

yükün uzun bir süre kaldırılıp sonra birden ve tam olarak yerine yerleştirilmesi havasını vermektedir.

Sürenin üslûbu insan hissini son derece canlı sahneler ile muhasara altına alıyor. Öyle ki insan kendini kurtaramıyor ondan. Onu canlı, hazır ve gerçek olarak tasavvur etmekten başka bir şey yapamıyor. Bütün canlılığı kuvveti ve tesiri ile hayret verici bir şekilde takip ediyor. İşte bu sahneler Semûd kavminin, Âd kavminin, Firavun'un ve Lût kavminin başına gelenler. Şimdi gözler önünde açık açık çevresini saran dehşetten kurtulmak mümkün değil. İşte şu da Tufan sahnesi. İki kısa âyette beşeriyetin kalıntılarının gemide nasıl kurtarıldıklarını dile getiriyor:

«Âd Kavmi ise, uğultu çıkaran her şeyi kasıp kavuran ve şiddetle esen bir rüzgârla yok edildi. Allah onların köklerini kazımak için o kasırgayı, yedi gece, sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların kökünden sökülmüş koş hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün. Sen, onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?»

Kitabını soldan alan bitkin insanın tablosu. Hasret ve nedademet; kelimelerinde, sesinin yüksekliğinde ve tonunda kendini gösteriyor:

«O gün, amel defteri solundan verilen ise, şöyle der: "Bana keşke amel defterim verilmeseydi! Hesabımın ne olduğunu bilmeseydim. Keşke ölümüm, sonum olsaydı da tekrar dirilmeseydim? Malım bana hiç bir fayda vermedi. Gücüm de kalmadı.»

Kimdir o ki şu korkunç hükmü duyar da bütün benliğiyle sarsılmaz:

«Alın bağlayın onu. Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğundaki zincire vurun.»

Bu işi yapmakla vazifeli meleklerin o hicran dolu, felâket dolu günde korkunç emri yerine getirmek

için nasıl koşuşup durduklarını müşahade eder. Ve oradaki hal işte:

«O yüzden bu gün onun, burada samimi hiç bir dostu yoktur. Onun irinden başka yiyeceği de yoktur. Onu ancak, günahkârlar yer.»

Son olarak hayalinde şu şiddetli tehdit tablosu canlanan insan nasıl titreyip ürperti ile kendinden geçmez ki:

«Eğer Muhammed kendinden bazı sözler uydurup da, Biz'im söylediğimizi iddia etseydi, elbette onu kuvvetle yakalar, sonra da can damarını keserdik. Hiç biriniz de buna mani olamazdı.»

Bu sahneler öylesine kuvvetli, öylesine canlı ve gözler önünde hazır ki süre boyunca hissen insan kendini ondan uzaklaştıramıyor. Sahneler ısrarla baskı yapıyor insana. Sinirler ve duygular gerçekten ağır tesirler altında ezilip kahroluyorlar.

Âyetlerin sonundaki durakların tonu, sürenin hususî terennümüne uyuyor. Bu ses canlı ve derin tesirler icra etmek için sahnelere ve duraklara göre değişiyor. Bazan uzuyor, bazan baskılı oluyor. Ve sürenin giriş kısmında med, şedde ve sükûn aynı noktada birleşiyor.

«Ya» ve ondan sonraki sâkin olan «ha» harfinde kesin bir ses tonu var. İster «te» harfi sakin bir «te» olsun ister «ha» harfinde durulsun. Tesir aynı oluyor. Dünya ve âhiretin yok oluşuyla mükâfaat ve ceza anındaki sevinç ve üzüntü tablosu boyunca bir insicam sağlanıyor. Hüküm çıktığı an kelimelerin tonu da değişiyor. Uzun bir azâmet ve korku verici bir ses cınlatıyor her yanı:

«Tutun onu da bağlayın. Sonra cehenneme salın...»
Sonra tekrar hükmün sebepleri belirtilirken ses tonu yine değişiyor. Korkunun ciddiyeti belirtilirken mim

ve nun'a dayalı ağır, kesin ve doğru bir ses tonu verilmeye çalışıyor.

«Çünkü o, dünyadayken yüce olan Allah'a inanzmazdı. Yoksulu yedirmeyi teşvik etmezdi. O yüzden bu gün onun, burada samimi hiç bir dostu yoktur. Onun irinden başka yiyeceği de yoktur.»

Evet, bu süre baş döndürücü bir dehşettir. İnsan hissi onu yakalamaya çalışırken derinden derine sarsılmakta ve kendinden geçmektedir. Bu süre tamamen her türlü tahlilin, yorumun ve açıklamaların üstünde bir kuvvete sahiptir.

Bu sûre Mekke'de Kur'an'ın karşılaştığı; derinliği, veya sathî görünüşü yahut temeli değişik olmakla birlikte, her cahiliyette karşılaşılabilecek olan, beşer ruhundaki cahiliyet kalıntılarını tedavi için yürütülen ince, derin ve uzun bir tedavinin bölümlerinden bir bölümdür.

Kur'an'ın, ruhların derinliğinde giriştiği büyük ve yorucu savaşın akınlarından bir akındır. Daha sonra müslümanların giriştikleri savaşlardan hem daha büyük, hem daha geniş bir savaştır. Eski ve yeni cahiliyet toplumlarında İslâm dâvasına karşı çıkanların sahip bulunduğu güçlerden çok daha zor ve çok daha katı bir güç taşımaktadır.

Bu surenin yerleştirmeye çalıştığı temel hakikat âhiret, âhiretteki ceza ve mükâfaat, hususiyle de âhirette kâfirlerin uğrayacağı azaptır. Nitekim bunları Kur'an-ı Kerim belirtmiştir. Bu sûre bu hakikati ruhlara yerleştirebilmek için beşer ruhunun darlık ve bolluk esnasındaki durumunu ele almaktadır. Bu hakikat, o ruh sahibinin imanlı olmasıyla, imandan boş

olması halinde değişik şekilde tecelli eder. Ayrıca inanmış ruhların hareket ve davranışlarını ana çizgileriyle göstermekte ve saygıya hak kazandıklarını belirtmektedir. Küfredenlerin boşluğunu, Allah'ın onlar için hazırladığı zillet ve düşüklüğün ise kibirlerine denk olduğunu belirtmektedir. Keza bu süre, Allah'ın ölçüsüyle insanların ölçüsünün değişik olduğunu, farklı farklı mikyaslara sahip bulunduklarını belirtiyor.

Bu hakikatlerden cahiliyet kalıntılarını tedavi eden bir ilâç dizisi meydana geliyor. Beşer ruhunun giriş çıkış noktalarında cereyan eden yorucu savaş akınlarından bir akın doğuyor. İşte bu savaşı Kur'an, ruhların derinliklerinde başlatmış, kendi gücünden başka hiç bir güce dayanmadan da kazanmıştır. Doğrusu Kur'an'ın gerçek zaferi önce insan ruhunun derinliklerinde olmuştu. Mü'minlerin düşmanlarını teslim almak için silaha başvurmalarından önce kılıç kullanılmadan ruhlardaki savaş kazanılmıştı.

Kur'an'ı okuyan; bu uzun savaşı izlerken bitmez tükenmez tedaviyi de birlikte görür. Ve o zaman insan, Kur'an'ın o inatçı azgın ruhları cahiliyet havasından nasıl uzaklaştırdığına şahit olur.

İşte bu süre âhiret fikrini yerleştirmek ve yol boyunca temas ettiği diğer hakikatleri belirtmek için sarfedilen bu çabanın bazı yönlerini göstermektedir bize.

Âhiret hakikatine Hâkka sûresinde de temas edilmişti. Ama bu süre bir başka metodla onu ele almakta, yeni bir açıdan, yeni tasvirler ve duygularla beyan etmektedir.

Hâkka sûresinde hedef; kıyamet günündeki dehşet ve sıkıntıyı, korku ve ürpertiği şiddetli hareketler

halinde kâinattan alınma sarsıcı tablolarla göstermekti :

«Sûr'a bir üfürülüş üfürüldüğünde, yer ve dağlar kaldırılıp bir vuruşla birbirine çarpıldığında, işte o gün olan olmuştur. Gök te yarılmış ve o gün bitkin bir hale gelmiştir.»

Bu korku saçan tablo içerisindeki azamet ve celâl sahnesi ise şöyle gösteriliyordu:

«Melekler ise onun çevresindedirler. Ve o gün Rabbinin arşını onlardan sekiz tanesi yüklenir.»

O gün de insanı kendinden geçiren, duyguları ürper-tiyle dolduran her şeyin açıklanacağı şöyle dile getiriliyordu:

«O gün siz huzura alınırsınız ve hiç bir gizlenir gizli kalmaz.»

Oradaki azap tablolarında hep korku ve dehşet ortaya çıkıyordu. Hattâ azap hükmünün söylenişinde bile bu korku hâkim oluyordu:

«Tutun onu da bağlayın. Sonra cehenneme salın. Sonra onu boyu yetmiş arşın olan zincire vurun.»

Aynı ürper-ti ve korku azap görenlerin boğuk çığlıklarında, âh u vahlarında ve acılarında ortaya çıkmak-taydı:

«Keşke kitabım bana verilmeseydi. Ve hesabımın ne olduğunu bilmeseydim. Keşke bu iş son bulmuş ol-saydı.»

Burada işe dehşet ruhların çizgilerinde, çehrele-rindeki işaretlerde hareket ve adımlarda kâinatın ha-reket ve sahnelerinde daha açık olarak meydana çı-kıyor. Hattâ öyle ki kâinat tablolarında yer alan kor-ku ve dehşet ruhi bir havaya bürünüyor. Her halü-kârda bu durumdan daha iyi ürper-ti ve dehşeti dile getirecek bir şey yoktur. Dehşet, ruhların içinde giz-lidir. Ve dehşetin tesiri ruhlarda meydana getirdiği

korku, sarsıntı ve karmaşıklıkta kendisini göstermektedir.

Hâkka sûresinin ana hedefi inanç prensibinin çok kesin ve ciddi bir konu olduğu gerçeğini yerleştirmek idi. Bunun için de sûredeki diğer hakikatlerin yanı sıra âhiret gerçeği büyük yer tutuyordu. Meselâ peygamberi yalanlayanların kesin olarak yakalanması, inancı değiştirmeye çalışanların müsamahasız tutulması bu meyandaydı. Meâric sûresinde ise âhiret gerçeği ve âhiretteki ceza ile mükâfaatın ölçüsü belirtilmektedir. Bu sûrenin ana fikrini âhiret gerçeği teşkil eder. Bunun için de sûrede yer alan diğer gerçekler doğrudan doğruya âhiret gerçeği ile bağlantılı olarak serdedilmektedir. İşte âhiretteki günler konusunda Allah'ın hesabıyla beşerin hesabı arasındaki farkı belirten, âhiret gününü Allah'ın değerlendirmesiyle insanların değerlendirmesi arasındaki farktan söz eden şu âyetler bu sadededir:

«Melekler ve Cebrail, Allah'ın emrinin indiği yere elli bin dünya senesinin karşılığı olan bir günde çıkarlar. Ey Muhammed! Sen güzelce sabret. Kâfirler kıyamet gününü uzak görüyorlar. Biz ise, onu çok yakın görüyoruz.»

İnsan ruhunun imanlı ve imansız, bollukta ve darlıkta olması arasındaki fark aynı sadedde işlenmektedir. Her ikisi de âhiret gününde ceza için birer âmil teşkil etmektedir.

Küfredenlerin gururu ve hep birlikte nimet dolu cennetlere girme ihtirasları, bunun yanı sıra Allah Teâlâ'nın onlara itibar etmeyişi, Allah'ın azabından kaçamayışları da aynı sadedde varid olmaktadır. Ve sûrenin ana mihveri ile çok kuvvetli alâkası bulunmaktadır.

Görülüyor ki sûre hemen hemen âhiret gerçeği üzerine inhisar etmektedir. Ruhlara yerleştirmek için çalıştığı büyük gerçek budur. Ama ana fikrin yanı sıra diğer birçok temaslar ve gerçekler yer almaktadır.

Bir başka harika da sûrenin ifade yapısından doğan musiki ahengidir. Hâkka sûresindeki ahenk değişimi mâna ve umumi hava gereğince bölümden bölüme geçerken kafiye­nin değişmesiyle sağlanmaktaydı. Burada ise musiki ahengindeki değişiklik daha geniş çapta yer almaktadır. Çünkü buradaki ahenk yalnız kafiye seslerinden değil cümle­nin musiki ahengi­nin değişiminden de meydana gelmektedir. Buradaki cümlelerin musikisi daha geniş, daha yaygın ve daha mürekkeptir. Özellikle sûrenin birinci bölümünde bu değişiklik plânlı bir şekilde artmaktadır.

Sûrenin giriş kısmındaki vurgu çeşitliliği Arap musikisindeki vurgulamalara ve Arap toplumuna yabancı olan güzelliklere rağmen musikiye alışkın kulağın dikkatini çekecek kadar derin ve son derece ince bir musiki kalıbına dökülmektedir. Ama Kur'an'ın uslûbu onu yumuşatmakta ve Arap insanının kulağına girebilecek ve kendini kabul ettirecek bir kolaylığa bürümektedir. Halbuki bu durum Arap musikisinin alışılan kalıplarının dışında yepyeni ve son derece sanat maharetini gerektiren bir buluştur.(1)

(1) Musiki kaidelerinden biraz olsun anlayanlar bu sözlerin ne mânaya geldiğini kavramakta zorluk çekmeyecektir. Bu konuda bilgisi olmayanlar ise Kur'an'da edebî tasvir adlı eserimizin edebî ahenk bölümüne baksınlar..

Âmme cüz'ünün hepsi, bu sûre de dahil, birbirinin benzeri sûrelerden müteşekkildir. «Nasr» ve «Beyyine» sûrelerinden başka hepsi Mekki'dir. Aralarında farklar olmakla beraber, hepsi de kısa sûrelerdendir. Dikkati çeken bir mühim nokta da hemen hepsinde, az farklarla, mevzu, gaye, şekil, mâna, üslûp birliği mevcuttur.

Sûreler devamlı olarak hislere yönelmektedir. Son derece şiddetli, kuvvetli, yüksek beyanlar, hitaplar... Uykuya dalanlara şiddetli alarmlar. Ağır gaflet uykusunda veya uyuşmuş yahut hislerinin sarhoşluğu içinde veyahut geceleyin yaptıkları dansların tesiriyle başları dönüp baygın düşmüşleri sarsıp uyuracak son derece kuvvetli ikazlar. Bu cüzdeki sûrelerin hepsinde bu kabil kimselere devamlı olarak uyarmalar devam etmektedir. Uyanınız! Kendinize geliniz! Bakınız! Araştırınız! Düşününüz! Tefekkür ediniz! Başiboş değılsiniz, sizin bir ilâhınız vardır. Bu dünyanın bir nizamı ve intizamı vardır. Her şey bir takdire bağlı olarak yürümektedir. Dünya bir imtihan dünyasıdır. So-

nunda sorgu, hesap, kitap vardır. Neticesinde de ya şiddetli azap veya son derece büyük mükâfatlar bulunmaktadır. Uyanınız! Kendinize geliniz! Bakınız! Araştırınız! Tefekkür ediniz!... Bu yoldaki hitaplar devamlı tekrarlanır. Üç, dört, beş... on... Bu ikaz ve seslenişlerle gaflet uykusuna dalmış, hisleri dumura uğramışları güçlü bir el uyarmak için sarsmaktadır. Onlar ise daldıkları bu gaflet uykusundan ve uyuşmuş vaziyetlerinden bir an için gözlerini açıyorlar, sonra yine kapayıp dalıp gidiyorlar. Güçlü el tekrar onları şiddetle sarsıyor. O yüksek ses tekrarlanıyor. Kalple ve kulaklara bu sesler ve darbeler tekrar tekrar aksedip duruyor... Muhataplar ise bu hitaplara karşılık ara sıra gözlerini, sadece ısrar ve inatla «hayır» diyebilmek için açmakta, sonra da yine gaflet uykusuna dalıp gitmektedir. Seslenen, uyararak sakındıran onların peşini bırakmamakta, uyarmak maksadıyla başlarına taş yağdırmakta, kötü âkıbetlere uğratmakta, buna rağmen yine onlar eski gaflet uykularına tekrar dalıp gitmekte, yine yeniden sarsılıp uyanırılmaya devam edilmektedir.

Bu süre baştan başa bahsettiğimiz hakikatler ve sahnelerle doludur. «Naziât» süresi de buna benzer. «Abese süresi»nin baş tarafına Resûlullah (s.a.v.)'ın daveti sırasında cereyan eden muayyen bir hadiseye işaret edildikten sonra diğer âyetlerin hepsi insanın, bitkilerin yaratılışından bahseder ve şu âyetlerle kıyametin dehşetine dikkatleri çeker:

«O gün insan, kardeşinden, anne ve babasından, karısından ve çocuklarından kaçır. O gün, herkesin kendisine yetecek kadar derdi vardır. O gün, parlayan, gülen ve sevinen yüzler vardır. O gün, tozlanmış ve karanlık bürümüş yüzler de vardır. İşte bunlar, kâfirler ve fâcirlerdir.»

«Tekvîr» sûresi o günde kâinatta cereyan edecek olan korkunç değişiklikleri tasvir etmektedir. Bunlarla beraber yapılan yeminlerde vahyin hakikatine ve Resulullah (s.a.v.)'ın doğruluğuna işaretler de görülmektedir. «İnfîtâr» sûresi ise yine kâinattaki değişiklik sahneleriyle birlikte mükâfat ve mucâzat sahnelerini ihtiva etmektedir. Şu ve diğer âyetlerin önünde beşer kalbi titremektedir:

«Ey insanoğlu! Seni Kerîm olan Rabbine karşı aldatan nedir?»

«İnşikâk» sûresi de kâinattaki inkılâba, azap ve ikram sahnelerine, «Bürûc» sûresi, yine kâinatta ve o günde cereyan edecek hadiselerle seri bir şekilde temas ettikten sonra kâfirlerin, dünyada bir bölüm mü'mine ateşle azap ettikleri ve mukabilinde de âhirette o kâfirlere daha şiddetli ve daha müthiş bir ateşle azap edileceği beyan edilmektedir.

«Târık» sûresinde, tamamı yeminle olmak üzere insanların ve bitkilerin yaratılışından ve kâinatta cereyan eden hadiselerden bahsedilmektedir:

«Doğrusu bu Kur'an kesin bir sözdür. O eğlence için değildir.»

«A'lâ» sûresinde mahlukattan, şekillendirilmesinden, ilâhî takdir ve hidayetten, zikre, âhirete, hesap ve cezaya bir giriş olmak üzere yaratılan otlaklardan ve hususiyetlerinden bahsedilmektedir. «Ğâşiye» sûresinde, nimet ve azap sahneleri tasvir edildikten sonra devenin, semanın, yeryüzünün ve dağların yaratılışına dikkat çekilir. Ve cüzün sonuna kadar hep bunlara benzer sûreler. Sadece imandan ve inancın hakikatlerinden bahseden şu sûreler bunlardan ayrılır. «İhlâs, Kâfirûn, Mâûn, Asr, Kadr, Nasr». Resulullah (s.a.v.)'la ilgili, onun bazı hallerini ortaya koyan ve

onu her kötülükten Allah'a sığınmaya davet eden sûreler de mevcuttur. «Dûhâ, İnşirâh, Kevser, Felâk, Nâs» sûreleri gibi. Her ne olursa olsun bu kabil sûreler azdır.

Bu cüzûn diğerk bir özelliğı de lâfız ve ifadelerindeki değışikliklerdir. İfadede son derece zerâfet ve letâfet mevcuttur. İnsan ruhu üzerinde tesir icra edebilecek bütün edebî san'atlar vardır. Bunlar kelimelerdeki değışik ifadelerde, üslûp, kâfiye ve fâsıllarının hepsinde görülür. Ve bunlar, gaflet içinde derin uykulara dalmış insanoğlunu uyarabilmek, onların dikkatlerini çekebilmek duygu ve ilgilerini uyandırabilmek ve onları hakka doğru çekebilmek maksadıyla irade edilen çeşitli ifadeler, çeşitli tesirler ve hitaplarla bir ahenk içinde yürümektedir.

İnsan kalbine şöyle seslenir:

«Ey insanoğlu. Seni yaratan ve şekillendiren Rabbin'e karşı seni aldatan nedir?»

Cennetin tasvirinde:

«İnanmış olanların yüzleri, o gün, pırıl pırıldır. Yaptıklarından hoşnuddurlar, yüksek bir cennettedirler, orada boş söz işitmezler.»

Cehennemi anlatırken de:

«Tartıları hafif gelenler ise, onun yeri bir çukurdur o çukurun ne olduğunu sen bilir misin? O kızgın bir ateştir.» buyrulur.

Ruhun derinliklerini, kâinatta görülen şeyleri ve temas ettiğı bütün mevzuları anlatırken son derece berrak ve lâtif bir üslûp hâkimdir.

Zaman zaman kasdedilen ahengin tahakkuku için sarîh ve açık beyandan kinaye yoluna, lâfzın yakın ve uzak mânasına gidildiğı görülmektedir. Bunlar cü-

zün her tarafında hemen hemen görülen hususiyetlerdir.

Bu sûrede; bu cüzün bütün gayesi, mevzuları hakikatleri, tesirleri, tasvirleri, şekilleri, mânaları, müsikisi ruhta ve kâinatda temas ettiği noktaları, dünya ve âhiret meseleleri, ruh ve hislerde bırakmak istediği tesirler için seçtiği en müessir lâfızları tamamiyle görülür.

Sûre insanların ihtilâfa düştükleri hakikati bütün ağırlığı, büyüklüğü ve korkunçluğu ile ortaya koyacak bir sual ile başlamaktadır. Bu öyle muazzam hadise ki bir gizliliği olmadığı gibi şüphe edilecek bir tarafı da yoktur. Bunun arkasından da hakikatini öğrenecekleri bir gün ile korkutulmaktadırlar:

«Onlar, birbirlerine neyi soruşturup duruyorlar? İhtilâfa düştükleri o büyük haberden mi? Hayır! Yakında bileceklerdir. Yine hayır! Yakında bileceklerdir.»

Sûrenin devamı, ortaya atıp dikkatleri çektiği, bu büyük haberi vererek, her gün içinde yaşadıkları hadiseleri onlara sıralamak suretiyle bu büyük hadisenin uzaklarda olmadığını onlara beyan etmektedir.

Bu hakikatleri, bu sahneleri, bu tasvirleri, bu müessir, ibretli hadiseleri sıraladıktan sonra onların dikkatini tekrar ihtilafa düştükleri o büyük habere çevirmekte, bildikleri o gün ile onları korkutmakta ve onlara o neymiş —nasılmış— dedirtmektedir.

Sûre içinde bütün hakikatiyle yüce bir hadisenin geçtiği bir sahne ve o yüce hadisenin cereyan ettiği gün gelmeden önce bir uyarma ve hatırlatma ile son bulmaktadır:

«O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi'dir. O, rahmân olan Allah'tır. Hiç kimse O'nun önünde

konuşamaz. Cebrail ve meleklerin sâf sâf dizildikleri gün, rahman olan Allah'ın izin verdiği ve doğru konuşan hariç, O'nun huzurunda kimse konuşamaz. İşte bu, hâk olan bir gündür. Dileyen Rabbine giden bir yolu tutar. Biz, sizi yakın bir azapla uyardık. O gün kişi yaptığı amellere bakar. Kâfir ise: "Keşke toprak olsaydım" der.»

NÂZİÂT SÛRESİ

Bu sûre insan kalbine âhiret hakikatini duyurmak maksadıyla beyân edilen misallerden biridir. Âhiret hayatını bize bütün korkunçluğu, büyüklüğü, ciddiyeti, insan âleminin yaratılış gayesi ile ilgili ilâhî takdirdeki asaleti ve bu yaratılışın merhaleleri, gerek yeryüzüne ve gerekse yerin derinliklerine doğru attığı adımları hususundaki yüce takdiri; daha sonra bu yaratılışın sonucunu ve âkıbetini temsil eden âhiret hayatını beyan etmektedir.

Beşer kalbine o korkunç; muazzam, son derece büyük âhiret hakikatini duyurmak bakımından tesirler icra edebilecek çok çeşitli yollar tatbik eder. O büyük hakikat etrafında muhtelif deliller ortaya koyar. Bu deliller ve kalplerde bıraktığı derin tesirlerle hedefe ulaşmayı tamamlamış olur. Bu hakikat kalplerde yerleşir ve onu karşılamada uyanıklığa ve hassasiyete hazırlamış olur.

Bu hakikati anlatmaya, mahiyeti son derece kapalı bir başlangıçla başlar. Bu kapalı durum insana biraz da ürperti, heyecan ve korku vermektedir. Bun-

lar öyle bir musiki ahengiyle icra edilir ki korkudan, anı meydana gelmeden, titremeden sanki insanın nefesini kesecekmiş gibi olur:

«Şiddetle çekip alanlara, Kolaylıkla çekip çıkaranlara, Yüzüp gidenlere, Yarışıp geçenlere, İşleri yürütenlere yemin olsun ki, Bütün varlıkların sarsıldıkları gün, kıyamet mutlaka kopacaktır.»

Bu son derece kapalı, korkutan ve ürperten başlangıçtan sonra o günle ilgili sahnelerden ilki beyan edilir. Mânâ ve tesir bakımından başlangıcın hemen hemen aynı.. Sanki başlangıç bunun takdimcisi ve dış perdesi durumundadır:

«Bütün varlıkların sarsıldıkları gün, kıyamet mutlaka kopacaktır. Bunu, ikinci defa «Sûr»a üfleme takip eder. O gün kalbler, korkudan titrer. İnsanların gözleri açılmaz hale gelir. Öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkâr edenler, dünyada şöyle derler: “Öldükten sonra mı eski halimize döneceğiz? Çürümüş kemik olduktan sonra mı? O halde bu zararlı bir dönüştür” derler. Halbuki dönüş bir çöğluktan ibarettir. Bir de bakarsın ki, hepsi kabirlerinden uyanmışlar.»

İşte bu noktadan yâni bu titreten, korkutan, hayretten donduran tesirden sonra, Hz. Mûsa'nın Fıra-
vun'la olan vak'asının bir bölümünde inatçı münkir-
lerin nasıl helâk edildikleri anlatılmaya başlanır. Bu
kısmıda son derece tesirli musikinin sükûnete erdiği,
yumuşadığı, hikâyenin seyrine uygun bir havaya bü-
ründüğü göze çarpar:

*«Ey Muhammed! Sana Musa'nın hadisesi geldi mi? Hanı Rabbi «Tuva» denilen mukaddes vadide ona şöyle hitap etmişti: “Fıra-
vun'a git, çünkü o azdı.” Ona şöyle de: “Temizlenmeye arzun var mı? Sana Rabbini tanı-
ma yolunu göstereyim ki, O'ndan korkasın.”»*

Bunun üzerine ona en büyük mucizeyi gösterdi. Ama Firavun yalanladı ve baş kaldırdı. Geri dönüp yürüdü, adamlarını toplayıp seslendi:

«Sizin en yüce rabbiniz benim» dedi. Allah bunun üzerine onu dünya ve âhiret azabına uğrattı. Doğrusu bunda Allah'dan korkan kimselere ders vardır...»

İşte böylece o büyük hakikate kavuşmuş ve başbaşa kalmış oldu.

Sonra da tarih sahnesinden kâinatın açılmış kitabına, insanları hayrete düşüren kâinat sahnelerine, kâinatı yaratan Allah Teâlâ'nın kuvvetine, tedbirine, takdirine delâlet eden eserlere ve bu kâinatı dünya ve ahirette çeşitli hallere sokmaya kadir olduğuna dair âyetler beyan buyurulur. Bunlar, çok tesirli, çok kuvvetli tabirlerle ifade edilir ve sûrenin başlangıcı ve onun umumî tesiriyle bir ahenk teşkil etmiş olur:

«Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü mü? Ki Allah onu yaptı. Yüksekliğini yükseklere kaldırdı ve nizama koydu. Onun gecesini karanlık, gündüzünü aydınlık yaptı. Bundan sonra yeryüzünü düzgün bir şekle koydu. Yeryüzünde sular ve otlaklar yarattı. Oraya dağlar yerleştirdi. Bunlar sizin ve hayvanlarınızın geçinmesi içindir.»

Şimdi de bu giriş ve ilham verici mukaddimeden sonra en büyük musibet sahnesi gelmektedir:

«Her felaketi bastıran o büyük kıyamet günü geldiği zaman, O gün insan ne yaptığını hatırlar. Cehennem, her bakana gösterilir. Azıp, dünya hayatını tercih edenin, varıp kalacağı yer cehennemdir. Rabbinin azametinden korkup kendini şehvî arzulardan koruyana gelince; onun da varıp kalacağı yer mutlaka cennettir.»

Bakan kimselere görünen cehennem, azmak suretiyle dünya hayatını tercih edenlerin âkibeti, Rab-

binin azametinden korkup nefsini kötülüklerden alıkoyanların durumunun beyan buyurulduğu bu vicdanları titreten azametli ve müessir sahneden sonra, gözlerimizi tekrar bu kıyamet vaktini inkâr edip ve zamanını Resulullah (s.a.v.)'dan soranların durumuna gözleri çevirdiğinde o günün korkusu, kalpleri saran ürpertisi ve büyüklüğünün kıyametten daha korkunç olduğu görülür.

İN FİTÂR SÛRESİ

Bu kısa sûre de Tekvîr sûresinin haber verdiği kâinata olacak değişiklikleri beyan buyurmaktadır. Fakat burada zikredilenlerin kendisine göre bir özelliği ve ayrı bir uslûbu vardır. Kalpleri, üzerinde toplıyacağı hedeflere yöneltmekte, meydana yeni tesirler ve yeni renkler, engin ufuklar koymaktadır. İhtiva ettiği mevzular her ne kadar korkutmayı ifade ediyor ise de daha çok ihtarı andırmaktadır.

Birinci bölümde göklerin yarılmasından, yıldızların dağılmasından, denizlerin kaynamasından, kabirlerin içindekileri dışarı vurmasından ve o korkunç günde nefislerin neler yaptığını ve neler geriye bıraktığını öğreneceklerinden bahsedilir.

İkinci bölüm ise, insanoğluna tehdit ihtiva eden ihtarlarla başlar. Rabbinden vahye mazhar olan, yaratılışında bir çok nimetlere sahip olan insan, ne yazık ki bunları hakkıyla tanımamakta, Rabbinin şanını bilmemekte, lütfuna, ihsanına ve nimetlerine şükretmemektedir.

«Ey insan! Seni yaratan, düzgün bir şekle koyan, mütenasip kılan ve dilediği şekilde terkip eden, O cömert Rabbine karşı seni aldatan nedir?»

Üçüncü bölümde ise, bu inkâr ve isyanın illeti beyan edilir. Bu da hesap gününü yalanlamadır ki, her türlü kötülük ve inkârın kaynağı da işte budur. Bu sebepten hesap günü üzerinde durulup sonucu ve cezası bildirilerek tekid edilir:

«Hayır, hayır! Doğrusu siz dini yalanlıyorsunuz. Üzerinizde sizi koruyan, yaptıklarınızı yazan şerefli melekler vardır. Onlar, yaptıklarınızı bilirler. Samimi mü'minler hiç şüphesiz, büyük bir nimet içindedirler. Kâfirler ise, cehennemdedirler. Ceza günü oraya gireceklerdir. Oradan ayırlamayacaklardır.»

Son bölümde ise, hesap gününün korkunçluğu ve azâmeti haber verilmekte, nefislerin kendilerinde bulunan her türlü güç ve harekettten sıyrılmaları ve Allah Teâlâ'nın şu emriyle başbaşa bırakıldıkları tasvir edilmektedir:

«Ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin? Evet, ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin? O gün, kimse, kimseye bir fayda sağlayamaz. O gün, emir Allah'ındır.»

Böylece sûre bütünüyle birlikte, bu cüzün tamamının muhtelif yollarla ortaya koyduğu tesir ve telkin halkasından biri olarak karşımızda durmaktadır.

İNŞİKÂK SÛRESİ

Bu sûre de bir kısım kâinat hâdiselerini gözler önüne sererek başlamaktadır. Bununla beraber burada anlatılanların bir hususiyeti bulunmaktadır: Allah'a teslimiyet özelliği, yerin ve göğün tam bir itaat, huşu ve bağlılıkla teslimiyetleri:

«Gök yarıldığı ve Rabbine boyun eğdiği zaman, —ki bu mutlaka gerçekleşecektir.— Yer uzatılıp dümdüz edildiği, içindekileri atıp boş kaldığı ve Rabbine boyun eğdiği zaman, —ki bu mutlaka gerçekleşecektir— o zaman herkes, yaptığıının karşılığını görecektir.»

Kalplere ürperti veren bir giriş sahnesi, «insana» hitap için bir hazırlık ve kalbinde Rabbine saygı ve emrini hatırlatmak için bir tebliğdir. Aynı zamanda da ona, Rabbinin katında varacağı yeri göstermek, yerin ve göğün o müthiş boyun eğişi, itaat ve teslimiyetinin onun gönlünde de bir tesir uyandırması için şöyle hitap edilir:

«Ey insan! Sen Rabbine varıncaya kadar çalışıp çırpınmaktasın. Ve mutlaka O'na kavuşacaksın. Amel defteri sağından verilen, Yakında kolay bir hesaba çe-

kilecektir. Ailesine sevinçle dönecektir. Amcl defteri arkasından verilene gelince; Yakında: "Ey ölüme sürükleyen helâk!" diye bağıracaktır. Alev alev yanan cehennem girecektir. O, dünyada ailesinin yanında sevinç içindeydi. O, dirilip Rabbine dönmeyeceğini sanıyordu.»

Bir diğer bölüm ise devamlı görülen kâinat hadiselerini, insanı etkilediği görülen takdir ve tedbirin taşıdığı mânaları gözler önüne serer. Bu âyetler aynı zamanda insanların kurtuluşu ve karşı gelinmesine imkân olmayan mukadder ve planlanmış hallerle karşı karşıya kalışlarını yeminle ortaya koymaktadır:

«Akşamın alaca karanlığına, Geceye ve kapladığı şeylere, Dolunay şeklini alan aya yemin ederim ki, siz mutlaka, tabakalardan tabakalara bineceksiniz.»

Sonra da son bölüm, inanmıyanların haline gayretle dikkatleri çekecek bir şekilde son bulmaktadır. Bu onların hakiki durumlarıdır. Geçen iki bölümde de beyan edildiği gibi bu onların durumlarının ve dünyalarının sonucudur. Sürenin başlangıcı da bunu beyan etmektedir:

«O halde onlara ne oluyor da, iman etmiyorlar? Kendilerine Kur'an okunduğu zaman, secdeye kapanmıyorlar!?»

Sonra da Allah Teâlâ'nın onların gizli hallerini bildiği haber verilmekte ve varacakları hiretle tehdit edilmektedirler:

«Bilakis, kâfirler yalanlıyorlar. Allah, onların işlerinde gizlediklerini çok iyi bilir. Ey Muhammed! Sen, onları can yakıcı bir azapla müjdele. Ancak iman edip salih ameller işleyenler, bunun dışındadır. Onlar için orada arkası kesilmeyen bir mükâfat vardır.»

Süre beyan itibariyle daha sâkin olup son derece müessir bir üslûp taşımaktadır. Üslûpta şefkat, mer-

hamet ve ibrete davet esastır. Asıl hedefe adım adım, kolay ve sade bir uslûpla, derin ve vakûr bir anlatış-la girilir. «Ey insan!...» şeklindeki hitap ise uyarmayı ve gönülleri hoşnud etmeyi hedef alır.

Başlangıcının bu şekilde tertibi, beşer kalbini muhtelif kâinat ve insan hadiseleri üzerinde fikrî so-yahat ettirerek sonuçlanır. Dikkati çeken noktalar-dan biri de kâinatın tam bir teslimiyet göstermesi-nin tasviridir. Bunu müteâkıben de «insan» hitabı-yı kalplerin tasviri, hesap ve ceza gününün tasviri, günlük hadiselerin durumu ve açık tesirleri, bütün bunlardan sonra da kâfirlerin durumuna hayret ve en sonunda da mü'minlerin hudutsuz derecede mükâ-fatlandırılması, kâfirlere de elem ve ızdırap veren azap ile korkutulması beyan edilir.

Bütün bu temaslar, tasvirler, tesirler, beyanlar kı-sa bir sûrede bir kaç satır içinde ifade edilir. Bu du-rum ancak böyle harikulâde bir kitap için bahis mev-zuu edilebilir. Bu gibi mevzuları çok geniş bölümler-de ele almak dahi zor olduğu gibi bu tesir ve kuvvet-te anlatabilmek de mümkün değildir. Fakat Kur'an uslûbunda bunlar son derece kolay bir tarzda ifade-sini bulur, her şeyini bilen ve her şeyden haberdar olan Allah Teâlâ'nın beyanı, hitap ettiği bütün kalp-leri en hassas noktalarından tesiri altına alır.

Bu sûrenin ilk âyetleri belli münasebetler dolayısı ile Perslerin Bizanslıları yendikleri sırada inmiştir. Her iki devlet de Arap Yarımadasında sözü geçen devletti o gün için. Bu âyetler indiği zamanda daha önce geçen müslümanlarla Mekke'nin hicret öncesi müşrikleri arasında cereyan eden inanç ile ilgili bir tartışma sadedinde varid olmuştur. O sıralarda Bizanslılar Hıristiyanlığa bağlı ehl-i kitap idiler. İranlılar ise Mecûsî olup tevhid inancına inanmazlardı. Mekke'deki müşrikler İranlıların Bizanslıları yenmesini vesile edecek şirkin tevhide üstünlüğünü, küfür milletinin iman milletine galibiyetini açıklamak için fırsat telâkki ettiler.

Bunun üzerine işbu sûrenin ilk âyetleri nazil olarak bir süre sonra Bizanslıların İranlıları yeneceğini ve o zaman mü'minlerin sevinçle dolacağını müjdeliyordu. Gerçekten de iman ehli olanlar her dinden inananların muzaffer olmasını isterler.

Ne var ki, Kur'an-ı Kerim, müslümanları düşmanları karşısında bu vaadin çerçevesi ve bu hâdisenin

sınırları dahilinde bırakmamıştır. Onları daha yüce ufuklara ve muvakkat olaylardan çok daha geniş derinliklere ulaştırmak üzere bu hadiseyi vesile kılmıştır. Onları bütünüyle kâinata bağlamak, göklerin ve yerin temel taşını teşkil eden gerçekle, gökten inen hak din gerçeğinin zaferi arasında bir münasebet kurmak istemiştir. İnsanlığın geçmişi ile geleceğini birbirine bağlamıştır. Müteakiben dünya hayatından sonraki âhiret hayatına temas etmiş, sınırlı yeryüzü hayatının ötesindeki ebedi hayata nefisleri bağlamıştır. Müteakiben de kâinat sahnelerinde, ruhun derinliklerinde, insanların başından geçen olaylarda ve fitratın garipliklerinde derinlemesine gezintiler tertip etmiştir. Onlar bu büyük ve dehşetengiz okyanusta kendi hayatlarını yüceltip enginliğe kavuşturan, gaye ve hedeflerini ulvileştiren, dar dünya sınırlarının ötesinden yücelerin yücesine muttali kılan, zaman ve mekân sınırını aşarak geçmişi, hali hazır ve geleceği ile birlikte engin kâinat düzlüğüne salıveren, mevcudattaki kanun ve prensiplere ulaştıran bilgi ufuklarında gezdiriyor. Bu yüzden onların büyük kâinattaki münasebetlerin mahiyetine, ilişkilerin hakikatine muttali olmalarını sağlıyor. Ve böylece bu husustaki düşünceleri geliyor, kâinata hükmeden kanunlarla, beşer fitratına hükmeden kanunların azametini hissediyorlar. İnsanların hayatına ve hayatın hadiselerine hâkim olan ince sistemleri fark ediyorlar. Zafer ve hezimet anlarını bu sistemlerin tesbit ettiğini görüyorlar. İnsanların yaptıklarının ölçüldüğü asıl ölçülerin adaletini görüyorlar. Böylece yeryüzündeki faaliyetleri daha da güçleniyor. Ve işte onlar dünya ve âhirette elde edecekleri kârı bu esaslara göre değerlendiriyorlar.

Bu yüce ve geniş düşünceyle İslâm düşüncesinin

evrenselliği ortaya çıkıyor. Çevresinde bulunan bütün varlıklarla olan alâkaları görölüyor. Hattâ daha Mekke'nin dar duvarları arasında mahsur olarak geliştiği zaman bile çevresi ile ilişkisini kesmediği görölüyor. Bu ilgi daha da ilerleyerek yalnız yeryüzü ile alâkalı değil, bütün kâinatla ve kâinatın temel kanunlarıyla alâkalı olduğu, beşer ruhuna ve değişen fitratına uygun şekilde insanlığın geçmişi ve geleceği ile münasebeti bulunduğu görölüyor. İnsanlığı ele alırken yalnız bu yeryüzündeki hayatlarını değil öbür dünyalarını da yakından ilgilendiren bir şekilde ele aldığı müşahade ediliyor. Ve böylece müslümanın kalbi o yüce ufuklar ve merhalelerle bağlantılı olarak hayat ve değerler konusunda İslâm düşüncesinin ışığı altında keyfiyet kazanıyor. Gökyüzüne ve âhirete uzanıyor. Çevresinde bulunan garip ve esrarengiz şeylere göz diyor. Önünde ve ardında cereyan eden vakıaları izliyor. Hem kendisinin hem de mensubu bulunduğu ümmetin bu korkunç baş döndürücü der-yadaki yerini idrâk ediyor. İnsanların ve Allah'ın hesabında kendisinin ve inancının değerini öğrenerek kendi üzerine düşen görevini basiretle yerine getiriyor. Sorumluluklarını dikkat, itina ve güven içerisinde omuzluyor.

Bu ilişkileri ve kâinat nizamındaki delilleri, onların kalplerde akislerini birbirleriyle bağlı olarak iki bölümde ele alıyor sûre:

I — Bu bölümde mü'minlerin zaferiyle göklerin ve yerin ana dayanağını teşkil eden hak arasında ilgi kurularak dünya ve âhiret meseleleri birbirine bağlanıyor. Gönüller geçmiş yüzyıllardaki iman ehli ile Allah'ın kanunlarına tevcih ediliyor. Ölümünden sonra diriliş ve hayat konusu mukayese yapılıyor. Bu münasebetle kıyamet sahnelerinden bir sahne sunul-

rak orada mü'minlerin ve kâfirlerin başına gelenler açıklanıyor. Bu gezintiden sonra kâinata dönülüyor, yeryüzündeki Allah'ın yaygın delillerine ve bu delillerin ifade ettiği mânalara geçiliyor. İnsanlara kendi nefislerinden ve elleri altında bulunanlardan örnekler sunularak şirk fikrinin adiliğini, bilgi ve gerçeğe dayanmayan heveslere istinad ettiğini belirtiyor. Yine bu bölümde Hz. Resulullâh (s.a.v.) bir tek yola gitmekle emrolunuyor. Bu yol Allah'ın insanları yarattığı heveslere göre değişmeyen ve O'na tâbi olanları bölük bölük ayırmayan açık, dürüst, sağlam fitrat yoludur.

II — Bu bölümde insanların tabiatındaki değişimler gösteriliyor ve hayatın arzu ve heveslere göre yön değiştirmeyen basit ölçülerle bağlı bulunmadıkça hiç bir düşünceye dayanamayacağı belirtiliyor. İnsanların sıkıntı ve bolluk anlarındaki halleri tasvir ediyor. Rızıklarının daraltılıp genişletilmesi hali anlatılıyor. Bu münasebetle söz arasında rızık Allah yolunda infak ederek geliştirmeye davet ediyor. Ardından şirk ve şirk koşulan şeylere geçiliyor ve konu bu açıdan ele alınıyor. Ve görülüyor ki o şirk koşulan şeyler öldürme ve diriltme gücüne sahip olmadıkları gibi rızık verecek güçte de bulunmuyorlar. Bu arada karalarda ve denizlerde bozulmanın belirmesiyle insanların hareketleri ve kazançları arasında ilgi kuruluyor ve onlar yeryüzünde gezmeye, daha önceki müşriklerin âkıbetini görmeye davet ediliyorlar. Mevzu bu noktaya gelmişken hitâb-ı ilâhî Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yönelerek herkesin kazandığı ile karşılık bulacağı gün gelip çatmazdan önce fitratın dinî istikametinde yürümesi belirtiyor. Bunu müteâkiben onlar ilk bölümde olduğu gibi kâinattaki Allah'ın âyetlerini seyre götürülüyor. Ve ardından da âyetler, asıl

hidâyetin Allah'ın hidâyeti olduğunu, Resul (s.a.v.)'un tebliğinden başka elinden bir şey gelmediğini, onun körleri doğru yola sevkedemeyeceğini, sağırlara işittiremeyeceğini belirtiyor. Bilâhâre insanların ruhlarında bir yeni gezintiye başlanıyor. Hayatın başından sonuna kadar geçirdiği merhaleler hatırlatılıyor. Güçsüz ve önemsiz sayılan çocuklar dönemlerinden tutun da ölüm, ölümden sonra diriliş ve kıyamete kadar olan merhaleleri teker teker tablolaştırarak gösteriyor. Ve nihayette bu bölümde Resulullah (s.a.v.)'a yönelerek davetinde sabırlı olmaya, karşılaştığı hallerle sabata ve Allah'ın mutlak hak olan vaadinin mutlaka bir gün geleceğine güvenerek hiç bir şekilde endişeye düşmemeye ve inanmayanlara fazla değer vermemeye çağırان tevcihat ile son buluyor.

ANKEBÛT SÛRESİ

Ankebût sûresi Mekke'de nazil olmuştur. Bazı rivayetler baş taraftaki onbir âyetin Medine'de nazil olduğunu zikrederler. Buna sebep olarak da bu bölümde cihaddan ve münafıklardan söz edilmesini ileri sürerler. Fakat biz sûrenin tamamen Mekke'de nazil olduğu görüşünü benimsiyoruz. Nakledildiğine göre sekizinci âyet-i celîle biraz ileride açıklayacağımız gibi Sa'd bin Ebi Vakkas hakkında nazil olmuştur. Bilindiği gibi Hz. Sa'd Mekke'de müslüman olmuştur. Görülüyor ki bu Medine'de nazil olduğu söylenen onbir âyetin içerisinde yer almaktadır. Bunun için biz hepsinin Mekke'de nazil olduğu görüşüne katılıyoruz. Bu âyetler fitnelere karşı cihad mevzuunda varid olmuştur ki bu cihad, yapılan fitneler karşısında sabredip nefisle cihad etmektir. Münafıklardan söz edilmesi de keza bir takım insanların ruh hallerinin tasviri babındadır.

Sûre baştan sona bir tek çizgi içerisinde toplanmaktadır. Mukattaa harfleri ile başlayarak önce iman ve fitneden söz etmekte sonra kaynağının ruhlarda

olduğu açıklanan gerçek imanın mükellefiyetlerine temas etmektedir. Buna göre iman dille söylenip geçilen bir söz değil, sıkıntılara ve zorluklara karşı dayanmak ve sıkıntılarla yüklü bulunan bu kelimeyi ilâhî mükellefiyetler doğrultusunda sabırla taşımaktır. Sürenin ana mihverini ve temel mevzuunu bu husus teşkil etmektedir. Bundan sonra Nûh, İbrahim, Lût Şuayb (a.s.)'ın kıssaları anlatılmakta ve ardından Âd, Semûd, Karûn, Firavun ve Hâman kıssası seri çizgiler halinde gösterilmekte ve bu kıssalar nesiller boyu iman çağrısının yoluna dikilen çeşitli engelleri ve fitneleri tasvir etmektedir. Bunun ardından hakka ve hidâyete karşı gelen güçlerin mahiyeti anlatılmakta ve onların güçlerinin hiç bir değer ifade etmediği, kendilerinin önem arzetmediği belirtilmekte ve Allah'ın topunu birden alıp götürdüğü açıklanmaktadır :

«Biz, onların her birini günahları yüzünden cezalandırdık. Kiminin üstüne taş yağdıran kasırga gönderdik, kimini korkunç bir çığlık yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk.»

Bütün bu kuvvetlere bir örnek veriliyor. Ve onların cılızlığını, gülünçlüğünü ve basitliğini tasvir ediyor:

«Allah'tan başka dostlar edinenler, kendine yuva yapan örümceğe benzerler. Eğer bilseler, evlerin en zayıfı örümcek evidir.»

Bundan sonra Allah elçilerinin davetindeki hak ile göklerin ve yerin yaratılışındaki hak arasında bir ilgi kuruluyor ve bütün peygamberlerin toplu daveti Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın daveti içerisinde birleştirilerek hepsinin Allah katından geldiği belirtiliyor. Ashında onların tümü tek bir Allah'a inanmaya çağırılmışlardır. Bu münasebetle söz son kitaba geti-

riliyor, müşriklerin onu nasıl karşıladıkları bahis mevzuu ediliyor. İnananlar için bu kitapda rahmet ve uyarı bulunduğu halde onunla yetinmeyip harikalar istedikleri belirtiliyor. Cehennem, kâfirler için çepeçevre sardığı halde onlar çabucak azabın gelmesini isteyerek zaman zaman kendi mantıkları ile ters düşüyorlardı:

«Yemin olsun ki, eğer onlara: “Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı hizmete âmâde kılan kimdir?” diye sorsan, mutlaka: “Allah’tır!” derler. O halde nasıl döndürülüyorlar? Yemin olsun ki, eğer onlara: “Gökten su indirip onunla, yeryüzüne öldükten sonra tekrar hayat veren kimdir?” diye sorsan mutlaka: “Allah’tır!” derler. Onlar gemiye binip tehlikelerle yüz yüze geldiklerinde dinin sadece Allah’a ait olduğuna inanarak O’na, yalvarmaya başlarlar. Fakat Allah kendilerini sağ salım karaya çıkarıp kurtarınca da hemen O’na ortak koşmaya başlarlar.»

Âyet-i kerime bu tartışmalar sırasında mü’minleri dinleri için hicrete davet ediyor ve ölümden korkmamalarını belirtiyor. Hem neden korkacaklar ki, zira:

«Her nefis ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürülürler.» Rızıklarının kaybolmasından da endişe duymamalarını belirtiyor. Zira *«Nice canlı vardır ki rızkını taşımaz. Allah onu da, sizi de rızıklandırır.»*

Ve işbu sûre Allah yolunda savaşanları överek onların hidâyetin üzerinde bulunduğunu ve sebat ettiğini methederek son buluyor:

«Uğrumuzda cihad edenlere, Biz mutlaka yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah, iyilik edenlerle beraberdir.» Böylece sûrenin başıyla sonu birbirini tamamlıyor ve sûrenin serdedilişinin hikmeti beliriyor. Sûrenin içerisinde varid olan bölümler de ana mihver

ve temel mevzuu etrafında dönerek baştaki ve son-
daki halkalarla iç içe giriyor.

Bu ana mihver etrafında üç bölüm halinde sürenin akışı devam ediyor:

I — Birinci bölüm gerçek iman konusunu ele alıyor. İmtihan ve fitne mevzuuna temas ediyor, mü'minler, münafıklar ve kâfirlerin akıbetini açıklıyor. Ve bilâhare sorumluluğun ferdi olduğunu, kıyamet gününde kimsenin başkasının yükünü taşımayacağını belirtiyor:

«Ve kıyamet gününde uydurmuş oldukları şeylerden sorulurlar.»

II — Bu bölümde ise işaret ettiğimiz kıssalar anlatılıyor ve bu kıssalarda dâva sahiplerinin yoluna dikilen engeller ve imtihanlar tasvir ediliyor. Ama neticede Allah'ın gücü ile kıyas edildiği zaman onların gücünün önemsiz olduğu belirtiliyor. Peygamberlerin davetinde gizlenen gerçekler söz konusu ediliyor. Ve bu gerçeklerin haddizatında göklerin ve yerin yaratılışında da gizli bulunduğu belirtiliyor. Hepsinin Allah katından olduğu zikrediliyor.

III — Sonuncu bölümde ise ehl-i kitapla ancak iyilikle tartışılabileceği, bunun dışında tartışmanın yasak olduğu anlatılıyor. Zulmedenlerle aslâ tartışmaya girilmemesi belirtiliyor. Aslında bütün dinlerin bir olduğu ve hepsinin, şu müşriklerin hakkında tartıştıkları kâfirlerin ise inkâra yeltendikleri son dinde birleştiği açıklanıyor. Neticede Allah yolunda dosdoğru yürüyen ve Allah için cihad edenlere güven ve huzur verici müjdelerle süre son buluyor. Ve *«Allah ihsan edenlerle beraberdir.»* buyuruluyor...

MUTAFFİFİN SÜRESİ

Bu sûre bize, İslâm'a dâvetin ilk günlerinde Mekke'de cereyan eden fi'li bir hadiseyi aksettirmekte, kalpleri uyarmakta, duyguları harekete geçirmekte, yeni yeni hükümler, nizamlar getiren bu semavi risaletin yeryüzünde gerek Arap toplumu ve gerekse bütün insanlığın hayatında yerleşmesini hedef almaktadır.

Sürenin başlangıcında beyan edilen alışverişteki dürüst olmayan tutumları sebebiyle o büyük günde O «*Bütün insanların Âlemlerin Rabbinin huzurunda duduıkları*» sırada «*Vay hallerine*» denilerek korkutulmaktadır. Nitekim sonunda da azgınların, iman edenlere sataşmaları, onlara hor bakmaları, alay mevzuu etmeleri ve kötü muamelelerde bulunmaları:

«*Doğrusu bunlar sapıklardır*» demeleri nakledilmektedir.

Bu hususlar iyilerle kötülerin halleri olarak beyan edilmekte, her iki zümrenin de o büyük günde varacakları âkıbetler anlatılmaktadır.

Sûre dört bölümden ibarettir. Birinci bölüm «alış-verişte dürüst olmayan»lara savaş açarak başlamaktadır:

«İnsanlardan bir şey ölçüp alırken, tam alan, onlara bir şeyi ölçüp veya tartarken de eksik tutan hilekârların vay haline! Yoksa onlar, büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı? O gün insanlar, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda dururlar.»

İkinci bölüm azgınların durumunu bütün çıplaklığıyla ve açıklığıyla ortaya koymakta, günah işlemekte haddi aştıklarını, ileri gittiklerini beyan buyurmakta ve onları helâkle ve başlarına gelecek azapla tehdit etmektedir. Körlüklerinin ve sapıklıklarının sebebi izah edilmekte, dünyada kalplerini günah perdelediği gibi kıyamet gününde de Rablerinden mahrum kalacakları ve sonunda aşağılık bir durumda ve azarlanarak cehennemi boylayacakları da şöyle beyan edilmektedir:

«Hayır! Bunları yapmayın. Kâfirlerin amel defterleri «Siccîn» denilen kitaptadır. «Siccîn»in ne olduğunu sen nereden bileceksin? O, yazılı bir kitaptır. O gün, yalanlayanların vay haline! Onlar hesap gününü yalanlarlar. Onu ancak, haddi aşan günahkâr yalanlar. Ona, âyetlerimiz okunduğu zaman: «Bunlar öncekilerin efsaneleridir» der. Hayır! Doğrusu onların yaptıkları kalblerini paslandırmıştır. Hayır, hayır! O gün yalancılar, Rablerinden mahrumdurlar. Sonra onlar, mutlaka cehenneme gireceklerdir. Daha sonra da onlara: «İşte yalanladığınız budur» denilecektir.»

Üçüncü bölümde, suçlulara karşılık iyilerin durumu, yüce makamları, onlara hazırlanmış nimetler ve yüzlerini güldürecek mükâfatlar, koltuklara oturarak içecekleri güzel şerbetler tasvir edilmektedir:

«Şüphesiz samimi mü'minlerin amel defteri «İllyin» denilen kitaptadır. «İllyin»in ne olduğunu sen nereden bileceksin? O, yazılı bir kitaptır. Onu Allah'a yaklaştıranlar görür. O gün iyiler, nimet içindedirler. Koltuklar üzerinde etrafı seyrederek, Yüzlerinde, nimet içerisinde olmanın sevinç ve parıltısını görürsün. Onlara, kâseleri mühürlenmiş halis bir içecek sunulur. Bu içeceğin sonu, mîşk gibi kokuludur. Bu uğurda yarışanlar yarışsın. Bu içeceğin katkısı, Allah'a yaklaştıranların içeceği «Tesnîm» pınarındadır.»

Son bölümde ise iyilerin bu aldatıcı ve bâtıl, azgın ve sapıklıklardan gördükleri kötü muameleler ve edep dışı haller anlatılmaktadır. Bu husus hakiki ve ebedi âlemde iyilerin ve kötülerin başlarına gelerek hallerin bir izahı olarak yer almaktadır:

«Suç işleyenler, dünyada iman edenlerle alay edip gülerlerdi. Mü'minler yanlarından geçerken, birbirlerine kaş göz işareti yaparlardı. Ailelerine döndükleri zaman da, alay ederek eğlenirlerdi. Mü'minleri gördükleri zaman: «İşte bunlar sapıklardır» derlerdi. Halbuki onlar, mü'minlere gözcü olarak gönderilmiş değillerdi. Bugün ise iman edenler kâfirlere güleceklerdir. Onlar, koltuklar üzerinde etrafı seyrederek, Nasıl, kâfirler yaptıklarının sevabını gördüler mi?»

Sûre umumi bakımdan davetin durumunu, uslûbunu ve beşer hâlet-i ruhuyesini veya psikolojisini aksettirmektedir.

ZİLZÂL SÜRESİ

Bu sûre mushaflarda Medine'de nazil olduğu söylenir. Rivayetlerin bazıları onun Medine'de, bazıları da Mekke'de nazil olduğunu belirtir. Biz, Mekke'de nazil olduğunu belirten rivayetleri tercih ediyoruz. Çünkü ifade ve uslûbu, ele aldığı mevzuları bu görüşü te'yid eder, vurgular.

Bu sûre, gafil kalplere ilişen şiddetli bir sarsıntıdır. Bu sarsıntıyı sağlamak için mevzu, sahne ve ifade tarzı bir insicam meydana getirmektedir. Kuvvetli bir çığlık yeryüzünü ve orada bulunanları sarsmakta, onlar daha uyanır uyanmaz, hemen hesapla karşılaştırmakta, çok kısa birkaç bölüm içerisinde ceza ve muhasebe sahnelerini önlerine dökmektedir. Bu özellik bu cüzdeki sûrelerin hepsinin ana simgesidir. Bu sûrede ise çok daha kuvvetli şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bu gelen kıyamet günüdür. O gün, yerinden oynamayan dünya sarsıldıkça sarsılır, oynadıkça oynar. İçinde bulunanları dışa atar. Gizlediği yüklerini fı-

latır. Uzun süredir bağrında taşıdığı cesetleri atıp kurtulmak ister.

Bu tablo bu sûreyi işitenlerin ayağının altında sarsılmaz gibi duran her şeyi oynatıp sarsmakta ve altlarındaki toprağın kayıp gittiğini vehmettirmektedir. Bu tablo yeryüzünde değişmez ve sabit olarak kabul edilen bütün değerleri oynatmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in tasvir ettiği bu gibi tabloların ilk verdiği duygu budur. Kur'an sahneye öyle bir hareket ve canlılık vermektedir ki eşsiz ifadesini kulaklar daha duyar duymaz hemen intikal etmektedir.

Âyet-i kerime gösterilen tablonun karşısında insanın durumunu tasvir edip heyecanlarını göstermekle bu tesiri biraz daha artırıyor:

«*Ve insan "buna ne oluyor?" dediği zaman.*»

Bu soru görmediği ve alışmadığı bir şeyle aniden karşılaşan, anlamadığı birşeyle yüzyüze gelen, karşısında durmanın ve susmanın mümkün olmadığı bir hâdiseye şahit olan, kendinden geçmiş ve kendini yitirmiş insanın sualıdır.

«*"Buna ne oluyor?..."*»

Onu böyle sarsan ve yerinden oynattıkça oynatan şey de nedir? Ne oluyor şuna? Sanki eğilerek sırtında olan her şeyi atmak ve onun tutunmaya çalıştığı her desteği yıkmak istiyor. Çevresinde bulunan her şey hareket halindedir.

İnsan daha önce birçok depremleri ve volkanları görmüştür. Depremler ve volkanlar onda korku, dehşet, ürperti yaratır. Ama o kıyamet zelzelesini gördüğü zaman bununla dünya hayatında gördüğü depremler arasında bir benzerlik olabileceğini dahi düşünemez. Çünkü bu durum insanoğlunun bilmediği yepyeni bir durumdur. Esrarını anlamadığı, eşine rast-

lamadığı ve ilk defa vuku bulan, hakikaten dehşet verici bir durumdur.

«İşte o gün» Bu sarsıntıların olduğu ve insanın onu görünce aklını yitirdiği gün «bütün haberlerini anlatacaktır. Çünkü Rabbin kendisine vahyetmiştir.» Bu yeryüzü bütün haberlerini anlatacak halini ve macerasını söyleyecektir. Çünkü artık onun için olacaklar olmuş ve Rabbin kendisine vahyetmiştir. Sarsılmasını oynamasını, bütün ağırlıklarını atmasını buyurmuştur. O da Rabbinin emrine itaat ederek gerekeni yapmıştır. Haberlerini bildirmeye başlamıştır. Bu durum Allah'ın emrini belirten, vahyini anlatan yeni bir durumdur.

RAHMÂN SÛRESİ

Mekke'de nazil olan bu sûrenin özellikle göz-önünde tutulan ayrı bir ahengi var. Bu sûrede büyük mevcudat sahasındaki Allah'ın zabir ve bahir olan delilleri açıklanıp ilân edilmektedir. San'atının güzellikleri, yaratışının üstünlükleri, nimetinin feyiz ve bereketleri, mevcudatı ve orada bulunanların en güzel şekilde idare edişi dile getirilmekte bütün yaratıklar yüce zatına tevcih edilmektedir. Bu sûrede ortaklaşa muhatap bulunan insanlar ve cinler âlemi de bütün mevcudatın gözü önünde şahit olarak gösterilmektedir. Bu arada hem insanların, hem de cinlerin ellerinden gelirse Allah'ın nimetlerini ve delillerini yalanlayabilecekleri belirtilerek meydan okunmakta, hem dünya, hem de âhiret sahasındaki nimet gösterilerinin hemen ardından bu ilâhî ifadeler tekrarlanmaktadır.

İlân edilen sesin nağmesi sûrenin nazmında ve durak sonlarında göze çarpmaktadır. Yücelere akse-den seslerde, uzaklara haykıran sedalarda bu nağmeler ortaya çıktığı gibi sûrenin giriş kısmında dik-

katleri çekmek için yapılan ikaz ve uyarılar da göze çarpmaktadır. Süre sadece «Rahmân» sözüyle başlamaktadır. Rahmân kelimesinin mânasında rahmet, nağmesinde rahmet ilânı vardır... Ve bu tek kelimelik âyetten sonra gelen sürenin bütünü Rahmân'ın nimetlerinin sergilendiği bir rahmet mahşeri halinde açıklanmaktadır.

Nimetlerin sergilenişi insanoğluna en büyük nimet olarak verilmiş bulunan Kur'an'ın talimi ile başlıyor. Kur'an'ın talimi insanın yaratılışından ve âyetlerin açıklanmasından önce geliyor. Sonra insanın yaratılışı ve insana en büyük hususiyet olarak sunulan beyan zikrediliyor. Ve buradan başlıyor açılmaya Allah'ın nimetlerini haykıran varlık sahifeleri... Güneş, ay, yıldız, ağaç, yükseltilen gök, konulan mizan, insanlar için döşenmiş olan yeryüzü, oradaki meyveler hurmalar, buğday taneleri ve kokulu otlar... Cinler ve insanlar, iki doğu ve iki batı, aralarında birbirinin sınırını aşmasını engelleyen, mania bulunan iki deniz ve bu denizlerden çıkan şeylerle, yüzünden akıp giden gemiler... Birer birer geçiyorlar.

Bu büyük sayfalar gösterildikten sonra hepsinin yok oluşunu gösteren sahneler başlıyor. Kerim ve Baki olan Allah'ın huzurunda O'nun mutlak varlığı karşısında yaratıkların mutlak faniliği tablolştırılıyor. Bütün varlıklar Ona yöneliyorlar. Ve O, dilediğine dilediği gibi tasarruf ediyor. Mutlak fena ve mutlak beka söz konusu edilmişken insanlara ve cinlere yöneltilmiş korkunç bir tehdit ve kâinat çapında bir meydan okuma bölümü yer alıyor:

«Ey cinler ve insanlar topluluğu! Göklerin ve yerin çevresinden çıkabilirsiniz, çıkın. Siz ancak büyük bir

kuvvetle çıkabilirsiniz. O halde ey insanlar ve cinler! Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız? Ey insanlar ve cinler topluluğu! Üzerinize ateşten bir alev ve duman gönderilir de kendinizi kurtaramazsınız. O halde ey insanlar ve cinler! Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?»

Ve sonra sonuç bölümü açıklanıyor. Gösterilen kıyamet tablosu bir kâinat tasviriymiş gibi sunuluyor. Tabloda gökyüzü kızıl bir sahtiyanâ bürünmüş olarak canlandırılıyor. Suçluların azaplandırılması, Allah'dan korkanların sevaba ermeleri uzun sahneler halinde gösteriliyor. Ve nihayet nimetler sergisine uygun düşen son gelip çatıyor:

«Azamet, saltanat ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir.»

Sûre bütünüyle varlık sahasında yapılan bir umumî ilân mahiyetindedir. Bu ilânda yücelerin yücesinden gelen seslere mevcudatın dört köşesinden karşılıklar veriliyor. Varlıklar âleminde bulunan herkes ve her şey bu ilânı duyuyor...

Rahmân...

Sözü, mânası, tonu ve musikisiyle maksatlı olarak seçilmiştir bu giriş...

Rahmân...

Akisleri bütün kâinatın etrafında çınlayan varlığın dört bucağına kadar süzülen bu tatlı nağmelerle...

Rahmân...

Varlık tabakalarında çınlayarak bütün mevcudatta seslenen, akislerine bütün varlıkların kulak kesildiği, gökleri ve yeryüzünün boşluğunu dolduran, her

kulağa ve her kalbe ulaşan yücelerden, hem de çok yücelerden etrafa yayılan sedâ tufanı...

Ve birden susuş... Ve âyet son buluyor... Onunla birlikte büyük haberi beklemek üzere bütün varlıklar da susuyor, sanki dillerini yutuyorlar... Bu yüce girişten sonra veriliyor...

İNSÂN SÛRESİ

Bu sûrenin seyrinden, Mekke'de nazil olan sûrelerin ilki olduğu kanaati vardır. Bu sebeple maddî nimetlerin tasvirlerini ve şiddetli azabı uzun ve tafsilatlı bir şekilde beyan etmekte, aynı zamanda Resulullah (s.a.v.)'ı da Rabbinin hükmüne sabretmeye, günahkâr ve münkirlere baş eğmemeye davet etmektedir. Bu gibi mevzular, Mekke'de iken davete ve davet sahiplerine yapılan şiddetli eziyetler sırasında nazil olmaktaydı. Müşriklere zaman tanımakta, Resulullah (s.a.v.)'ı da kendisine nazil olan Hak üzerinde sebat ve kendisine inanmayanlara ise meyletmeye çağırırmaktaydı. Benzeri durumlar Kalem, Müzzemmil, Müddessir sûrelerinde geçmişti.

Sûre bütünüyle birlikte Allah'a itaat ve ilticaya, rızasını aramaya, nimetlerine şükre, fazlını belirtmeye, azabından sakınmaya, musibetlerine karşı uyanık olmaya, yaratmasındaki, ihsanındaki, darlığa ve boluğa uğratmasındaki hikmetleri anlamaya son derece yumuşak ve lütufkâr açıklamalarla davet etmektedir.

Bu sûre, beşer kalbini titreten şu suallerle başlamaktadır: Var olmadan önce neredeydi? Var eden kimdi? Bu varlığı anılmaya değer bir varlık değilken bahse değer bir şey haline getiren kimdir?

«İnsan yaratılıp, bahse değer bir şey haline gelmeden evvel, onun üzerinden uzun bir zaman geçmemiş midir?»

İkinci bir hususiyeti, insanın aslından ve meydana gelişinden, yaratılışındaki hikmetten ve Allah Teâlâ'nın ona bahsettiği idrâk ve kabiliyetlerden bahsetmesidir.

«Biz insanı, çeşitli unsurlar taşıyan bir damla sudan yarattık. Biz, onu imtihan ederiz. Biz onu, işiten ve gören bir şekilde var ettik.»

Üçüncü bir hususiyeti ise, doğru yola sevk etmesi ve bu hususta yardım edip daha sonra seçtiği yolda yürümeye terk etmesidir:

«Biz ona hidayet yolunu gösterdik. Ya şükreder veya nankörlük.»

Bu vahyolunan üç hususiyetten ve kalplerde meydana getirdiği derin düşünceden ileriye ve geriye atf-ı nazarda bulunmaya davette ve yolu seçmekteki derin düşünceden sonra sûre, insanoğluna yolun başında bulunduğunu, ateşe giden yoldan kaçınmasını ihtar etmektedir:

«Doğrusu Biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alev alev yanan bir cehennem hazırladık! Şüphesiz, samimi mü'minler, cennette «kâfûr» katılmış bir kadehten içerler.»

Bahşedeceği nimetleri beyan etmeden önce iyi kimselerin vasıflarını bu görülmemiş ve baştan başa şefkat, çeşitli nimetlere münasip tarzda incelik, güzellik ve edep dolu tabirlerle şöyle ifade edilmektedir:

«O samimi mü'minler, adaklarını yerine getirirler, şerri yaygın olan bir günden korkarlar. Onlar, yemeğe ihtiyaç ve istekleri olduğu halde, onu, yoksula, yetime ve esire yedirirler. Ve şöyle derler: "Biz sizi ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz! Çünkü biz, asık suratlı ve katı bir günde Rabbimizin azabından korkarız."»

Daha sonra ise, Allah'ın emirlerini yerine getiren, bu yolda bir takım külfetlere katlanan, o suratları astırdıkça astıran günden korkan, kendi içleri çektiği halde başkalarına yedirip yaptıkları bu iyilikten karşılık beklemeden sırf Allah'ın rızasını talep eden müttaki kulların durumları beyan edilmektedir.

Burada Allah'dan hakkıyla korkan, kalpleri ürperen duygulu, mutmain kulların mükâfatları beyan olunur. Zira onlar şimdi emniyetle, görülmemiş bolluk ve çeşitli nimet içindedirler.

Bu son derece nefis ve çeşitli nimetlerin tasvirinden sonra hitap Resulullah (s.a.v.)'a yönelmekte onu yalanlamalar, inkârlar ve yüz çevirmeler karşısında, davasında sebata, sabretmeye, yapılacak işte Allah Teâlâ'nın hükmünü beklemeye, yol ne kadar uzasa da Rabbiyle devamlı irtibat ve O'ndan yardım dileme hali üzere olmaya davet etmektedir.

Bunu takiben de kötü insanların hiç hesaba katmadıkları, iyi insanların ise korkup çekindikleri o zor geçecek gün hatırlatılmakta, kendilerini yaratan, kendilerine güç ihsan eden Allah'ın, kendilerini bu dünyadan silip süpürüp yerlerine benzerlerini getirmeye kadir olduğu hatırlatılarak Allah'a karşı işlerini hafif tutmaları yerilmektedir, Allah'ın onların yaşamalarına lütuf ve ihsanı olmamış olsaydı, belalarla varlıklarını sona erdiren musibetler başlarına çoktan gelmiş olurdu.

«Doğrusu şu kâfirler, çabuk elde edilen dünya varlığını severler. Ve şiddeti ağır olan günü arkalarına atarlar. Onları yaratıp maksallarını sağlamca bağlayan Biz'iz. Dilersek onları helâk eder, yerlerine başkalarını getiririz. Bu bir öğüttür. Dileyen Rabbine giden yolu tutar. Allah dilemedikçe siz hiç bir şey dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah, «Alim'dir, Hakim'dir» her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. O dilediğini rahmetine koyar. Zalimlere de can yakıcı bir azap hazırlamıştır.»

Sûre insanın yaratılışını ve bu yaratılıştaki ilâhî takdiri imtihan esası üzerine bina ettiğini hatırlatarak, başladığı gibi sonucu da yine imtihan esası üzerine bitirmektedir. Bu başlangıç ve bu sonuç bütün hayatının ötesine bir takdir ve tedbir silsilesinin bulunduğu haber vermektir. İnsanın buna kulak vermeden ve bunu anlamadan geçip gitmesi mânasız olur. O musibetle imtihan edilmek için yaratılmış ve bu imtihanlarda da muvaffak olmak için kendisine idrâk nimeti bahşedilmiştir. Başlangıçla sonuç arasında Allah'ın nimetlerini sergileyen en uzun Kur'an tasvirleri yer almaktadır.

MEDİNE'DE İNEN SÛRELER

Bu sûre hicretten sonra nâzil olan ilk sûrelerdendir. Ve Kur'an'ın en uzun sûresidir.

Kuvvetli bir rivâyete göre, bu sûrenin âyetleri sonuna kadar birbirini takibederek nâzil olmamış, arada bir başka sûrelerin âyetleri de inzal buyurulmuştur. Bu sûrenin ve Medine'de inen diğer sûrelerin nüzûl sebepleri incelendiği zaman görülüyor ki, Medine'de nazil olan bu uzun sûrelerin âyetleri birbirini takip ederek nâzil olmamıştır. Bazan baş tarafı nâzil olan sûre tamamlanmadan, müteâkip sûrelerin âyetleri nâzil olurdu. Sûrelerin nüzûl itibariyle tertibinde esas olan onların bütün âyetlerinin tamamı değil, baş tarafındaki âyetlerin daha önce inmiş olmasıdır. Meselâ bu sûrenin baş kısmı Medine'de nâzil olan âyetlerin başında geldiği halde, aynı sûredeki «Riba» âyetleri gibi bazı âyetler Kur'an'ın en son nâzil olan âyetlerindendir. Bütün sûre-i celilelerdeki âyet-i kerimeler Peygamber-i Zîşân (s.a.v.) tarafından vahiy yoluyla bir araya getirilip tertiplendiği için

bu tertipler hakkında herhangi bir fikir ileri sürülemez.

Tirmizi'nin kendi senediyle İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte:

«İbn Abbas der ki: *“Ben, Osman İbn Affan’a dedim ki: Enfâl sûresi, âyetlerinin sayısı itibariyle ikinci derecede geldiği halde sebep ne idi ki; âyetleri yüzü aşkın olan Tevbe sûresiyle yanyana koydunuz ve aralarına besmele yazmadınız? Neden Enfâl sûresini yedi uzun sûre arasında zikrettiniz?”* Bu sözüme cevâben Hz. Osman (r.a.) şöyle söyledi: *“Sûreler Hz. Peygamber (s.a.v.)’e nâzil olduğu sıralarda, bazan birkaç sûre birden vahyolunuyordu. Ve Hz. Peygamber (s.a.v.) kâtiplerinin bazılarını çağırır: “Bu âyeti şu, şu hususları ihtiva eden sûreye yazınız” buyururlardı. Medine-i Münevvere’de ilk nâzil olan sûrelerden biri de Enfâl sûresiydi. Tevbe sûresi ise, Kur’an’da en son nâzil olan sûrelerdendi. Enfâl sûresinin muhteviyatı ile Tevbe sûresinin muhteviyatı birbirine benziyordu. Tevbe sûresinin Enfâl’den olduğu görüşüne kapılarak endişelendim. Resulullah (s.a.v.) efendimiz bize Enfâl sûresinin Tevbe’den olup olmadığını beyan etmeden vefât ettiler. Bu sebepten, bu sûreleri bitişik yazdım ve aralarına da besmele koymadım. Ben bu sûreyi yedi uzun sûrenin arasında saydım.»*

Bu rivâyet açıkça gösteriyor ki, her sûredeki âyetlerin tertibi Resulullah (s.a.v.) tarafından bildirilmiştir. Buhari ve Müslim’in İbn Abbas’dan rivâyet ettiklerine göre, Resulullah (s.a.v.) efendimiz iyilik ve hayırhâhlık yönünden insanların en cömerti idi. Ramazanlarda Cebrail ile karşılaşınca ondaki bu yüksek vasıf daha da artardı.

Cibril (a.s.) Ramazanın her gecesinde Resulullah (s.a.v.)’ı ziyaret eder ve Ramazan boyunca Peygam-

berimiz (s.a.v.) Kura'n-ı Kerim'i okuyarak Cebraîl (a.s.)'e dinletirdi. Diğer bir rivâyette Ramazan-ı şerifte Kur'an'ı karşılıklı okudukları haber verilmektedir. Cibril (a.s.) ile Peygamberimiz karşılaştıkları vakit, Peygamberimiz en hayırlı bir rûzgârdan daha hayırhah olurdu. Kesinlikle bilinen şu ki: Kur'an-ı Kerim'i Cibril-i Emin Peygamberimize tamamiyle okuduğu gibi Peygamberimiz de, Cibril-i Emin'e tamamiyle okumuştur.

Bu hadis-i şerifin manasından da anlaşılıyor ki, onlar Kur'an-ı Kerim'i bugünkü tertip üzerine okudular.

Kur'an'ın gölgesinde yaşayıp da ondaki inceliklere vakıf olan herkes görür ki; Kur'an sûrelerinin her birisi bâriz hususiyetlere sahiptir. Ruhlu yaşayan canlı varlıklar nasıl ki bir takım hususiyetleri dolayısıyla muhtelif şahsiyetlere ayrılıyorlarsa, sûreler de kalbe hayat bahşeden ruhları itibarıyla muhtelif hususiyetlere sahiptirler. Her sûre kendi mihveri etrafında bir veya birkaç ana mevzu toplamıştır. Bu mevzuları, hususi bir mahiyet içinde, münâsip bir üslûpla işler ve onu muayyen yönlerden bu tarzda çevreler. Her sûrenin kendisine has bir mûsiki tesiri ve âhengi vardır. Eğer bir sûrede üslûp ve âhenk değişikliğine rastlanırsa, bunun konu değişikliğiyle alakalı olduğunu bilmek gerekir. Bu, Kur'an-ı Kerim'in bütün sûrelerinde görülen umumî bir özelliktir. Bakara sûresi gibi uzun sûreler de, bu kaideden istisnâ edilmez.

Bu sûre çeşitli konuları ihtivâ eder. Bununla beraber, bütün konuları iki ana hatta ayrılır ve bu ana hatlar, bir mihver etrafında toplanır. Birbirleriyle sıkı irtibatı bulunan bu iki ana hat şunlardır:

1 — Medine-i Münevvere'deki İslâm dâveti karşısında İsrail oğullarının durumu ve bu dâveti nasıl

karşıladıkları; bu dâvet temelleri üzerine kurulan İslâm toplumuna ve onun Resûlüne karşı tutumları; ve diğer taraftan yahûdilerin münâfık ve müşriklerle kurdukları sıkı alâkanın bu durum üzerindeki büyük tesiri...

2 — İlk kuruluşunda İslâm toplumunun durumu; İsrail oğullarının Allah (c.c.)'la aralarındaki ahdi bozarak yeryüzündeki ilâhi da'vet ve hilâfet emânetini yüklenmekten kaçınıp İbrahim (a.s.)'dan ma'nen kopmuş oldukları; bu durum açıklanırken müslüman halkın ikaz edilerek, aynı âkıbete düşmemeleri için dikkatlerinin çekilmesi ve onların yeryüzündeki dâvet ve hilâfet emânetini yüklenmeye hazırlanışı bu sûrenin bütün mevzuları iki ana hatta toplanarak bu mihver etrafında cereyan etmektedir.

Bir taraftan sûrenin ana mihveriyle mevzuları arasındaki irtibatın, diğer taraftan Medîne'deki ilk devirlerde İslâmî dâvetin seyrini ve müslüman cemaatın hayat şartlarıyla bu şartların dışındaki ilişkisinin açıklanması için konuya bir ışık tutmak gerekiyor. Işığımızı önce, sûredeki âyetlerin hedef ittihaz ettiği karışıklıkların kapalı tarafına çevirmemiz yerinde olur; şurası daima hatırdâ tutulmalıdır ki, bu durumlar her asırda genellikle İslâm dâvetinin ve onun sahiplerinin tekerrür eden zaman ve geçen asırlar boyunca gerek dostları gerekse düşmanları tarafından karşılaştıkları hallerdir. Kur'an-ı Kerim'in bu tevcihâtı, ebedi dâvet düsturunun ta kendisidir. Bunun için de Kur'an âyetleri her asır ve duruma karşı yenilenen bir hayat fışkırır. Görünüşleri çeşitli fakat tabiatları bir olan düşmanlıklar arasında uzun ve meşakkatli yollarda doğruca yürüyebilmeleri için İslâm ümmetinin yolları üzerine bu işaretleri diker. Kur'an

nasslarının tamamının bu sâbit ve mümeyyiz alâmetlerin çeşitli yönlerinden birisini gösterdiği icaz işte budur...

Fevkalâde bir hazırlıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Medine'ye hicretleri tahakkuk etti. Hicret, bir mecburiyet tahtında yapılmıştı. Hicret, ilâhî dâvetin gerçekleşmesi için, Cenab-ı Hakk'ın takdiri ve tedbiri üzerine plânlı bir şekilde oldu. Bilhassa Hz. Hatice'nin ve Resulullah (s.a.v.)'ın hâmisî Ebu Talib'in vefâtından sonra Mekke'de Kureyş'in ilâhî dâvete karşı inatçı tutumu, İslâmiyet'i Mekke'de yayılmaz hâle getirmişti. Sıkı tedbir ve baskılara rağmen tek tek İslâmiyete girme hareketleri oluyor, fakat Kureyş'in baskısı ve anlaşılarak çeşitli yollardan İslâmiyete hücumda bulunmaları, bu ilâhî dâveti fiilen durdurmuş sayılıyordu. Bu sebepten dolayı Mekke dışındaki Araplar da neticeyi tereddütle bekliyorlardı. Peygamberimiz (s.a.v.)'le en yakın akrabalarının arasındaki bu mücâdelenin sonunu merak etmekte idiler. Bunların başında Ebû Leheb, Amr bin Hişam, Ebû Süfyan bin Harb v.b. gibi yakın akrabaları bulunuyordu. Arapların iptidai an'anelere göre kabilede akrabalık bağlarının büyük bir ağırlığı vardı.

Dini bir mahiyeti olan Kâbe'nin bakımı ve muhâfazası ile görevli en yakın akrabalarının Resulullah (s.a.v.)'le mücâdele etmeleri karşısında diğer Araplar böyle birkimsenin dâvetini kabulde tereddüt ediyorlardı. İşte bunun içindir ki Resulullah (s.a.v.), hem bu inanç sistemini korumak, hem de yeni gelişme imkânları sağlamak gayesiyle Mekke dışında yeni bir karargâh aradı. Bu suretle Mekke'lilerin şerrinden uzaklaşmış ve İslâm'a inananları baskıdan, işkenceden koruyarak yeni inancı hürriyete kavuşturmuş

olacaktı. Bu inanca bağlananların yeni bir karargâh sayesinde inançlarını gerçekleştirme fırsatını bulmaları ve onu Mekke'deki fitneden, fesattan ve anarşiden kurtarıp zafere ulaştırmaları icab ederdi. İşte, bence hicretin ön plândaki en mühim sebebi de bu idi...

Yeni dâvete karargâh aranırken bu uğurda Medine'ye yapılan hicretten önce muhtelif yerlere hicret hareketleri olmuştu. Bunlardan biri de ilk mü'minlerden pek çoğunun katıldığı Habeşistan'a yapılan hicrettir ki; bunu, sırf canlarını kurtarmak için yaptıklarını söylemek delilsiz ve yersiz bir iddia olur. Eğer öyle olsaydı, Habeşistan'a, kendini müdâfaadan aciz, içtimâî mevkii olmayan kimselerin gitmiş olması gerekirdi. Halbuki durum bunun tam aksinedir. En büyük işkenceler zayıf kimselere ve kölelere yapıldığı halde onlar hicret etmediler. Hicret edenler bilâkis kuvvetli, itibarlı kimselerdi. Bunlar, kabileleri arasında kendilerini her türlü fitneden, ezâ ve cefâdan koruyabilecek durumdaydılar. Muhacirlerin ekserisini Kureys'liler temsil ediyordu. Meselâ Benî Hâşim'le birlikte Peygamberimiz (s.a.v.)'i himâye eden Ebu Ca'fer bin Tâlib, Zübeyr İbn Avvâm, Abdurrahman İbn Avf, Mahzumi kabilesinden Ebû Seleme, Benî Umeyye'den Osman İbn Affân ve daha bir çok kimseler bunlar arasında idi.

Ayrıca Mekke'nin sayılı ailelerinden bir takım kadınlar da hicrete katılmışlardı ki, bunlar da herhangi bir işkenceyle karşılaşmış değillerdi.

Hicretin sebepleri arasında şunların bulunması da muhtemeldir:

1 — Kureys ailelerinin ileri gelen değerli evlâtları Cahiliyetten kaçıp inançları uğruna hicret edecekler ve bu suretle mensup oldukları aileleri ile müt-

hiş bir sarsıntı meydana gelecekti. Zira kabile hayatı yaşayan muhitte böyle akrabalık bağlarını hiçe sayarak yapılan hicretler şüphesiz ki, kabiledede büyük sarsıntılara sebep olacaktır. Hele Cahiliyet devrinin lideri ve bu yeni inançla onu tebliğ edenin baş düşmanı Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe de bu hicrete katılmışsa...

2 — Yeni dâvete hür bir merkez, yahut en azından emin bir yer bulabilmek için muhtelif muhitlerde araştırmalar yapılması... Nitekim Habeşistan hicreti bu sebeple yapılmıştı. Ve bu, hicret sebeplerinin oldukça mühim noktalarından biriydi. Sahih rivâyetlerle sabittir ki, Habeşistan Necâşi'si İslâmı kabul etmiş, ancak, etrafındaki patriklerin isyanı üzerine müslümanlığını açıkça söyleyememişti. Şüphesiz ki Necâşi'nin bu tutumu, son sebebin ehemmiyetini te'yid etmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.v.) dâvâsına hür bir merkez veya en azından emin bir yer bulmak için muhtelif cihetlere başvurduğu sıralarda Taif'e de gitmişti. Ne yazık ki Taif seferi başarıyla neticelenmedi. Sakif kabilisinin ileri gelenleri Peygamberimiz (s.a.v.)'i çok kötü şekilde karşıladılar. Çocuklarını ve ayak takımlarını Resûl-i Ekrem'e musallat ederek onu taşıdılar. Mübarek ayaklarından kanlar akıncaya kadar ezâ edildi. Peşini bırakmadılar. Nihâyet Peygamberimiz, Rabia'nın Utbe ve Şeybe adlı oğullarının bahçesine sığınmaya mecbur oldu. İşte burada, kalbinin derinliklerinden gelen şu samimi duayı okumuştı:

«Ey Allah (C.C.)'ım kuvvetimin zayıflığından, imkânımın azlığından, insanların zulmüne karşı tahammülsüzlüğümünden sana şikâyetimi arzederim. Ey merhametlilerin merhametlisi, sen zayıfların Rabbisin. Benim Rabbim de Sensin. Beni kime bırakıyorsun? Yok-

sa hakkı etmek isteyen düşmana mı? Bana hücum eden kimselere mi?... Eğer bana karşı gazabın yoksa bu işkencelere aldırış etmem. Afiyetini bana bolca ihsan et... Karanlıkları aydınlatan, dünya ve Âhiretin işlerinin nizamına sebep olan yüzünün nuru hürmetine gazabının başıma gelmesinden veya düşmanlığın üzerime inmesinden sana sığınırım. Seni hoşnud edinceye kadar rızana tâlibim. Kuvvet ve kudret ancak Sen'indir...»

Bundan sonra, Allah Teâlâ Peygamberine ve onun dâvasına ummadığı yerden kapı açtı. Birinci ve arkasından ikinci «Akabe Biatı» oldu. Bu biatlar Bakara sûresinin mukaddimesinde bahsettiğimiz mevzu ile ve Medine'deki İslâm dâvasıyla alâkalı hususlarla yakından ilgilidir.

Bunun kısaca hikâyesi şöyledir: Peygamberimiz (s.a.v.) hicretten iki sene önce hac mevsiminde Hazreç'ten bir grupla karşılaşınca bunlara kendisini ve dâvasını tanıtıyor ve bunlardan bu ilâhî dâvada kendisine yardım etmelerini istiyordu.

Böylece Medine ile alâka kurmuş oldu. Medine sâkinleri yani Evs ve Hazreç kabileleri mensupları, beraber yaşadıkları yahûdilerden bir Peygamberin gelmesinin yaklaştığını duyuyorlardı. Yahûdiler bu yüzden Araplara karşı yakında galip geleceklerini söylüyorlardı. Yani, O Peygamber vasıtasıyla memleketler fethedeceklerini veya düşmanlarına karşı o Peygamberin kendilerini tutacağını ileri sürüyorlardı. Hazreç heyeti, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dâvetini işittince birbirlerine: "Vallahi bilin ki, bu, yahudilerin tehdit silâhı olarak kullandıkları Peygamberdir. Ona inanmada yahûdiler daha çabuk davranmasınlar!" dediler. Hz. Peygamber onları İslâm'a dâvet edince, bu dâveti hemen kabul ettiler. Peygamberimize: "Biz kav-

mimizi hiç bir kavimde bulunmayan bir şekilde birbirine düşman olarak bırakıp geldik. Belki Allah (c.c.) senin vasıtanla onları birleştirir” diyorlardı. Kabilelerine döndükleri zaman İslâmiyeti anlattılar. Yakınları bu durumu memnuniyetle karşılayıp bu dâvâ etrafında birleştiler.

Ertesi sene, hac mevsiminde Evs ve Hazreç kabilelerinden bir grup gelip Peygamberimiz (s.a.v.) ile konuştular ve İslâmiyet'i kabullenerek biat ettiler. Peygamberimiz (s.a.v.) onlarla birlikte, kendilerine dinlerini öğretecek bir muallim gönderdi. Ertesi sene hac mevsiminde yine Evs ve Hazreç'den büyük bir grup Peygamberimizin yanına gelip ona biat etmek istediler.

Bu biat *«âilelerini, mallarını, canlarını nasıl müdâfaa ediyorlarsa, Peygamberi de o şekilde müdâfaa etmeleri şartıyla»* Peygamberin amcası Hz. Abbas'ın huzurunda yapıldı. Bu ikinci biat'a *«Büyük Akebe Biatı»* denir.

Bu biat hakkındaki rivâyetler arasında, Muhammed İbn Kâab el-Kurazî'den nakledilen şöyle bir rivâyet vardır: Abdullah İbn Revâha, Akabe gecesi Peygamberimize hitaben:

«Rabbin ve kendin için istediğin şartları koş» dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.): *«Rabbim için O'na iman edip hiç bir şeyi ortak koşmamamızı, kendim içinse, mallarınızı, canlarınızı koruduğunuz gibi, beni de korumanızı şart koşarım.»* buyurdu. Bunun üzerine Abdullah İbn Revâha: *«Bunu yaparsak karşılık olarak bize ne var?»* dedi. Peygamberimiz: *«Cennet...»* buyurdu. Bunun üzerine hep bir ağızdan: *«Kârlı bir alış-veriş, bunu bozmayız. Bozmayı aklımıza bile getirmeyiz»* dediler. Böylece durumu ciddiyetle ele aldılar ve bu sayede

İslâmiyet Medine'de yayıldı. Nihayet Medine'de İslâmiyet'in girmediği ve nüfûzu altına almadığı hiç bir aile kalmadı.

Müslümanlar birbirini takip eden gruplar halinde Mekke'den hicret etmeye başladılar. İmanlarını kurtarmak pahasına her şeylerini geride bırakıyorlardı. Medine'deki müslümanlar ise beşer tarihinde eşine rastlanmayan bir kardeşlik ve fedâkârlık ruhuyla önceden hazırladıkları evlerini, barklarını ve imanlarını bu kardeşlerine takdim ettiler.

Nihayet Peygamber (s.a.v.) ile sâdık dostu Hz. Ebû Bekir de hicretle müşerref olmuşlardı. Artık Hz. Muhammed (s.a.v.) uzun müddetten beri aramakta olduğu hür, sağlam ve emin bir yere vâsıl olmuş bulunuyor ve onun hicretinden itibaren bu merkezde İslâm devleti teşekkül etmiş oluyordu.

Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde takdirle bahsedilen bu ilk Muhacir ve Ansar'dan, seçkin bir müslüman tabakası meydana geldi. Sürenin burada imanının temel esaslarını yerleştirerek başladığı görülüyor. Bu vasıflar bütün sâdık mü'minlerin sıfatı olmakla beraber bilhassa o günkü Medine'yi şereflendiren ilk Müslüman topluluğunun sıfatlarıdır:

«Bu, kendisinde hiç şüphe olmayan ve Allah'tan korkanlara doğru yolu gösteren bir kitaptır. O, Allah'tan korkanlar, gayba iman ederler, namazı kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. Onlar sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler. Âhirete de kesinlikle onlar inanırlar. İşte Rablerinin doğru yolunda olanlar bunlardır. Kurtuluşa erenler de bunlardır.»

Hemen bunu tâkiben, âyetin akışında kâfirleri vasfeden tâbirlerle karşılaşıyoruz. Bu sıfatlar umumiyetle küfrün esaslarını temsil eder. Fakat her şey

den önce de gerek Medine, gerekse Mekke muhitinde İslâm dâvetinin karşı karşıya geldiği kâfirlerin direkt vasıflarıdır...

«Ey Muhammed! Şüphe yok ki, kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar îmân etmezler. Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerin üzerinde de perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır.»

Ayrıca bu sırada Medine'de bir de münâfıklar grubu vardı. Bu grup Peygamberimiz (s.a.v.)'in Medine'ye hicretini müteâkip hicretin Medine'de doğurduğu durum ve şartlar neticesinde meydana gelmişti. Yukarıda işâret ettiğimiz bu şartlar Mekke'de yoktu. Zira Mekke'de iken İslâm'ın bir devleti ve kuvveti yoktu.. Mekke ahâlisini endişeye düşürüp münâfıklık yapmaya sevkedecek bir İslâm câmiası da yoktu. Bilâkis orada İslâmiyet baskı ve zulüm altında bulunduğu gibi, İslâm'a dâvet de yasaktı... İslâm safına katılanlar imanlarında samimi idiler. Bunlar imanlarını her şeyin üstünde tutuyorlar ve bu uğurda her fedakârlığa katlanıyorlardı. Halbuki, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hicretinden sonra Medine adını alan Yezrib'de İslâmiyet herkes tarafından saygı gösterilen bir kuvvet olmuştu.

Az veya çok İslâmiyete karşı iyi görünmek mecburiyeti vardı. Bu durum Bedir Muhârebe'sinde müslümanların büyük bir zafer elde etmesinden sonra daha fazla kendini gösterdi. İslâm'a karşı iyi davranmaya mecbur olanların başında kabilelerin ileri gelenlerinden bir zümre de vardı. Bunların aileleri ve taraftarları İslâmiyet'e girmişler ve müslüman olmuşlardı. Kendileri için, kabileleri arasında miras yoluyla intikal eden mevki ve menfaatların muhâfazası za-

ruri idi. Aynı zamanda yakınlarının kabul ettikleri din ile kuvvet kazanmaya da mecburdular... Bunlar arasında İslâm'ın Medine'ye gelmesinden kısa bir müddet önce kabilesi tarafından kral seçilmesi ve taç giydirilmesi düşünülen Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl de bulunuyordu.

Bakara sûresi'nin baş kısımlarında münâfıkların sıfatlarını uzun uzun zikreden âyetler göreceğiz. Mecburiyet tahtında kendilerini müslüman gösteren ve aynı zamanda büyülenerek cemiyete karşı kendilerini üstün sayan ve cemiyeti «beyinsiz» diye tasvir eden kimseler vardı. Bu âyetlerin bazı fıkralarında kasdolunan şahıslar bunlardır.

«Bir kısım insanlar vardır ki: “Biz Allah’a ve âhîret gününe iman ettik” derler. Halbuki onlar mü’min değillerdir. Allah’ı ve iman edenleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendileri aldatırlar. Fakat bunun farkında değillerdir. Onların kalblerinde hastalık vardır. Allah, bu hastalıklarını daha da artırmıştır. Yalan söylediklerinden dolayı onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onlara: “Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın” denildiği zaman, onlar: “Biz ancak ıslah edicileriz” derler. İyi bilin ki, asıl bozguncular onlardır. Fakat farkında değillerdir. Onlara: “İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin” denildiği zaman: “Beyinsizlerin iman ettiği gibi mi iman edelim?” derler. İyi bilin ki, asıl beyinsizler onlardır. Fakat bilmezler. İman edenlerle karşılaştıkları zaman: “İman ettik” derler. Şeytanlarıyla baş-baş kalınca da: “Şüphesiz biz sizinle beraberiz. Onlarla sadece alay ediyoruz” derler. Allah da onların alaylarının cezasını verir. Azgınlıkları içerisinde bırakır, bocalar dururlar. Onlar, doğruluğa karşılık sapıklığı satın aldılar. Böylece ticaretleri kâr getirmedi. Doğru yo-

lu da bulamadılar. Onların durumu; aydınlanmak için ateş yakan kimsenin durumuna benzer. Ateş çevresini aydınlatınca, Allah onların ışıklarını giderdi ve onları karanlıklar içerisinde bıraktı da görmez oldular. Onlar sağırdılar. Dilsizdirler. Kördürler. Bu yüzden de sapıklıktan dönmezler. Yahut onların durumu; gökten inen şiddetli bir yağmura yakalanmış kimselerin durumuna benzer: O yağmurla beraber karanlıklar, gök gü-rültüsü ve şimşek vardır. Onlar yıldırımdan dolayı ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah, kâ-firleri çepeçevre kuşatandır. Şimşegin çakması nerdeyse gözlerini alır. Şimşek onları aydınlattıkça ışığında yürürler. Üzerlerine karanlık çöktünce de dikilip kalırlar. Eğer Allah dileseydi, onların işitme ve görmelerini giderirdi. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.»

Yukarıdaki âyetlerde bu hasta ruhlu münafıklardan bahsedilirken onların şeytanlarına da işaret olduğu görülüyor. Sürenin mevzuu ve hadiselerin seyri gösteriyor ki işaret edilen şeytanlar yahûdilerdir. Nitekim sürenin daha ilerisinde de bunlara şiddetli hücumlar yapılıyor. Yahûdilerin bu ilâhî dâvete karşı tutumlarını kısaca belirtmek isteriz: Medine'de bu ilâhî dâvete ilk karşı gelenler yahudiler oldu. Bu karşı gelişin pek çok sebepleri vardı. Medine'de Evs ve Hazreç gibi Cahil Arap kabileleri karşısında yahûdilerin ehl-i kitap olmaları onlara mümtaz bir mevki sağlıyordu. Müşrik Araplar, yahûdilerin dinlerini kabule yanaşmamakla beraber, semavi kitaba sahip olmaları dolayısıyla bilgide ve isabetli hükümlerde onların kendilerinden daha üstün olduklarını kabul ediyorlardı. Medine'de Evs ve Hazreç kabilelerinin birbirine husûmet gütmeleri yahudilere ayrı bir fayda daha sağlıyordu. —Bu durum, onların faaliyetleri için her zaman mükemmel bir vasattır.— İs-

lâmiyetin gelmesiyle bütün bu fırsatlar ellerinden çıktı. Zira İslâm'ın kitabı, daha önce gelen kitapları kabul etmekte ve onları korumakta idi. Aynı zamanda Evs ile Hazreç kabilelerini İslâm saflarında birleştirerek bir birlik vücûda getirmiş ve yahûdilerin faydalanmasına vesile olan bütün anlaşmazlıkları, hile ve desiseleri ortadan kaldırmıştı. Artık Medine'liler (Ansar=Muhâcirlerin yardımcıları) diye tavsif olunuyorlardı. Böylece İslâm bu muhtelif topluluklardan, birbirine kenetli ve birbirini destekliyen sağlam bir cemiyet vücûda getirmişti ki, beşeriyet âlemi böyle bir cemiyeti ne görmüş, ne de görecekti...

Yahûdiler, risâlet ve kitap sahibi olmaları sebebiyle Allah'ın seçkin milleti olduklarını iddiâ ediyorlardı. Tarih boyunca birçok peygamberlerin kendilerinden olması hasebiyle son peygamberin de İsrail oğullarından gelmesini bekliyorlardı. Ancak son peygamber Araplardan çıkınca, kendilerinin bu dâvet sahasının dışında tutulacaklarını beklediler. Bu dâvet yalnız Araplara münhasır olacak sanmışlardı. Halbuki Resulullah (s.a.v.), ehl-i kitap oldukları için onların bu dâveti daha iyi anlayacaklarını ve kabullenmeye daha yakın bulunduklarını gözönünde tutarak önce onları dâvet etti. Yahûdiler ise bu dâvete karşı bôbürlendiler. Bunu kendilerine bir ihânet ve hakaret saydılar.

Yahûdiler iki sebepten dolayı Peygamberimiz (s.a.v.)'i çekemiyorlardı. Bunlardan birincisi, —hak olduğunu bildikleri halde— Allah Teâlâ'nın Peygamber olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'i seçmesi ve Kur'an'ı ona göndermesi, ikincisi ise, Medine muhitinde dâvasını en kısa zamanda başarı ile yaymış olması idi.

Yahûdilerin, İslâm'a doğuşundan beri düşmanlık beslemelerinin diğer bir sebebi de, Medine muhitinde akli reislik, ticârî hâkimiyet ve faizcilik yönlerinden saf dışı edilecekleri veya bu dâveti kabul edip İslâm potasında eriyecekleri endişesi idi. Onlara göre bu iki şıktan en tatlısı bile acıydı.

Zikredilen bütün bu sebepler yahudileri Bakara sûresinde tavsif olundukları duruma getirdi. (Yahudilerin halleri diğer bir çok sûrelerde de anlatılmıştır.) Biz burada, onlara temas eden âyetlerin ancak bazılarını zikredeceğiz. İsrâil oğullarına ait âyetlerin başında bizzat kendilerine hitap eden şu ulvî Allah kelâmı gelir:

«Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın. Ben'im ahdimi yerine getirin ki, Ben de sizin ahdinizi yerine getireyim. Ve ancak Ben'den korkun! Elinizdeki Tevrat'ı tasdik edici olarak indirdiğim Kur'an'a, iman edin. Onu ilk inkâr edenlerden olmayın. Âyetlerimi basit bir değere değışmeyin. Ve yalnız Ben'den korkun! Hakkı bâtıla karıştırip bile hakkı gizlemeyin. Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte rükû edin. İnsanlara iyiliği emrediyor da kendi nefsinizi unuttuyor musunuz? Oysa siz, kitabı da okuyorsunuz. Hiç düşünmez misiniz?»

Hak Teâlâ bunların, peygamberleri Hz. Musa ile olan alâka ve durumlarını; Allah tarafından mazhar oldukları nimetlere nankörlük ettiklerini; kitap ve şeriatlarından uzaklaştıklarını ve Allah'a olan ahidlerini bozduklarını etraflıca hatırlattıktan sonra, müslümanlara hitap ederek, uyanık olmalarını ve onlardan sakınmalarını istiyor:

«Onların, size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onlardan bir cemaat, Allah'ın kelâmını dinleyip iyice

anladıktan sonra onu bile bile tahrif ediyorlar. İman edenlerle karşılaştıkları zaman: “İman ettik” derler. Birbirleriyle başbaşa kaldıkları zaman da: “Allah’ın size açıkladıklarını Rabbinizin katında aleyhinize delil olarak kullansınlar diye mi onlara söylüyorsunuz? Hiç düşünmüyor musunuz?” derler. Onlar: “Ateş bize sadece sayılı günler dokunacaktır” derler. De ki: “Böyle olacağına dair Allah’tan bir söz mü aldınız. —ki Allah, sözünden caymaz— Yoksa Allah’a karşı bilmediğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?” Onlara, Allah katından, ellerinde bulunanı tasdik eden bir kitap gelince, —ki onlar daha önce kâfirlere karşı kendilerine yardım edilmesini bekliyorlardı— evet kendilerine bildikleri gelince, onu inkâr ettiler. Allah’ın lâneti kâfirlerin üzerinedir. Onlara: “Allah’ın indirdiklerine iman edin” denildiğinde: “Biz, sadece bize indirilene iman ederiz” derler. Ondan sonra geleni inkâr ederler. Halbuki o, ellerindeki Tevrat’ı tasdik eden hak bir kitaptır. Ey Muhammed! De ki: “Eğer mü’minseniz daha önce Allah’ın peygamberlerini niçin öldürüyordunuz” Ne zaman Allah katından kendilerine, yanlarında bulunanı tasdik eden bir peygamber geldiyse, kendilerine kitap verilenlerden bir topluluk Allah’ın kitabını hiç bilmiyorlarmış gibi arkalarına attılar. Ne kitap ehlinin inkâr edenleri, ne de müşrikler, Rabbiniz tarafından size bir hayır indirilmesini isterler. Kitap ehlinin birçoğu, hak kendileri için apaçık belli olduktan sonra içlerindeki çekememezlikten dolayı iman etmenizden sonra sizi tekrar kâfirliğe çevirmek isterler. Onlar: “Cennete, ancak yahudi olanlar ve ya hristiyanlar girecektir” dediler. Bu, onların kuruntularıdır. Kendi dinlerine uymadıkça yahudi ve hristiyanlar senden asla razı olmayacaklardır. De ki: “Hidayet, ancak Allah’ın hidayetidir.” Yemin olsun ki, sana ilim geldikten sonra şayet onların arzularına uyarmaz-

san Allah'tan sana ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.»

Onların İslâm'dan evvel, İslâm'dan sonra ve günümüze kadar bütün nesillerinde kökleşmiş olan bir takım sıfatları vardı ki, bu sıfatlarla onları damgalaması Kur'an-ı Kerim'in ebedi mucizelerindendir. Evet, mucizedir. Zira Kur'an-ı Kerim onlara Resulullah (s.a.v.) zamanında nasıl hitap ediyorsa Hz. Musa (a.s.) zamanında ve ondan sonraki Peygamberler zamanında da aynı şekilde hitap ediyordu. Çünkü onların her asırda tabiatları aynı, alâmetleri aynı, hareketleri aynı, Hakk'a ve halka karşı tutumları aynıdır.

Bundan dolayıdır ki; Kur'an-ı Kerim'de Musa (a.s.) devri yahûdilerine hitap edilirken aynı anda söz Medîne yahûdilerine intikal ettiriliyor ve bu arada hitabın, Hz. Musa ile Hz. Peygamber devri arasındaki yahûdi nesline intikal ettiği görülüyor. İşte, bunun içindir ki, Kur'an hükümleri dipdiri kalmaktadır. Dikkat edilirse görülüyor ki; mevzû günümüzdeki yahûdilerle bugünkü müslümanlar arasındaki hâdiselermiş gibi tazeliğini muhafaza etmektedir.

Kur'an-ı Kerim yahûdilerin dün olduğu gibi yarın da İslâm dâvetine, inancına karşı takınacakları tavrı apaçık beyân ediyor...

Bu ebedi sözler İslâm ümmetine karşı daimi bir tenbih ve ikaz hükmündedir. Geçmiş müslümanlara yaptıkları ve bugün halâ devam ettirmekte oldukları hile ve desiselerden sakınmalarını müslümanlara ihtar ediyor.

Yahûdi mücadeleleri her ne kadar görünüşte çeşitli ise de, gerçekte tek mihver etrafında toplanır.

Yahûdileri tavsif ve onlara karşı müslümanların uyanık olmalarını telkin eden bu sûre, aynı zamanda

İsrail oğullarının eskiden beri yeryüzünde i'tikad emânetini yüklenmekten imtinâ ettiklerine ve ona karşı son zamanlarda takındıkları tavırlara ve müslümanların bu emâneti yüklenmek üzere kendilerini tanzim edip hazırlanmalarına da temas ediyor...

Sûre, —yukarıda görüldüğü gibi— hicretin ilk zamanlarında bu dâvetle karşı karşıya bulunan bu gurupları vasfederek söze başlıyor. —Bunlar arasında ileride etraflıca beyân edilecek olan yahûdi şeytanlarına da işaret vardır.— Bilâhare tarih boyunca dâvete muhatap olacaklar da bu guruplardır.

Daha sonra sûre, konularının çeşitli olmasına rağmen, ihtiva ettiği iki ana hattan vücuda gelen şahsiyet ve karakteriyle tek bir istikamet takip ederek bir mihver etrafında yürümektedir.

Allah Teâlâ Bakara sûresinde mütteki, kâfir ve münafıklardan örnekler verdikten sonra, zımnen yahûdi şeytanlarına da işaret edip, bütün insanları Hz. Muhammed (s.a.v.)'e nazil olan kitaba inanmağa ve Allah'a ibâdete çağırıyor. Bu kitap hakkında şüphe edenleri, aynı kitabın bir benzerini getirmeğe dâvet ediyor.

Kâfirleri cehennemle tehdit ederken, mü'minleri cennetle müjdeliyor. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'in, Allah (c.c.)'ı inkâr edenleri hayretle karşıladığını görüyoruz:

«Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Halbuki siz ölülersiniz, sizi O diriltti. Sonra öldürecek, sonra tekrar diriltecektir. Nihayet O'na döndürüleceksiniz. Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur. Sonra göğe yönelip onu yedi gök olarak düzenleyen de O'dur. O, her şeyi çok iyi bilendir.»

Sûrenin bu kısmında Allah'ın yeryüzündeki her şeyi insanoğlu için yarattığına işaret olunup Âdem

(a.s.)'in yeryüzünde halife kılınması bahsine geçiliyor:

«Hani Rabbin meleklere, “Ecn yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti.»

Bu bahis, Âdem (a.s.)'le şeytan arasında cereyan eden çetin mücadeleyi anlatıyor ve konuyu Âdem (a.s.)'in yeryüzündeki hilâfetiyle bitiriyor ki, bu mevzû' iman üzerinde ahd-ü peyman mevzuudur:

«Biz onlara: “Hepiniz oradan yeryüzüne inin. Tarafımdan size hidayet gelâiğinde, kim hidayetime uyar-sa, onlara bir korku yoktur. Onlar üzülmeyecektir de” dedik. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar, cehennemliktirler. Orada ebedî olarak kalacaklardır.

Bundan sonra sûre, İsrâil oğullarının —yukarıda bazı noktalarına işâret ettiğimiz— mevzu'larını etraf-lica ele alarak işlemeğe başlıyor.

Bu kısım İsrâil oğullarına Hz. Musa zamanında devam edegelen hatalarını, sapıklıklarını ve hakla bâ-tılı birbirine karıştırdıklarını hatırlatarak Allah'ın di-nine girmeye ve Allah tarafından gönderilip kendi ki-taplarını da tasdik eden Kur'an'a inanmaya dâvet ediyor. Bu cüzde İsrâil oğullarının, İslâmiyet'i, İslâm'-ın Peygamberini ve İslâm'ın kitabını nasıl karşıladık-ları açıkça beyân ediliyor.

İslâm'a ilk karşı çıkan onlar olmuştu. Hakkı bâ-tıl gösteriyorlardı. Kendi nefislerini unutup insan-la-ra iyiliği, imanı tavsiye ediyorlardı.

Allah'ın kelâmını dinliyorlar ve Allah kelâmı ol-duğuna tamamen kanaat getirdikten sonra arzula-rına göre değiştiriyorlardı. Mü'minlere karşı mü'min görünerek onları aldatmaya çalışırken, kendi arala-rında, Peygamberin doğruluğu ve onun getirdiği di-

nin sıhhatı hakkındaki bilgilerinin mü'minlere sozdirilmemesi için birbirlerine tenbihte bulunuyorlardı.

Müslümanları küfre döndürmek istiyorlar ve —Hristiyanların iddiâ ettikleri gibi— bunlar da ehl-i hidâyetin ancak yahûdiler olduğunu ileri sürüyorlardı. Vahyi kendilerine getirmeyip Muhammed (s.a.v.)'e götüren Cibril (a.s.)'i suçluyor ve ona düşmanlıklarını ilân ediyorlardı. Onlara göre müslümanlar hiçbir hayra mazhar olmamalı, başlarına her türlü fenalık gelmeli idi. —Kıblenin tahvilinde yaptıkları gibi— Hz. Peygamberin tebliğ ettiği şeylerin sıhhatı ve bunların Allah tarafından gelip gelmediği hakkında müslümanları şüpheyeye düşürmek için her fırsatı kullanıyorlardı. Aynı zamanda müşrikleri tahrik edenler ve münâfıklara yol gösterenler de bunlardı...

Bunun içindir ki, Bakara sûresi, onların bu hareketlerini şiddetli hücumlarla karşılamakta ve Hz. Musa'ya karşı yaptıklarının aynısını nesilleri boyunca diğer Peygamberlere ve onların şeriatlarına karşı da yapmış olduklarını hatırlatmaktadır. Sûre bu mevzu'da onlara, tek nesil ve değişmeyen bir tabiat olarak hitap ediyor.

Onlar bu kötü tutumları ve karaktersiz hareketlerinde devam ettikleri müddetçe iman etmelerinin mümkün olmayacağını müslümanlara haber veriyor. Bu hitap İbrahim (a.s.)'in vârisleri oldukları için yalnız kendilerinin hidâyette bulundukları iddialarına karşı da kesin cevabı vererek sona eriyor...

Hakikatte İbrahim (a.s.)'in varisleri, onun yolunu takip edenler ve onunla Allah arasındaki ahde sadâkat gösterenlerdir. Hal böyle olunca İbrahim (a.s.)'in verâseti Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve ona iman edenlere intikal etmiştir.

Zira yahûdiler, yollarını sapıtıp Allah'ın emirlerinde değişiklikler yaptıktan sonra yeryüzünde Allah'ın nizamı üzere i'tikad emânetini ve hilâfeti yüklenmekten imtinâ etmişler ve bu büyük vaziyeti Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ona inananlar yüklemişlerdir. Bu netice, İbrahim ve İsmail (a.s.)'in Kâbe temellerini yükseltirken yaptıkları niyâz ve duâların kabul olduğuna işarettir:

«Rabbimiz! İkimizi de Sana teslim olan kıl. Soyumuzdan da Sana teslim olan bir ümmet meydana getir. Bize ibadetimizin yollarını göster. Tevbemizi kabul et. Şüphesiz Sen, tevbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin. Rabbimiz! İçlerinden müslümanlara âyetlerini onlara okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek ve onları kötülüklerden temizleyecek peygamber gönder. Şüphesiz Sen, «Azîz'sin, Hakîm'sin» her şeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin.»

Sûre bu noktadan itibaren seyrini değiştirerek sözü sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'e ve onun etrafındaki müslümanlara intikal ettiriyor. Yeryüzünde Allah'ın dâvetini yayma halifeliğini yüklenen bu cemâatin hayat nizamının temellerini vaz'etmeğe başlıyor ve bu topluluğa hususî bir şahsiyet vererek düşünce ve yaşayışlarını diğer topluluklarınkine uymayan bir düzenle tanzim ediyor.

İşe, bu cemaatin yöneleceği kibleyi tayin etmekle başlıyor. İbrahim ve İsmail (a.s.)'e içinde yalnız Allah'a ibâdet edilmek üzere inşa edip temiz tutmalarını emrettiği Kâbe'yi kible olarak gösteriyor. O Kâbe ki, Peygamberimiz (s.a.v.) daha önceden de onun kible olmasını arzuluyor fakat bu arzusunu izhar etmiyordu:

«Ey Muhammed! Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Seni, sevdiğin kibleye mutlaka çevireceğiz.

Hemen yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ey mü'minler! Siz de nerede olursanız olun yüzünüzü onun tarafına çevirin.

Sonra sûre müslümanların düşünce ve ibâdetlerini, davranış ve muâmelelerini ilâhi hayat nizamı hudutları içinde izaha devam ediyor. Bu izaha göre; Allah yolunda öldürülenler ölü değil, hakiki hayata kavuşan dirilerdir. Hayatta korku, açlık, canların, malların ve elde edilen şeylerin kaybı gibi hâdiseler aslında kötülük değil, insanlar için bir imtihandır. Sabredenler Allah'ın rahmetine, ihsanına ve medhü senâsına mazhar olacaklardır. Şeytan insanları fakirlikle tehdit eder ve kötü yola sürükler. Allah ise onları fazlî keremi ve mağfiretiyle müjdeler.

Şüphesiz Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıktan kurtarıp aydınlığa kavuşturur. Kâfirlerin dostu ise şeytandır. Şeytan onları iman nûrundan uzaklaştırıp küfrün zindanlarına sokar. Sûre, Müslümanlara yiyecekleri ve içecekleri şeylerde haram ve helâl olanlarını da beyân ettiği gibi, şekil ve görünüşe bakmaksızın hakikî iyiliğin ne olduğunu anlatıyor.

Kateldeki kısas hükümlerini, vasiyet ahkâmını, oruç, cihad ve hac hükümlerini, bilhassa evlenme-başanma gibi âile hukuku meselelerini etraflıca açıklıyor. Sadaka, fâiz, borç ve ticarî kanunları beyân ediyor...

Sûrenin muayyen yerlerinde, Hz. Musa'dan sonra sözün akışı, Benî İsrail'e intikal etmekte, bazan da Hz. İbrahim'in kıssasından parçalar anlatılmaktadır. Fakat —birinci cüzden sonra— sûrenin heyet-i umumiyesi müslüman cemâatin yetiştirilerek Allah'ın nizamı üzere yeryüzünde hilâfet ve i'tikad emânetini yüklenebilecek hale gelmesine hasredilmiştir. Böylece bu cemaat, sahip olduğu kabiliyetler ve

büyük emâneti kendilerine tevdi eden Rableriyle aralarındaki irtibat sayesinde diğer topluluklardan ayrılmış oluyorlar.

Görüyorsunuz ki, süre, en sonunda sözü baş taraftaki konuya intikal ettirerek iman mefkûresinin ana hatlarını ve özünü beyan ediyor. İslâm ümmetinin bütün Peygamberlere, birini diğerinden ayırmaksızın inandıklarını, bütün kitaplara, gayb âlemine ve onun mâverâsına: «İşittik ve kabullendik» diyerek iman ettiklerini zikrediyor:

«Peygamber ve mü'minler, Rabbi tarafından peygambere indirilene iman ettiler. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın peygamberlerini birbirinden ayırdetmeyiz" dediler. "İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz! Affını dileriz. Dönüş Sana'dır" diyerek yalvardılar. Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutar. Herkesin kazandığı iyilik lehine, yaptığı kötülük ise aleyhinedir. Rabbimiz! Eğer unutacak veya yanılacak olursak, bizi sorumlu tutma! Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme! Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediğini de taşıtmâ. Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et. Sen, bizim Mevlâmızsın. Kâfir topluluğa karşı bize yardım et!..»

Böylece sürenin başıyla sonu arasında insicamlı bir irtibat bulunduğu, mevzû'ların ana hattını mü'minlerin önemli iki sıfatının teşkil ettiği görülüyor.

Medîne'de nazil olan sûrelere devam ediyoruz. İnş zamanına göre takip hususunda kat'i bir şey söylemek mümkün olmuyor. Yalnız şu kısım Mekki'dir, şu kısım da Medeni'dir diyerek —kısa ihtilâflara rağmen— özet halinde söylemek mümkün oluyor. Zaman bakımından kesin bir sıraya göre her âyeti veya âyet topluluğunu, ya da her sûreyi tertip etmek imkânsız gibidir. Zira bugün, hakkında kesin rivâyet tevatür derecesine varmış nass bulunan sayılı birkaç âyetin dışında yakini bilgiye sahip değiliz. Her halükârda Kur'an âyetlerini ve sûrelerini zaman sırasına göre tertip etmenin ayrı bir değeri vardır. Bu arada İslâmi hareket metodunu, onun merhale ve adımlarını tasavvur etmemize yardımcı olmasından dolayı da önemi büyüktür. İşte ben bunun için Kur'an sûrelerini Mushaf-ı Osmani denilen Kur'an'ın tertip tarzına uygun olarak arzetmeyi tercih ettim. Bununla beraber her sûreyi özet olarak veya tercih edilen şekilde tarihî şartlar içerisinde açıklamaya çalıştım. Ve âyetin indiği havayla, atmosfere uygun şartları göz önünde

bulundurdum. Nitekim bu hususları bir önceki sûrenin giriş kısmında beyan etmiştim. Allah'ın yardımıyla bu sûreye de aynı tarzda devam edeceğiz.

Burada açıklamaya çalıştığımız Enfâl sûresi Bakara sûresinden sonra nazil olmuştur. Tercihe şayan olan kavle göre hicretten on dokuz ay sonra, ikinci senenin Ramazan ayında vuku bulan büyük Bedir harbinde nazil olmuştur. Şu kadar var ki bu sûrenin Bakara sûresinden sonra nazil olduğunu belirten rivayetler kesin bir hakikatı ifade etmez. Çünkü Bakara sûresi bir defada inmedi. Aksine bir kısım âyetleri ilk Medine yıllarında nazil olduğu gibi, bir kısmı da Medine devresinin sonlarına doğru nazil olmuştu. Bu devrenin başıyla sonu arasında dokuz sene gibi uzun bir müddet vardır. Ayrıca kesin olan rivayete göre Enfâl sûresi bu iki devre arasında nazil olmuştur. Bakara sûresi ise bu süreden önce ve sonra nazil olmaya devam etmiş, bir kısım âyetleri de bu iki devre arasında nazil olmuştur.

Bazı rivayetlere göre Enfâl sûresinin otuzuncu âyetinden, otuz altıncı âyetine kadar olan kısım Mekke'de nazil olmuştur. Bu âyetler şunlardır:

«Ey Muhammed! Hatırla, bir zaman kâfirler seni, yerinden kımıldatmamak veya öldürmek yahut sürüp çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarken, Allah da, onların tuzaklarını boşa çıkarıyordu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır. Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman: "İştittik, istesek biz de, bunun aynısını söyleyebiliriz. Bu eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir" dediler. Yine bir zaman onlar: "Ey Allah'ım! Eğer bu Kur'an nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa; gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver" demişlerdi. Halbuki sen onların içlerindeyken Allah, onlara azap edecek değildi.

Affedilmelerini dilerlerken de Allah, onlara azap etmez. İnsanları Mescid-i Haram'dan alıkoyarlarken Allah, onlara niçin azap etmesin? Aslında onlar Mescid-i Haram'ın dostları değildirler. Onun dostları ancak Allah'tan korkanıdır. Fakat onlardan çoğu bunu bilmezler. Onların Mescid-i Haram'daki ibadet ve duaları, sadece ıslık çalmak ve el çırpıktan başka bir şey değildir. O halde inkârlarınızın karşılığı olarak azabı tadın! Kâfirler mallarını, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklar da. Sonra bu, onlar için bir pişmanlık sebebi olacaktır. Sonra da mağlup olacaklardır. Kâfirler cehennemde toplanacaklardır.»

Öyle sanıyorum ki bu rivâyet sahiplerini bu âyetlerin Mekke'de nazil olduğunu söylemeye sevkeden âmil bu âyetlerin hicretten önceki devrelerde, Mekke yıllarındaki hadislerden söz etmesidir. Fakat bu köklü bir sebep değildir... Çünkü Medine'de nazil olmuş birçok âyet vardır ki hicret öncesi Mekke devresinden bahsetmektedir. Hatta bu süredeki yirmi altıncı âyet de aynı bu âyetler gibi o günkü hadiselerden söz etmektedir:

«Düşünün ki, bir zaman sayınız azdı. Yeryüzünde zayıftınız. İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Öyle iken Allah sizi barındırdı, yardımıyla destekledi ve sizi helâl ve temiz şeylerle rızıklandırdı ki, şükredesiniz.

Aynı zamanda Bedir harbinden sonraki durumu sözkonusu eden Uhud harbinde müşriklerin ordu teşhizatı için mallarını harcamalarını belirten şu âyet-i kerime de bu sürede aynı hizada yer alır:

«Kâfirler mallarını, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklar da. Sonra bu, onlar için bir pişmanlık sebebi olacaktır. Sonra da mağ-

lup olacaklardır. Kâfirler cehennemde toplanacaklardır.»

İbn İshâk, Abdullah İbn Ebu Nüteyh tarikiyle Mücâhid'den, İbn Abbas'dan ve bir başka tarikile yine İbn Abbas'dan Kureys'lilerin bu konudaki plân ve hileleriyle ilgili uzun bir hadis nakleder. Ve sonunda der ki: «Bunun üzerine Allah ona Mekke'den dışarıya çıkma iznini verdi. Ve Medine'ye gelişinden sonra da En-fâl sûresini inzâl buyurdu. Bu sûrede Allah ihsan ettiği nimetlerini yüce peygamberine hatırlatmaktadır:

«Ey Muhammed! Hatırla, bir zaman kâfirler seni, yerinden kınıldatmamak veya öldürmek yahut sürüp çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarken, Allah da, onların tuzaklarını boşa çıkarıyordu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır.»

İbn Abbas'a isnâd edilen bu rivâyet Kur'an'ın akışı içerisinde bu âyetlerin başına ve sonuna daha uygun düşmektedir. Çünkü Allah Teâlâ yüce peygamberine ve mü'minlere üzerlerindeki ihsanını anlatmakta ve bunu Allah yolunda cihada teşvik için ve cihâd ederken yapmaları gereken fiiller ve sebatla alâkalı olarak takdim etmektedir. Ve sûrenin sonuna kadar ileride açıklayacağımız birçok hususu tedavi etmektedir. Bütün süre gibi bu âyetlerin de Medine'de nazil olduğunu söylemek en doğru yoldur.

İşte bunun için ve sebebi nüzûlla ilgili varid olan rivayetlerdeki karışıklıklardan dolayı biz Kur'an-ı Kerim'i arzederken Mushaf-ı Osmani'deki sûrelerin tertip tarzını uygun bulduk ve keşin bir bilgi elde etmediğimiz nüzul sırasına göre açıklamaktansa bu yolu tercih ettik. Bu arada sebep-i nüzullerle ilgili münasebetleri de gücümüz yettiği kadar vermeye çalıştık. Ve şüphesiz ki yegâne yardım dilenecek Allah Teâlâ'dır...

Bu sûre büyük Bedir savaşında nazil olmuştur. Bedir gazvesi bilindiği gibi gerek şartları, gerekse İslâm tarihinde ve bilcümle beşer tarihindeki tesirleri bakımından bu hareket metodu üzerinde önemli izler taşımaktadır.

Nitekim Allah Teâlâ Bedir gününe: «Furkan günü, iki topluluğun karşılaştığı gün» diye isim vermiştir. Ayrıca yalnız bu yeryüzünün veya beşer tarihinin değil, insanlığın hem bu dünyada, hem de öbür dünyadaki yollarının ayrılış noktasını ifade eden bir gün olarak kabul etmiştir:

«Şu iki sınıf, Rablerinin dini hakkında birbirleriyle davaya kalkışan iki hasımdır. İşte o kâfir olanlar için ateşten çamaşırlar biçilmiştir, başlarının üstünden kaynar su dökülür... Bu kaynar su ile karınlarında olan şeyler ve acıları eritilir... Onlar için, bir de demirden kamçılar var... Her ne zaman ateşten, onun ızdırabından çıkmak isterlerse, yine içine döndürülürler ve onlara: "Haydi tadın yangının azâbını" denir... Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri, altından ırmaklar akan Cennetlere koyacak, orada altından bilezikler ve incilerle süslenecekler. Elbiseleri de orada ipektir... O iman edenler, sözün en güzeline hidâyet edilmişler ve Allah'ın doğru yoluna iletilmişlerdir...»

Rivâyete göre bu âyetlere Bedir günü, hakkın batıldan ayrıldığı gün karşılaşan iki bölük hakkında nazil olmuştur. Sadece yeryüzündeki insanlığın tarihinde değil, ebediyet tarihinde ve âhiret hayatında da hak ile batılı birbirinden ayıran bir gündür... Hakkın bu kadarlık şهادeti o günün mahiyetini ve yüceliğini düşünmek ve takdir etmek için yeter, artar bile...

Bu ilâhi dâvanın kitabı olan şu Kur'an-ı Kerim, aynı zamanda dâvanın hem ruhu, hem hareket kaynağı, hem desteği, hem varlığıdır. İslâm dâvasının muhafızı ve koruyucusu o, tercümanı ve açıklayıcısı o, düsturu ve nizamı o'dur. —Her dâva adamı o'ndan faydalandığı gibi— bu büyük dâva da; çalışma vasıtalarını, hareket metodlarını ve kendisini hedefe götüren yoldaki bütün ihtiyaçlarını o'ndan temin eder.

Evet, gerçek budur amma, eğer biz, bu Kur'an'ı Mübin'le canlı bir ümmete hitap edildiğini; bu ümmetin hayatına o'nunla ışık tutulduğunu; yeryüzünde gerçek mânada insanca yaşayabilmesinin o'nunla temin edildiğini ve yine o'nunla hem beşer ruhunda hem dünya sathında ilerlemeler, müsbet faaliyetler ve anlayışlarla dolu büyük bir savaşın tahakkuk ettiğini anlayamadığımız ve idrâk edemediğimiz müddetçe, o'nunla (yani Kur'an-ı Mübin'le) bizler arasında korkunç bir uçurum var demektir.

İnsanlık âlemi denen bu varlıkla müslümanlar denen şu ümmetin Kur'an-ı Kerim'le hiç bir alâkası

yokmuş gibi o'nu sadece bir ibadet nağmesi zannederek okuyup dinlemeye devam edersek, elbette ki Kur'an'la kalplerimizin arasındaki kalın perde de varlığını muhafaza edecektir. Halbuki bu âyetler; yaşayan şahıslarla, hâdiselerle ve canlı realitelerle ilgili olarak inmiştir. Gerçekten var olan hayat sahiplerine... Evet, gerçek ve canlı bir vakıa olarak insanlara, hâdiselere ve realitelere hitap etmektedir. Bu tevcihat-tan umumî olarak bütün insanlık hayatında ve bil-hassa İslâm toplumu üzerinde bir takım hususiyetler meydana gelmiştir.

Kur'an-ı Kerim; tarihin muayyen bir devrinde, muayyen bir ümmetin hayat tanzimiyle ilgili olarak inmiş ve bu ümmeti büyük bir mücadeleye sevk ederek kendi tarihiyle birlikte bütün beşer tarihinde de değişiklikler yaptırmıştır. Fakat —böyle olmakla beraber— Kur'an; aynı canlılığı bugün de muhafaza etmekte, bugünün insanına hitap etmek kudretine dün-kü kadar sahip bulunmaktadır. Müslümanların bugünkü hayatlarını tanzim etmek, etraflarını kuşatan Cahiliyete karşı amansız mücadelelerinde yardımcı olmak, nefisleri ve iç âlemleriyle yapacakları mücadeleyi te'yid etmek babında âyetler aynı canlılık ve aynı kudretle bugün inmiş gibidir. İşte bu, Kur'an-ı Kerim'in apaçık bir mucizesidir.

Bizim; Kur'an'ın faal kuvvetinden faydalananmamız, onun ihtiva ettiği hayatın derinliğine vakıf olabilmemiz ve her nesilde müslümanlara tevcih edecek hazinelere sahip bulunduğunu idrâk edebilmemiz için; Kur'an'a ilk muhatap olan İslâm cemiyetini gözlerimizin önüne getirmemiz lâzımdır. Onlar ki; hep hareket halinde idiler. Medine'de ve bütün Arap Yarımâdasında hâdiselere göğüs geriyorlardı. Dostlarıyla da, düşmanlarıyla da münasebetleri vardı. Nefsânî arzu ve

hevesleriyle mücadele halinde idiler. İşte Kur'an, bu hayatı tanzim için ayet ayet iniyor ve bu büyük mücadeleye sahne olan yere nizamını tevcih ediyordu. Kendi nefisleriyle mücadele, Mekke'de, Medine'de ve buraların gerisinde kendilerine pusu kuran düşmanlarıyla mücadele...

Evet... O ilk cemiyetle yaşamamız ve ondaki beşerliğin gerçek mânasını, hayat realitelerini ve insanlık namına karşılaştığı güçlükleri kendi hayatımızda canlandırmamız şarttır. Bu takdirde, Kur'an'ın onlara hem günlük hayatlarında, hem umûmi mes'elelerinde nasıl rehberlik ettiğini anlamak mümkün olacaktır. O günün İslâm cemiyeti bir düşüp bir kalkarken; bir an doğru yolda yürüyüp bir an sapıtırken; bir an zayıflayıp bir an kendini toplarken; bir devre ıstaplar çekip, bir devre ferahlarken; yükseliş merdiveninin basamaklarını sabır, mücadele ve meşakkatle ağır çıkmağa çalışırken Kur'an-ı Kerim'in onun elinden tutup adım adım beraber yürüdüğünü görmek lâzım. Böylece insandaki bütün meziyet ve kabiliyetleri, bütün zaafı ve bütün kuvvetleri müşahade etmiş olacağız.

O zaman; bizim de aynı meziyetlere sahip insanlar olduğumuzu apaçık bildiğimize göre, ilk müslümanlar gibi bizlerin de Kur'an'a muhatap olduğumuzu anlamış oluruz. Hiç şüphesiz ki bizim bünye ve kabiliyetimiz de aynen onlarınki gibi Kur'an'ın hitaplarına son derece müsait ve aynı yolun yolcuları olarak O'nun rehberliğinden faydalanmaya elverişlidir.

Bu kadarcık olsun bir göz atışla müşahade etmiş olacağız ki, Kur'an-ı Mübin ilk İslâm toplumuna nasıl canlı bir hayat kaynağı olmuşsa, şu anda bize de aynı tazelik içinde hayat bahşetmek kudretine sahip-

tir. O'nun, bugün de, yarın da bizimle olduğunu göreceğiz. Şu mahdut hayatımızın gerçek safhalarıyla ilgilenmeyen ve sadece dua ve ibadetlerde okunan bir kitap olmadığını anlayacağız. Tarihe karışan insanlarla birlikte hüküm ve kudreti sona ermiş bir tarih kitabı olmadığını öğreneceğiz.

Kur'an, şu kâinat misali, gerçekten müşahhas ve devam edip giden bir varlıktır. Kâinat Allah'ın seyredilen kitabı, Kur'an ise okunan kitabı... Her ikisi de bir yandan faaliyetine devam ederken, diğer yandan bütün varlıkların yaratıcısı olan sahibinin şahitliğini ve aracılığını yapmaktadır... Kâinat, kendisini yoktan var edenin koyduğu prensiplere uyarak hareket etmekte ve vazifesini yerine getirmektedir. Güneş, vazifesini devam ettirmek için durmadan mihrini etrafında cereyan etmekte... Ay, Dünya ve diğer gezegenlerle yıldızlar kendilerine engel olamayan zamanın akışı içinde vazifelerini yapmaktadırlar. Kâinat deryasında cereyan eden vazifelerdir bunlar... İşte, Kur'an-ı Mübin de böyledir. Beşeriyete karşı hizmetini yapmış olan Kur'an, yine aynı Kur'andır. İnsanoğlu da aynı insanoğludur. Ne mahiyeti itibarıyla bir değişikliğe uğramıştır ve ne de fıtratı itibarıyla. Kur'an, bu insanoğluna hitap eden Kelâm-ı İlâhîdir. Allah, kuluyla konuşmakta o'nu vasıta kılmıştır. Değişmeyen bir hitap. Zira insanoğlu da değişmemiştir. Etrafını çevreleyen zaman ve zeminin şartları değişmiş olsa da; bu şartların tesirine kapılan veya onu tesiri altına alsa da insan yine o insandır... Kur'an onun hiç değişmeyen fıtratına ve aslını temsil eden mahiyetine hitap etmektedir. Onun hayatı bu hitaba müsait ve uygun olduğundan bugün de, yarın da Kur'an ona hitap etmek kudretine sahip bulunmaktadır. Çünkü bu hitap, Allah'ın son kitabıdır. O da şu kâinat gibi hiç bir

değişikliğe uğramadan faaliyet ve vazifesine devam etmektedir.

Dünyanın mâmur ve müreffeh olabilmesi için bir kimsenin meselâ güneşe çatarak: «Bu eskimiş gerici bir yıldızdır. Bunun yerine ilerici yeni bir yıldız getirmek lâzım»; veya insana çatarak; «bunlar, eski gerici insanlardır. Bunların yerine başka bir yaratık getirmek gerek» demesi ne kadar gülünç olursa; insanlara Allah'ın son hitabı olan Kur'an hakkında da böyle düşünmek o kadar gülünç olur.

Âl-i İmrân sûresi, hicretin ikinci yılında vâki olan Bedir muharebesi sonrasıyla üçüncü yılındaki Uhud harbini aşan zaman içindeki müslümanların Medine'deki hayatlarından bazı canlı safhaları dile getirir. O müddet içinde müslümanların hayat şartları çok dağdağlı ve çetindi. Bu hayat şartlarını meydana getiren hâdiselerin yanibaşında; Kur'an-ı Kerim'in de vazifesini yapmağa devam ettiği, müslümanlarla her yönden kaynaştığı görülür.

Âyet-i kerimeler o devreyi; o devrede yaşayan müslümanların hayat şartlarını ve bu hayatı çevreleyen çeşitli hile, desise ve karışıklıkları sonsuz bir canlılıkla tasvir etmektedir. İslâm düşmanlarının yalnız dış hareketlerini değil, aynı zamanda içlerindeki kin ve hasedi, zihinlerindeki korkunç plânları ve şuurla-seriyor. Bu âyetleri okuyanlar hâdiseleri bizzat yaşamakta, kendini âyetlerin gösterdiği yolda yürüyen mü'minlerin arasında bulmaktadır. Bir an gözlerini kapayan kise; İslâm cemaatinin iç ve dış âlemlerinin rındaki iğrençliği de bir tablo halinde gözler önüne bütün vasıflarıyla gözlerinin önünde canlandığını görür. Onlarla birlikte onların etrafını saran düşmanlar da gözler önünde canlanır. Onlara pusu kurar. aralarına ayrılık tohumları saçıp fitne ve şüphe yara-

tan, kin ve gayz içinde onları yok etmek için biraraya gelen ve nihayet Uhud harbini meydana getirip hezimetle uğradıktan sonra hileye başvurarak onları mağlûp duruma düşüren düşmanlar... Savaşın açık ve kapalı bütün infialleriyle hareket tarzını seyredersiniz. Ben gözlerimi kapayınca bütün bunları seyredebiliyorum... Kur'an; tuzak ve fitneleri önlemek, yaygara ve şüpheleri bastırmak, kalpleri ve atılan adımları sabitleştirmek, fikir ve ruhlara hitap etmek, hâdiseleri tahlil edip ortaya ibretler çıkarmak, yeni bir tasavvur bina etmek ve buna gölge düşüren şeyleri silip atmak, İslâm topluluğunu düşmanın amansız hile ve mekirlerinden korumak üzere onları uyarmak için âyet âyet inmekte; insanoğlunun içyüzünü ve fıtratını en iyi bilen bir rehber olarak İslâm prensiplerini, dikenler, kementler ve tuzaklar arasında yürütme-ye çalışmakta idi...

Bütün bunların gerisinde sürenin ihtiva ettiği bir de tevcih ve telkinâtlar vardır. Zaman, mekân, durum ve şartlarla kayıtlı olmaksızın yapılan bu tevcih ve telkinler, —bugünü ve yarını da içine alarak— beşer ruhuna, İslâm topluluğuna ve bütün insanlığa hitap ediyor. İnsanlığın bugünkü dertlerinin tedavisi ve içinde bulunduğu korkunç durumun izalesi için henüz inmiş kadar taptazedir. Âyetler; gönüllerle, ruhlarla ve duygularla ilgili birtakım meselelere; bizzat sûrede mevcutmuş gibi temas etmektedir. Evet, ister iç âlemlerde olsun, ister dış âlemlerde; her duygu ve her şey Alim ve Habir olan Allah'ın takdirinde mevcuttur.

Böylece tebellür etmiş oluyor ki; nerede ve hangi zamanda olursa olsun şu Kur'an, bu davanın Kur'an'ıdır. O, bu ümmetin her neslinin her yönüyle düsturu ve nizamıdır. O, bütün asırlardaki insanlara Allah'ın

tevcih ettiği son hitap olarak yüzyıllar boyunca cığır-
lar açmış ve insanoğluna rehberlik etmiştir...

İslâm cemaatı yeni vatanları olan Resul-i Ekrem'-
in Medine-i Münevvere'sinde nisbet dahilinde de ol-
sa bir istikrara kavuşmuştu. Bu husus Bakara sûresi-
nin baş taraflarında açıklanmıştı.

Büyük Bedir muharebesi oldu ve Hz. Allah'ın tak-
diriyle Kureyşlilere karşı müslümanlar galip geldiler.
Bu zaferin etrafını çevreleyen tuzak, desise ve ağır
şartlar gözönünde tutulursa; zaferde bir harikulâdelik
ve bir mucize kokusu olduğu görülür... Zaferi müte-
akip, Hazrec kabilesinin ulularından olan Abdullah
İbn Übeyy gibi bir şahıs, İslâm ve onun peygamberi-
ne karşı olan bütün kibir ve gururlarından tenasül et-
miş, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e olan kin ve hasedini
dügümleyip içine gizlemiş ve —münafık olarak— İs-
lâm'ı kabul edip müslümanların arasına girerken: «İs-
lâm'a girişim öyle köklü bir harekettir ki, beni bun-
dan çevirmeye kimsenin gücü yetmez» demiştir!..

Maalesef bu suretle de; Medine'de müslümanların
içine fesad tohumu girmiş oluyordu. —Bedir harbin-
den önce de, yakın akrabası müslüman olan bazı kim-
seler, o akrabasına karşı kendisi de müslüman olmuş
gibi görünüp münafıklık ederlerdi.— Bu tip münafık-
lar gün geçtikçe çoğaldı. İçlerinde sözü dinlenir belli
başlı kimseler de vardı. Dış görünüşleriyle herbiri sa-
mimi birer müslüman kesilip müslümanların arasına
giren bu insanlar, ellerinden gelse İslâmiyeti de, müs-
lümanları da temelinden yok edeceklerdi. İçleri kin,
haset ve düşmanlıkla doluydu. İslâm saflarında bir
gedik açabilmek, hâdiseler çıkarıp müslümanları za-
yıf düşürmek veya hiç değilse aralarına fitne sokmak
için pusuda bekliyorlardı!

Bu münâfıklar; İslâm'a, müslümanlara ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e karşı kendilerinden daha şiddetli düşman olan birtakım yahudilerle de işbirliği halinde idiler. O yahudiler ki, İslâm onları Medine'deki ümmî Arapların içinde tehdit ediyor; Evs ve Hazrec kabilelerini Allah'ın lütfuyla tek saf halinde birleştirip İslâm'ın gölgesinde kardeş etmek suretiyle yahudinin daha önce bu iki kabile arasında oyunlar oynayarak açtığı gedikleri kapamış oluyordu.

Müslümanların Bedir'de muzaffer olması yahudileri çok üzmüş, çileden çıkarmıştı. Kin ve gayızları kaynayıp taşmağa başladı. İslâm saflarını bölmek, müslümanların kalplerine tereddüt sokmak ve inançlarında şüpheler, zanlar meydana getirmek için ne kadar tuzak, hile ve desiseleri varsa kullandılar!

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in Medine'ye teşriflerini müteakip yahudilerle anlaşma yaparak dostluk bağları kurmuş olmasına rağmen, bu devre içinde Beni Kaynuka hâdisesi vuku bulmuş, düşman bütün çıplaklığıyla kendisini ortaya koymuştu.

Diğer taraftan müşrikler, Bedir'de hezimete uğramış olmalarının acısını bir türlü unutamıyorlardı. Hız. Muhammed (s.a.v.)'in ve Medine ordusunun zaferi üzerinde çeşitli hesaplar yapıyorlar, ticaretlerini, içtimai hayattaki yerlerini, hatta hayatlarını tehlikede görüyorlardı. Kurtuluş çareleri tamamen zail olmadan bu tehlikelere mani olmak lâzımdı!..

İslâm ordusunun düşmanları kuvvet ve kinleriyle muazzam bir cephe teşkil ederken, Medine'de derlenip toplanmağa çalışan müslümanlar tam bir tesanüd ve dayanışma meydana getirememişlerdi. İçlerinde muhâcir ve ensardan gayet seçkin insanlar bulunmakla beraber, henüz olgunlaşmamış kimseler de vardı. Hileli politik hâdiselerin tecrübesinden geçmiş ol-

mak ve dâvanın, hâdiselerin, hayat şartlarının gerçek yönünü değerlendirebilmek bakımından hepsi de oldukça zayıftı.

Münafıklar, —başta Abdullah İbn Übey olmak üzere toplumda ağırlığı olan kimselerdi. Aile ve kabilelerine olan bağlılıklarını da devam ettiriyorlardı. Müslümanlar ise; henüz ailelerinin, kabilelerinin ve aralarındaki en kuvvetli bağın ancak ve ancak inançları olduğunu idrâk edecek olgun şuura erememişlerdi. Bu yüzden İslâm saflarında sarsıntılar oluyor ve zararlı unsurlar kendisini hissettiriyordu.

Yahudilerin de Medine’de bir ağırlığı vardı. Hemsinleriyle olan iktisadi alâkalarını ve muahedeleri devam ettiriyorlar ve müslümanlara olan kindarane düşmanlıklarını gizlemeye çalışıyorlardı. Bunlara karşı da müslümanlar; muahedenin, vatanın, karşılıklı muamele ve anlaşmaların inançtan ibaret olabileceğini; inançlarına zıt düşen her türlü bağlantı ve münasebetlerin zararlı olacağını idrâk edemiyorlardı. Bu durumdan faydalanan yahudiler, birtakım şüphe, vesve-se ve yaygaralar çıkarmaya muvaffak oluyorlardı. Müslümanlar arasında bunların yaygaralarına inanıp tesir altında kalanlar olduğu gibi, Hz. Peygamber’in almağa çalıştığı bazı tedbirleri önleyip onları müdafaa edenler de çıkıyordu. (Nitekim Abdullah İbn Übeyy, Benî Kaynuka’ya Resul-i Ekrem nezdinde şefaathçi olmuş ve Hz. Peygamber’in onlara karşı girişeceği darbe hareketini önlemişti.)

Diğer taraftan müslümanlar, Bedir harbine gayet kolaylıkla büyük ve şanlı bir zafer kazanmış idiler. Adet itibariyle az olan müslümanlar, silâh ve cep-hane bakımından da gayet zayıf olarak düşmanla yüzyüze gelmişlerdi. Düşman ise kemmiyet, teşkilât

ve silâh bakımından son derece kuvvetliydi. Buna rağmen zafer müslümanların olmuştu.

Allah'ın askeriyle şirkin askeri arasında cereyan eden bu ilk çatışmadaki zafer, Allah'ın bir cilvesi idi. Bunda bazı hikmetler bulunduğunu bugün anlıyoruz. Belki bu zafer, yeni, neş'et etmiş olan bu davanın kökleşip kuvvetlenmesi, hatta, belki de ileride yoluna devam edebilmesi için bir savaşla varlığını isbat edip kendini kabul ettirmesi içindi.

Müslümanlar bu zafer hakkında şöyle düşünmüş olabilirler: «Zaferi bizim kazanmamızdan daha tabii ne olabilir? Tuttuğumuz yolun her merhalesinde muhakkak ki zafer bizim olacaktır! Bizler müslüman, düşmanlarımız da kâfir değil midir? Şu halde müslümanla kâfir çatıştığı zaman zafer müslümanın olacaktır!»

Hayır! Hiç de böyle değildir. Sünnetullahda zafere lâyık veya hezimete müstehak olmak bu kadar basit ve kolay değildir. Bu sünnete göre zafere lâyık olabilmek için efradın yetiştirilmesi, safların kuvvetlenmesi, harp malzemelerinin mükemmel hazırlanması, nizam ve itaat dairesinde plânlara uyulması, nefse ve harp meydanına hâkim olabilmek için uyanık davranılması şarttır... Uhud harbinde Allah Teâlâ'nın müslümanları mağlûp düşürerek onlara öğretmek istediği şey de budur. Bu hususlar, bu sûrede gayet canlı bir şekilde izah edildiği gibi, şahısların ve safların sağlam bir temele oturmasını temin için bazı müslümanların yanlış hareketlerinden ibretler çıkartılmaktadır.

Uhud harbine bir göz atacak olursak görürüz ki müslümanların bu harpten aldıkları ders kendilerine pek pahalıya mal olmuştur: Büyük miktarda yaralı verilmiş, başta Hz. Hamza olmak üzere seçkin insanlardan birçoğu şehit olmuştu. Müslümanlara bütün

bunlardan daha çetin gelen de, sevgili peygamberini alnından yaralanmış, dişi kırılmış, çukura düşmüş ve miğfer halkalarının mübarek yanağını zedelemiş olarak görmeleri idi. Müslümanlar için bundan daha ağır, daha çetin bir hâdise olamazdı!...

Sûrede, Uhud harbine ve bu harple alâkalı mevzulara temas edilmeden önce İslâm tasavvurunun her türlü şabiden tecrid edilmesi ve arıtılması yolunda geniş ve çeşitli telkinler yapılmaktadır. Bu telkinlerle; tevhid hakikatinin açık ve berrak olarak kesinleşmesi, ehl-i kitabın meydana getirdiği şüphe ve zanlara yer verilmemesi ve İslâm inancını bozmak suretiyle müslümanların saflarını zayıflatmağa çalışan bu zümrenin, kendi münharif kitaplarından da olsa verecekleri şeylere iltifat edilmemesi istenmektedir.

Bu sûrenin 1.inci âyetinden 83.üncü âyetine kadar olan kısmının, hicretin 9.uncu yılında, Yemen'in Necrân nasranilerinden bir heyetin Medine'ye geldiği sıralarda nazil olduğuna dair rivayetler vardır. Biz bu âyetlerin hicretin dokuzuncu yılında nâzil olduğuna ihtimal vermiyoruz. Âyetlerin mevzuu ve sigası açıkça gösteriyor ki, hicretin ilk yıllarında, İslâm topluluğunun henüz neş'et ettiği ve yahudilerle diğer düşmanların hile ve oyunları ile karşı karşıya bulunduğu sıralarda nazil olmuştur.

Bu birinci bölümde cereyan eden münakaşalar, mücadeleler ve açıklamalar; kitaplarını tahrif edip yollarını sapıtan ehl-i kitapla, İslâm cemaatinin ve yeni inancın durumunu beyan etmektedir. Bu beyanı temsil eden bazı âyetleri aşağıya sıralıyoruz:

«Sana kitabı indiren O'dur. O'ndan bir kısım âyetler muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır. Diğer bir kısım da müteşabihlerdir. İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar fitne çıkarmak ve te'viline yeltenmek için mü-

teşabih olanlara uyarlar. Kendilerine kitaptan bir nasip verilenlere bakmadın mı ki aralarında hüküm vermek için Allah'ın kitabına çağırılıycılar da sonra onlardan bir zümre arkasını çeviriyor. Onlar temelli yüz çevirenlerdir. Ey ehl-i kitap, İbrahim hakkında niçin münakaşa ediyorsunuz? Tevrat da, İncil de, şüphesiz ondan sonra indirilmiştir. Aklınız ermiyor mu? Ehl-i kitaptan bir taife sizi şaşırtmak istediler. Ey ehl-i kitap, görüp dururken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz? Ey ehl-i kitap; niçin hakkı bâtila karıştırıyor ve bile bile hakkı gizliyorsunuz? Ehl-i Kitap'tan bir guruh şöyle dedi: "Varın o mü'minlere indirilenlere güpegündüz iman edin. Sonunda da dönüp küfredin. Belki onlar da dönerler. Kendi dininize uyanlardan başkasına inanmayın." Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, kanlarla emanet etsen onu sana öder. Öylesi de vardır ki bir tek altın emanet etsen tepesine dikilmedikçe onu sana ödemez. Bu; onların: "Ümmîler hakkında bize karşı bir yol yoktur" demelerindendir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylemektedirler. Onlardan bir guruh vardır ki kitapta olmadığı halde, kitaptan zannediniz diye dillerini eğip bükerler. O, Allah katından olmadığı halde «Allah katındadır» derler. Allah namına bile bile yalan söylerler. De ki: "Ey ehl-i kitap; Allah ne yaptığınıza hakkıyla şahid iken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?" De ki: "Ey ehl-i kitap; siz doğru olduğuna şahid iken —Allah yolunu eğri göstermeye yeltenerek— iman edenleri niçin ondan çeviriyorsunuz? Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir." İşte siz o kimselersiniz ki, onlar sizi sevmekken; siz onları seversiniz. Kitapların bütününe inanırsınız. Onlar ise ancak sizinle karşılaştıkları zaman "iman ettik" derler. Yalnız başlarına kaldıkları vakitte size öfkelerinden parmaklarının ucunu ısırtırlar. De ki: "Öfkenizden ölün."

Gerçekten Allah, onların sinelerindeki özü hakkıyla bilir. Size bir iyilik dokunursa onları üzer. Başınıza bir felâket gelirse buna sevinirler.»

Böylece görüyoruz ki, İslâm toplumunun düşmanları müslümanların karşısına yalnız kılıç ve mızrakla çıkmıyordu. Müslümanlara karşı birbirlerini kışkırtırken de silâhları sadece kılıç ve mızrak gibi şeyler değildi... Hepsinin de ön plânda savaştıkları şey, müslümanların inancı idi. Onu tahrip etmek, onu yıkmak için başvurmadıkları hile ve desise yolları bırakmıyorlardı. Müslümanların varlığının ve mevcudiyetinin yegâne sebebi inançları olduğu için gözlerini ona dikmişlerdi. Bugün olduğu gibi dün de biliyorlardı ki; bu ümmeti yıkmak ve eritebilmek için başta inancını bozmak ve ruhunu yıkmak lâzımdır. Zira müslümanların her türlü değer ve varlıkları inançlarının sağlam temeli üzerine kurulmuştur. Bu nesep onun en aziz, en kudsi varlığıdır.

Bu suretle tamamen açıklığa kavuşmuş oluyor ki; bu ümmetin en azılı düşmanı, onu iman prensibinden koparmak suretiyle Allah'ın gösterdiği hak yoldan sapıtarak asıl düşmanı tanımak hale getirmek isteyen inanç düşmanıdır.

Müslüman ümmetle düşmanları arasındaki mücadeleye, her şeyden önce inanç mücadelesidir. Müslümanların ancak sağlam inançlarına bağlılıkları sayesinde hayatın başarılı safhalarına ulaştıklarını ve hakiki düşmanlarını teşhis edebildiklerini bilen düşmanlar, onları yeraltı ve yerüstü servetlerinden mahrum etmek, iktisadi, siyasi ve içtimai buhranlara sürüklemek için inançlarından koparmağa çalışmışlardır. Asıl mücadelenin hangi mihver etrafında yapılabileceğinin müslümanlarca bilinmesini hedef edinen düşmanlar bütün başarılarına göğüslerdeki imanların ma-

ni olduğunu nazar-ı itibare alarak, onun yıkılmasıyla her şeyin hallolacağını biliyorlardı.

Bu imanın düşmanları, bütün vasıtalarını kullanarak yeni yeni desiselerle bozgunculuklarını artırırken, ana hedefleri, hiç değişmeyen ve kökü derinlere dayanan eski hedeftir!

İşte, bundan ötürüdür ki Kur'an-ı Kerim her şeyden önce bu zehirli silâhı geri çevirmeye ve müslümanları ondan korumaya çalışıyor. Kur'an bu yolda; bir yandan ehl-i kitabın İslâm inancı hakkında şüphe ve tereddütlere yol açan yargarasını reddediyor, diğer yandan müslümanları, bağlandıkları «Hak yol»a biraz daha bağlayarak sebatlarını sağlıyordu. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim; İslâmiyetin ihtiva ettiği büyük hakikatleri beyan etmekte ve bu dinin beşer tarihinde inanç yönünden yaptığı gerçek ve büyük hizmetleri gözler önüne sermekte idi.

İslâm'ı kabul edip onun faziletleriyle müşerref olmaları sonunda müslümanlara ve İslâm'a düşman olanların gizli niyetlerini ortaya döküyor, çevirmek istedikleri entrikalardan ve yapmak istedikleri fenalıklardan korunmalarını istiyordu.

İslâm inancının ihtiva ettiği manevî kuvveti kâinata yerleştirmek istiyor ve buna karşı çıkmak isteyenlerin daha önce Allah tarafından gönderilen dinleri inkâr ve peygamberi katleden sapıklar olduğunu belirtiyordu. Allah her zaman İslâm inancının yanında olacak ve Bedir muharebesinde müşrikleri nasıl hezimete uğrattı ise kâfirleri de (burada kâfir tâbiriyle yahudiler kastedilmiştir) en korkunç mağlûbiyet ve azabına düşür edecektir. Her şeyin sahibi O, azîz zelîl eden O ve şeriksiz, nazirsiz tek hâkim O'dur.

Sûrenin, Uhud harbine tahsis edilen ikinci bölümüne gelince; bu bölümde İslâm tasavvurunun ve

iman prensibinin hakikatleri belirtilmekte ve kurulacak olan İslâm cemiyetinin bu hakikat temelleri üzerine kurulması istenmektedir. Aynı zamanda bu kısım; o gün cereyan eden hâdiseleri, duyulan hisleri ve yaşayan hayatın akışını beyan ederek, o günkü muhtelif İslâm topluluklarının durumunu gözler önüne seriyor.

Görülüyor ki sûrenin birinci bölümüyle ikinci bölümü arasında sıkı münasebetler mevcuttur. Biri; —kızgın mücadelenin ortasında— İslâm tasavvurunun temelini atıp onu yüceltmeyi vazife ediniyor ve yer yüzündeki «Hak Dâva»nın temsilcisi olan İslâm cemaatını Allah'ın emirlerine alıştırıyor; diğeri ise, onlara hem Kur'an'ın, hem hayatın gerçeklerine boyun eğmeyi, zaferin ve mağlûbiyetin de birer sünnetullah olduğunu öğretiyor.

Bu kısmın ihtiva ettiği inanç temelleri ve İslâm cemiyetinin kuruluşu gibi büyük değerlerden buracıkta uzun uzun söz etmek mümkün değil.

Sûrenin sonuna doğru —Uhud gazvesine ait bahis bittikten sonra— asıl mevzulara girilmektedir. Burada, (Allah'ın görülen kitabı) olan kâinatın büyük bir delil ve şahid oluşu ve imanın kalplere hulûl edişi anlatılıyor ve bu açık kitaptaki deliller üzerinde durulması için kalpler davet ediliyor:

«Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün değişmesinde akıl sahipleri için şüphesiz deliller vardır. Onlar, ayakta iken, otururken, yanları üzere yatarken Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler ve şöyle derler: "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Sen'i tesbih ve tenzih ederiz. Bizi cehennem ateşinden koru! Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine koyarsan, şüphesiz onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur. Rabbimiz! Biz: «Rab-

binize iman edin» diyerek, imana davet eden bir davetçiyi işittik ve iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört. Canımızı iyilerle beraber al. Rabbimiz! Peygamberlerin vasıtasıyla bize vaad ettiklerini ver. Kıyamet gününde bizi rezil etme. Şüphesiz Sen vaadinden dönmezsin.»

Bu âyet-i kerimeler düşünüşteki sadelik ve beraklığı temsil ettiği gibi kalbin de korku ve takvâsını temsil etmektedir.

Daha sonra; Allah yolundaki hicret; cihad ve meşakkatlerden bahsedilmekte ve Hak Teâlâ tarafından kabul edilen dualara temas olunmaktadır:

«Rableri onların dualarını kabul edip şu cevabı verdi: "Şüphesiz Ben, erkek olsun, kadın olsun, içinizden çalışanın amelini zayıf etmem. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, memleketlerinden çıkanlar, Ben'im yolumda eziyete uğrayanlar, öldürülenler ve ölenlerin günahlarını mutlaka örteceğim. Ve onları, Allah katında bir mükâfat olarak altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım." Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.»

Burada Uhud gazvesine ve onunla ilgili hâdiselerle tesirlerine işaret edilmektedir.

Bilâhere, —sürenin birinci bölümünde bahsi geçen— ehl-i kitaba temas edilmekte ve bunların hepsinin hakikatleri inkâr etmeyeceği, müslümanların eriştiği gerçekleri bir kısmı inkâr ederse, diğer bir kısmının kabul edeceği müslümanlara haber veriliyor:

«Ehl-i Kitaptan; Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilmiş olana —Allah'a huşu duyarak— inanıp, Allah'ın âyetlerini az bir pahaya değişmeyenler vardır.»

Ve nihayet sûre, müslümanları —imanlarıyla birlikte— sabra, biribirlerine sabrı, bağlılığı ve takvâyı tavsiye etmeye çağırarak sona eriyor:

«Ey iman edenler, sabredin. Ve sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. Cihada hazır bulunun. Ve Allah'dan korkun ki felâh bulasınız.»

Bu bağlayış, sûrenin manevî havasına ve ihtiva ettiği mevzulara en münasip bir şekilde hitam bulmuştur...

Bu sûre, Büyük Bedir Savaşı sonrasında, Hudeybiye Müsalâhası öncesine kadar geçen zaman zarfında Medine'deki müslümanların yaşadıkları gerçek yaşam evrelerini yansıtan bölümleri kapsamakla birlikte, süreç içinde akıp giden yüklü olayları, gelişmekte olan İslâm topluluğunu düzenleyen yargıları ve nizamnameleri de içine almaktadır.

Ortaya çıkan olaylar ve yapılan yasalarla ilgili konular ve atıflar bir ölçüde azdır. Sûrenin bütününe göre sınırlı bir yer tutmaktadır. Olaylar ve konular, anayasa ile yeni Allah'a iman ve O'nun kudretine teslimiyet esasları ile daima irtibatlı bulunur. Nitekim sûre şöyle başlamaktadır:

«Ey Peygamber! Allah'tan korkmaya devam et. Kâfirlere ve münaфіklara uyma. Şüphesiz Allah, «Alîm'dir, Hakîm'dir» her şeyi çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir. Sen, sadece Rabbinden sana vahyolunana uy. Muhakkak ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter. Allah, bir adamın göğsünde iki kalb yaratmadı.»

Ve sûrenin evvelinde sıralanan bazı sosyal konular da böyledir:

«Bu hüküm, Kitap'da yazılı bulunmaktadır. Peygamberlerden söz almıştık. Ey Muhammed! Senden, Nûh'dan, İbrahim'den, Mûsa'dan Meryemoğlu İsdâ'dan sağlam bir söz almışsındır. Allah, doğrulardan samimiyetlerini sormak ve inkârcılara can yakıcı azâp hazırlamak için bunu yapmıştır.»

Bundan sonra da, sûrenin ismini aldığı «Ahzâb» savaşına hazırlanan toplumun durumu beyan edilir:

«Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: “Eğer ölmekten veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmak size hiç bir fayda sağlamayacaktır. Kaçsanız bile ancak az bir zaman yaşatılırsınız.” Ey Muhammed! Onlara şöyle de: “Allah size bir kötülük yapmak istese, sizi O'ndan kim koruyabilecektir? Veya size bir iyilik yapmak istese O'nun iyiliğine kim engel olabilecektir?” Onlar Allah'tan başka kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.»

Sûrede, İslâm topluluğunun yeniden tanzimi, bu tanzim ve tesbitin aile ve topluluk tezahürü, inanç ve yaşamaya ait esasların açıklanması, halihazır durum ve geleneklerin tebdil veya iptali gibi hususların yeni İslâmî düşünce hâkimiyeti altına alınması konuları yer almaktadır.

Bir taraftan bu hükümler ve nizam yerleştirilirken diğer taraftan da Ahzâb ve Benî Kureyza savaşlarından her iki savaşta, münafıkların ve yahudilerin tutumlarından ve İslâm toplumundaki hilelerinden, bu tutum ve hileleri sebebiyle müslümanların başına gelen eziyet ve sıkıntılardan bahsedilir. Daha sonra da müslümanların ahlâkını, edeblerini, evlerini ve kadınlarını bozmak için yaptıkları hile ve tertipler beyan edilir.

Sûre, Resulullah (s.a.v.)'ı takvâya, kâfir ve münafıklara itaat etmemeye, Rabbin'den kendisine vahyedilene uymaya ve sadece O'na dayanmaya davet ederek başlamaktadır. Bu başlangıç sûrede zikredilen hükümlerle hâdiseler arasında bağlantı teşkil eder ve bu dinin getirdiği, kanun, nizam, edep ve ahlâkın meydana getirdiği ana esasla da ahenk sağlar... Kalbin Allah'ın azâmetini duyması ve O'nun mutlak irâdesine teslimiyeti, O'nun seçtiği dine ittiba ve sadece O'na dayanma ve O'nun himâye ve yardımına tam bir itimad... İşte ana esas budur.

Bundan sonra da, bazı gelenekler ve içtimai durumlarla ilgili kesin ve hak sözü ortaya koyar. Sabit bir hakikatı en belirli çizgilerle beyan ederek söze başlar:

«Allah bir adamın göğsünde iki kalp yaratmadı.» Âyet-i kerime bununla, insanın bir yoldan ve bir ufuktan daha fazlasını yönelemeyeceğini göstermektedir. Bunun haricine çıkıldığında münafıklık yapmış olunur. Atılan adımlar da kararsız bulunur. Madem ki bir tek kalbe sahiptir, öyle ise bir tek ilâha ve bir tek yola tâbi olması gerekir. Bu prensibe uymayan, örf ve âdetlerini de bırakması zaruridir.

İşte buradan hareketle, «zihâr» âdetini kaldırma-ya gider: (Bu adet, erkeğin karısının kendisine annesinin sırtı gibi olduğuna yemin etmesi ve neticede de annesi gibi haram olması meselesiydi.)

«Allah eşlerinizi anneleriniz gibi kendinize haram saymanız için yaratmamıştır.»

Böylece belirtmektedir ki, bunlar, ağızlarda söylenen ve neticesinde bir hakikat taşımayan boş sözlerden ibarettir. Zevce zevcedir. Böyle sözlerle anne olması mümkün değildir.

«Evlâtlıklarınızı da oğullarınız gibi tutmanızı meşru kilmamıştır.»

Kavliyle de evlât edinmeyi ve neticelerini ortadan kaldırmaktadır. Bu günden sonra da ona dönülmemesi ve evlâtlık üzerine diğer neticeler bina edilmemesi istenmektedir. Bundan sonra da bütün mü'minler için Resûlullah (s.a.v.)'in «velâyet-i âmme» hakkı olduğunu beyan etmektedir. Bu velâyet, kendi nefislerine velâyetten öne alınmamıştır. Bütün mü'minlerle Resûlullah (s.a.v.)'in zevceleri arasında kalbi bir annelik bağı da tesis edilmiştir:

«Müminlerin, peygamberi kendi nefislerinden çok sevmeleri gerekir. Onun eşleri onların anneleridir.»

Sonra da hicretin ilk yıllarında yapılmış olan ve mirasa dayanan kardeşlik hukuku iptal edilmiş, miras ve diyet gibi nesep yoluyla meydana gelen akrabalıklara ait hususlar aslına irca edilmiştir:

«Akraba olanlar, miras hususunda Allah'ın kitabında, birbirlerine, mü'minler ve muhacirlerden daha yakındırlar.»

Böylece, İslâm topluluğu, nizamını esas kaidesi üzerine oturtmakta, muvakkaten konulmuş kaideleri de kaldırmaktadır.

Kaynağı Allah'ın hükmüne ve İslâm metoduna dayanan bu yeni nizam, işaret olunmaktadır ki, Allah'ın kadim kitabında yazılmış ve buna dair, nebîlerden bilhassa büyük peygamberlerden söz alınmıştır. Kur'an'ın kanun ve nizam koymada, esas ve hedef vaz etmede metodu, kalplere ve gönüllere yerleşmektir.

İkinci bölüm, Allah'ın mü'minlere bahşettiği nimetlerin beyanını ihtiva ediyor. Zira Hendek savaşında onları, düşmanların kurdukları tuzaktan kurtarmıştı. Sonra da Ahzâp ve Benu Kureyza vak'alarını,

peşpeşe takip eden sahneler halinde, çok canlı tasvirler ve çizgilerle aksettirir. Savaşın ve safhaların nakli esnasında yeri geldikçe münasip atıflar da yapılmaktadır. Olayların izahı, Kur'an'ın hayata tatbik edeceği sabit değerlerdeki metoda göre yapılır. Ve tatbik kabiliyeti olanlarla kalplerde ve gönüllerde yer alabilen şeyler verilir.

Yine bu bölümde, savaşın eşiğinde sadık mü'minlerin düşünceleriyle, münafıkların ve kalplerinde hastalık bulunan kimselerin takındıkları tavırlar beyan edilmekte, sağlam değerlerle çürükleri ortaya koyulmaktadır:

«Münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: "Allah ve peygamberi bize sadece kuru vaadlerde bulundular." diyorlardı. İman edenler, düşman birliklerini gördüğü zaman: "İşte bu, Allah'ın ve peygamberinin bize vaadettiğidir; Allah ve peygamberi doğru söylemiştir" dediler. Bu onların ancak imanını ve teslimiyetlerini artırdı.»

Sonra da onların âkıbetleri şu sadık haber ve kesin sözlerle haber verilir:

«Allah inkâr edenleri kinleriyle geri çevirdi, bir hayra ulaşmadılar, savaşta inananlara Allah'ın yardımını yetti. Allah Kavî'dir, Azîz'dir, güçlü olandır.»

Bundan sonra da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarının dünya nimetleriyle âhiret mükâfatları arasında tercih yapmalarıyla ilgili kısım beyan edilmektedir. Resulullahın hanımları, Benu Kureyza'dan ve ondan önceki ganimetlerden diğer müslümanlara verildiği gibi kendilerine de bir miktar mal verilmesini arzu ettiler. Bunun üzerine onlardan, dünyanın malı ve ziynetiyle, Allah Resûlü ve ahiret hayatı arasında, bir tercih yapmaları istendi. Onlar da Allah'ı, Re-

sülünü ve âhiret yurdunu tercih ettiler. Allah ve Resulü yanındaki yüksek mertebeleri dünya mallarına tercih ettikleri gibi, bunlardan razı, hoşnud olduklarını bildirdiler. Bu durumla ilgili olarak, Allah'dan hakkıyla sakındıkları takdirde kat kat mükâfat alacakları, uygunsuz hareket yaptıkları takdirde de azaplarının kat kat olacağı beyan buyurulmaktadır. Mükâfatta ve cezada bu kat kat oluşun sebebi, onların büyük mevkileri ve Resulullah'a olan yakınlıklarıdır. Kur'an'ın evlerinde nazil olması ve okunması, Resulullah'tan işittikleri hikmetlerdir. Bütün mü'min erkek ve kadınların da alacakları mükâfatların beyanıyla bu üçüncü bölüm son bulmaktadır.

Dördüncü bölümde, peygamberin halasının kızı, Kureyş'in Haşimi kolundan Cahş kızı Zeynep'le yine peygamberin kölesi Zeyd b. Harise arasındaki evliliği üstü kapalı temas edilmekte, bu vesile ile, mü'min erkek ve kadınların her şeyden evvel bütün işlerini Allah'a bırakmaları, olaylarda kendilerinin bir etkisi ve bir tercih durumu olmadığı, her şeyin Allah'ın iradesi ve kudretiyle hareket ettiği, bu hakikate ise her müslümanın tam ve açık bir teslimiyetle teslim olmasının gerektiği hatırlatılmaktadır:

«Allah ve peygamberi bir şeye hükmettiği zaman inanan erkek ve kadına artık işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz. Allah ve peygambere baş kaldıran şüphesiz apaçık bir şekilde sapmıştır.»

Daha sonra evlenme ve boşanma meselesi, sürenin evvelinde temas ettiğimiz gibi evlat edinmenin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması ve bu geleneğin ortadan kalkmasında bizzat Resulullah (s.a.v.)'ın kendi şahsında tatbik etmesi yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah (c.c.)'ın bu emrini kendi şahsiye-

tinde tatbik ederken bir takım çile ve sıkıntılara maruz kalmıştır. Bunun da hikmetini, toplum hayatında yerleştireceği bir esasın, önce kendi ruhunun derinliklerinde çilesini çektikten sonra başkalarından istemesinde aramalıyız:

«Sonunda Zeyd eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik ki, evlâtlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlara evlenmek konusunda mü'minlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allah'ın buyruğu yerine gelecektir.»

Bu arada Resulullah ile mü'minler arasındaki münasebet ve bütün açıklığı ile ortaya konur:

«Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değil, o Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur.»

Bu bölüm Resulullah ile birlikte bulunan mü'minlere şu hitapla son bulmaktadır:

«Ey Habibim! İnkârcılara, münafıklara itaat etme; eziyetlerine aldırma; Allah'a güven, güvenilecek olarak Allah yeter.»

Beşinci bölüm, zifaktan evvel boşanan kadınlara ait hükümlerin beyanı ile başlamakta, sonra da peygamber efendimizin evlenme hayatını tanzim eden mü'min kadınlardan hangisinin ona helâl ve kimlerin de haram olduğu hükümler açıklanmaktadır. Bu arada, müslümanların, peygamber efendimizin evi ve zevceleriyle, hayatta iken ve vefatından sonra ne şekilde görüşeceklerinin tanzimi ve babaları, oğulları, kardeşleri; kardeşlerinin oğulları; hizmetçi kadınları veya cariyeleri haricinde kalan kimiselere karşı örtünmeleri emredilmektedir. Bundan sonra da zevceleri, evi ve düşünceleriyle ilgili olarak Resulullah'a ezada bulunanların dünya ve âhirette lânete uğrayacakları

beyan buyurulmaktadır. Münafıklar ve benzerleri bu yola gitmekte ve onu üzecek çok şeyler ileri sürmekteydiler.

Daha sonra da peygamberin zevcelerinin, kızlarının ve bütün müslüman kadınların dışarıya çıkar-ken üzerlerine örtü almaları emredilmekte ve şu âyetle de bunun hikmeti açıklanmaktadır:

«Bu, onların tanınmasını ve bundan dolayı incinmemelerini sağlar.»

Devamında da, münafıkları, kalplerinde hastalık bulanları ve şehirde bozguncu haber yalanları tehdit ve Peygamber (s.a.v.)'i de bu gibi kimselere karşı olmaya ve onları Medine'den çıkarmaya teşvik etmektedir. Nitekim daha önce, Kaynuka ve Nadir oğullarını da bu şekilde çıkarmıştı. Bu olmadığı takdirde de sonradan Kureyza oğullarına tatbik edilen ölüm cezasının bunlara hükmedilmesi emredilmektedir. Bu, zararlı ve kötü topluluğun Medine'de İslâm topluluğuna ne kadar eza ve cefada bulunduklarını gösteriyor.

Sürenin altıncı ve son bölümünde, insanların kıyametin ne zaman kopacağına dair soruları ve bunun bilgisinin Allah katında bulunduğu şeklindeki cevap ve yakın bir zamanda olacağına dair işaret, bundan sonra da kıyamet sahnelerinden bir sahne yer almaktadır:

«Yüzleri ateşte çevrildiği gün : “Keşke Allah’a itaat etseydik, keşke peygambere itaat etseydik” derler...»

Uydukları reisleri ve büyüklerinin onları saptırdıklarıyla ilgili suçlamaları da bu arada zikredilmektedir:

«Rabbimiz! Biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat etmiştik, fakat onlar bizi yoldan saptırmışlar. Rab-

bimiz! onlara iki kat azâp ver, onları büyük bir lânete uğrat” derler.»

Sonra sûre, şu son derece müthiş, müessir, derin işaretler taşıyan âyetle son bulur:

«Doğrusu biz emaneti göklere, yere dağlara teklif etmiştik, onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir, pek zalim ve çok cahil olan insan ise onu yüklenmiştir.»

MÜMTAHİNE SÜRESİ

Bu sûre Medine toplumundaki imana dayalı terbiye zincirinin bir halkası olan toplum ve devlet teşkilatının tanzimiyle ilgili bölümler ihtiva etmektedir. Allah tarafından seçilmiş olan ve Allah'ın istediği nizamı insanların hayatında pratik ve gerçek şekilde tahkik ettirmeyi hedef alan ve o seçkin müslüman toplumun hayatında tatbik ettiği ilâhî nizamın halkalarından birisi bu sûrede yer almaktadır. Bütün bunlar yeryüzünde apayrı bir kişiliğe ve prensiplere sahip bir nizamı yerleştirmek içindir. Beşeriyet zaman zaman bu nizama ulaşır gibi olmuş, zaman zaman da ondan uzak kalmıştır. Ama sürekli insanlığın gözü önünde bir zamanlar tatbik edilmiş bir gerçek olarak yer almaktadır. Bu cüzün baş taraflarında da söylediğimiz gibi bu nizamın yerleştirilmesi uzun bir hazırlık dönemini gerektiriyordu. Ve islâm toplumunun yaşadığı muhitte meydana gelen hadiseler veya müslümanlarla ilgili vakıalar bu hazırlığın birer malzemesi durumundaydı. İlmi ilâhîde bunlar takdir olunmuştu. Bundan sonra yapılacak çalışma bu mal-

zemenin ayıklanıp izah edilmesi, çeşitli bölümler ve tevcihlerle biçim verilmesi şeklindeydi.

Hâdiselerin çalkantısı içerisinde, bu ilâhî nizamın gerçekleşmesi için yeni bir ruhla temel atıldı. Bu cemaatin ruhi hazırlığı esnasında ona yabancı yamaların karışmaması için kenara çekilmek gerekiyordu. Sürekli yapılan terbiye hep bu seçkin özelliklere sahip iman tasavvurunun kurulması yönündeydi. Hakikati, o günkü dünyada ve özellikle Arap Yarımadası'nda geçerli olan düşüncelerden apayrı bir düşünce olan bu nizamın kurulması için eski cahiliye geleneklerinden toplumu uzaklaştırmak gerekiyordu. Bu ruhları yaratan Allah biliyordu ki hepsi ilk hamlede hemen kendine gelip emrin doğrultusunda düzgün bir hüviyete sahip olacak kabiliyette değildi. Ve biliyordu ki geçmişin kalıntıları, tabii isteklerin ve temayüllerin cazibeleri, insanın beşerî zaafı, hâdiselerin karmaşıklığı, alışkanlıkların ve dostlukların tahakkümü her sefer terbiyeye mani olacak kuvvetli birer engel olabilirlerdi. Ve bunlara karşı koyabilmek için ard arda uyarılar ve birbirini takip eden güçler gerekli idi. İşte hadiseler böylece Allah'ın kaderinde çizilen plân üzerine ard arda geliyordu. Öğütler birbirini takip ediyordu. Ve bu öğütlerin ışığı altında uyarılar geliyor, doğru yol defalarca gösteriliyordu.

Allah'ın Yüce Resulü devamlı bir uyanıklık ve basiretli bir ilhamla her zaman dimdik olarak hadiseleri karşılıyor ve her fırsatı ganimet bilip bu ruhların binasını kurmak üzere o fırsatı bir hikmet maddesi olarak kullanıyordu. Allah'ın gözetimi altında, O'nun yardımı ile, Resulünün elinde bu seçkin cemaatin meydana getirilmesi için Allah (c.c.) vahy ve ilhamını esirgemedi yardımcı ve destek oluyordu.

İşte bu sûre o uzun hazırlık silsilesinin bir hal-kası mahiyetindedir. Aynı konuda gelen diğer sûrelerle birlikte müslüman vicdanlarda halis, Allah'a dayalı, manevî bir âlem kurmayı hedef ediniyordu. Bu âlemin mihverini yalnız ve yalnız Allah'a iman teşkil ediyordu. Ve bu ana mihvere bütün müslümanlar kopması mümkün olmayan tek bir bağla bağlanıyordu. Ruhlarındaki diğer bütün taassup duyguları yok ediliyordu. Irk, kavim, toprak, aşiret ve akrabalık taassubu. Ve bütün bunların yerine bir tek düğüm çalınıyordu. Allah'a iman düğümü, Allah'dan yana olup Allah'ın sancağı altında toplanmak...

Gerçek odur ki İslâm'ın istediği dünya hem ilâhî, hem de insanî bir dünyadır. Bütün dayanaklarını Allah'ın hüküm ve prensiplerinden alması, hareket ve düşünceleriyle Allah'a müteveccih, yönelik olması bakımından ilâhîdir. Bütün insan cinsine şamil olması ve her türlü cins, ırk, dil, soy ve vatan ayırımını inanç sistemi içerisinde eritmesi bakımından da insanîdir. İman ve inançtan başka bir insanı diğerinden ayıran bütün ayrılıkları yok eder. Ve işte bu yüce ve üstün dünyada insan şerefli olarak Allah'ın gösterdiği yolda yaşama mertebesine erişebilir. Ve kendi ruhundaki ilâhî nefhayı gerçekleştirir.

Gerek eski Arap toplumunda olsun gerekse bugüne kadar yeryüzünde câri olan toplumlarda olsun hem insanî, hem de ilâhî esasları olan böyle bir dünyanın kurulabilmesini önleyen pek çok engeller vardır. Aile, aşiret, kavmiyet, ırk ve toprak taassubu bu dünyanın kurulmasını engelleyen birer manialardır. Bunlardan başka nefislerin hevesleri, gönüllerin arzuları, ihtiraslar, cimrilikler, büyüklenmeler ve insanın içinden geçen çeşit çeşit duygular bu dünyanın kurulmasını önleyen birer engeldir.

İşte Allah'ın nizamını yeryüzünde pratik ve gerçek şekilde gerçekleştirmek isteyen bir kitlenin yetiştirilmesi için İslâm'ın, müslüman toplumdaki bütün bu engelleri yok etmesi gerekiyor. Ki bu çok uzun tedavi zincirinin bir halkasını bu mübarek süre teşkil etmektedir.

Yurtlarını, mallarını ve ailelerini inançları uğruna terkedip gelmiş olan muhacirlerin arasında hâlâ gönülleri, arkada bıraktıkları çocuklarına, eşlerine ve yakınlarına sıkı sıkıya bağlı olanlar vardı. Kureyşlilerden görmüş oldukları bunca işkence ve sıkıntılara rağmen hâlâ bir takım kimseler Mekke'lilerle dostluk ve iyi münasebet kurulması arzusundaydılar. Kendilerini yakınlarıyla münasebetleri kesmeye hattâ savâşa kadar zorlayan bu sıkıcı durumun ve düşmanlık ortamının son bulmasını istemekteydiler.

Yüce Allah ise bu ruhların bütün bu bağlardan kopup yalnızca kendi dinleri, inançları ve nizamları için arınıp temizlenmesini istiyordu. Ama yüce Allah gerek cahiliyet toplumunun kalıntılarından, gerekse tabii temayüllerin baskısından doğan ağırlıkları ve sıkıntıları çok iyi biliyordu. Arap toplumu ise tabiatları itibarıyla aile, aşiret ve kavmiyet taassubuna son derece bağlı bir toplumdu. İşte bütün bunları bilen Cenabı Allah daima sonsuz deerceye başarılı tedavi metotlarıyla onları işliyor, hadiseler ve hadiselerden doğan sonuçlarla ruhlarını yoğuruyordu. Ki tedavi tamamen hadiselerin içerisinde yapılmış olsun ve demir tavında dövülsün.

Kaynaklar bu sürenin baş kısmının nüzulü ile ilgili belirli bir hâdiseyi naklederler. Bu hadise üzerine sürenin nazil olduğunu bildiren kaynaklar doğru da olsa Kur'an'daki hükümler tek bir hadiseyle sınırlı olmaktan çok uzaktır.

Hadise şöyle nakledilir: Hâtıb İbn Ebu Beltea muhacirlerden bir zat idi. Bedir savaşına da katılmıştı. Mekke'de hâlâ çocukları ve mülkü vardı. Bizzat Kureyşli olmakla beraber Hz. Osman'ın müttetiklerinden. Hz. Peygamber Mekke'lilerin Hudeybiye muahedesi'nin şartlarını bozduklarını görünce Mekke fethine karar verdi. Ve müslümanlara savaş hazırlığı emri vererek:

«Allah'ım, onlardan bizim haberimizi gizle»

diye dua etti. Ashabından bir kitleye de savaş hedefini bildirdi. Bu topluluğun arasında Hatıb da bulunuyordu. Hatıb bunun üzerine bir mektup yazdı ve Hüzeyne kabilesinden olduğu söylenen ve Medine'ye misafir olarak gelmiş bulunan müşrik bir kadınla Mekke'lilere yolladı. Onlara peygamberin kendileriyle savaşmak kararında olduğunu bildirdi. Böylece onlara iyilikte bulunmuş oluyordu. Bunun üzerine Allah, —Resulünün isteğine karşılık olarak— durumu Resulüne bildirdi. Mekke'nin fethiyle ilgili takdirini bu şekilde yürütüyordu. Hz. Peygamber kadının peşinden adamlar yollayarak yakalatıp mektubu aldı.

Bu hâdiseyi Buhârî, el-Megâzî bölümünde rivayet ettiği gibi Müslim'de Sahihinde Husayn İbn Abdurrahman'ın Sa'd İbn Übeyde'den, onun da Ebu Abdurrahman es-Selami'den, onun da Hz. Ali (r.a.)'den naklettiği bir hadisi şöyle rivayet eder: Hz. Ali der ki, «Allah'ın resulü beni, Ebu Mirsed'i ve Zübeyr İbn Avam'ı yolladı. Hepimiz de süvariydik.

Ve buyurdu ki, «gidin Hah bahçesi denilen yere vardığınızda müşrik bir kadını bulacaksınız. Beraberinde Hatıb İbn Ebi Beltea'nın müşriklere yazdığı bir mektup var. Onu alın.»

Biz kadına ulaştığımızda devesinin üzerinde ve peygamberin sözünü ettiği yere doğru gidiyordu. Yanı-

na varıp mektubu ver dedik. O, benim yanımda mektup yok deyince devesini çökdürdük, her tarafını aradık. Fakat mektubu bulamadık. Bunun üzerine dedik ki Allah'ın Resulü yalan söyleyecek değil ya. Ya mektubu çıkarırsın yahut seni soyarız. Kadın işin ciddi olduğunu anlayınca mektubu sakladığı şeyi bana attı. Bir kesenin içerisine saklamıştı. Ben de onu çıkarak Resulullah (s.a.v.)'a getirdim. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) dedi ki: «Ey Allah'ın Resulü bu adam Allah'a, peygamberine ve mü'minlere ihanet etmiştir. Emir ver de boynunu vurayım onun.» Hz. Peygamber ise :

«Neden bunu yaptın?»

diye Hatib'a sormuş o da şu karşılığı vermişti: «Allah'a yemin ederim ki ben Allah'a ve Resulüne inananlardan başka bir yolda değilim. Fakat Kureyslilerin yanında da bir elimin olmasını istedim. Ve bununla Allah'ın onların şerrini âilemden ve mülküm-den uzaklaştırmasını murad ettim. Ashabından hepsinin orada ailesi ve mülkü varsa da onları koruyacak yakınları da var. Allah onlarla ailelerinin mallarını korur.»

Bunun üzerine Hz. Peygamber *«doğru söylüyor. Ona iyilikten başka birşey yapmayınız»*

buyurdu. Hz. Ömer ise: «O, Allah'a, Resulüne ve mü'minlere ihanet etmiştir. Bırak ta boynunu vurayım» diyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki: «O Bedir ehlinden değil mi?» Allah Bedir savaşına katılanlara:

«İstediğinizi yapın size cennet vacib oldu veya sizi bağışladım»

buyurmuyor mu? Bunun üzerine Hz. Ömer'in iki gözü doldu ve dedi ki: «Şüphesiz Allah en iyi bilendir.»

Bunun üzerine Allah Mümtahine sûresini inzal buyurdu :

«Ey iman etmiş olanlar benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar size geçi inkâr etmişken onlara sevgi gösteriyorsunuz.»

Bir başka rivayette ise o kadının peşinden gönderilenlerin Hz. Ali, Zübeyr ve Mikdad olduğu belirtilir.

Kısaca da olsa bu hâdisenin üzerinde durup cereyan ediş tarzına bakacak olursak «Kur'an'ın Gölgesi»nden dışarı çıkmış olmayız. En büyük kumandan ve en büyük terbiyeci olan peygamberin takip ettiği metodu, hâdiseyi değerlendirişi ve bu vesileyle yaptığı davranışları incelersek şu sonuçlara varırız:

Bu hadisede insanın ilk üzerinde duracağı konu Hatıb'ın hareketi. O, hem müslüman hem de muhacir. Ve Allah Resulünün savaş sırrını açıkladığı kimselerden birisi. Ama bu husus bize insan ruhunun ne kadar üstün, ne kadar güçlü olursa olsun beşerî zaaf zamanları ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Ve bu onlarda onu Allah'dan başka kimsenin koruyamayacağını açıklamaktadır.

İkinci olarak insan Hz. Peygamberin büyük kumandanlığı karşısında dikilip kalıyor. «Neden böyle yaptın?» diye sorarken bile acele etmiyor. Bütün genişliği ve şefkati üzerinde bulunuyor. Arkadaşının geçici zaaf anında bile üzerine yürümüyor. Ve adamın doğru söylediğini belirterek ashabının ona dokunmasını önüyor ve buyuruyor ki: «Doğru söylüyor. Ona iyilikten başka bir şey yapmayınız.» Yardımcı olmak istiyor. Düştüğü noktadan tutup kaldırmak istiyor.

Kendisini onu kovmadığı gibi arkadaşlarının kovmasına da müsaade etmiyor. Ama aynı anda Hz. Ömer'in bayraklaşan sağlam ve kesin imanını görüyo-

ruz : «O Allah'a, Resulüne ve mü'minnlere ihanet etmişmiştir. Bırak ta boynunu vurayım».

...Hz. Ömer sadece hayata bakıyor ve kat'i imanı, keskin hissesiyle ona karşı galeyana geliyordu. Ama Hz. Peygamber bu hatanın ötesine dikkat ediyor, geniş bilgisiyle beşer ruhunu çepeçevre kuşatarak temkinli davranıyordu. Ve umumi bir bilgiye sevkeden şefkat ve saygıyla doluydu. Bütün ihtimalleri ve şartları dikkate alan sabırlı, şefkatli, kerem sahibi bir yönetici durumundaydı.

Nihayet, zaafa düşmüş olan Hatıb'ın sözleriyle karşı karşıyayız. Hatıb düşmüş olmakla beraber Allah'ın takdirini ve dünyevi sebeplerle ilgili sağlam iman düşüncesini gösteriyor. Ve diyor ki : «Allah'a yemin ederim ki ben Allah'a ve Resulüne inananlardan başka bir yolda değilim. Fakat Kureyşlilerin yanında da bir elimin olmasını istedim... Böylelikle Allah'ın onların şerrini ailemden ve mülkümden uzaklaştırmasını istedim.» Şerri uzaklaştıran Allah'dır. Onların şerrinin dokunmasını kendisinden orada elinin olması önleyemez ama, Cenabı Allah kendisini vesile yaparak önler. İnandığı bu. Ve bu düşüncesini sözünün devamında şöyle belirtiyor : «Ashabından hepsinin orada ailesi ve mülkü varsa, da onları koruyacak yakınları da var. Allah onlara ailelerini ve mallarını korur.» Onun bu düşüncesinde; her yerde hazır olan Allah'dır. Ailelerini ve mallarını koruyacak yine O. Akrabaları ise sadece bu koruma işinin gerçekleşmesini sağlayan birer vasıta.

Belki de Allah Resulü (s.a.v.) adamın sözlerindeki bu doğru ve canlı düşünce ve anlayışı görmüş ve bu yüzden : «Doğru söylüyor. Ona iyilikten başka bir şey yapmayınız» buyurmuştur.

Son olarak insan Allah'ın bu hadise ile ilgili takdiri karşısında dikilip bakıyor. Buna göre Hatıb, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in savaş sırrını açıklayabileceği pek az bir grup içinde bulunmaktadır. Bu, sayıları az olan seçkin kitlede bile beşeri zaafların hâkim olduğu anlar bulunabilir. Sonra ilâhi takdir bu beşeri zaafın hâkim olduğu anın doğurabileceği zararı önlüyor. Ve sanki asıl maksadın hadisenin açığa çıkarılıp ibret verilmesi olduğu hissini veriyor. Sonra kendilerine bu sır açıklanmamış olanlar meydana gelen hadiseyi vesile ederek, «İşte peygamberin sırrını verdiği kimseler kendisine ihanet etti. Eğer bize sır verseydi bir onu kimseye açıklamazdık.» kabilinden sözler de etmiyorlar. Bu konuda hiç bir şey varit olmuş değil. Bu da müslümanların kumanda mevkii karşısındaki tavırlarını kumandana karşı edeplerini ve kardeşlerinin başından geçen hadiselerden ibret alışlarını gösterir.

Bu hadiseyi nakleden rivayetler mütevatirdir. Ancak bu âyetlerin bu hadise üzerine nazil olduğunu anlatan rivayet sadece Buhari'ninkidir. Biz o rivayetin doğruluğunu garipsememekle beraber daha önce de söylediğimiz gibi Kur'an'daki âyetlerin kapsamının çok daha geniş olduğunu kabul ediyoruz. Mütevatir rivayetlerin nüzul sebebi olarak naklettiği Hatıb hadisesinden çok daha geniş olarak bu hadisenin münasebetiyle ruhlarındaki halleri tedavi ettiği kanaatindeyiz. Ki Kur'an'ın her zaman takip ettiği metod böyledir.

Bu sûre-i celile Medine-i Münevvere'de nazil olmuştur. Uzunluğu itibarı ile Bakara sûresinden sonra Kur'an-ı Azimüşşanın'ın en uzun sûresidir. Nüzulü itibarıyla sırası Mümtahine sûresinden sonra gelir. Rivâyetlerin naklettiğine göre Mümtahine sûresinin bir kısmı hicretin sekizinci senesinde Mekke'nin fetminden sonra nazil olmuştur, diğer bir kısmı ise hicretin altıncı senesinde Hudeybiye musalahasından önce nazil olmuştur.

Ancak Bakara sûresinin giriş kısmında da söylediğimiz gibi sûrelerin nüzul sırasına göre yapılan tertipler kesin değildir. Zira sûre içinde bulunan âyetlerin hepsi bir anda ve bütün olarak inmiyordu. Bazan birbiri peşisıra inen âyetler ayrı ayrı sûrelerde yer alıyordu. Nâzil olduktan sonra Resulullah (s.a.v.) her âyetin, bulunduğu sûredeki yerine konmasını emir buyuruyordu. Bunun için de bir sûre, uzun veya kısa bir müddet esnasında tamamlanmamış halde açık kalmakta idi. Bu müddetin birkaç seneyi bulduğu da oluyordu. Nitekim Bakara sûresinde ilk Medine'ye hicret

edildiği zaman nazil olan âyet-i kerimeler bulunduğu gibi Kur'an-ı Azimüşşanın en son nazil olan âyetleri de bulunmaktadır.

İşte bu sûre-i celilede de durum aynıdır. Buradaki âyetlerden bir kısmı Mümtahine sûresinden sonra hicretin sekizinci yıllarına doğru nâzil olmuştur. Fakat hicretin ilk yıllarında nazil olan âyetler de pek çoktur.

Bu sûre, İslâmın bir müslüman toplum inşa etmek ve İslâm cemaatının yapısını geliştirerek korumak için sarf ettiği gayret ve çabanın büyük bir kısmını temsil etmektedir. Bu arada Kur'an-ı Azimüşşanın bu yeni toplum içerisinde haddizatında Kur'an'ın kendi nasslarından neş'et eden ve netice itibariyle Rabbânî nizamın ortaya attığı Kur'ânî faaliyetin örneklerini arz etmektedir. Bu iki örnekle Kur'an-ı Azim, bu nizamın insan denilen şu varlığın bünyesi içinde ne gibi faaliyetler icra ettiğini gözler önüne serdiği gibi, insan yapısının bu Rabbî nizam ile ne kadar mükemmel uyuştuğunu tasvir etmektedir. Evet insanı alçak bir seviyeden alarak adım adım yüksek mertebelere çıkarırken bu nizamın insan fıtratı ile nasıl uyuştuğunu, arzuların ve duyguların, korku ve isteklerin korkunç akımları arasında yükselişini, heryanı dikenlerle dolu yolda ve dikenlerle kaplı yol boyunca gözetleyip duran düşmanlar arasından geçip çıkardığını tasvir etmektedir...

Daha önce Âl-i İmrân ve Bakara sûrelerinde de gördüğümüz gibi bu sûre-i celile; Kur'an-ı Azimüşşanın Medine'de teşekkül eden İslâm toplum yapısının üzerine inşa edildiği Rabbânî nizamın tabiatını nasıl açıkladığını, İslâm tefekkürünün ve bu tefekkürden doğan değer ve ölçülerin üzerine kaim olduğu esaslar hakikatlerin nasıl yerleştirdiğini, yeryüzüne bu ulvî

emaneti yüklenmenin icab ettirdiği mükellefiyetleri nasıl ibrâz ettiğini, bu nizamın ve onun üzerine kaim olan bu toplumun müşterek düşmanlarının maliyetini nasıl tasvir ettiğini ve o düşmanların taktik ve oyunlarından ne şekilde sakındırdığını, inançlarındaki in-hirafları ve bozuklukları, metodlarındaki aşağılık ve karışıklığı Kur'an-ı Azimüşşan'ın ne şekilde değerlendirdiğini bu sûre-i celile içinde müşahade ediyoruz...

Gerçekten bu sûre-i celile, müslüman toplumdan, içinden koparıp çıkardığı cahiliyet toplumunun izlerini silmek, artıklarını atıp yok etmek, pisliklerinden arıtmak ve kendisine has olan şahsiyetini parlatıp meydana çıkarmak için büyük bir gayret ve ciddiyet göstererek faaliyet icra ediyor. Ayrıca müslümanın kendisine has olan benliğini muhafaza etmesi için bu şahsiyetini ve duygularını harekete sevk ettiğini müşahade ediyoruz. Bunu da o özel benliğin neş'et ettiği nizamın mahiyetini ve tabiatını beyan ederek yapıyor. Kendilerine göz dikmiş pusuda bekleyen —Müşriklerden, ehl-i kitapdan, bilhassa yahudilerden— düşmanları ile, gizlenmiş bulunan —münafıklardan ve imanı zayıf kimselerden müteşekkil— düşmanlarını anlata-rak, hile ve oyunlarını, metod ve vasıtalarını, bozuk tasavvurlarını, yollarını ve prensiplerini açığa çıkarıyor. Bununla birlikte bu hususlarda kendi esas prensip ve nizamını da vaz'ediyor. Ve gayet mazbut bir infaz kalıbı içine döküveriyor.

Aynı zamanda cahiliyet bozuntusu nizamın, yeni gelen bu nizam ve değerler ile nasıl boğuştuğunu da müşahade ediyoruz. Cahiliyet nizamının bu güzel, aydınlık ve yeni nizamı ezmek, alt etmek için nasıl çırpındığını görüyoruz. Rabbâni nizamın, bu Kur'an ile o meydanda girişmiş olduğu savaşı seyrediyoruz. Evet bu ilâhi nizamın o meydanda giriştiği savaş, şiddeti,

kapsamı ve önemi bakımından, açık kapalı düşmanları ile giriştiği meydan savaşlarından hiç de geride değildir..

İslâm toplumunun geliş geri olan cahiliyet cemiyeyinden taşınmış olduğu artık ve kalıntıları dikkatli nazarlar ile tetkik ettiğimiz zaman bu kalıntıların büyüklüğü ve çokluğu karşısında dehşete kapılırız. Bu sûre-i celilenin âyetlerinin nazil olduğunu kabul ettiğimiz zamana kadar bu cahiliyet arttığı hallerin galip durumunu devam ettirmeye çalıştığını görürüz. Evet bu cahiliyet kalıntısı hallerin o son zamanlara kadar salâbetini muhafaza ettirebilmesi gerçekten düşündürücüdür. İslâm onları bu artık ve tortuların temsil ettiği o alçak bataklıklardan alıp tepelere, zirvelere yükseltmişti. Beşeriyeti o alçak noktadan alıp, yavaş yavaş, kolaylıkla, sevgiyle, sabır ve sebat ile, düzgün ve uygun adımlarla o yükseklerle çıkarabilen yegâne nizam budur...

Beşeriyet tarihindeki biricik mümtaz mucizeyi dikkatle inceleyen kimse o gün Arap Yarımadası'nda yaşayan bu «Ümmi» insanların bu ulu risalet vazifesine seçilmelerindeki hikmeti hayranlık içinde seyreder. Onlar her yönüyle cahiliyetin en alçak kısmını temsil ediyorlardı. Fikrî ve itikadî, ahlakî ve içtimai, iktisadi ve siyasi şekli ile cahiliyet bataklığının tam içinde idiler. Bu hususlar iyice tedkik edildikten sonra İslâm'ın onlara nasıl tesir ettiği, bu mucize ve harikanın nasıl meydana geldiği anlaşılır. Böylece bir harikayı yeryüzünün tanıdığı nizamlardan hiç birisi meydana getiremezdi. İşte böylece bu ilâh nizamın projesi baştan aşağı bütün merhaleleri, tecrübeleri ve neticeleri ile gözler önünde canlanıveriyor. Görsün beşeriyet bakalım hangi nizam ömür boyunca kendilerinin elinden tutuyor ve yücelere, çok yücelere tırman-

dırıyor. Evet, derecesi nasıl olursa olsun, ister en alt tabakada bulunsun, ister en üst tabakada, nasıl tutuyor bu ilâhî nizam onun elinden...

Bu nizam, esasî ve prensipleri itibariyle asla değişmez. Çünkü «İnsan» adı verdiğimiz varlık ile birlikte hareket eder... İnsanın kendisine has bir yapısı vardır. Ve bu yapı asla değişip başka şekle girmez... Beşer hayatında rastlanılan değişikliklerin ve tebeddülâtın hiç birisi onun tabiatına tesir etmez, bünyesini değiştirip de başka bir varlık haline getiremez... Bizim müşahede ettiğimiz değişiklikler bir takım sathi değişikliklerdir ki, okyanusların yüzeyindeki dalgacıklara benzer. Bu dalgalar okyanusların şeklini değiştirmediği gibi su altında mevcut olan akıntılara da tesir edemez. Çünkü bunlar sâbit, tabii sebeplere bağlıdır...

Bu yüzdendir ki sâbit bir bünyeye sahip olan insansan oğlunun ihtiyaçlarını ancak yine sâbit hükümleri bulunan Kur'an-ı Azimüşşanın hükümleri karşılayabiliyor. Her ikisinin de kaynağı aynıdır. İnsan oğlunun neş'et ettiği kaynaktan südür etmiştir Kur'an... Ve ancak Kur'an, insanın değişen hallerine ve yenilenen durumlarına rağmen hayatındaki her şeyi karşılayabilmektedir. İnsanın değişen hayat şartlarını ve yenilenen durumları karşıladığı esneklikle Kur'an da insanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır...

Şayet insanoğlu bu elâsikiyete ve kabiliyete sahip olmasaydı değişen hayat şartlarını karşılayabilme gücüne sahip olamazdı. Çünkü çevresinde bulunan şartların hepsi değişip durmaktadır... İnsanoğlunun sadeti için nazil olmuş bulunan bu Kitab-ı Mübin'de de aynı hususiyetler vardır. Zira, o da insan oğlunun südür ettiği kaynak tarafından gelmiş, insana tevdi edi-

len hususiyetler ona da verilmiş ve yeryüzünün sonuna kadar birlikte faaliyet icra edebilme gücüne ermiştir.

İşte bu şekilde ilâhî nizam ve ilâhî hükümler insanoğullarından bir ferdi veya bir kitleyi ne kadar aşağı olursa olsun bulunduğu derekeden alıyor ve onu yücelere, tâ zirvelere kadar yükseltiyor. Hiç bir zaman ferdi veya kitleyi bulunduğu durumdan gerilere götürmüyor, çıkmış olduğu dereceden aşağılara düşürmüyor. Ayrıca bulunduğu yer ne kadar alçaklarda olursa olsun gerek ferdi, gerekse kitleyi yükselmek için zorlamıyor, sıkıştırmıyor.

Şurası bir gerçektir ki, cahiliyet tarihte sadece bir devreye mahsus geçmiş bir durum değildir. Haddi zatında cahiliyet; insanın insana kul olduğu her nizamın adıdır. Ve bu hususiyet günümüzde yeryüzünde hâkim olan nizamların çoğunda mevcuttur. Evet insanın insana kul olduğu, insanların Allah'ı bırakıp da birbirlerine kulluk ettikleri her despotluk cahiliyet nizamıdır...

İşte cahiliyet ile İslâm yolunun ayrılış noktası burasıdır. Ve bu sûre-i celîle yolların ayrılış noktasını hiçbir şüphelinin şüphesine mâhal bırakmayacak şekilde dikkat ve vuzuh ile canlandırmaktadır...

İslâm toplumunu cahiliyet bataklığından çekip çıkaran bu nizam, —Ne kadar düşük seviyede olursa olsun— bütün insanlık cemiyetlerini de çekip çıkaracak yegâne nizamdır... Sonra da tıpkı ilk İslâm toplumunda olduğu gibi o iğrenç bataklıklardan çekip çıkardığı toplumları en yüce ufuklara yükseltecek yegâne nizam yine bu nizamdır...

Bu sûre-i celileyi okurken öyle bir toplum tipi ile karşılaşırız ki, bu toplumda kadına hiç de değerli

olmayan bir yer veriliyor. Kadın hep zulüm ve işkenceye maruz kalıyor. Bütün hayatı boyunca kadın bunları çekmek mecburiyetinde bulunuyor. Mirastan mahrum bırakılıyor veya payına düşen malı elinden kapmak için zorla evlere hapsediliyor ve bir eşyaya varis olduğu gibi kadın da bir miras malı olarak elden ele geçiyordu. Bir kadının kocası ölünce velisi durumunda olan bir erkek geliyor, üzerine abasını örtüyordu ve artık o kadının kendisinin emrinde olduğu herkes tarafından kabul ediliyordu. Bu erkek dilerse o kadını kendisine nikâhlar ve hiç bir mehir ödemezdi. Dilerse de başkası ile evlendirir mehrini kendisi alırdı. Bir kadını kocası boşayınca zor durumda bırakırdı. Ne tamamen salıverirdi ki kadın başka bir kocaya varsın. Ne de karlığa kabul ederdi ki kadın evine dönsün. İkisinin ortasında muallakta bırakırdı.

Öyle bir toplum tipi ile karşılaşırız ki; bu toplumda kadının ibraz ettiği makamın düşük olması sebebiyle ailenin dayandığı temeller kökten bir sarsıntı içinde bulunuyordu. Buna ilâveten evlad edinme ve vasilik müessesesi de kökten kokmuş durumda. Akrabalık ve nesep bağlarıyla tamamen çatışmakta. Ailedeki cinsî münasebetler mevzuunda hakim olan buhranlar ve krizler yürekler acısı. Artık evlilik müessesesinin fuhuş ve ahlâksızlık münasebetlerinden farklı tarafı yok.

Bu toplumda faizle muamele yüzünden kullanılan mallar tamamen bâtil ve haram yollarla temin ediliyor. İnsan hakları ayaklar altına alınıyor, gasb ediliyor. Emanete riayet nedir bilinmiyor. Mallara ve ruhi değerlere yapılan tecavüzler sayılamayacak kadar. Adaletten eser yok. Varsa da sadece kuvvetlilerin istifadesine arz edilmiş durumda. Fakir fukaraya yardım diye bir şey yok. Olan da varsa sırf göstermelik

için. Yapılan yardımlar daha fazla övülmek ve medh edilmek için. Bu yardımlardan zenginlerin hissesine düşen ekmeğe muhtaç fakir kimselerinki ile kıyas edilemeyecek kadar fazla.

İşte, bu sûre-i celilenin kapsamı içinde gözümüze ilişen cahiliyet izlerinden bazıları... Hepsi bundan ibaret değil. Diğer sûrelerde de daha bazı izlere raslamak mümkündür. Ayrıca bu cahiliyet haberlerini bize ulaştıran daha başka kaynaklarda da bu izlere raslamaktayız.

Şurası da bir gerçektir ki o günkü cahiliyet toplumu hiç bir fazileti bulunmayan bir toplum değildi. Onların da kendilerine göre bazı faziletli tarafları vardı. Nitekim onları bu yüce risalet vazifesine hazır hale getiren de onların bu faziletleri idi. Fakat bu faziletleri tam manasıyla ortaya çıkaran ve ona yapıcı bir yön veren sadece İslâm Nizamı olmuştur. Şayet İslâm gelmemiş olsaydı onların hepsi bu rezaletler bataklığında yok olup gidecekti. Parça parça bölünecek ve hiç bir yöne tevcih edilmeden mahvolacaktı. Şayet bu ilâh nizam olmamış olsaydı milletler dünyaya, değer olarak ne takdim edilebilirdi? Ancak bu nizam o cahiliyet devrinden arta kalan bütün fenalıkları temizlemiş ve İslâm alâmeti taşıyan parlak bir potada eritmiştir. Ve milletlerin eskimiş, parçalanmış, yıpranmış ve kaybolmuş bulunan faziletlerinin bütününü kötü durumdan kurtarmıştır.

Sûre-i celilenin başlangıcında, Rububiyetin hakikatı ve vahdaniyet hususunda, insanların mahiyeti ve Allah Teâlâ tarafından ilk olarak ortaya konan kaynağın vahdeti hususunda bazı takrirlerle rastlıyoruz. İnsan hayatının aile temeli üzerine kaim olduğu, rahim bağları ile birbirine bağlanmış bulunduğu husu-

sunda hükümlere rastlıyoruz. Aynı zamanda bütün bu bağların insan vicdanına hitap edilirken cûşu hurûşa getirildiğini, İslâm toplumunu, İslâmi esaslar üzerine tanzim edilirken bu bağların ağırlık merkezi olarak seçildiğini görüyoruz. Bir tek yaratıcı tarafından halk edilmiş olan tek bir ailenin fertleri olmaları münasebeti ile toplum içerisinde zayıfların himâye edilmesi gerektiği yine bu bağ vasıtası ile takrir edilmektedir. İslâm toplumu fuhuştan, zulümden, fitneden bu bağlar sayesinde korunduğu gibi müslüman aileler arasındaki nizam, İslâm toplumundaki intizam, hatta bütün insanlar arasındaki münasebetler Rubûbiyetin vahdeti ve beşerin tek bir kaynaktan neş'et etmiş olması esasları ile sağlanmaktadır:

«Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan Rabbinizden korkun. Kendisinin adını öne sürerek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz ki, Allah, sizin üzerinizde devamlı gözetleyicidir.»

Nisa sûresinin giriş kısmını teşkil eden âyet-i kerime'nin ihtiva ettiği bu büyük hakikat, ictimai hayatın üzerine kaim olduğu İslâm düşüncesinin en esaslı kaidelerinden birini teşkil eder .Sûre-i celilenin seyri içinde inşallah bu hususu tafsilatlı olarak anlatmaya çalışacağız.

Yine bu sûre-i celile içinde Rubûbiyet'in vahdeti esasları ve insanın kaynağı hususundaki o önemli temelle dayanan cemiyet hayatındaki sosyal yardımlaşma binasının gerçekleşmesi için ameli hükümlere de rastlıyoruz.

Meselâ yetimleri himâye mevzuunda şu ilham bahş edici tevcihatla korkunç ikaz ve uyarı ve esasları belirtilmiş teşriatı görüyoruz:

«Yetimlere mallarını verin. Temizi, pis ile değiştirmeyin. Yetimlerin mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Şüphesiz bu, büyük bir günahdır.

Kadınların korunması hususunda —Bilhassa yetim kız çocukları ve mağdur kadınlar hakkında— kazanç ve miras hususundaki haklarının korunması mevzuunda, kendi şahsi hakları babında, cahiliyetin zulmünden korunmaları konusunda, cahiliyetin zalim ve aşağılık âdetlerinden kurtarılması hususunda pek çok tevcihata ve hükümlere rastlıyoruz.

Aile plânlaması ve aile yuvasını fitratın icaplarına uygun bir esas üzerine ikame etmek, aile yuvasını sosyal hayatın ve evlilik hayatının meydana getirdiği atmosferde gelip geçici uyuşmazlıkların tesirinden korumak konusunda tevcihat ve hükümlere rastlıyoruz. —Ayrıca yetim kızlara ve boşanmış kadınlara dair hükümler ifâde edilirken serdedilen âyetleri de buna ilâve etmek gerekir.—

Bir âilenin ferdleri arasındaki münâsebetleri tanzim etmek, miras bağlarını düzenlemek, nesebe dair hükümler ile evlat edinmeyi iptal eden âyetler inmeden evvel birbirleriyle anlaşmış bulunan kölelerle bu kölelerin sahipleri arasındaki alâkaları hususunda toplu prensipler, hudutları belirtilmiş hükümler vardır. Bunlar çok uzak içtimâî hedefleri belirtir.

İslâm toplumundaki fertler arası münasebetleri tanzim edip, karşılıklı yardımlaşma, karşılıklı acıma, birbirine nasihat etme, emanet, adalet, sevgi, müsamaha ve iyilik etme esasları üzerine ikame etme mevzuunda pek çok hükümler yer alıyor.

İslâm toplumunu karşılıklı yardımlaşma, acıma, şefkat ve müsamaha, emniyet, adalet, sevgi ve temizlik esasları üzerine ikame edip, toplum içerisinde bulunan cahiliyet devri artıklarını yok ederek, yepyeni ve aydınlık bir yolda yeniden yürütmek için düzenlenen o ulu hedefin yanı sıra, İslâm toplumunun hayatında tesiri ve derinliği bakımından ondan hiç te geride kalmayan başka hedefleri de görüyoruz.

İkinci önemli hedef; din mefhumunun manasını belirtip, imanın hududunu ve İslâm'ın şartını anlatarak, ferdin ve toplumun hayatına hükmeden kanun ve nizamları sınırları belirtilmiş olan din mefhumuna, mazbut bir tarif içine alınmış bulunan iman ve İslâm esaslarına bağlamaktır.

Din; Beşerî hayatın bütün faaliyetlerini düzenleyen ilâhî bir sistemdir.

Bu hakikatı beyan etmek hususunda sûre-i celi-
lenin hükümleri o kadar kati ve kesindir ki, üzerinde münakaşa etmeye veya söz söylemeye imkân yoktur. Veya bu hükümleri değiştirip, ters yüz etmek imkân haricidir. Zira bunca katiyyet ve kesin ifade aslâ münakaşa kabul etmez!

İşte böyle sınırlanıyor dinin manası, imanın hududu, İslâm'ın şartı, İslâm toplumunun nizamı ve hayat sistemi... Böylece iman artık mücerred duygu ve tasavvurlardan ibaret kalmıyor. Bu şekilde İslâm sırf kelime ve adetler yığını olmaktan kurtuluyor. Bundan sonra, İslâm, ibadet ve dua şekillerinin dar kalıbı içine sıkışmıyor. Artık İslâm; bunun ve bunun yanında ve her ikisinden önce... Hükmeden bir nizam, hükmedilen bir sistem, boyun eğilen bir kumanda, muayyen bir nizama, muayyen bir sisteme, muayyen bir kumanda zincirine sahip olan ictimai bir düzen oluveriyor... Bütün bunlar olmadan iman diye bir şey

mevzuu bahis olamaz. İslâm'dan söz edilemez. Kendisini İslâm'a nisbet eden bir cemiyetin varlığı kabul edilemez...

Sûre-i şerife içerisinde bu esas prensip üzerine kaim olan o önemli tevcihatın hepsinin ihtiva ettiği büyük hakikatları dört ana madde etrafında toplayabiliriz.

1 — Toplum içerisinde her türlü içtimai nizamın —Tıpkı ibadet şekillerinde olduğu gibi— bu esas kaynağa dayanması, dinin hakiki manası üzerine istinad etmesi, imanın hudûdu ve İslâm'ın şartına göre tanzim edilmesi ve daha önce tafsilatlı olarak zikrettiğimiz takrirlere ve muvafık olması gerekir. Toplum hayatındaki nizam ve hükümler mücerred olmaktan çok uzaktır. Bunlar Allah'a imanın, onun ulûhiyetini inkârın, tek başına onu ilâh olarak kabul etmenin ve her türlü ahkâmı onun ind-i ilâhisinden almanın zarûrî icaplarındandır.

Sûre-i Celile'nin giriş kısmında yer alan ve beşeriyetin bir tek kaynaktan doğduğunu bildiren, insanları akrabalık bağına riayet etmeye davet eden, akrabalık hususlarını sûre-i celile içinde varid olan diğer hükümler için bir mukaddime yapan âyet-i kerime'nin, insanları, kendilerini tek bir canlıdan yaratan Rabbi Zülcelâllerinden korkmağa davet ederek başladığını görüyoruz:

«Ey insanlar, sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini var eden Rabbinizden korkun...» diyerek başlıyor ve Allah'ın murakabesini hatırlatan bir ikaz ile son buluyor.

«Muhakkak ki Allah, sizin üzerinizde tam bir gözeticidir.»

Yetimlerin mallarının muhafaza hususunu teşvik eden ve onların mallarında nasıl tasarruf edileceğini

bildiren âyet-i kerimeler de Allah Teâlâ'yı ve onun muhasebesini hatırlatarak son buluyor:

«Hesap sorucu olarak Allah kâfidir.»

Aile efradı arasındaki mirasın paylaşılması hususunu müteakiben Allah Teâlâ'nın şu hükmü yer alıyor:

«Allah çocuklarınız hakkında tavsiye eder...» «Bu, Allah tarafından bir farizadır.»

Miras hükümleri şöylece nihayete eriyor:

«İşte bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah'a ve rasulüne itaat ederse, Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Orada ebedî kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur. Kim, Allah'a ve rasulüne isyan eder ve Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu, ebedi kalacağı cehennem ateşine koyar. Ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.»

Aile müessesesinin tanzimi, mehir ve talaka dair hükümleri müteakiben de şu âyetler yer alıyor:

«Onlara iyilikle muamele edin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, olabilir ki hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah, sizin için çok hayır takdir etmiştir. Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Sahibi bulunduğu cariyeler müstesna. Allah size, dininizin hükümlerini açıklamak, sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek istiyor. Allah, «Alim'dir, Hakim'dir» her şeyi çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir. Size itaat ettikleri takdirde incitmeye bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür. Allah'a ibadet edin ve ona hiç bir şeyi ortak koşmayın...»

Bu âyet-i celile içinde iyiliği tavsiye etmek hususu, anneye-babaya, yakınlara, yetimlere, miskinlere iyilik etmek mevzundan daha önce varid oluyor.

İşte bu şekilde bütün hükümler ve nizamlar Allah'ın emrine bağlanıyor ve bütün işler tek başına taat

ve ittiba yetkisine sahip olan bu yüce kumanda makamına irca ediliyor.

II — Bu önemli esasın yerleşmesi için mü'minler sadece mü'minleri ve kendi kumanda zincirinde bulunanları dost edinmelidirler. Aynı imana sahip olmayanları, kendi nizamlarına uymaları, kendi sistemlerine boyun eğmeyenleri, kendi kumandalarına tabi olmayanları dost edinmemelidirler. Bunlardan herhangi birisi ile kendi aralarındaki alâkalar nasıl olursa olsun. İster akrabalık bağı ile bağlanmış olsunlar... İster aynı toprakta yaşasınlar... İsterse ırkları ve menfaatları müşterek olsun... Onları dost edinmemelidirler... Aksi takdirde yaptıkları şey, küfürden, nifaktan ve her halü kârda İslâm saflarından uzaklaşmaktan başka bir şey olmaz...

«Kendisine doğru yol açıklandıktan sonra kim peygamberle ayrılığa düşer ve mü'minlerin yolunun dışında bir yol takip ederse, onu, gittiği yolda bırakınız. Ve cehenneme atarız. O cehennem ne kötü bir yerdir! Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar. Kim, Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki, derin bir sapıklığa düşmüştür. Ey Muhammed! Münafıklara kendilerine can yakıcı bir azap olduğunu müjdele! Onlar, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost ediniyorlar. Onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Halbuki bütün izzet ve şeref Allah'a aittir. Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp ta hâfirleri dost edinmeyin. Kendi aleyhinizde Allah'a apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz? Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara bir yardım edici de bulamazsın. Tevbe edenler, kendilerini düzeltenler, Allah'ın emirlerine sımsıkı sarılanlar ve Allah için dinlerine ihlasla bağlananlar müstes-

na. İşte bunlar, mü'minlerle beraberdirler. Allah, mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir.»

III — Müslümanların «Dâr'ül-Harp»den hicret ederek, İslâm hâkimiyetinin mevcut olduğu herhangi bir müslüman topluma iltihak etmenin vacip olduğu da bu temelli esasa mebnidir. Aksi takdirde yapılacak hareket, münafıklıktan, küfürden ve her hâlû kârda müslüman saflarından uzaklaşmaktan başka bir şey olmaz:

«Ne oluyor size de, münafıklar hakkında iki zümreye ayrılıyorsunuz? Halbuki Allah, yaptıklarından dolayı onları ters çevirmiştir. Allah'ın saptırdığı kimseyi hidayete mi erdirmek istiyorsunuz? Allah, kimi saptırırsa onun için bir çıkış yolu bulamazsın. Onlar, kendileri gibi sizin de inkâr edip onlarla bir olmanızı isterler. Allah yolunda hicret etmedikçe onlardan dostlar edinmeyin. Eğer bundan yüzçevirirlerse onları yakalayın. Ve bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinin. Melekler, o kendilerine zulmedenlere, canlarını aldıklarında: “Ne yaptınız?” derler. Onlar da: “Bir yeryüzünde yazıf düşürülmüştük” derler. Melekler ise “Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi, orada hicret edeydiniz?” derler. İşte bunların varacağı yer cehennemdir. O ne kötü bir yerdir! Erkek, kadın ve çocuklardan zayıf düşürülüp bir çare bulmaya gücü yetmeyen, ve yol bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları, umulur ki Allah affeder. Allah, çok affeden ve çok bağışlayan-
dır. Kim, Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde çok barınacak yerler, genişlik ve bolluk bulur. Kim evinden, Allah ve rasûlî için hicret etmek gayesiyle çıkar-
da sonra ona ölüm gelirse, şüphesiz ki, onun mükâfatı Allah'a attır. Allah, «Gafûr'dur, Rahîm'dir» çok bağış-
layan, çok merhamet edendir.»

IV — Yine bu esas gereğince müslümanların, dâr'ül-harpte ve küfür sancağı altında yaşayan ve hicret etmeye gücü yetmeyen müslüman kardeşlerini kurtarmak ve onları Dâr'ül-İslâm'da yaşayan müslüman kardeşlerinin saflarına katmak için mücadele ve muharebe etmeleri gerekir. Ancak böylece onlar kendi dinlerini kaybetmez, İslâm sancağından başka sancakların gölgesinde hayat sürmekten ve İslâm nizamından başka nizamlara boyun eğmekten kurtulur. Hem de İslâm nizamının o ulvi gölgesi altında yaşar ve tertemiz bir müslüman toplum hayatı sürerler. Ve bu, her müslümanın en tabii hakkıdır. Bir müslümanın müslümanca yaşamaktan mahrum olması Allah'ın yeryüzündeki nimetlerinin en büyüğünden ve hayatın en tatlı şeylerinden mahrum olması demektir:

“Size ne oluyor da “Rabbimiz, halkı zalim olan şu şehirden bizi kurtar, katından bize bir sahip gönder, bir yardımcı yolla” diyen zavallı çocuklar, erkekler ve kadınlar uğrunda ve Allah yolunda savaşmıyorsunuz..”

Bu önemli hususu müteakiben malla ve nefisle cihad hususunda teşvikler yer alıyor... Cihaddan kaçanlar, geri kalanlar ve oturup duranlar şiddetlice tehdit ediliyor. Bu hususun yer aldığı bir hamle hüviyetindeki âyetler, sûrenin büyük bir kısmını kapsıyor. Ve buralarda sûre-i celîlenin nabzı, nefesleri kesecek dereceye yükseliyor. Âyetlerin tesiri kat kat artıyor. Tevcihaî ve tehditleri havi olan yalımları insanın içini yakıyor.

. Cihada dair bölümler içinde —ve sûre-i celîle'nin diğer bölümlerinde— ehl-i kitaptan yahudiler ve hristiyanlar ve onların Medine'deki müttefikleri münafıklarla, Mekke ve çevresinde bulunan müşrikler tarafından İslâm toplumuna, İslâm inancına ve İslâmî ku-

manda makamına karşı bir takım gizli oyunlara girişildiğini müşahade ediyoruz. Nitekim bu oyunların bir nebzesini Bakara sûresinde görmüştük. Daha sonra Âl-i İmrh sûresinde de söz edilmişti. Ayrıca bu Rabbânî nizam ile de yüzyüze geliyoruz. Bu Rabbânî nizam, İslâm toplumunun elinden tutuyor, kötü dikenlerin, hileli tuzakların arasından yürüterek ona yön veriyor. Yer yer korkutuyor, düşmanın mahiyetini bildiriyor, giriştiği savaşın durumunu ve savaşın cereyan ettiği meydanın halini, giriş çıkış noktalarını ve tehlikeli mıntikalarını açıklıyor.

Muayyen bir savaş ile ilgili hadislerle cevap vermek için nazil olan bu âyetlerin bizzat, bütün nesiller boyu her yerde İslâm toplumu ile İslâm düşmanı mükallidler arasında cereyan eden ve devamlı olarak değişen mücadelenin mahiyetini açıklaması, Kur'an-ı Azimüşşan'ın veciz delillerindendir. İslâm düşmanları her ne kadar şartları ve şekilleri, sebep ve vasıtaları muhtelif de olsa esasında aynı düşmanlardır. Metod ve vasıtaları değişse de esas mahiyeti itibarıyla hedefleri aynıdır. Ve hâlâ o düşmanların hileli ağlarını kurdukları esas hedef; Rabbânî kumanda makamı etrafında şüpheler saçmak, saflar arasında sarsıntılar meydana getirmek, itikad binasını yıkmaktır... Ancak bundan sonra İslâm toplumunun kilit noktalarını istila edebileceklerini, kaderlerine hükmedebileceklerini, topraklarını istila edip, enerji kaynaklarını, gelir menbalarını ve alın terlerini sömürebileceklerini kabul etmektedirler. Nitekim Allah Teâlâ Medine'deki Evs ve Hazreç kabilesini İslâm ile şerefyâb kılıp, bu ilâhî nizamın kumandası altında birleştirip, İslâm camiasına girdirmezden evvel yahudiler ve aynı vasıtalarla sömürüyorlardı.

Bu âyetlerden, yahudilerin çevirdikleri oyunların

bazısı açığa çıkıyor. Bu hamlelerin yer alması ve yahudilerin «kâfirler» olarak isimlendirilmesi ve «Allah düşmanları» olarak vasıflandırılması müslümanlara karşı giriştikleri oyunların şiddetini ve onları tekzip ederek çürütmenin zaruretinin ortaya kor. Bunun ötesinde de habis bir cibilliyete sahip olan yahudilerin bu habis fiillerinin esas sebeplerini ve çirkin emellerini açıklar. Uzun tarihleri boyunca yahudiler bir kere olsun hakka ve hakikata teslim olmamışlardır. Ancak haksız yere peygamberlerini öldürmüşler ve hidâyet yolundan inhiraf etmişlerdir. Ayrıca yahudileri böyle bir hasede ve kin gütmeye sevk eden amiller arasında Allah Teâlâ'nın risâlet vazifesini Hz. Peygamber (s.a.v.)'e vermesi ve müslümanları hidâyet üzere toplamış olması bulunuyordu. Medine-i münevvere'deki İslâm toplumundan tutun da günümüzdeki müslümanlara kadar yahudileri kindarlığa sevk eden esas bu idi. Ve gerek bugün, gerek yarın asırlar boyu her yerde teşekkül edecek İslâmi harekete ve İslâmi dirilişe ve her türlü İslâm topluluğuna karşı yahudinin bu tutumu aslâ değişmeyecektir.

Yahudilerin giriştikleri hamlelerin ilk hedefi haddi zatında Resulullah (s.a.v.)'in nübevveti ve risâlet makamı üzerine şüphe emareleri serpmekti. Nitekim bu hedefe ulaşıldıktan ve sağlam İslâm inancını tahrip ettikten sonra müslümanları güvendikleri kumanda makamından da gerisin geri döndürmek gayet basittir. Ancak bu şekilde İslâm safları arasındaki birlik bozulabilir, bağlar çözülebilir... Müslümanların inançlarına bağlılığı ve emin kumanda makamına güvenleridir ki yahudileri ve bütün İslâm düşmanlarını yormakta ve ağır meşakkatlere sevk etmektedir. Bu, her zaman böyledir. Bunun için de onlar evvelâ bütün enerjilerini bu inancı yıkmaya hasretmektedirler. Müs-

lûmanların kumandasını süfli arzulara ve cahiliyete teslim etmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Bu yüzden sûre-i celile içerisinde risâlet-i nebeviyeye dair bazı hakikatların yer aldığını müşahade ediyoruz. Buna göre; Resulullah (s.a.v.)'ın getirdiği peygamberliğin diğerlerinden farklı tarafı yoktur. Onlardan başka bir şey de değildir. Yeryüzündeki insanların hiç karşılaşmadığı veya bizzat İsrail oğullarının hiç görmedikleri garip bir şey değildir. Aslında, Hz. Peygamber (s.a.v.) bütün peygamberlerin getirdiği hakikatin aynısını getirmiştir. Kendisinden önceki peygamberlere gelen risâletin aynısı kendisine de gelmiştir. Allah Teâlâ İsrail oğullarının peygamberlerine verdiği hikmetleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'e de vermiştir. Şu halde Hz. Fahr-i Kâinat'ın ne risaletinde, ne kumandalığında ne de hâkimiyetinde garipsenecek bir taraf vardır... Risaletler dünyasında alışılan şeyleri getirmiştir Resullullah... İsrail oğullarının bu konuda ileri sürecekleri her şey yalandan ibaret olduğu gibi, ortaya attıkları şüphelerin bütünü bâtil olmaktan ileri gidemez. Zaten onların daha önce de en büyük peygamberleri Hz. Musa (a.s.)'ya ve diğer peygamberlere, bilhassa İsa Peygamber (a.s.)'e yaptıkları şeyler ortadadır. Binaenaleyh, bir müslümanın onların şüphe ve sözlerine kulak vermesi doğru değildir...

Bu sûre-i celile içinde ahlâkî unsurları içine alan pek çok âyet-i kerime mevcut. Nitekim daha önce bunların bir kısmına işaret etmiştik. İslâm düşüncesinin bünyesinde ahlâkî unsurlar pek derin ve mühim bir yer işgal eder. İslâm toplumunda devamlı icra ettiği tesir de aynı şekildedir. İslâmî hayatın hiç bir tarafını ahlâkî unsurlardan uzak kabul etmek mümkün olmaz. Biz bu hususa da kısaca işaret edeceğiz.

İslâm toplumu; tek bir Allah'a ubûdiyyet esası üzerine kaim olan bir toplumdur. Binaenaleyh müslûman topluluk, nasıl ve ne şekilde olursa olsun kula kul olmaktan kurtulmuş yegâne toplumdur. İslâm'da ulûhiyyet makamı birdir ve o da sadece Allah Teâlâ'ya mahsustur. Allah'a ait olan hiç bir hususiyet onun kullarından birisine tahsis edilemez. Bu nizamda ilâhî hususiyeti insanlar Allah'ın kullarından herhangi birisine tevdi edemezler... İşte bu hürriyet ve özgürlük duygusundan doğar bütün faziletler... Bütün ahlâkî esaslar bu hürriyet düşüncesinden doğar. Zira ahlâk ve fazilet esaslarının dayanağı Allah Teâlâ'nın rızasını talep etmektedir. Ve bunların en yüksek noktası da ilâhî ahlâk ile zinetlenmektir ki her türlü nifak ve riyadan uzaktır. İşte İslâm ahlâkının ve İslâm cemiyetindeki fazilet duygusunun esası budur.

Bundan sonra o büyük esasın yanında yer alan ahlâkî unsurların bir kısmı kalıyor ki, bunlar da sûre-i celîle içerisinde yer yer zikrediliyor. İslâm toplumu adalet, emânet, bâıl ile mal yememek maruftan başka esaslar üzerinde birleşip, toplanmamak, zalimlerden başkası hakkında kötü söz söylememek, iyilikte yardımcı olmak, güzelliikle selâmlaşmak, fuhşu engellemek, sefâheti ve metres hayatını yok etmek gibi esaslar üzerine kaim bir toplumdur. Kibirlenmek ve yersiz övünmek, riyâ ve cimrilik, hile ve hased gibi şeyler bulunmaz bu toplumda... Bu toplum sosyal dayanışma, ictimai yardımlaşma, birbirini ikâz etme, müsamaha şeref ve haysiyet ve sadece kumanda hakkına sahip olan kumanda mevkiine itaat esası üzerine kaimdir.

Yahudiler İslâm'a ve İslâm peygamberine karşı son haddine varan hile ve oyunlarını tezgahladıkları,

İslâm saflarında kumanda mevkiine karşı birtakım şüpheler uyandırmaya çalıştıkları sıralarda Kur'an-ı Azîm ilâhî irâdenin gözetimi altında İslâm ümmetinin hamurunu yoğuruyordu. Getirdiği düşünce ve ahlâkî esaslarla İslâm ümmetini yüceltiyor icraat ve nizam- lar ile o yüksek zirveye kadar tırmandırıyordu...

Allah Teâlâ İslâm ümmetine «insanlar arasında» mutlak şekilde adâlet ve emânet ile muamele etmelerini emrediyordu. Cinslerinin, renklerinin, ırklarının vatan ve itikadlarının muhtelif olmasına rağmen bütün insanlar arasında adâleti ve emâneti icra etmelerini emrediyordu. Ve diyordu ki onlara:

«Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmederken adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah size ne güzel nasihat ediyor. Şüphesiz Allah, «Semî'dir, Basîr'dir» her şeyi çok iyi işiten, çok iyi görendir.»

Ve şöyle diyordu onlara:

«Ey iman edenler! Allah için şahitlik ederek adaleti ayakta tutanlar olun. Kendiniz veya ana babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa. Hakkında şahitlik yapacağınız kimse zengin de olsa fakir de olsa. Allah onlara daha yakındır. Adaleti yerine getirebilmek için heva ve hevesinize uymayın. Eğer eğri davranır veya yüzçevirirseniz, şüphe yok ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.»

HADÎD SÛRESİ

Bu sûre tamamen İslâm toplumuna kendi imanı varlığını gerçekleştirmesi için yöneltilen davetlerle doludur. Ruhları Allah davasına başlayan bu gerçek kişiyle Allah arasında hiç bir engele müsaade etmiyor. Ne ruhlara, ne mallara, ne kalplerin çarpışına ne de içten geçen duygulara yer bırakıyor... Ve bu gerçek kişiyi yeryüzünde yaşarken Allah'a bağlı bir varlık haline getiriyor. O zaman insanın ölçüsü Allah'ın ölçüsü oluyor. İnsanın şeref duyduğu ve peşine koştuğu değerler bu terazide ağırlığı olan değerler oluyor. Ve bu gerçekler kalplere Allah'ın mahiyetini iş'ar ediyor, zikriyle gönülleri coşturuyor. Allah'a koşmaktan alıkoyan her engeli, her cazibeyi yıkıyor ve insanı onun elinden kurtarıyor.

Bu büyük gerçeğe dayalı olarak sûre-i celile İslâm cemaatini Allah yolunda fedakârlığa davet ediyor. Malla ve canla fedakârlığa:

«Ey insanlar! Allah'a ve peygamberine iman edin ve sizleri vekili kıldığı mallarından Allah yolunda harcayın. Sizlerden iman edip Allah yolunda mallarını har-

cayanlar için büyük bir mükâfat vardır. Peygamber sizi Rabbinize iman etmeye davet edip dururken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Halbuki Allah, daha önce sizden iman edeceğinize dair söz almıştı. Eğer iman ediyorsanız bu yeter. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, kulu Muhammed'e apaçık âyetler indiren Allah'tır. Şüphesiz ki Allah, sizlere çok şefkatli ve merhametlidir. Göklerin ve yerin mirası Allah'a ait olduğu halde, size ne oluyor da, Allah yolunda mallarınızı harcamıyorsunuz? Sizden, Mekke'nin fethinden önce Allah yolunda malını harcıyıp savaşanlarla, daha sonra infakta bulunup savaşanlar bir değildir. Onların dereceleri sonradan infak edip savaşanlardan daha büyüktür. Allah onların hepsine de iyi âkıbeti vaadetmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.»

Bu büyük gerçeğe dayalı olarak yine sûre-i celile toplumunu Allah'ı anmak için huşua davet ediyor. Hakkın indirdiği gerçeklere bağlanmaya çağırıyor. Ve temel iman gerçeğinden ortaya çıkacak olan bu huşuun mahsulü olarak Allah yolunda fedakârlık edilmesini istiyor:

«İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve indirilen hakka karşı kalblerinin huşu içinde olması, daha önce kendilerine kitap verilip üzerlerinden uzun zaman geçince kalpleri katılaştıran kimseler gibi olmamalarının zamanı gelmedi mi? Onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.»

Keza hak ölçüsündeki dünya ve âhiret değerini ortaya koyarak İslâm toplumunu ağır gelen kefeği tercih etmeye ve baki olan değerlerde yarış yapmaya davet ediyor:

«Bilin ki, dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu, bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki, çiftçilerin hoşuna gider, sonra o

bitki kurumaya yüz tutar, bir de bakarsın ki, sapsarı kesilmiş, daha sonrada çerçöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allah'ın bağışlaması ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir. Ey insanlar! Rabbinizin bağışlamasına, Allah'a ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmış, genişliği gökle yerin genişliği kadar olan Cennet'e koşun. Bu Allah'ın bir lütfudur. Dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.»

Sürenin hakka davetinin sürekli ve umumî olmasının yanı sıra, akışından anlaşıldığına göre bu âyetler sürenin nazil olduğu zamandaki Medine'li toplumda hicretin dördüncü yılından —Mekke'nin fethinden sonraki günlere kadar— yaşanan bir gerçeği ele almaktadır.

Beşeriyetin tanıdığı en üstün ve parlak şahsiyet örneği vermiş olan muhacirlerden ve ensardan önce gidenlerin yanı sıra... Ruhlarında iman gerçeğini yerleştiren, mallarıyla ve canlarıyla her fedakârlığa katlanan eşi bulunmaz bir samimiyet nümunesi, üstün bir fedakârlık örneği olan, yeryüzünün her türlü fitri ve tabii cazibelerinden kurtularak Allah'a giden yoldaki bütün engelleri kaldırıp üstün birer örnek olan muhacir ve ensarın yanısıra...

Evet, işte bu son derece mümtaz kitlenin yanında o sıralarda İslâm toplumu arasında bir başka kitلة daha vardı ki o üstün ve samimi iman seviyesine erişememişlerdi. Bilhassa Mekke'nin fethinden sonra, İslâmiyet hâkim olup insanlar ona boyun eğerek dalga dalga İslâm'a girince, aralarında bir takım henüz büyük iman gerçeğini kavrayamamış ve kendilerinden önceki nesiller gibi kendilerini Allah'a vererek samimi yaşamamanın zevkine erememiş olanların bulunduğunu ifade etmektedir.

Yeni müslüman olmuş bulunan bu kitlenin, Allah yolunda fedakârlığa katlanmak zoruna gidiyordu. Ruhî ve malî konularda imanın gerekli kıldığı mükellefiyetler onlara ağır geliyordu. Dünya hayatının ziyneti ve parlaklığı onların gözünü çeliyordu da dünyanın davetinden bir türlü yakalarını kurtaramıyorlardı.

İşte özellikle bu sûrede onlara seslenilmekteydi. Onların ruhlarını toprağın cazibesinden kurtararak, yanında bütün toprak üstü değerlerin küçüldüğü, bütün cazibelerin birer engel olarak hareketini yitirip eridiği o gerçekten üstün iman seviyesine yüceltmek için biraz önce bazı misallerini verdiğimiz duygu yüklü seslenişlerde onlara hitap etmekteydi.

Aynı şekilde İslâm saflarında bu sonuncuların dışında bir başka grubu da karmakarışık ve ne olduğu anlaşılamayan münafıklar güruhu teşkil ediyordu. Özellikle, İslâm, Yarımada'ya hâkim olup iki yüzlüler gizli kapalı dalaverelerini çevirmeye mecbur kalınca, münafıklar zümresi daha da çoğalmıştı. Kalpleri bozuk olarak samimiyetsizlik içerisinde fırsat gözlüyor ve fitnelerin çıkmasını bekliyorlardı. İşte sûre-i celîle bu iki yüzlülerin ayrılıp mü'minlerden uzaklaşarak seçilecekleri günü tasvir ediyor:

«O gün, mü'min erkeklerin ve kadınların nurlarının önlerinde ve sağlarında koştüğünü görürsün. Melekler onlara: «Bugün sizin müjdeniz, altından ırmaklar akan cennetlerdir. Orada ebediyen kalacaksınız. İşte büyük kurtuluş budur» derler. O gün, münafık erkek ve kadınlar, müminlere: «Bize bakın da nurunuzdan istifade edelim» derler. Onlara: «Arkanıza dönün de nur isteyin» denilir. Mü'minlerle münafıklar arasına kapısı olan bir sur çekilir. Onun içinde rahmet, dış tarafında da azap vardır. Münafıklar mü'minlere: «Dünyada biz

sizinle beraber değil miydik?" diye çağırırlar. Mü'minler de: "Evet, fakat siz kendinizi fitneye kaptırdınız, mü'minlerin bir belaya uğramasını beklediniz, Allah'ın emri gelinceye kadar boş emeller sizi aldattı. Sizi Allah'a karşı aldatıcı şeytan aldattı" derler. Bugün ne sizden, ne de kâfirlerden, kurtulmanız için hiç bir fidye kabul edilmeyecektir. Yeriniz cehennemdir. Dostunuz da odur. O ne kötü bir yerdir!»

Bunların yanısıra Yarımadada yahudi ve hristiyanlardan müteşekkil bir ehl-i kitap topluluğu da bulunuyordu. Süre-i celile onların hem o günkü hayatlarına ve yaşama tarzlarına işaret buyuruyor, hem de geçmişteki tutumlarına. Daha önceden mü'minleri uyarırken:

«Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı.»

buyurarak ehl-i kitabın kalplerinin katılaştığına işaret edilmişti ki bununla daha çok yahudiler kastolunuyordu. Sürenin sonlarına doğru da Hristiyanlara şu şekilde işaret edilmekteydi.

«Sonra onların arkasından peygamberlerimizi ard arda gönderdik. Nihayet arkalarından da Meryemoğlu İsa'yı gönderdik. Ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalbine şefkat ve merhamet koyduk. Kendileri de Biz'im fark kılmadığımız ruhbanlığı icat ederek onunla Allah'ın rızasına kavuşmak istediler. Fakat ona da hakkıyla riayet etmediler. Biz de içlerinden iman edenlere mükâfatlarını verdik. Onlardan bir çoğu doğru yoldan çıkmış kimselerdi.»

Sürenin üzerinde dönüp dolaştığı ana nokta mademki iman gerçeğini kalplere yerleştirmek ve bu gerçekten neş'et eden takvâ, huşu, samimiyet, fedakârlık, kendini Allah yoluna adama ve her türlü mad-

di imkânları kullanma gibi gerçeklerin yer etmesidir. İşte bunun için süre karşı karşıya bulunduğu ve İslâm toplumunda her zaman vücut bulabilen ruhlara bu gerçekleri kesin kes yerleştirmek için tesir dolu bir ahenge bürünüyor. Bu ahenk Mekke'de nazil olan sûrelerin birçoğunda bulunmaktadır. İnsanın gönlünü, hissini ve duygularını yakalayan tesirli vuruşlarla doludur.

Özellikle sürenin giriş kısmı son derece yüksek tesir gücüne sahip vurgular yığınıyla doludur. İnsan kalbini yüce Allah'ın sıfatlarından bir bölümü ile karşı karşıya getirmektedir. Allah'ı tanıtmakla beraber onun ulûhiyetini idrâk etmenin, varlıklar âlemine mutlak hâkimiyetini anlamının neticesi olan samimi-yete işaret etmekte her şeyin en sonunda ona varacağı, Allah'ın ilminin kalplerin gizli noktalarına, yüreklerin bilinmez kısımlarına ulaştığı, her şeyin ibadetle ve tesbihle Allah'a yöneldiği ifade edilmektedir:

«Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı lâayık olmadığı şeylerden tenzih eder. O, «Aziz'dir. Hakîm'dir» her şeye galiptir. Hüküm ve hikmet sahibidir. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O dirüttir, O öldürür. O her şeye kadirdir. O, her şeyden önce vardır. Her şey yok olduktan sonra kalacak O'dur. Varlığı apaçıktır. Zatı gizlidir. O, her şeyi bilendir. Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra "Arş"a hükmeden O'dur. O, yere gireni ve çıkana, gökten ineni ve göğe çıkana bilir. Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler Allah'a döner. Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar. O, kalplerin gizliliklerini çok iyi bilir.»

Sürenin bu giriş kısmı, gerek uslûbu gerekse tesiri bakımından kalpleri yerinden oynatmak ve ona

bir korku, bir ürperti vermek için kâfidir. Bunların yanısıra gönülleri Allah'a adamak, samimiyetle O'na sığınarak mal ve canla cimrilikten kurtulmayı bildiren ilâhî seslenişe koşmak için kişilerin önüne çıkacak engelleyici ağırlıkları ortadan kaldıracak olan bir canlılık ve bir dirlik vermeye yeter. Sürenin içinde mal ve canla fedakârlığa çağıran birçok seslenişler yer almaktadır. Bunun yanısıra inanan erkek ve kadınların aydınlık tasvirleri şu şekilde yapılmaktadır:

«O günkü erkek mü'minlerle kadın mü'minleri önlerinden ve sağlarından nurları koşarken görürsün...» İşte bu manzara insan ruhuna öbür dünya ile ilgili değerlerin yanısıra dünya hayatının ve değerinin önemsizliğini ve değersizliğini anlatmaktadır.

Keza kalpleri mevcudata hâkim olan gerçek kudret sahibine çevirmek hususunda bir başka ifade de şöyle varid olmaktadır:

«Yeryüzüne ve kendinize inen hiç bir musibet yoktur ki, Biz onu yapmadan önce Levh-i Mahfuz'da yazılmış olmasın. Şüphesiz ki bu, Allah için çok kolaydır. Bu, geçene üzülmemeniz ve Allah'ın verdiği nimetlere sevinip şıarmamanız içindir. Allah, kendini beğenip övünen hiç bir kimseyi sevmez. Onlar, cimrilik ederler ve insanlara da cimriliği emrederler. Kim Allah'ın emrinden yüz çevirirse, şüphesiz ki, Allah, hiç bir şeye muhtaç değildir, övülmeye lâyıktır.»

Ta ki ruhlar huzur bulsun, istikrara ersin, dūcâr olduğu iyilik ve kötülüklerden emin olarak Allah'ına giden yolda seyrine devam etsin. Bir sevinç onu şımartmasın, bir çılgılık onu kendinden geçirmesin, bolluğa ve darlığa tahammül etsin, hiç bir şekilde sebepleri, şartları ve durumları Allah'a eş kabul etmesin. Her şey belli bir süre için bölünmüş bir ölçüye göredir. Nihayet her şeyin varacağı nokta Allah'dır (c.c.).

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur. Diğer bir adı da «Kıtâl» sûresidir. Asıl ismi budur. Çünkü işlediği (kıtâl) savaş konusudur. Sûrede hâkim ton savaştır. Savaş tasviri, duygusu, savaş musikisi ve sesidir.

Sûrenin konusu savaştır dedik. Çünkü önce küfredenlere hücum ifâde eden ve iman edenleri öven edebî bir stîl ile her iki grubun mahiyetini açıklayan bir bölümle başlıyor sûre. Ve Allah'ın, kâfirlerin düşmanı, mü'minlerin dostu olduğunu ima ediyor. Bu durumun, Allah'ın ölçüsündeki değişmez bir gerçek olduğunu belirtiyor. Şu halde sûrenin daha ilk kelimesinden itibaren Allah Teâlâ tarafından Allah'ın ve dininin düşmanlarına harp ilân edilmektedir:

«Allah, inkâr edenlerin ve yolundan alıkoyanların amellerini boşa çıkarmıştır. Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin ve Rableri tarafından bir gerçek olarak Muhammed'e indirileni tasdik edenlerin günahlarını affetmiş ve durumlarını düzeltmiştir. Bunun sebebi şudur: İnkâr edenler «bâtıl»a uymuşlardır. İşte Allah, insanlara durumlarına böyle açıklar.»

Allah tarafından kafirlere karşı ilân edilen bu harbin hemen ardından inananların da kâfirlerin aleyhine bir savaşa girişmeleri emredilmektedir. Bu emirler kuvvetli bir tona sahip olup savaşta galip gelince alınacak esirlerin durumunu çok tesirli bir üslûpla beyan etmektedir.

«Savaşta kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları sindirip perişan edince de esir alın ve sıkı tutun. Sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız serbest bırakın veya teslim karşılığı “fidye” alın. Harp ağırlığını kaybedip sona erinceye kadar, kâfirlere karşı böyle davranın.»

Bu açık emirle beraber savaş mevzuu ve onun ardındaki hikmetler açıklanmakta, savaşa teşvik edilerek şehadetin yüceliği belirtilmekte, Allah'ın şehitlere yapacağı ikramlar söz konusu edilmekte, savaşa katılanların Allah tarafından muzaffer kılınacağı inkârcıların ise helâke mahkûm edilerek amellerinin boşa çıkarılacağı belirtilmektedir:

«İşte kâfirler hakkında, Allah'ın hükmü budur. Eğer Allah dileseydi onlardan savaş yapmadan da intikamı alırdı. Fakat Allah, savaşı emretmekle sizi birbirinizle imtihan ediyor. Allah yolunda öldürülenlerin amelleri hiç bir zaman boşa gitmeyecektir. Allah onları ileride doğru yola erdirecek, durumlarını düzeltecek ve onları, kendilerine tarif ettiği cennete koyacaktır. Ey iman edenler! Eğer siz, Allah'ın dinine yardım ederseniz, Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar. İnkâr edenlere gelince; yüzüstü sürünsün onlar! Allah, onların amellerini de boşa çıkarmıştır. Bunun sebebi: Onların, Allah'ın indirdiklerini beyanmayip çirkin bulmalarındır. Dolayısıyla da Allah, onların amellerini he- der etmiştir.»

Bununla beraber kâfirlere kesin bir tehdit ve Allah'ın mü'minlerin mevlası olduğunu, onlara yardım edeceğini, kâfirleri ise rûsvay edip mağlup kılacağını bildiren bir tehdit varid olmaktadır:

«Yeryüzünde dolaşmazlar mı? Kendilerinden önceliklerin sonlarının nasıl olduğuna baksınlar. Allah onları yere batırmıştır. Ve kâfirler için de aynı akıbet vardır. Çünkü iman etmiş olanların dostu Allah'dır. Kâfirlerin ise hiç bir dostu yoktur.»

Aynı şekilde Peygamber (s.a.v.)'in çıkarıldığı şehrin halkına bir tehdit varid olmaktadır:

«Ey Muhammed! Gelmiş geçmiş nice ülkeler vardır ki, onların halkı seni memleketinden çıkaran kimselerden daha güçlü ve daha kuvvetliydi. Biz onları, helâk ettik de hiç yardıma koşanları olmadı.»

Bu şiddetli ve ezici hücumlardan sonra âyet-i kerime küfür ve iman konusu ile ilgili değişik hususlardan söz etmekte, dünya ve âhirette mü'minlerin durumuyla kâfirlerin durumunu açıklamakta, mü'minlerin eğlencesinin temiz şeyler olduğu, kâfirlerin ise hayvanlar gibi yeryüzünün zevklerine daldıkları belirtilerek aralarındaki farklar açıklanmaktadır:

«Muhakkak ki Allah iman edip salih ameller işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İnkâr edenler ise, eğlenirler ve hayvanların yediği gibi yerler. Halbuki ateştir onların varacakları yer.»

Bunun yanı sıra mü'minlere cennette verilecek nimetler anlatılmakta, temiz su ırmaklarından, tadı bozulmayan süt ırmaklarından bahsedilmekte, sonsuz bir bolluk ve feyiz içerisinde oldukları, hepsinin ırmak gibi aktığı anlatılmaktadır. Bunların yanı sıra çe-

şitli meyvelerden, Allah'ın mağfiret ve hoşnudluğundan söz edilmekte, sonra da:

«Hiç bu ateşte temelli kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?»

diye sorulmaktadır.

Mü'minlerle kâfirler arasındaki bu öldürücü savaş ile ilgili açıklamalar bitince onun ardından sûre-i celile Medine'de yeni yetişen İslâm toplumu için Mekke'den hücumla geçerek çevresindeki kabilelerle birlikte savaşan ve müşriklerden tehlike bakımından hiç de geri kalmayan yahudilerin ve müttefiklerinin meydana getirdiği münafıklardan söz etmektedir. Sürenin belirttiğine göre bu durum Uhud savaşından önce, Bedir savaşından hemen sonra ortaya çıkmıştır. Ahzâb sûresinde belirttiğimiz gibi Hendek savaşından sonra yahudilerin gücü kırılmış ve nifak merkezleri dağıtılmıştı.

Burada münafıklardan söz edilirken de sürenin umumi havası korunuyor. Başından itibaren hâkim olan hücum ve savaş havası devam ediyor. Âyet-i kerime münafıkların Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözünü eğlenerek dinlemelerini, şüursuz davranışlarını, Resulullah (s.a.v.)'in meclisine değer vermelerini, birer birer tasvir ettikten sonra onları sapıklık ve heveskârlıkla damgalıyor:

«Ey Muhammed! Kâfirlerden bir cemaat seni dinlerler. Yanından ayrıldıkları zaman da, kendilerine ilim verilenlere: "Muhammed demin ne söyledi?" derler. Allah, işte bunların kalblerini mühürlemiştir. Onlar heva ve heveslerine uymuşlardır.»

Ardından da kaçıp kurtulamayacakları, yeniden

dönemeyecekleri kıyamet günüyle onları tehdit ediyor:

«Onlar kıyamet gününün kendilerine ansızın gelip çatmasından başka bir şey mi beklerler? Onun alâmetleri gelmiştir. Kıyamet ansızın kopunca ibret almaları neye yarar?»

Bilâhare onların dıştan inanmış gibi göründükleri için Kur'an'ın savaş emri kendilerine yöneltildiği zaman nasıl bir korkaklık içerisine girdiklerini tutarsız bir hale bürünerek:

«İman edenler: "Keşke bir sûre indirilseydi" derler. İçinde cihad emri geçen hükmü açık kesin bir sûre indirilince de, kalblerinde hastalık bulunanların sana ölüm baygınlığındaki kimsenin bakışı gibi baktıklarını görürsün. Korktukları başlarına gelsin.»
dediklerini belirtiyor.

Bu arada onların hareketlerini kötileyerek doğruluğa, sebâta ve itâata teşvik ediyor. Aksi takdirde lânete ve kovulmaya maruz kalacaklarını belirterek kendilerine harp ilân ediyor:

«Ashında itaat etmek ve güzel söz söylemek onlar için daha iyidir. Onlar iş ciddiye binince Allah'a verdikleri sözü hemen yerine getirselerd, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Demek, idareyi elinize geçirdiğinizde yeryüzünde fesat çıkarmayı ve akrabalık bağlarını parçalamayı arzu ediyorsunuz? İşte onlar, Allah'ın rahmetinden kovduğu, kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimselerdir.»

Şeytanı dost edinmelerinden ve yahudilerle komplo kurmalarından dolayı kendilerini rezil ederek ölüm anında çok feci bir şekilde, rüsvaylık içerisinde öle-

ceklerini ve böylece İslâm toplumundan olduklarını söylemelerine rağmen teker teker, müslüman toplumun fertleri olmayıp İslâm'a tuzak kurmaya çalıştıklarının açıklanacağını bildiriyor. Ve azâpla tehdit ediyor:

«Kendilerine doğru yol açıkça belli olduktan sonra tekrar eski inkârlarına dönenlerin yaptıklarını şeytan, kendilerine hoş göstermiştir. Ve hayallerle aldatmıştır. Çünkü onlar, Allah'ın indirdiklerini beğenmeyenlere: "Biz size, ilerde bazı hususlarda itaat edeceğiz" dediler. Halbuki Allah, onların gizlediklerini biliyor. Ya melekler yüzlerine ve arkalarına vura vura, canlarını alırken halleri nice olacak? Çünkü onlar, Allah'ı gazaplandıracak şeylere uydular ve O'nun rızasını hoş karşılamadılar. Bunun üzerine Allah da onların amellerini boşa çıkarıverdi. Yoksa, kalblerinde hastalık olanlar, Allah'ın kalblerindeki kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar? Ey Muhammed! Eğer dileseydik o münafıkları sana gösterirdik. Sen de onları simalarından tanırdın. Şüphesiz sen, onları sözlerinin edasından tanırırsın. Allah, yaptıklarını çok iyi bilir. İçinizden mücahitleri ve sabredenleri belirtelim diye sizleri mutlaka imtihan ederiz. Haberlerinizi de denetleriz.

Sürenin üçüncü ve son bölümünde de Kureyşlilerden ve yahudilerden küfredenlere dönülüyor ve onlara hücum ediliyor:

«Şüphesiz inkâr edenler, insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve kendilerine hidayet yolu belli olduktan sonra peygambere karşı gelenler, Allah'a hiç bir zarar veremeyeceklerdir. Allah, onların bütün amellerini boşa çıkaracaktır.»

Bu arada iman edenlerin de düşmanlarının mübtele oldukları hallere düşmekten sakınmaları gerektiğini belirten bir uyarı yer alıyor:

«Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. PeygARBere itaat edin. Sakın amellerinizi heder etmeyin. İnkâr edip insanları Allah'ın yolundan uzaklaştıranları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla affetmeyecektir.»

«Ey iman edenler! Üstün olduğunuz halde düşmanlarınız karşısında geşvek davranıp da barış istemek zorunda kalmayın. Allah sizinle beraberdir. O, amellerinizin mükâfasını asla eksiltmez.»

Bu arada dünya hayatının ve mülkünün değersizliği belirtilerek Allah'ın buyurduğu şekilde onların Allah yoluna feda edilmeleri gerektiği belirtiliyor ve bu hususta teşvik mahiyetinde ifadeler yer alıyor. Aslında Allah Teâlâ kendilerine acıdığından ve insan nefsindeki cimriliği bildiğinden, malı bütünüyle elinden çıkarmayı istemediklerini, böyle bir istek varid olacak olsa insanların sıkıntıya düşeceklerini belirtiyor:

«Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer iman eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, Allah size mükâfatlarınızı eksiksiz verir. O, sizden mallarınızın tamamını sarfetmenizi de istemez. Eğer Allah, mallarınızın tamamını isteyip sizi sıkıştırırdı, cimrileşir, kinlerinizi açığa vururdunuz.»

Ve nihayet süre tıpkı başında olduğu gibi mallarını infak edip savaş için vermekten kaçınan, cimrilik yapan müslümanlara yöneliyor ve tehdit edici bir ifade tonu taşıyor:

«İşte sizler, Allah yolunda mallarınızı harcamaya davet ediliyorsunuz. Ama içinizden kimisi cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse, kendine cimrilik etmiş olur. Allah, hiç bir şeye muhtaç değildir, ama sizler muhtaçsınız. Eğer haktan yüz çevirirseniz, Allah yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar.»

Sürenin başından sonuna kadar bitmez tükenmez bir çarpışma yer alıyor. Bir savaş havası kaplıyor ve her bölümde savaş rastlıyoruz. Nitekim âyetlerin arasında yer alan faslalar bile ta başından beri ses tonu ve tesir itibariyle ağır bir kurşun gibi... Hattâ ifadeler hafiflediği zaman bile havada parlayan kılıcı andırıyor.

Söylenen kelimelerin ses tonuna benzer bir şiddet de tasvirlerde göze çarpıyor. Meselâ, savaştan ve öldürmeden söz edilirken buyuruluyor ki:

«İnkâr edenlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun.»

Öldürme ve esaretten söz edilirken bu hareketler şiddetli bir şekilde tasvir ediliyor.

«Nihayet onlara üstün geldiğiniz zaman da esir alın.»

İnkâr edenlere yöneltilen bedduada kaskatı ifade kâlıpları kullanılıyor.

«Bunun için Allah amellerini boşa çıkarmıştır.»

Geçmişlerin helâk oluşundan söz ederken hem kelime itibariyle, hem de kelimenin ifade ettiği mânâ itibariyle öldürücü bir tablo canlandırılmaktadır sanki:

«Allah onları yere batırmıştır. Ve kâfirler için de aynı akıbet vardır.»

Cehennem azâbı tasvir olunurken gösterilen tablo işte:

«Ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen»

münafıkların korku ve dehşet hali ise şu derece dehşet dolu bir tablo halinde gözler önüne serilmektedir:

«İman edenler: “Keşke bir sûre indirilseydi” derler. İçinde cihad emri geçen hükmü açık kesin bir sûre in-

dirilince de, kalblerinde hastalık bulunanların sana ölüm baygınlığındaki kimsenin bakışı gibi baktıklarını görürsün.»

Hattâ mü'minlerin başkalarını dost edinmeleri konusundaki ilâhî tehdit bile son derece kesin ifadelerle varid olmaktadır:

«Eğer haktan yüz çevirseniz, Allah yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar.»

Böylece savaştan söz eden sûrede duygular ve kelimeler, konular ve şekiller tam bir âhenk içerisinde yerlerini alıyorlar.

Çok durmuşumdur şu Kur'an-ı Kerim'in âyetleri önünde... Korkak bir insan gibi, kısa ve güçsüz beşer üslûbumla nasıl el atabilirim ona diye. Fâni ve beşeri ifademle onu tefsir edip mâna vermekten çok çok çekinmişimdir.

Bu sûre bütünüyle —daha önceki En'am sûresi gibi— tefsir etmek ve açıklamak için el sürmekten korktuğum ve çekindiğim sûreler arasında yer alır.

Ama ne yapabilirdim ki, biz öyle bir neslin içinde yaşıyorduk ki mutlaka bu nesli Kur'an'dan haberdar etmek, onun mahiyetini, tabiatını ve metodunu çeşitli yönlerden bu nesle açıklamak zorunda idik. Uzun zamanlar geçmişti insanların Kur'an'ın nazil olduğu hava içinde yaşamaktan uzaklaşmaları üzerinden. Kur'an'ın indiği gaye ve hedefler yitirileli epey zaman olmuştu. Ayrıca bu insanların duygu ve düşüncelerinde Kur'an'ın gerçek mânası kaybolmuş, terim anlamı yitmiş, pörsümüş, solmuş bir hâl almıştı. Ve bu gün tıpkı Kur'an'ın inmeye başladığı devrelerdeki cahiliyetler cinsinden bir cahiliyet bataklığı içinde ya-

şar olmuşlardı. İlk defa bu Kur'an ile harekete geçen nesillerin, cahiliyeti yok etmek için giriştikleri hareketin özlerine rastlanmaz olmuştu artık. Halbuki böyle bir harekete katılmadan bu Kur'an'ın sırlarını çözmek ve anlamak imkân verici idi. Şurasını aslâ hatırdan uzak tutmamalıdır ki, yerinde oturup duranlar bu Kur'an'ın esrarını çözemezler. Ona candan inanarak, gereklerini yerine getirmek üzere karşısında bulunan cahiliyet toplumuna karşı harekete girişmeyenler hiç bir zaman için Kur'an'ın mefhumlarını anlayamazlar...

Bütün bunlara rağmen bir korku kaplıyor beni, bir dehşet sarıyor ve tiril tiril titretiyor benliğimi bu âyetlerin izahına kalkıştığım zaman.

Şu gerçeği açık olarak söylemeliyim ki, bu Kur'an'ın doğrudan doğruya benim ruh dünyama yaptığı tesirleri kendi ifade ve uslûbım içinde anlatmam mümkün değildir. Dile getiremem hiç birisini. Bunun için de hep korkunç bir uçurum hissediyorum bu âyetler karşısında duyduğum hislerle, bu «Kur'an'ın Gölge'sinde» anlattığım ve dile getirdiğim şeyler arasında.

Ve şu anda derinden derine hissediyorum bizim neslimizle bu Kur'an'a ilk muhatap olan nesiller arasındaki büyük farkı ve uçurumu. Doğrusu onlar bilfiil muhatap oluyorlardı bu Kur'an'la. Doğruya duygularına iniyordu tesiri bu hitabın. Şekil ve izleri, ima ve işaretleri yaşadıkları hayatta gösteriyordu kendisini ve direkt olarak onunla dile geliyordu heyecanları. Hemen ona koşuyor ve ona veriyorlardı kendilerini. Düşüncelerinde yer eden mefhumlarını bizzat hayatlarında yaşamak için onunla karşı koyuyorlardı, doğrudan doğruya çevrelerindeki cahiliyete. İşte bunun için kısacık beşerî hayatlarında o fevkalade

harikaları tahakkuk ettirmişler ve yeryüzünde meydana getirdikleri büyük inkılâp önce onların kalplerinde, düşüncelerinde ve hayatlarında tahakkuk etmiş, sonra da çevrelerinde bulunan insanların hayatına tesir etmiştir. Böylelikle de o günkü dünyanın kaderini değiştirmişlerdi. Yeryüzü tarihinin gidiş yönünü değiştirmişler ve Allah'ın kendilerini yeryüzüne halife seçerek dünyanın mirasçısı olmalarına hak kazanmışlardı.

Hiç bir aracı olmaksızın doğrudan doğruya Kur'an kaynağından besleniyorlardı. Bütün benlikleriyle göz kulak kesilip duygularını onun tesirine veriyorlardı. Onun verdiği sıcaklık, aydınlık ve işaretlerle gelişip olgunlaşıyorlardı. Sonra da Kur'an'ın getirdiği gerçekler, değerler ve düşünceler doğrultusunda keyfiyet kazanıyorlardı...

Bize gelince bugün, falan ve filanın kâinat, hayat ve değer anlayışına göre şekil veriyoruz kendimize. O bağlandığımız falanca da filanca da birer beşer evladı olan fanilerden başka bir şey değiller.

Sonra, bir de kalkıyor onların hayatlarında tahakkuk ettirdikleri harikalara ve fevkalade muvaffakiyetlere bakıyor, kendilerini ve çevrelerini nasıl değiştiriverdiklerini görüyor ve onları kendi kısır mantık ölçülerimizle değerlendirmeye kalkışıyoruz. Düşüncesini, değer ölçüsünü ve hayat görüşünü başka başka kaynaklardan alan kendi düşüncemize, değer ölçümüze ve hayat görüşümüze göre izah etmeye kalkışıyoruz. Bunun için de şüphesiz yanılıyoruz. Sebepleri izah etmekte, âmilleri açıklamakta ve neticeleri belirlemekte yanlış ölçülere başvuruyoruz. Halbuki onlar bambaşka yaratıklardı, onlar Kur'an tarafından varedilmiş eşsiz varlıklardı...

Bu «Kur'an'ın Gölgesi'nde» eserimizi okuyanların asıl hedefleri, bizim kaleme aldığımız şu kitabı okumak olmasın. Onu sadece kendilerini biraz daha Kur'an'a yaklaştırmaları için okusunlar. Sonra doğrudan doğruya Kur'an'a yaklaşsınlar ve onun gerçeklerine uzanarak benim yazdıklarımı bir kenara atsınlar... Ama şunu da unutmasınlar ki, hayatlarını bu Kur'an uğrunda vermedikçe, onun buyruklarını hayatlarında tatbik ettirmek için kendilerini feda etmeyi göze almadıkça onun mefhumlarını ve kavramlarını, bütünüyle anlayamazlar...

Bu sadet harici sözleri bu süreyi karşıma alınca çözmek ihtiyacını hissettim. Şu anda bu süreyi ilk defa okuyormuş gibiyim. Halbuki önceleri kaç kere okumuştum onu ve kaç kere dinlemiştim... Saymak mümkün mü bugün... Ne var ki, bu Kur'an sana, ona kendini verdiği miktarda kendisini verir. Sen ruhunu ona açtığın miktarda o da sana sırlarını döker, işaretlerini verir, parlıtlarını sunar, aydınlıklarını serper ve her defasında yepyeni hissedersiniz onu. Sanki ilk defa karşılaşmış gibi olursunuz onu okurken. Sanki hiç birisini duymamış, işitmemiş ve görmemişsinizdir daha önceleri...

Bu süre Kur'an'ın en çok dikkatleri üzerine çeken sürelerinden birisidir. Teneffüs ettirdiği havası itibariyle, verdiği tesirleri itibariyle, yaşanan havası ve başından sonuna kadar serptği kokusu itibariyle yaşanan havası ve başından sonuna kadar serptiği kokusu itibariyle en çok hayretleri mucib olan bir süredir... İnsan ruhunu birden bire sarar bu hava, bu koku, bu ses, muhtelif duygular, heyecanlar, halecanlar, manzara ve ışıklarla doldurur hisleri. İnsan ruhunu en derin noktalarından yakalar. Bütün buudlarını birden sarıverir. Ve o anda sanki ruh bir duygu, bir man-

zara, bir aydınlık, bir parlaklık hâlesi içinde şehrayın yapmakta, bir meşher içinde kaynaşmaktadır. Ufuklardan kâinatlara kadar, âlemlerden zamanlara kadar çepeçevre sarar ve şehreyin insan kalbini. Bir duyarlık içindedir o anda kalbimiz, bir uyanıklık içindedir, bir aydınlık, bir basiret, bir dile gelmez duygu ummanındadır. Ve çevresinde binbir türlü işaretler ve tablolar çevrilip durmaktadır.

Bu âyetler bir ses ve ifadeden ibaret lâfızlar değildir... Her kelimesi bir taş gibi, indiği yerde kuvvetli izler bırakır. Şekilleri vardır, manzaraları vardır, tabloları, işaretleri vardır ve kendisine has bir musikisi vardır... Her tarafa yayılmış, etrafta gizlenmiş, vicdanlara dokunan temasları vardır...(1)

Bu sûrenin ana mevzuu inanç ve imanla alakalı meselelerdir. Allah'ın birliği, rubûbiyetin tekliği, dünya ve âhirete bağlanılacak Allah dininin yegâneliğidir. Dolayısıyla vahy ve öldüken sonra dirilmek hususudur. Ve buna benzer diğer konular...

Şüphesiz bu konular anlatılırken donuk bir tartışma uslûbu içinde söylenip geçilen ifade ve kelimelerle anlatılmaz. Her hangi bir nazari mesele gibi anlatılıp geçilmez hemen. O konu çepeçevre ele alınır. Etrafta bulunan kâinatıyla birlikte, kâinat içerisindeki varlıklarıyla birlikte dile gelir konu. Hepsi birer

(1) Kur'an'daki musiki tonu muhtelif unsurlardan meydana gelir. Bir kelimedeki harflerin mahreçlerinden, bir bölümdeki kelimelerin tonlarındaki uygunluktan, bir kelime içindeki medlerden ve bu medlerin çekiliş yönlerinden, sonra âyetleri birbirinden ayıran duraklarda medlerin uzandığı yönlerin birleşmesinden veya ayrılmasından meydana gelir. Her biri ayrı bir musiki tesiri bırakır okuyucu üzerinde. (Biz bu konu üzerinde «Kur'an'da Edebi Tasvir» adlı eserimizde uzun uzadıya durduk.)

delildir ileri sürülen konu için. Bütün yaratıkları ve tuhaf varlıklarıyla, açık duran insan idrâkine bir delil olarak sunulur çepeçevre saran kâinat. Bitmek tükenmek nedir bilmez bu ibretengiz şeyler. Ciddiyeti sönmez hiç bir zaman için. Çünkü her gün yeni, yepyeni bir şekilde serilir gözler önüne. Ve her gün daha önce kavranılmayan noktalarından bir nokta çıkar meydana. Daha önce keşfedilmiş olan hususlar da bu yeni bulunanlarla birlikte yepyeni olarak çıkar karşımıza. Böylece de o ibret verici meseleler koca kâinat panayırında bitmek tükenmek bilmeyen ve eskimeyen, pörsümeyen hayat meşherinde her an yepyeni olarak kalır.

Bu süre insan kalbini değişik sahalarda dolaştırıyor, ufuklardan geçiriyor, derinliklere ve buudlara daldırıyor. Kâinatın birçok çekici sahalarında gezdiriliyor. Direksiz olarak yücelere gerilmiş göklerde, belirlili bir süreye kadar durmadan dönüp dolaşan güneşte ve ayda, gündüzü kaplayan gecede, geceyi takip eden gündüzde, upuzun serilmiş yeryüzünde, direkler gibi yerinden kıvıldamayan dağlarda, akıp, giden nehirlerde, bahçelerde, ekinlerde, muhtelif şekilde meyve veren hurmalıklarda, değişik değişik tattaki yemeklerde, birbirine komşu toprak parçalarında, aynı kaynaktan beslenen, aynı su ile sulanan yerlerde gezindirip durmaktadır. Korku ve ümide düşüren şimşekte, Hak Teâlâ'yı hamdile tesbih eden yıldırımında, gök gürültüsünde, korku ve huşu içinde ibadet eden meleklerde Allah'ın dilediğine isabet ettirdiği şimşeklerde, rahmet yüklü bulutlarda, vadiler boyunca akıp giden yağmurlarda, uçup giden köpüklerde ve insanların faydalanması için yeryüzünde kalan faydalı şeylerde birer birer gezdirmektedir...

Nereye dönse, ne yana baksâ ilişip durmaktadır insan kalbine, Allah'ın açıklayıcı, şumullü ve geçerli bilgisi sayesinde ilişivermekte, gelen giden, gizlenen ve açığa çıkan her şeyde kendisini göstermektedir. Her canlı gözetilmekte ve hatırından geçen, zihnine takılan her şey bilinmektedir...

Tahminlerin ulaşamadığı gizli gayb âlemi apaçıktır Allah'ın ilmi karşısında. Bir dışının taşıdığıının ne olduğunu, rahimlerde artan ve eksilen şeyi, hepsini bilir Allah'ın ilm-i ezelisi.

Bu sûre insan idrâkını gizli açık bütününüle kâinatımızı saran büyük ve yüce kuvvete yaklaştırmaktadır. Görülmeyeni, derini ve yakını, hâsılı her şeyi kaplayan kuvvete. Bu kadarlık yaklaşmayı tasavvur bile insan idrâki için son derece korkunç ve dehşetengizdir. Titretir kalpleri...

Bunların yanı sıra bir de canlı tasvirler yer almaktadır ki, hareket ve heyecan dolu sahnelerde gözü müz önüne serilmektedir. Kıyamet sahneleri, azap ve nimet manzaraları ve her ikisinde yer alan ruhi helcandan tutun da geçmişlerin acı âkâbetlerine, göçüp gidişlerine kadar Allah'ın değişmez kanunlarına ve onların yok olup gidişlerine dair düşünceler ve temaslar yer alıyor...

İfadenin havasındaki uygunluğu sağlayan bir başka mucize ise şu: Gökten ve yerden, güneşten ve aydan, yıldırımdan ve gök gürültüsünden, şimşekten ve yağmurdan, yeşermekten ve hayattan söz edilen tabii hava içinde iken rahimlerde gizlenen canlılara geçiliyor ve bunun yanı sıra:

«Rahimlerin ne düşürdüğünü, ne alıkoyduğunu bilir...»

deniliyor. Rahimlerin düşürdüğü ile alıkoyduğunu belirten ifade vadileri yapıp geçen sel suyu ile, bitkilerin

bitmesini belirten ifade arasında güzel bir mutabakat var. Bu ise Kur'an'daki edebî mutabakat şahikalarından bir örnek.

İşte bütün bu sebeplerden dolayı bu sûre-i celile önünde durmak istiyorum. Nitekim daha önce diğer sûrelerin giriş kısmın da bu hususlar üzerinde fazlasıyla durdum. Ama şu cılız ve kısır beşer üslûbumla bu konulara temas etmekten hep çekindim, hep sakındım, fâni, beşerî üslûbumla bu yücelikleri ve şahikaları dile getiremeyip bocalamaktan çok korktum...

Ne var ki bu, bir nesle yapmak zorunda olduğum vazifemdi... Evet bu Kur'an'ın havasını teneffüs etmemiş ve bu havada bir an olsun yaşamamış olan bahtsız bir nesle karşı yapmam gereken bir vazife... Bu konuda Allah'dan yardım diliyorum...

Allah Teâlâ bu sûrede talakın ahkâmını ve daha önce bu hükümlerin yer aldığı diğer sûrelerde açıklanmamış bulunan bir çok durumları açıklamakta ve aile müessesesi ile ilgili boşanmadan sonra geri kalan bazı hükümleri belirtmektedir. Bu sûrede ayrıca Allah'ın makbul sayacağı ve emirlerine uygun kabul edeceği boşanma vaktinin ne zaman olduğu da açıklanmaktadır :

«Ey peygamber, kadınları boşayacağınız zaman iddetleri içinde boşayın ve iddeti hesaplayın.»

Boşanan kadınların eşlerinin yanında kalabilmeleri iddet müddetinceidir. Açıkça bir fuhuşu irtikâb etmemişse onu bulunduğu evden çıkarmamak ve rahatsız etmemek gerekir. Bu onun hakkıdır:

«Apaçık bir edepsizlikte bulunmadıkça onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmazınlar.»

İddet müddeti sona erince, eşi talaktan rücu etmediği müddetce canının istediğini yapmak üzere evinden çıkabilir. Kocasını iddet süresi boyunca ona eziyet vermek ve başka bir yuva kurmasını önlemek

için değil, aile hayatının anlayış içerisinde devamının mümkün olup olmadığını anlamak için tutar:

«Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce nikahınız altında tutun veya güzellikle ayrılın.»

Tutmak veya ayrılmak iki şahidin huzurunda olmalıdır:

«İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun.»

Bakara süresinde, hayız gören kadınların boşanmaları halinde tâbi olacakları iddet müddeti beyan edilmişti ki bu, üç hayız süresinden veya üç temizlik müddetinden ibaretti. Bu konuda fıkhi ihtilâf vardır. Burada ise hayızdan kesilmiş yaşlı kadınlarla, henüz âdet görmemiş olan küçük kızların tâbi olacakları iddet müddeti belirtilmektedir:

«Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş olanlarla şüphe ederseniz onların iddeti üç aydır.»

Keza hamile olan kadınların da iddet süresi beyan edilmektedir:

«Hamile kadınların iddeti ise doğuruncaya kadardır.»

Bilâhare, iddet gören kadının oturacağı yerin ahkâmını ve hamile olan kadınların yüklerini indirinceye kadar nafakaları anlatılmaktadır:

«Boşandıktan sonra iddet bekleyen kadınlarınızı imkanlarınız ölçüsünde evinizin bir bölümünde oturtun. Ev hususunda onları sıkıştırıp zarar vermeyin. Eğer hamile iseler, doğum yapmalarına kadar nafakalarını verin.»

Bunun ardından da yüklerini vaz eden boşanmış kadınların çocuklarının emzirilmesi ve anne ile babanın çocuğun menfaatine olarak emzirme işlemi için anlaşarak anneye bir ücret verilmesi, anne emzirme-

diği takdirde bir başka süt anneye ücret verilmesiyle ilgili hükümler anlatılıyor:

«Sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin. Aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız babası hesabına başka bir kadın emzirecektir.»

Bunun ardından da her halükârda nafaka ve ücret ile ilgili hükümler serdedilmekte ve bunun erkeğin durumuna ve gücüne bağlı bulunduğu ifade edilmektedir:

«Varlıklı olan kimse nafakasını varlığı ölçüsünde versin. Rızkı dar olan da Allah'ın kendisine verdiği kadar versin. Allah, kişiyi ancak verdiği şeyle mükellef tutar.»

İşte böylece âyet-i kerimeler inceden inceye boşanma halleriyle ilgili hükümleri, boşandıktan sonraki durumları izah etmekte ve boşanma dolayısıyla yıkılmış olan aile yuvasının arta kalan enkazının hepsini yerli yerine koyarak hükmünü belirtmekte, bir incelik, bir yumuşaklık ve açıklık içerisinde ardarda beyan etmektedir.

Eğer bu sürenin dışında bu kitabın beşer dışı bir kaynaktan olduğuna başka deliller bulunmasaydı, delil olarak tek başına bu süre yeterdi. Biz yine bunların ifade ettiği mânayı bir kaç noktada ortaya sermeye çalışalım:

I — Bütün bunlar her şeyden önce İslâm nizamında aileye verilen değerini ifade etmektedir.

İslâm bir aile nizamı plânlar. Ona göre ev bir rahat ve huzur yeridir. Orada kişiler karşılıklı sevgi, şefkat ve acıma duygularıyla birleşirler. Orada güzellik, temizlik ve tesettür hâkimdir. İşte böyle bir yuvada yetişir çocuk denilen fidan. Burada erişilir delikanlılık çağına. Ve oradan alınır şefkat duyguları. Dostluk ve dayanışma bağları oradan uzanır.

Bunun için aile yuvasıyla ilgili bağılıklar çok ince ve dokunaklı tasvirlerle canlandırıyor ki bu tasvirlerden bile bir şefkat meltemi esiyor, bir huzur gölgesi dağılıyor. Tatlı bir duygu etrafa yayılıyor:

«Size kendi cinsinizden, kendileriyle ısınıp kaynaşacağınız eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet koyması O'nun varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir kavim için nice ibretler vardır. Onlar sizin için bir örtüdür, siz de onlar için bir örtüsünüz.»

Şu halde buradaki münasebet bir nefsin bir diğeriyle olan münasebetidir. Buradaki bağılık huzur ve emniyet bağılılığıdır. Burada sevgi ve şefkat hâkimdir. Herşey kapalı ve güzellik içerisinde ilişmiştir birbirine. Doğrusu insan kelimelerin söylenişinde bile bir güzellik, bir yumuşaklık ve sevimlilik hissetmektedir. İfadelerin ardından rahatlatıcı bir serinlik ve meltem havası duyulmaktadır. İşte bu ifadelerde İslâm'ın o çok sağlam, çok ince insanî bağlarla bağladığı aile münasebetlerindeki gerçek bağılıklar bütün mükemmelliği ile ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra aile münasebetlerindeki bağılığın ana gayesinin soyun yaşamasını devam ettirmek olduğu da belirtilmektedir. Ki bu gaye tamamen bu münasebetlere bir üstünlük mührü basmakta, ciddiyetini ve nezaketini kabul etmekte, hedef ile gerekli ihtiyaçlar arasında bir insicam sağlamaktadır.

İşte *«Kadınlarınız sizin için bir tarladır.»* diye buyurulurken bütünyle bu soyun çoğalıp gelişmesi gözönünde bulundurulmuştur.

İslâm bu yuvayı, bu hücreyi bütün dikkati ve teminat unsurlarıyla birlikte çevreleyin sarar. İslâm'ın evrensel tabiatı gereğince ruhi parıltılar serpmekle yuvanın aydınlanmasını yeterli bulmaz bunun yanı

sıra hukuki sistemler ve teşri garantilerini de birlikte getirir:

«Ey insanlar, sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini vareden ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan Rabbinizden korkun. Kendisinin adını öne sürerek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz ki, Allah, sizin üzerinizde devamlı gözetleyicidir.»

Keza İsra sûresinde Allah'a ibadetle anaya babaya iyi davranmayı aynı paralelde topluyor:

«Rabbin kesinlikle emretti ki, ancak kendisine ibadet edin. Anne ve babaya iyilik edin.»

Lukman sûresinde ise Allah'a şükürle anaya ve babaya teşekkürü aynı çizgide göstermektedir:

«Bana annene, babana şükret.»

İslâm, evliliği bir temizlik ve yücelik vasıtası kabul eder. Bunun için de İslâm ümmetinin hayatının arınıp yücelmesi için zarurî olan bu vasıtanın gerçekleşmesine engel olacak maddî engeller çıktığı zaman ümmeti; kendi erkek ve kadınlarını evlendirmeye davet eder.»

«İçinizden bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakirlerse, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, geniş lütuf sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir. Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah'ın kendilerini lütfuyla zenginleştirmesine kadar iffetlerini korusunlar.»

İslâm evliliği bir korunma ve muhafaza olarak kabul eder. Ve mü'min gönüllerde korunmadan kalmanın çok kısa bir süre için de olsa Allah'ın rızasına medâr olmayacağı duygusunu yerleştirir. Nitekim İmam Ali (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kızı Fatıma (r.a.)'-

nın vefatından sonra çabucak evlenmiş ve «Allah'a evlenmemiş olarak kavuşmaktan korktum» demiştir. Buna göre mü'minin nazarında evlilik onu Rabbine yaklaştıran ilâhi emre itaat sayılır. Ve mü'minin Rabbinin emirlerine itaat etmesini sağlayan bir amil ve faktör için de kendi iç dünyasında evlilik bağı mukaddes bir yer işgal eder.

II — Talak süresinin ve oradaki âyetlere benzer diğer âyetlerin delâlet ettiği ikinci gerçek ise İslâm nizamının gerçekliği ve hem beşer hayatını hem de ruhunu doğuştan olduğu gibi ele alıp öylece muamele görerek üstün bir seviyeye çıkarma çabasıdır. Bunun için İslâm tamamen vicdanlara havale edilmiş olan bu konuda çok ince prensipler vaz etmiş olmakla yetinmez, hükümlerle iktifa etmez, hükümleri ve prensipleri ruhi ve hayati gerçekler doğrultusunda kullanır.

Şüphesiz ki aile münasebetlerinde asıl olan kararlılık ve sürekliliktir. Bunun için işte İslâm, aile münasebetlerinin kararlı ve sürekli olmasını sağlayan teminat unsurlarını da birlikte getirir. Bunu gerçekleştirmek için aile münasebetlerini ibadet mertebesine çıkarır. Evlenecek olan kadın ve erkek fakirlere devlet malından yardım edilmesini belirtir. Hayasızlığı ve fitneyi engelleyerek ruhların emin olarak karara ermesi, gönüllerin çarşıda, sokakta geziden fitne savcılarına iltifat etmemesi için gerekli terbiyeyi yerleştirir. Bunun için zinaya ve iftiraya sınır koyar. Evlere girerken ev sahiplerinden izin alma hükmünü bildirerek evlerin mahremiyetini korur.

Aile münasebetlerini kesin prensiplere bağlar. Ve aile hâkimiyetini iki ortaktan en güçlüsüne vererek anarşiyi, kargaşayı ve çatışmayı önler. İşte daha burada saymakla bitiremeyeceğimiz yığınlarca koruyucu hükümleri ve teminat esaslarını vaz ederek aile yu-

vasını şefkat yuvası haline getirdiği gibi sarsıntılardan da korur. Hepsinin üstünde de aile bağlılığını Allah'ın takvâsına ve murakabesine rapteder.

İslâm, mukaddes aile bağlarının aceleye getirilerek ilk çekişme anında koparılmasını istemez. Bilakis birçok çaba sarfettikten ve hepsi de neticesiz kaldıktan sonra, ümit kesilince koparılabilecek kuvvetli bir bağ olarak kabul eder.

O, erkeklere şöyle seslenir:

«Onlarla güzelce geçinin. Eğer onlardan nefret ederseniz olabilir ki siz bir şeyden nefret edersiniz de Allah onda pekçok hayır yaratmıştır.»

Ve böylece erkekleri nefret halinde bile sabra ve tahammüle sevk ediyor, onlara bilinmez kapıları açıyor:

«Olabilir ki siz bir şeyden nefret edersiniz de Allah onda pek çok hayır yaratır.»

Bilmez onlar bu nefret ettikleri kadınlarda bir hayır olduğunu. Ve Allah'ın kendileri için hayrı sakladığını. Ailelerine tam olarak sarılıp ısınamıyorlarsa da onları hemen uzaklaştırıp atmaları gerekmez. İnsandaki şefkat duygusunu harekete geçirip nefreti dindirmek, şirretliği söndürmek için hayaya davet konusunda bundan daha belîğ bir ifade bulunmaz.

Mesele sevgi ve nefret meselesi olmaktan çıkıp bir kızgınlık ve hakaret meselesi haline gelse dahi, İslâm, ilk anda boşanma çaresine başvurmaz. Bilakis başkalarının çaba harcayarak arabuluculuk yapmalarını emreder.

«Eğer aralarının açılmasından korkuyorsanız bir hakem erkeğin ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden gönderin. Eğer o ikisi uzlaşma isterlerse Allah aralarını bulur. Şüphesiz Allah bilen ve haberdar olandır... Bir kadın da kocasının ayrılmasından veya dönmesin-

den korkarsa onların aralarını bulmakta bir beis yoktur. Barış daha hayırlıdır.»

III — Bu sürenin içinde yer alan tehdit ve teşvik, yorumların ve açıklamaların, şiddetli ve te'kidli ifadelerin hepsi o günkü İslâm toplumuna cahiliyet devrinde intikal eden bir takım artıkların ortadan kalkmasını hedef alarak nazil olduğunu gösterir.. O günkü toplumda kadının karşılaştığı sıkıntı ve baskılar konunun bu derece şiddetle ele alınmasını gerekli kılmıştır. Ruhlarda iki cinsin alâkasıyla ilgili artakalmış olan eski düşüncelere rağmen aile yuvasının oyun ve eğlence mevzuu olmayacak kadar önemli olduğu, cahiliyet devrindeki aile hayatının dağınıklık ve anarşisine yer bırakmayacak kadar geniş ve tesirli psikolojik tesirleri gerekli kıldığını göstermektedir.

Yalnız Arap Yarımadasında o gün için durum böyle değildi. Bütün dünya aynı şekilde idi. Yeryüzünün neresine bakılırsa bakılsın kadın, köleden farksız veya köle hayatından daha kötü bir hayat sürmekte idi. O devirde kadına, kötülüğü teşvik ve tahrik eden bir şeytan gözüyle bakılırdı.

İşte bütün aleme gelen İslâm dini, kadını, bu basitlikten alarak yüceltti ve evlilik münasebetlerini yüce, o tertemiz ve o şerefli mevkie koydu. Az önce işaret edildiği gibi kadına yüce bir değer vererek itibar etti, hakkını teminat altına aldı. Artık o, doğunca toprağa gömülen veya hor görülen bir varlık değildi. İster dul olsun, ister bakire kendisi izin vermeden evlenilemeyen bir değer haline geldi. İslâm teminatının ötesinde, hakları gözetilen hanım efendi durumuna yükseldi. Gerek bu sürede, gerekse Bakara sûresi gibi diğer sûrelerde hakları bütün ayrıntılarıyla açıklanan, boşandığı zaman hakkı çiğnenmeyen bir duruma yükseltildi.

İşte en yüce din budur... Gözü kör olanlardan başkası yüz çevirmez ondan... Aşağılık bir hayata kendisini kaptıranlardan başkası ayıplamaz onu. Kendisini kaybetmiş olanlardan başkası karşı çıkmaz ona... Çünkü yeryüzüne saplanıp kalan, arzu ve heveslerinin esiri olan insanlardan başka hiçbir kimse Allah'ın bu yüce dinine karşı çıkmaz.

BEYYİNE SÛRESİ

Bu sûre mushaflarda Medine'de nazil olmuş diye gösterilir. Rivayetlerin birçoğu da böyledir. Mekke'de nazil olduğunu belirten rivayetler de bulunmaktadır. Gerek uslûbu, gerekse anlattığı konuları bakımından Medinede inmiş olması tercihe şeyân ise de Mekke'de nazil olmuş bulunması da ihtimal dışı değildir. Bu sûrede zekâtın ve ehl-i kitabın söz konusu edilmesi onun Mekke'de inmediğine delil olamaz. Nitekim Mekke'de nazil olduğu kesin olarak bilinen sûrelerin bir kısmında da ehl-i kitap sözkonusu edilmiştir. Zira Mekke'de kitap ehli olanlardan bir kısmı İslâm'a inanmış bir kısmı da inanmamıştır. Hatta Necran'lı hristiyanlar bilindiği gibi Mekke'de iken Hz. Peygamber (s.a.v.)'e heyetler göndererek müslüman olmuşlardır. Keza zekât hususu bazı Mekki sûrelerde de varid olmaktadır.

Sûre-i celîle Medine'de indiği ihtimalini kuvvetlendiren bir uslûp içerisinde bazı tarihi ve imanî gerçekleri açıklamaktadır. Bu gerçeklerden birincisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bi'setinin ehl-i kitaptan ve müş-

riklerden küfredenlerin düştükleri sapıklık ve ihtilâfı ortadan kaldırmak için zarurî olduğu, Hz. Peygamber gelmeden bu ihtilâfları ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı hususunu ortaya sermektedir:

«Kitap ehlinden ve müşriklerden iman etmeyenler, kendilerine apaçık bir delil gelinceye kadar inkârlarından ayrılacak değillerdi. Bu delil, tertemiz sahifeleri okuyan, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. O sayfalarda, en doğru hükümler vardır.»

İkinci gerçek ise ehl-i kitabın, bilgisizliklerinden veya bu kitabın kapalı ve anlaşılmaz noktaları bulunduğundan dolayı onun üzerinde ihtilâfa düşmüş olmadıklarını, ancak kendilerine deliller ve bilgi geldikten sonra ihtilâfa düştüklerini belirtmektedir:

«Kitap verilmiş olanlar ancak kendilerine apaçık deliller geldikten sonra ayrılığa düştüler.»

Üçüncü gerçek ise aslında dinin bir tek kaynaktan doğduğunu, kaidelerinin sade ve açık olduğunu, hal böyle olunca ihtilâfa ve bölünmeye gerek bırakmadığını, tabiatı itibarıyla anlaşılır bulunduğunu ifade etmektedir:

«Halbuki onlar, dini sadece Allah'a tahsis ederek, hakka eğilerek, ancak Allah'a ibadet etmekle, namazı kılmakla ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardır. İşte dosdoğru din budur.»

Dördüncü gerçek ise, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkar edenlerin yaratıkların en kötüsü olduğu, iman edip salih amel işleyenlerin ise yaratıkların en iyisi olduğu hususundadır. Binaenaleyh her iki grubun cezası birbirinden bütünüyle farklı olacaktır:

«Şüphesiz ki, kitap ehli ve müşriklerden iman etmeyenler, cehennemde atesindedirler. Orada devamlı

olarak kalacaklardır. İşte bunlar, yaratılanların en kötüsüdür. İman edenler ve salih amel işleyenlere gelince: İşte onlar, yaratılanların en hayırlılarıdır. Onların, Rableri nezdindeki mükâfatı, ağaçları altından ırmaklar akan «Adn» cennetleridir. Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Allah onlardan razı oldu. Onlar da Allah'tan razı oldular. İşte bu mükâfat, Rabbinden korkan içindir.»

İslâm inancının ve son peygamberlik müessesesinin önemini idrak etmekte, ayrıca iman düşüncesinin ehemmiyetini kavrayış hususunda bu dört gerçeğin çok büyük değeri vardır.

HAŞR SÜRESİ

Bu sûre, hicretin dördüncü yılında, yahudi soyundan Benî Nadir'in (Nadi Oğulları) sürgün edilmesi hakkında inmiştir. Sûre, bu hadisenin nasıl ve niçin vukua geldiğini ve Benî Nadir'in sürülmesini müteâkip İslâm toplumunda ne gibi düzenlemeler yapıldığını anlatıyor. Bütün bunları sûre, Kur'an'a has üslûbuyla açıklıyor. Bu hadiseler ve onu takip eden düzenlemelerin sonucunda İslâm toplumunun nasıl bir talim ve terbiyeden geçirilip en üstün ve örnek seviyeye yükseltmiş olduklarını, yine Kur'an'a mahsus ifade ve beyan tarzıyla izah etmektedir.

Sûredeki Kur'an âyetlerini vermeden önce, sûrenin inmesine sebep olan söz konusu hadise hakkındaki rivayetlerin bir kısmını nakledelim ki, Kur'an'ın, olayı beyandaki üstün meziyeti, hakkında âyet nazil olan hadiselerin gerisinde ne kadar derinliklere açıldığı, bir yandan hadisenin gerektirdiği hususları karşılarırken, öte yandan, zaman ve mekânla sınırlı olan o hadiselerin çok daha ötesine uzanıp, daha geniş ve kapsamlı ufuklara el attığı müşahade edilsin.

Bahis konusu olan Beni Nadir vak'ası, hicretin dördüncü yılının başlarında, Uhud savaşından sonra Ahzâp savaşından önce vuku bulmuştu.

Sürgünle ilgili rivayetler, olayın başlangıcını şöyle anlatıyor:

Resulullah (s.a.v.) içlerinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin de bulunduğu Ashab-ı Kiram (r.a.)'dan on büyük zevat ile beraber Beni Nadir mahallesine gider. Onlardan, Medine'ye ilk gelişinde akdedilen muahedenin gereği olarak öldürülen iki kişinin diyetine ortak olmalarını ister. Beni Nadir namındaki bu yahudiler Peygamber (s.a.v.)'in bu isteğini memnuniyetle karşılarlar ve kendilerine düşen diyet bedelini vermeyi vaad ederler.

Diğer taraftan aralarında, Resulullah (s.a.v.)'ı öldürmeye karar verirler. Hz. Peygamber, (s.a.v.) evlerinin duvarına doğru oturuyorken suikastçılar birbirlerine:

«Siz şu fırsatı hiç bir zaman ele geçiremezsiniz; hanginiz evin damına çıkar da bu adamın üzerine bir kaya atıp bizi rahata kavuşturur.»

derler.

Bu işi yapmaya gönüllü olan Kâ'b oğlu Cahş oğlu Amr ayağa kalkarak: «Ben atarım.» der.

Peygamber (s.a.v.)'in başına kaya yuvarlamak için bu tahlisiz adam dama tırmanırken, durum vahiy yoluyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bildirilir. Hz. Peygamber (s.a.v.) hemen kalkar ve sanki bir işi varmışcasına oradan uzaklaşır. Peygamber (s.a.v.)'in geri dömediğini gören Sahâbe, yahudilerin mahallesinden çıkıp aramaya başlarlar ve nihayet Medine'ye girdiğini öğrenirler.

Aralarındaki muahedeyi bozup Peygamber (s.a.v.)'e karşı, hayatına suikasde kadar varan hiya-

netleri ortaya çıkınca Resullullah (s.a.v.) Beni Nadir'e karşı savaş hazırlığı yapılmasını emreder. Daha evvel Nadir Oğullarından Kâ'b İbn Eşref, Resullullah (s.a.v.)'a dil uzatarak hicvetmek ve düşmanları üzerine saldırtmak cür'etinde bulunmuştu. Adı geçen Kâ'b, Beni Nadir'den bir grup kimse ile birlikte Kureyş müşrikleriyle anlaşarak Peygamber (s.a.v.) aleyhine tuzak kurmak üzere ittifak etmişler ve böylece ahidlerini bozmuşlardı. Neticede Hz. Peygamber (s.a.v.) Muhammed İbn Seleme'ye, Kâ'b İbn Eşref'i öldürmesini emretmiş, o da onu öldürmüştü.

Beni Nadr mahallesinde Resullullah (s.a.v.)'a suikast düzenlenmiş olunca, İslâm usulüne göre anlaşmayı bozmaktan başka bir çare kalmamıştı:

«Eğer bir topluluğun anlaşmaya hiyanet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı aynı şekilde davran. Doğrusu Allah hainleri sevmez.» (Enfal, 58)

Allah'ın Resulü hazırlandı, Beni Nadir mahallesini muhasara etti ve kıymetli eşyalarını beraberinde alıp, bağ bahçe ve ekinlerinin üzerine bekçiler koyarak üç gün (bir rivayette on gün) içinde mahalleyi terkedip gitmelerini emretti.

Fakat Medine'de müslümanlar arasındaki münafıklar, başlarında nifakbaşı Abdullah İbn Übey İbn Selul olmak üzere, gizlice yahudilere haber gönderek, onları karşı koymaya teşvik ediyor, şöyle söylüyorlardı:

«Çıkmayın, sebat edip çarpışın; sizi aslâ teslim etmiyeceğiz. Çarpışırsanız sizinle beraber savaşacağız, çıkarılırsanız beraber çıkarız.»

Yahudiler kalelere sığınmışlardır. Resullullah (s.a.v.) hurma ağaçlarının kesilmesini ve yakılmasını emreder. Bunun üzerine münafıkların şu yolda mırıldandıkları görülür:

«Ey Muhammed, sen bozgunculuğu yasaklıyor, fesad çıkaranları ayıplıyorsun. Bu hurma ağaçlarını kesip yakmak da ne oluyor?...»

Bunun cevabı olarak şu âyet-i kerime iniyor:

«Ey mü'minler! Kitap ehlinde inkâr edenlerin yurtlarındaki hurma ağaçlarını kesmeniz veya kökleri üzerinde dikili bırakmanız Allah'ın izniyledir. Bu ise, Allah'ın emrinden çıkanları rezil etmesi içindir.»

Kuşatma yirmi altı gece devam edince yahudiler münafıkların yardımından ümitlerini keserler. Allah da kalplerine korku bırakır; Peygamberimizden, kanlarını bağışlayarak kendilerini salıvermesini rica ederler ve Beni Kaynuka gibi muhitlerinden çıkarılmalarını talep ederler. (Beni Kaynuka'nın sürgün edilmesinin sebep ve şartlarını Ahzâb sûresinin tefsirinde, 21. cüzde zikretmiştik.) Neticede bir deveye silahtan başka yüklätebildikleri eşyayı yükletip götürmek istediklerini söylerler. Peygamberimiz de buna muvafakat buyurdu. Mal ve eşyalarını deveye alabildiği kadar yüklediler. Yahudi, kendi eliyle evini yıkıp, eşya ve enkazını devesine yüklemeye çalışıyor, yahut müs-lûmanlara kalmasın diye yakıp yıkarak evini harebe-ye çeviriyordu. Kuşatma esnasında kale ve siper olarak kullandıkları bazı duvarlarını daha önce müslümanlar yıkıp harap etmişlerdi.

Bu hususta Allah Teâlâ Haşir sûresinde şöyle buyuruyor:

«Kitap ehlinden, inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Oysa siz, onların çıkacaklarını sanmıyordunuz. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'ın azabından koruyacağını sanmışlardı. Ama hiç beklemedikleri bir yerden Allah'ın azabı onları yakalayıverdi. Allah onların kalblerine şiddetli bir korku saldı

da evlerini bizzat kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey akl-ı selim sahipleri! Bundan ibret alın. Eğer Allah onları sürüp çıkarmayı yazmamış olsaydı, onlara dünyadayken azap ederdi. Onlar için âhirette cehennem azabı vardır. Bunun sebebi, Allah'a ve rasulüne karşı gelmeleridir. Kim Allah'a karşı gelirse, şüphesiz ki Allah, azabı çok şiddetli olandır.»

Sürgüne uğrayan yahudilerin bir kısmı Hayber'e, bir kısmı Şam'a gittiler. Hayber'e gidenlerin eşraflı arasında Selam İbn Ebi'l-Hakik Kenane İbn'ür-Rabi' İbn Ebi'l-Hakik ve Hay Ahtab'lar bulunmaktadır. Ahzâp sûresinde Ahzap savaşı ve Benî Kureyza vak'asında müşrikleri müslümanlar aleyhine kışkırtanlar arasında bunların da isimleri geçmişti. Bazıları da Fetih sûresinde, Hayber'in fethi mevzuunda anılmıştı.

Benî Nadir'in bıraktığı malları yerli yerince taksim etmek ancak Allah (c.c.) ve Resulü (s.a.v.)'ne ait bir husus idi; müslümanlar cepheye koşarken düşmanın malını elde etmek gayesi gütmüyorlardı. Allah'ın Resulü bu malları münhasıran muhacirlere verdi. Ansar'dan iki fakir kişi, (Sehl İbn Hanif ve Ebu Decane Semmak İbn Harşe) dışında kimseye birşey vermedi. Çünkü muhacirler inançları uğruna bütün mallarını Mekke'de bırakmışlar, Medine'ye kuru canlarıyla göç etmişlerdi. Ensar-ı Kiram ise bu mübarek Allah misafirlerini evlerine almış, bağrılarına basmış, tam bir samimiyetle din kardeşi kabul ederek, hicret şerefine erenlere en üstün ve örnek davranışta bulunmuş, kendilerini unutarak bunları baş tacı etmişlerdi.

İslâm toplumunda iktisadi nizamın temelini atma zamanı gelmişti. Artık fakir fukaranın da kendisine mahsus malı mülkü olmalı; servet yalnız zenginlerin inhisarında kalmamalıydı. İşte bu mülâhaza ile hareket eden Allah'ın Resulü, (s.a.v.) ganimete müstahak

iki fakirden başka Ensâr'dan kimseye bir hisse ayırmamıştı.

Benî Nadir'in bıraktığı bu mallar hakkında ileri-geri söyleyenler olmuştu. Bu söylentiler daha çok mü-nafıklar tarafından ileri sürülüyordu. Hz. Allah (c.c.) şu âyetiyle hakikati açıklıyordu:

«Allah'ın rasulüne ganimet olarak verdiği, kâfirlerden geri kalan mallar için, siz ne at ne de deve koşturdunuz. Fakat Allah, peygamberlerini kullarından dilediğine galip getirir. Allah her şeye kadirdir.»

Allah'ın Resulü (s.a.v.) Ensâr'a demişti ki:

«İsterseniz Muhacirlere mallarınızdan, evlerinizden böler verirsiniz ve bu ganimete siz de ortak olursunuz; isterseniz evleriniz ve mallarınız sizin olsun, ganimeti yalnız onlara verelim.»

Bu soruya Ensâr'ın cevabı şöyle olmuştu:

«Hayır; mallarımızdan ve evlerimizden onların hisselerini ayırır, ganimeti de yine onlara bırakırız, biz ganimete ortak olmayız.»

Bu konuda şu âyet-i kerime inmiş, muhacirin ve ensar'ın cihana örnek üstün vasıflarını insanlık tarihine kaydetmiştir:

«Allah'ın fethedilen memleketler hakkından ganimet olarak peygamberine verdiği mallar, Allah, peygamber, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece mallar sadece içindeki zenginler arasında dönüp dolaşmasın. Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi de yasakladıysa ondan da kaçın. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, azabı pek şiddetli olandır. Bu ganimet mallarında, bilhassa yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış, Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve rasulüne yardım eden fakir muhacirlerin hakkı vardır. İşte samimi olanlar onlardır. Da-

ha önceden Medine'yi yurt edinip imanı kalblerine yerleştirenler, hicret edip kendilerine gelen mü'minleri severler. Onlara verilen ganimet mallarından dolayı içlerinde hiç bir çekememezlik duymazlar. İhtiyaç içinde olsalar bile, onları kendilerine tercihi ederler. Nefsinin cimriliğinden korunmuş kimseler, işte onlar, kurtuluşa erenlerdir.»

İşte hakkında bu sürenin indiği hadise. Bu sürenin ayetleri bu olayla ilgili. Hadise hükme bağlanıyor ve ayrıca, bu hadiseyi yaşayan ve sonradan duyup öğrenenler, Kur'an'ın kendi uslûbuyla irşad ve terbiye ediyor. Geçen vak'alardan ders almaları isteniyor. Hadise, büyük ve umumî kaideye bağlanıyor. Bilâhare sûre, mü'minlere bu Kur'an ile davette bulunan yüce Allah'ın sıfatlarını zikretmekle noktalıyor. Bu kâinatın özünde ve bekasında yapıcı ve yaratıcı güç ve kuvvete sahip olan sıfatlardır bunlar. Bu sıfatların inceliklerini düşünmek ve tasavvur etmek, müdrik ve uyanık mü'minin vazifesidir.

NÛR SÛRESİ

«Allah göklerin ve yerin nurudur.»

Bu sûre-i celilede Nûr, kalplerde ve ruhlardaki belirtileriyle zikredilmektedir. Sûre, bu belirtilerin meydana getirdiği edep ve ahlâk temellerine oturtulmuştur. Bunlar kalbi ve hayatı aydınlatan ruhî, ailevi ve içtimai ahlâk kaideleridir. Bu belirtiler herşeyi kaplayan nûra bağlanmaktadır. Bunlar ruhlardaki nûr, kalplerdeki aydınlık ve vicdanlardaki berraklıktır. Hepsisi de bu büyük nûrun ziyasıdır.

Bu sûre-i celile ihtiva ettiği ceza mükellefiyet edep, ve ahlâkı kesin bir şekilde tesbitle söze başlar:

«Bu, indirdiğimiz ve hükümlerini üzerinize farz kıldığımız bir sûredir. Biz onda, düşünür öğüt alarsınız diye apaçık âyetler indirdik.»

Bu müstesna başlangıç Kur'an'ın ahlâk unsuruna hayatta ne kadar önem verdiğine ve bu unsurun İslâm inancı ve onun hayat anlayışında ne kadar derin ve asil bir yer tuttuğuna delâlet etmektedir. Bütün sûre terbiye mihveri etrafında dönmektedir. Bu terbiyede ağır cezalar verecek kadar sertliklerin yanında, Al-

lah'ın nuru ve kâinatın her yanına dağılmış olan âyetleri ile kalbe ulaşan müşfik okşamalar görülür. Sertlikte de, yumuşaklıkta da hedef bir: Vicdanları terbiye etmek, duyguları işler hale getirmek... Bundan sonra da hayatın ahlâk ölçülerini billurlaştırıp Allah'ın nûru ile birleşecek kadar ulvileştirmek... Gaye budur. Fert, aile, toplum ve idare ahlâkı... Bunların hepsi birbirine bağlıdır. Bunlar yalnız Allah'a imandan kaynaklandığı için hepsi sadece Allah'ın nuruna bağlıdır. Bu terbiye ve eğitim aslında nûr, berraklık, aydınlık ve nezahettir. Öyle bir terbiye ki, unsurları semalar-daki ve yeryüzündeki ilk nûr kaynağından fışkırmaktadır. Bu nûr, Allah'ın karanlıkları aydınlattığı göklerdeki, yeryüzündeki, kalplerde, vicdanlarda, beden ve ruhlardaki nûrudur.

Sûrenin konusu, kendi asıl mihveri çevresinde beş bölümde cereyan etmektedir:

Birinci bölümde, sûrenin başlangıcı kesin bir ilânla başlıyor. Daha sonra, zinanın kötü bir fiil olduğu ve bu fiilin cezası belirtiliyor. Zina edenler İslâm'dan uzak ve İslâm da onlardan uzaktır. Bundan sonra zina isnadının cezası ve bu husustaki sert davranışın sebebi beyan edilmekte. Karı-kocayı birbirlerine lânet ettirerek birbirinden ayırmakla beraber kocaların bu cezadan ayrı tutulmaları beyan ediliyor. Hz. Âişe'ye yapılan iftira olayı ve bunun kıssasından sonra bu bölüm kötü erkeklerle, kötü kadınları ve iyi erkeklerle de iyi kadınları eşleyerek her iki zümreyi birbirine bağlayan bağları beyanla son bulmaktadır.

İkinci bölüm, bu kötü fiili önleyici vesileleri ve insanları baştan çıkarıp aldatan sebeplerden uzaklaştırmayı ele alır. Bunun için de, önce ev âdabı, ev halından izin isteme, harama bakmaktan sakınma ve

mahrum olanlardan kaçınmayı emirle söze başlar. Bekârları evlendirmeye teşvik eder ve genç kızları zinaya itmekten meneder... Bütün bunlar, yicdan ve duygu âlemindeki temizlik ve iffeti teminat altına alan önleyici sebeplerdir. Yine aynı sebepler, baştan çıkarma ve saptırma etkenlerine karşı direnmekte olan iffetli kişilerin hayvani arzularını kamçılایarak sinirlerini yoran faktörlerin de ortadan kaldıran sebeplerdir.

Üçüncü bölüm, sürenin içine aldığı âdâp demetini ele alarak bunları Allah'ın nûruna bağlamaktadır. Nûrlanmış ve tertemiz Allah evlerini imar eden temiz ruhlulardan olmaktan söz etmektedir... Mukabil yönde ise inkâr edenler ve onların amelleri vardır. Sahte pırlıttan ibaret olan serap gibi... Veyahut da, kat kat karanlıklar gibidir. Daha sonra, kâinattaki ilâhî nurun feyizleri açıklanıyor. Bu feyizler, bütün yaratıkların Allah'ı tesbih etmesinde, bulutların hareketinde, gece ve gündüzün birbirini takip etmesinde, her canlının sudan yaratılmasından ve kâinat sayfalarında müşahade edildiği gibi, biçim ve görevlerinin, tür ve cinslerinin ayrı ayrı olmasında tecelli etmektedir.

Dördüncü bölüm münafıkların, hüküm ve itaatta Resulullah (s.a.v.)'e gösterilmesi gereken edebe aykırı davranmalarından söz eder. Mü'minlerin ise halisâne edep ve itaatlarını tasvir eder. Bunun üzerine, onlara yeryüzünde Allah'ın halifeliğini, dinde sebâtı ve kâfirlere karşı zaferi vaad eder.

Beşinci bölümde ise, bundan sonra evlere girip çıkmada izin alma adâbı, hısımlar ve dostlar arasında yapılan ailevi ziyafet adâbı, başkanı ve terbiyecisi Resulullah (s.a.v.)'la birlikte bir tek aile olan İslâm toplumu adâbı beyan edilmektedir.

Sûre-i celîle, göklerde ve yerdeki her şeyin Allah'a ait olduğunu ve O'nun, insanların gizli aşikâr her hallerine vâkıf olduğunu ve dönüşlerinin O'na olduğunu ve hesaplarının da Allah'ın haklarındaki bilgisine göre görüleceğini beyan ederek son bulur.

Bu sûrenin bir kısmı Mekke'de bir kısmı Medine'de nazil olmuştur. Bilhassa harp ve kıtali belirten 38-41-60 nolu ayetler kesinlikle Medine'de nazil olmuştur. Zira müslümanlara, gerek cihad gerekse kısas Medine'de bir İslâm devleti kurulduktan sonra emrolunmuştur. Medine bir İslâm yurdu haline gelince Yüce Allah, müşriklerin Müslümanlara yaptıkları eziyetleri Müslümanların geri çevirebilmeleri, inanç ve ibadet hürriyetini koruyabilmeleri için cihadı farz kılmıştır.

Sûrenin ana konusunu tevhid, kıyametten korkutma, ölümden sonra dirilme, putçuluğu red gibi konular... Bu arada kıyamet sahnelerine ve Allah'ın kâinata serpiştirmiş olduğu delillerine işaret edilmektedir. Bunun yanı sıra sûrede, savaş izni, duyguların korunması, zulmü ve düşmanlığı reddetmek için Allah yolunda cihad edenlere Allah'ın zafer vaadi bunlar arasındadır.

Sûrenin umumî havasına hâkim olan unsur kuvvet, şiddet ve korkudur. Sakındırma, korkutma, tak-

vâ duygusunu harekete geçirme, sığınma ve teslimiyet duygusunu canlandırma konuları da sürenin havası içerisinde ağırlık kazanmaktadır. Gerek bu manzara, gerekse bu umumî hava misaller halinde kendisini göstermektedir.

Meselâ ölümden sonra dirilme tasviri sarsıntı, dehşet ve endişe dolu bir tablodur:

«Ey insanlar! Rabbinizden korkun. Çünkü kıyame-
tin sarsıntısı büyük bir şeydir. Onu gördüğünüz zaman,
her emzikli kadın emrizdiği çocuğundan geçer; her ha-
mile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş gö-
rürsün. Aslında onlar sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın
azabı şiddetlidir.»

Azâp sahnesi de böyle:

«İşte bunlar, Rableri hakkında münakaşa eden mü'-
min ve kâfir iki hasım zümredir. İnkâr edenlere ateş-
ten elbiseler biçilir; başlarının üstünden kaynarsular dö-
külür. Onunla karınlarındakiler ve derileri eritilir. Ay-
rıca onlar için demirden topuzlar vardır. Onlar, ne za-
man cehennem azabının sıkıntısından çıkmak isteseler,
her defasında oldukları yere döndürülürler. Onlara: "İn-
kârınızın cezası olarak yakıcı azabı tadın" denilir.»

Allah'a şirk koşanın misâli ise şöyledir:

«Allah'a ortak koşan kimse gökten düşüp de kuşla-
rın kaptığı veya rüzgârın bir uçuruma attığı şeye ben-
zer.»

Allah'ın yardımından ümidini kesenin hareketi
ise şöyledir:

«Kim, Allah'ın dünyada ve âhirette peygamberine
yardım etmeyeceğini sanıyorsa, semaya bir yol bulup
uzansın, sonra vahyi kesmeye çalışsın da bir baksın ba-
kalım, kurduğu tuzak öfkesini giderebiliyor mu?»

Zulümleri yüzünden helâk olan kasabaların man-
zarası ise şöyledir:

«Nice kasabaların halkını zalim oldukları halde helâk ettik. Artık çatıları çökmüş, kuyuları körelmiş, sarayları yıkılmıştır.»

Bu tabloların ve manzaraların dehşeti ve şiddetiyle emir ve mükellefiyetlerin kuvveti birleşiyor. Kuvveti kuvvetle yok etmenin mesnedi ve Allah'ın zafer ve temkin va'dinin güç kazanması ortaya çıkıyor. Bunun yanı sıra Allah'ın gücü ve uydurma tanrıların acizliği sözkonusu ediliyor. Birinciye örnek olarak şu âyetleri alıyoruz:

«Artık saldırıya uğrayan mü'minler, zulmedildikleri için cihad etme izni verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir. Onlar haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Halbuki onların, "Rabbimiz Allah'tır" demekten başka suçları yoktu. Eğer Allah insanların bir kısmının kötülüklerini diğerleriyle önlemeseydi, manastırlar, kiliseler, havralar ve Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler tahrip edilip yıkılırdı. Allah, dine yardım edenlere mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, "Kavî'dir, Aziz'dir" mutlak kuvvet sahibidir, her şeye galiptir. Eğer kendilerine yardım vaadettiğimiz mü'minleri, yeryüzüne yerleştirip bir mevki versek, namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtlarını verirler, iyiliği emrederler, kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin neticesi eninde sonunda Allah'a döner.»

İkinciye örnek olarak da şu âyetleri alıyoruz:

«Ey insanlar! Size bir misal verildi. Dinleyin onu: Sizin Allah'tan başka taptıklarınız tek bir sinek dahi yaratamazlar, hattâ bir araya gelip yardımlaşsalar bile. Şayet sinek onlardan bir şey kapacak olsa, bunu ondan kurtaramazlar. Heyhat, isteyen de âciz, istenen de! Onlar Allah'ı hakkıyla bilemediler. Şüphesiz ki Allah, "Kavî'dir, Aziz'dir" mutlak kuvvet sahibidir, her şeye galiptir.»

Bu örneklerin ardı sıra takva duygusu, Allah'dan korkma ve teslimiyet hislerinin tahriki mevzuubahis oluyor. Süre bu konularla başlıyor ve yer yer yaygın olarak aynı hususlara temas ediyor:

«Ey insanlar Rabbinizden sakının. Doğrusu kıyamet saatinin sarsıntısı büyük bir şeydir.» «Bu böyledir. Kim Allah'ın nişanelerine hürmet gösterirse şüphesiz ki bu, kalplerin takvâsındandır.» «Sizin tanrınız bir tek tanrıdır. O'na teslim olun. Sen itaatkar ve mütevazî olanlara müjdele. Onlar ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer. Kurbanların ne etleri ne kanları hiç bir zaman Allah'ın rızasına ulaşamaz. O'na ulaşan ancak sizin takvanızdır.»

Bunların yanı sıra kâinattan alınma manzaralar, kıyamet tabloları, geçmişlerin acı âkîbetleri gözler önüne seriliyor. İman ve takvâ duygusunu, teslimiyet ve bağlılık hissini tahrik etmek için muhtelif düşüncelere, şekillere ve ibret dolu misallere yer veriliyor. İşte sürenin bütünüyle üzerini kaplayan ve ona damgasını vurarak ayrı bir hürriyet veren umumî havası budur.

MÜNÂFİKÜN SÛRESİ

Bu sûre «Münafıklar» adını taşıyor ve ele aldığı konu, adından hemen anlaşılıyor. Gerçi münafıklardan söz eden sûre yalnız bu sûre değildir. Diğer, Medine'de nazil olan sûrelerde de münafıkların durumları anlatılmış, hilelerinden söz edilmiş, ya kısa işaretler halinde veya tafsilatlı olarak onlardan bahsedilmiştir. Fakat bu sûre hemen hemen bütünüyle doğrudan doğruya münafıklardan söz etmekte, onların yaptıkları bazı hareket ve sözlere işaret ederek bunları anlatmaktadır.

Evvelâ; münafıkların ahlâkı, yalancılıkları, desise ve manevraları ile müslümanlara karşı kalben duydukları kin ve nefret anlatılmakta, âdilikleri, korkaklıkları, gözlerinin ve gönüllerinin körlüğü ve katılığı dile getirilmektedir.

Bu sûrede münafıklardan söz eden kısmın dışında, sadece sûrenin sonlarına doğru mü'minlere bir uyarı yer almakta ve uzaktan da olsa münafıkların sahip bulundukları sıfatlardan herhangi birisine tutulmaları ihtimalinden bunları sakındırmaktadır. Bu-

na göre münafıklığın en aşağı derecesi Allah için fedakârlıkda bulunmamak, mal ve evlatla meşgul olarak Allah'ı anmaktan gafil olmak, Allah yolunda harcamanın ve sadaka vermenin fayda vermeyeceğini sanmak gibi hususlardır.

Münafıklık hareketi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Medine'ye gelmesiyle başlar ve vefatından kısa bir süre öncesine kadar uzanıp gider. Değişik şekiller almış olmakla beraber hiçbir zaman için bütünüyle ortadan silinmez. Sadece baş vurdukları metodlar zaman zaman değişiklik gösterir. Münafıklar hareketinin bu dönemin olaylarında apayrı bir tesiri ve izi vardır. Müslümanları münafıklar çok uğraştırmışlar, gerek vakitlerini, gerekse çabalarının büyük bir kısmını he-der etmişlerdir. Bu konu gerek Kur'an-ı Kerim'de, gerekse hadis-i şeriflerde büyüklüğüne denk şekilde ve o günkü İslâm dâvasına yaptığı tesirler muvacehesinde birçok kereler ele alınmış ve üzerinde durulmuştur.

Münafıklık hareketiyle ilgili olarak Muhammed İzzet Derveze «Kur'an-ı Kerim'den Alınmış Tasvirlerle Peygamber (s.a.v.)'in Hayatı» adlı değerli eserinde başlı başına bir bölüm ayırmıştır ki biz bu bölümün bazı açıklayıcı fıkralarını iktibas etmek istiyoruz:

«Münafıklık hareketinin Medine'de neden ortaya çıktığı açıktır. Mekke döneminde Hz. Peygamberin durumu ve ilk müslümanların nüfusu birtakım grupların onlardan çekinmesini veya onlara hoş görünmek istemesini gerektirecek seviyede değildi. Ki bunlar gizlice onların aleyhinde dolaplar çevirip oyunlar hazırlamakla meşgul olurken yüzlerine karşı da riyakârlık edip tabasbus etsinler. Münafıkların durumu genel hatlarıyla bundan ibarettir. Gerek Mekke halkı,

gerekse liderleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'e açıkça karşı çıkıyorlardı. Güçlerinin yettiği müslümanlara ağır işkenceler yapıyor, hiç çekinmeden ve sıkılmadan her vesileyle İslâm davasına mukavemet ediyorlardı. Ve güçlü olanlar onlardı. Nihayet müslümanlar dinleri uğrunda firar anlamına gelen hicrete mecbur kaldılar. Önce Habeşistan'a göç ettiler, sonra Medine'ye. Bir kısmı dini uğrunda zorluklara ve baskılara maruz kaldı, bir kısmı ise aldatılmalara ve baştan çıkarılmalara. Bir kısmı sarsıntılarla dengesini kaybederek müşriklere katılmak zorunda kaldı ve bir kısmı da uğradıkları acı işkenceler sonunda dinlerinden dönme-yerek ölüme kadar gitti.

Medine'de ise durum tamamen değişti. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) daha Medine'ye hicret etmeden evvel oradaki yerli kabilelerden Evs ve Hazreç kabilesinden yardımcılar mânasına gelen «ensarı» elde etti. Yerini iyice sağlama bağlamadan hicret etmedi. Ve yaklaşık olarak Medine'de İslâm'ın girmedığı Arap evi kalmadı. Bu durumda ya bilgisizliklerinden ve ahmaklıklarından veya kin ve inatlarından dolayı inanmayanların İslâm'a karşı gelmeleri kolay oluyordu. Peygamber (s.a.v.)'e ve onunla birlikte hicret eden yahut kendisini destekleyen muhacir ve ensara karşı açık ve tam bir direniş görülüyordu. O günlerde müslümanlara karşı konulmasında kavmiyet taassubunun az tesiri yoktu. Çünkü Evs ve Hazreç kabilelerinin ileri gelenleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yardımcıları (ensar) olmuşlar ve onu koruyup destekleyeceklerine dair taahhüdlerde bulunmuşlardı. Öyle ki bu kabilelerin ileri gelenleri İslâm'a gönül bağladıkları gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'i kendileri için emrine mutlak itaat edilmesi gereken en üstün kumandan, emirleri muhakkak yerine getirilmesi gere-

ken en büyük mürşid olarak kabul ediyorlardı. Bunun için putperestlik duygularıyla yanıp kıvrananlar, kalplerinde kin ve nefret duyguları kaynayanlar, böbürleneler ve hasta ruhlular Hz. Peygamber (s.a.v.)'in davetine ve nüfuzuna açıkça karşı çıkamıyorlardı. Besledikleri hasmane duyguları ilân edemiyorlardı. İslâm'a hoş görünmek, gereklerini yerine getirmek ve müslümanlarla yardımlaşmaktan başka yapacakları bir şey yoktu. Bunun için oyunlarını, hilelerini, desise ve tuzaklarını aldatıcı bir uslûpta, göz boyuyarak yürütmeye çalışıyorlardı. Zaman zaman bu hallerini açığa vurdukları, hile ve desiselerini ortaya koydukları anlar da oluyordu. Yaptıkları şeyin açıkça münafıklık olduğu anlaşılıyordu. Ve bu durumlarını kendileri maslahat icabı ihtiyatlı davranmak ve mantıklı hareket etmek gibi sebeplere dayandırabilme imkânına sahip oluyorlardı. Yani hiç bir zaman için açıktan açığa küfür ve nifaklarını itiraf etmiyorlardı. Fakat onların küfürleri, nifakları, düzenledikleri oyunlar, hazırladıkları tuzaklar hiç bir zaman için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gözünden kaçmıyor onunla beraber muhacir ve ensardan meydana gelen samimî ashab (r.a.)'ın gözünden uzak bulunmuyordu. Ayrıca sıkıntılı durumlarda ve kritik anlarda fırsatı ganîmet bilerek takındıkları alenî tavır onların küfür ve nifaklarını daha çok artırıyor, hile ve oyunlarını açıkça ortaya koymalarına sebep oluyordu. İşte Kur'an-ı Kerîm'deki âyetler bu yaptıkları rezaletleri bir bir kendilerine gösteriyor, hareketlerinin ve oyunlarının mahiyetini açıklıyordu. Âdiliklerini, aşığılıklarını ve fenalıklarını önlerine sürüyordu. Her münasebette ve şartta hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'i hem de müslümanları kendilerinden çekinmeye çağırıyordu.

Zaman zaman münafıkların düzenledikleri oyunlar ve takındıkları tavırlar —Medine’de nazil olan âyetlerin ima ettiği gibi son derece derin ve tesirli oluyordu. Öyle ki, Hz. Peygamberle Mekke’liler arasındaki çatışmaları andıran kuvvetli bir çatışma cereyan ediyordu aralarında. Şu halde değişen sadece vazifeler ve neticelerdi. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) henüz Medine’de yeni tutunuyordu. Her geçen gün müslüman kuvvetleri artmaktaydı. İslâm dairesi genişlemekteydi. Müslümanlık idari mekanizmayı eline geçirmişti. Emirleri geçerli, yeri şerefliydi. Münafıkların ise henüz birlikleri yoktu. Kendilerine has bir şahsiyet kazanmamışlardı. Durumlarının zayıflığı, sayılarının azlığı ters yönden müslümanlığa denk olarak geliyordu.

Münafıkların Medine döneminin başlangıcından ne kadar tehlikeli oyunlar oynadıklarını anlayabilmemiz için şunu gözönünde bulundurmanız kâfidir. Münafıklar nisbeten, henüz kabileleri içerisinde tesirli olan akrabalık taassubu bakımından güçlü durumdaydılar. Ayrıca bütün açıklığıyla durumları herkesin gözü önüne serilmemişti. İslâmiyet bu kabilelerin idarecileri arasında henüz bütün genişliğiyle yayılmamıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) her yandan münkir putperesetlerle çevriliydi. Mekke’liler onun amansız düşmanlarıydı. Halbuki kavmi, Yarımadanın kiblegâhıydı. Herkes tarafından saygı görürlerdi. Onlar ise Hz. Peygamber (s.a.v.) için oyunlar düşünmekte, üzerine hücum etmek için fırsat gözlemekte, vesile aramaktaydılar. Medine’de ve çevresinde bulunan yahudiler daha başından beri O’na karşı çıkmışlar, hakkında kötü düşünmüşler ve bunu açıkça ilân etmişlerdi. Kısa bir süre sonra hemen aynı hedeflere yönelmiş olan münafıklarla yahudiler arasında tabii bir ittifak mey-

dana gelmiş, hedef olarak aynı noktalara vurmakta birleşmişlerdi. Bu da münafıkların, yahudilerden aldıkları destek ve yardım sayesinde direnip oyunlar kurduklarını, hile ve düzenler hazırladıklarını ortaya koyuyordu. Aralarında bir gizli yardımlaşma ve anlaşma kurulmuştur. Allah Teâlâ Hz. Peygamber (s.a.v.)'i bunlara karşı üstün getirinceye ve onların şerrini def edinceye kadar münafıkların hile ve oyunları azalmamış ve tehlikeleri hafiflememişti.

MÜCÂDELE SÛRESİ

Bu sûrede, Medine'de yeni yetiştirilen ve terbiye edilen, yeryüzünde önemli vazifeler almak üzere hazırlanan, hattâ Allah'ın takdir ettiği şekilde bütün kâinatın hayatında önemli vazifeler alacak olan bir İslâm toplumuyla karşılaşacağız. Gerek yeryüzünde, gerekse kâinat çemberi içinde İslâm toplumunun omuzlayacağı yük çok büyüktür. Bu da her şeyden evvel toplumun ruhundaki İslâm düşüncesinin esaslarına dayalı olarak pratik hayatlarını oturtabilecekleri mükemmel ve yepyeni bir düşünce sistemi kurmaları, sonra da bütün beşeriyeti bu esaslı prensiplere göre hazırlayabilmek için yeryüzüne dağılmaları ile başlamaktadır ki bu büyük vazife, mükemmel bir hazırlığı gerekli kılmaktadır.

Kaderin bu büyük vazifeye hazırladığı müslümanlar birer insandı. Aralarında imanın olgunluğuna ermiş, bu yeni inanç sistemini bütün mükemmelliğiyle kavramış, ruhlarını ona adanmış ve böylece hem kendi gerçek varlıklarını hem de bu büyük varlıklar aleminin hakikatini bulmuş ve böylece kendi varlıklarıyla

mevcudatın varlığını mezc ederek Allah'ın kâinata takdir buyurduğu hakikati tahakkuk ettirmiş olan muhacirler, ensar ve onlardan öncekiler yer almaktaydı. Bunlar kendi içlerinde en ufak bir sapma görmemişler, hareketlerinden bir adım geri kalmamışlar ve kalplerinde Allah'tan başka hiçbir şeye yer ayırmamışlardı. İşte burada sözü edildiği gibi onlar şu kimselerdi:

«Allah'a ve âhîret gününe iman eden hiç bir kavmin babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa, Allah'a ve peygamberine düşman olanlara sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah, bunların kalblerine imanı yerleştirmiş ve onları katından bir ruh ile desteklemiştir. Allah onları, altından ırmaklar akan cennetlere koyacak ve onlar orada ebediyen kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır... İşte onlar, Allah'tan yana olanlardır. İyi bilimelidir ki, kurtuluşa erenler ancak Allah'tan yana olanlardır.»

Fakat ensar ve muhacirlerden meydana gelen bu öncüler grubu Yarımada'da İslâm'ın korkunç bir kuvvet halini almasından sonra ve daha Mekke fethedilmeden önce bile İslâm toplumunun artan sayısına göre çok azınlıkta idiler... Çünkü müslümanlığın kuvvetlenmesiyle, henüz kâfi derecede İslâmî terbiye almamış ve uzun süre İslâm havasını teneffüs etmemiş kimseler de girmişti. Menfaatleri gereği olarak veya fırsatları gözetleyip İslâm orduları arasında tefrika meydana getirmek ve İslâm'a karşı bulunan müşrik ve yahudi karargâhlarıyla ortaklaşa çalışma durumunda olan münafıklar da bulunmaktaydı.

Ruhların terbiye edilerek yeryüzünde takdir buyurulan o büyük vazifeye hazır hale getirilmesi hem

büyük çabayı gerektiriyordu, hem de büyük küçük konularda sürekli ve ahenk içinde terbiyeyi icab ettiriyordu. İslâm son derece dehşetengiz bir inşa hareketine girişmişti. İslâm'ın Peygamber (s.a.v.)'i İslâm devletini ve İslâm toplumunu kurup Allah'ın nizamını hâkim kılacak olan ruhların binası için uğraşıyordu. Bu ruhlar önce o nizamı anlayacaklar, yaşayacaklar sonra da onun canlı, hareketli birer temsilcisi olarak yeryüzüne dağılacaklardı. Ve böylece bu nizam, sayfalarda, sözlerde kalmayacaktı.

İşte biz bu sûre ve bu cüzün hepsinde o büyük çabanın bir yanını müşahede ediyoruz. Keza Kur'an'ın bu ruhları inşa edebilmek, adet ve alışkanlıkları tedavi etmek için kullandığı metodun bir yanını müşahade ettiğimiz gibi İslâm'a düşman olan putperestler, yahudiler ve münafıklar arasındaki sonu gelmez uzun çatışmaların bir yanını da görmüş oluyoruz.

Bu sûrede özellikle, Allah'ın, yetişen İslâm toplumunu koruyup muhafaza edişinin canlı tasvirlerini görüyoruz. Allah Teâlâ bu toplumu kendi kudret eliyle terbiye ediyor, kuruyor. En küçük işlerini, en gizli duygularını görüyor. Düşmanlarının gizli açık oyunlarından koruyor. Kendi sığınağında muhafaza ederek sancağının gölgesi altında topluyor. Ahlâkını, adetlerini, alışkanlıklarını Allah'ın himayesinde olan bir topluma yakıştır şekilde düzenleyip yetiştiriyor.

Bunun için zaten mübarek sûre, beşeriyet tarihinin bu eşsiz zamanından alınma çok dikkat çekici bir tasvirle başlıyor. O devrin gökyüzüyle yeryüzü arasında hissedilebilir şekilde alâka kuruyor ve açıkça bir takım insanların ve toplumun günlük hayatına katılıyor:

«Ey Muhammed! Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikayette bulunan o kadının sö-

zünü Allah işitmiştir. Zaten Allah, ikinizin arasında geçen münakaşayı işitiyordu. Şüphesiz ki Allah, "Semî'dir, Basîr'dir" her şeyi işiten ve görendir.»

Biz, Allah'ın hükmünü gerçekleştirmek için sonsuz feyizlerle dolmuş fakir, küçük bir ailenin günlük işlerine gökyüzünün müdahale ettiğini görüyoruz. Gökyüzünün malikinin, Allah'ın, Resulüyle tartışan kadının sözünü işittiğini görüyoruz. Kendisine son derece yakın olmakla beraber Hz. Âişe bile o sözleri duymamıştı. İşte bu tabloda süre insan kalbine Allah'ın varlığı, şefkati, inayeti ve yakınlığı ile alâkalı bambaşka duygular dolduruyor.

Bunun ardı sıra süre-i celilede Allah'ın himayesinde yaşayan İslâm topluluğunun düşmanlarından Allah ve Resulüyle tartışanların muhakkak ve muhakkak yeryüzünde gezinip kahrolacakları, âhirette de rezil ve rüsvay edecek azaba düçar olacakları belirtiliyor, Yaptıklarıyla Allah'ın huzurunda hesaba çekilecekleri ve yaptıkları halde unuttukları birçok konuların önlerine döküleceği ifade ediliyor:

«Allah işlediklerinizden haberdardır. Ve Allah her şeye şahiddir.»

Bilâhare Allah'ın, gizli açık, yalnız veya başkalarının yanında yaptıkları ve çoğunlukla kimsenin görmediğini sandıkları şeyleri gördüğünü, şahid olduğunu hatırlatan âyet-i kerime'de, nerede olurlarsa olsunlar Allah'ın yanlarında bulunduğu beyan ediliyor:

«Allah onların hepsini dirilttiği gün, dünyada yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah, onların yaptıklarını sayıp tespit etmiştir. Onlar ise, bunu unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir.»

Bu ifade insan kalbini Allah'ın her yerde hâzır ve nâ-

zır olan varlığıyla doldurduğu gibi onun her yerde insanı görüp gözetlediği duygusuyla da doldurmaktadır.

Bu ifade müslümanlara tuzaklar kurmak için gizli yerlerde toplanıp konuşanlara gelecek tehdide bir giriş mahiyetindedir. Onların kalbine üzüntü, keder doldurmaktadır. Onlara durumlarının Allah tarafından görüldüğü, takip edildiği, günah ve düşmanlıkla peygambere karşı gelişlerinin kaydedildiği ve muhakkak Allah'ın, bu yaptıklarından dolayı kendilerini yakalayıp azaplandıracağı belirtilerek tehditkâr bir ifade geliyor. Bu ifadede müslümanların Allah korkusu ve iyilik dışında hiçbir konuda gizli toplantılar yapmamaları ve böylece ruhlarını terbiye edip hayatlarını düzenlemeleri belirtiliyor.

Sonra bu inanmış ruhların terbiyesi konusunda bir adım daha atılarak Resulullah (s.a.v.)'ın toplantılarında, ilim ve zikir meclislerinde müsamaha ve itaat adabı öğretiliyor. Bunun yanı sıra Resulullah (s.a.v.)'la konuşurken, ona sual sorarken konunun ciddiyetine uygun davranılması belirtiliyor.

Sürenin geri kalan kısmı yahudileri dost edinen, onlarla birlikte hileler hazırlayan, toplantılar yapan, peygambere ve mü'minlere yalan vaadlerle tuzaklar kuran münafıklara yöneliyor ve onlardan söz ediyor. Onların âhiret hakkındaki düşüncelerinde de yalan ve uydurma fikirlere sahip oldukları anlatılarak kendilerini bekleyen ilâhi azaptan ve o'ndan önce de Allah Resulü'nün ve mü'minlerin gazabından korkutuyor. Ve kesin olarak belirtiyor ki Allah'a ve Resulüne karşı düşmanlık ederek tartışanlara Allah aşağılık damgasını vurmuştur ve onlar hüsrana uğrayanların kendileridirler. Keza Allah Teâlâ kendisinin ve peygamberlerinin de muhakkak galipler olduğunu beyan buyurmuştur.

HUCÜRÂT SÛRESİ

Onsekiz âyeti geçmeyen bu sûre, gerçekten çok büyük bir önem taşır. Sûre, İslâm nizamıyla ilgili, insanlık ve mevcudatla alâkalı birçok önemli hakikatler ihtiva etmektedir. İnsan kalbine ve kafasına uzak mesafeler ve yüksek ufuklar açan, ruha ve zihne derin hatıralar, büyük mânalar sokan, sistematik metodlar bakımından, terbiye ve eğitim prensipleri yönünden, teşri hükümleri bakımından hacmini ve âyetlerinin sayısını yüzlerce defa aşacak hususiyetler ihtiva etmektedir.

İşte bu husus insan önüne düşünülmesi ve gözönünde bulundurulması gereken çok mühim iki mesele çıkarmaktadır:

I — Sûre-i celile mütalaa edildiği zaman dikkati çeken birinci hususiyet bu sûrenin mükemmel bir sistem, çok yüce bir âlemle ilgili bariz işaretler taşıyıp eşsiz prensipleri, sistemleri, esasları, kaideleri ihtiva etmesidir. Bu alemi, bu prensipler önce ayakta tutmakta, sonra korumaktadır. Bu yönü ile kendi başına müstakil bir sûredir Hücürât sûresi. İşaretlerini

gösterdiği âlem, Allah'dan sudûr etmekte, Allah'a yönelmekte ve Allah'a nisbet edilmektedir. Kalpleri temiz, ruhları temiz, dilleri temiz ve her şeyden evvel iç dünyaları temiz bir âlemdir bu. Allah'a ve Resulüne karşı edep ve terbiyeyi anlatan, insanın hem kendisiyle, hem başkalarıyla olan edebini ayarlayan bir âlemdir. Duygu ve hareketlerde, vicdanda yer eden ve organlarda beliren fillerdeki bir edebi anlatmaktadır. Ayrıca bu sûre getirdiği sistemin temel prensiplerini ele alarak onu koruyacak teminat unsurlarını ihtiva etmektedir. Bu sistemler ve prensipler de aynı şekilde yukarda zikri geçen terbiye ve edebe dayanır. Ondan neş'et eder, onunla hemâhenk olur ve bu âlemin gizli, açık yönleriyle uyuşur. Hükümleri, prensipleri birbiriyle anlaşır. Hareket ve saiklari birbirini dengeler. Duygu ve düşünceleri birbirine yaklaştırır. Böylece kişiyi Allah'a doğru yöneltir ve hareket ettirir. Bunun içindir ki bu yüce, bu şerefli, bu temiz ve bu sağlam âlemin kurulması ve korunması yalnızca ah-lâki prensiplere ve zihni duyguların arınmışlığına terk edilmiyor. Yalnız hüküm ve prensiplere havale edilmiyor. Bilâkis her ikisi tam bir ahenk ve uygunluk içerisinde o âlemi kurmaya çalışıyor. Fertlerin şuur ve çabasına terk edilmediği gibi devletin nizam ve icraatına da bırakılmıyor. Bunların yerine bu âlemde fert ve devlet birleşiyor, devlet ferde fert devlete karışıyor. Her ikisinin vazife ve faaliyetleri tam bir ahenk ve uygunluk içerisinde yanyana yerini alıyor.

Bu âlemde Allah'a ve Resulüne karşı bir başka edep tavrı vardır. Bu edepte, kulun Rab karşısında hissettiği duygular ve Rabbin emirlerini tebliğ eden peygamber karşısında duyduğu hisler ortaya çıkmaktadır:

«Ey iman edenler! Allah'ın ve rasulünün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, "Semî'dir, Alîm'dir" her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.»

Buna göre mü'min kişi hiç bir emir ve nehiyde Rabbinin huzurunda öne geçmez. Onun koyduğu hüküm ve buyrukta kendisi bir fikir öne sürmez. Onları teca-vüz etmez, Rabbi ve yaratana ile olan münasebetlerin-de ondan korktuğundan, sakındığından, haya ettiğinden ve edebinden dolayı kendi iradesini ortaya sürmez. Resulullah (s.a.v.)'a karşı seslenişinde bile ona saygı ifade eden hususi bir edep tarzı vardır:

«Ey iman edenler! Seslerinizi peygamberin sesini bastıracak şekilde yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuşmayın. Yoksa amelleriniz boşa gider de, farkında bile olmazsınız. Peygamberin huzurunda seslerini kısıyanlar, işte onlar, Allah'ın kalblerini takva ile im-tihan ettiği kimselerdir. Onlar için affedilme ve büyük bir mükâfat vardır. Ey Muhammed! Sana odaların arkasından seslenenlerin çoğu, akılları ermeyen kimselerdir. Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretse-lerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Şüphesiz Allah, "Gafûr'dur, Rahîm'dir" çok affeden ve çok bağışlayandır.»

Bu metod Allah korkusuna dayanır. Her şeyi Allah'ın resulüne irca etmeye istinad eder. Onun huzurundan ileri atılmamayı ve emir buyurmadığı hususlarda fikir ileri sürmemeyi gerektirir :

«Ey iman edenler! Eğer yoldan çıkmış bir kimse size haber getirirse, onun doğruluk derecesini araştırın. Yoksa, bilmeyerek bir kavme eziyet ederseniz de yaptığınıza pişman olursunuz. Bilin ki, Allah'ın rasulü birçok işlerde size uysaydı mutlaka zor duruma düşer-diniz. Ama Allah size imanı sevdirmiş, onu kalblerinize nakşetmiş ve size inkârı, yoldan çıkmayı ve günahı çir-

kin göstermiştir. Allah'ın lütuf ve nimetiyle doğru yolda olanlar, işte bunlardır. Allah, "Alîm'dir, Hakîm'dir" her şeyi hakkıyla bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.»

Bu âlemin kendisine göre bir düzeni, fiili, icraatı, ortaya çıkan aykırılıklardan, fitnelerden, kararsızlıklardan, heyecanlardan korunmanın pratik çareleri vardır. Bu noktalar tedavi edilmeden bırakılacak olsa o âlemin bünyesinde bir sarsıntı meydana gelir. Kur'an-ı Kerim insanları mü'minler arasındaki kardeşlik prensibinden, adalet ve islah gerçeğinden, Allah korkusu ve onun rahmet ve rızasını talep arzusundan neş'et eden pratik icraatlarla, karşı karşıya getirir:

«Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle savaşarlarsa, aralarını bulup barıştırsın. Eğer onlardan biri, diğerine saldırmaya devam ederse, saldıran taraf Allah'ın hükmüne dönünceye kadar onlarla savaşsın. Eğer Allah'ın hükmüne dönerse, aralarını adaletle bulup barıştırsın. Her zaman adil davranın. Şüphesiz Allah, adil olanları sever. Mü'minler ancak kardeşlerdir. O halde kardeşlerinizin arasını bulup barıştırsın. Allah'tan korkun ki, merhamet edilesiniz.»

Bu âlemde fertlerin birbirlerine karşı olan duygularında ruhanî bir terbiye hâkim olduğu gibi birbirleriyle olan münasebetlerinde de güzel bir hareket tarzı hâkimdir:

«Ey iman edenler! Bir kavim diğer bir kavimle alay etmesin. Belki de alay edilen kavim, alay edenden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki alay edilen kadınlar, alay eden kadınlardan daha hayırlıdır. Birbirinizi ayıplamayın. Birbirinize lakaplar takmayın. İman ettikten sonra bir mü'minin fasıklıkla anılması ne kötü şeydir. Kim bundan tevbe etmezse işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.»

Bu âlemde duygular temiz, mahremiyetler teminat altında, görülen ve görülmeyen haller masuniyetini muhafaza etmektedir. Kimse kimseye karşı tahminlerle hesaba çekilemez. Gizli noktalar araştırılmaz. İnsanların emniyet ve herâmetine tecavüz edilmez, en ufak bir şekilde hürriyetleri çiğnenmez:

«Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bazıları gûnahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Sizden biri ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Ondan tiksiniyorsunuz. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, tevbeleri daima kabul eder, çok merhametlidir.»

Bu âlemin, çeşitli cinslerden, değişik kabilelerden, muhtelif insan gruplarının birliği üzerinde üstün bir düşüncesi vardır. Ve o kendi ölçüsünde bütün bu ayrılıkları düzeltir. Onun koyduğu ölçü her türlü sakatlıktan ve aksaklık şaibelerinden uzak, sağlam bir ölçüdür:

«Ey insanlar! Muhakkak ki sizi, bir erkekle bir dişi-den yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Elbetteki Allah nezdinde en şerefli olanınız. O'ndan en çok korkmanızdır. Şüphesiz ki Allah, "Âlîm'dir, Habîr'dir" her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır.»

Sûre-i celîle o yüce, o temiz, o sağlam ve şerefli âlemin işaretlerini canlandırdıktan, apayrı bir hususiyetle bunca büyük gerçekleri açıkladıktan sonra dönüyor, iman işaretlerini anlatıyor ve iman adına o yüce âlemi kurmaya çağırdığı mü'minlere sesleniyor: *«Ey iman edenler»* sadası ile gelen bu sevimli sesin mensubu bulunduğunu iddia edip de o sese kulak vermeyenleri mahcup olacakları ve hemen koşarak teslim olacakları bu yüce mükellefiyetlere çağırıldıkları Allah daveti adını kendilerine sesleniyor ki bu sevim-

li nidanın karşısında bütün zorluklar kolaylaşıyor, bütün meşakkatler basitleşiyor, bütün kalpler şevke gelerek koşuyor, o seslenişe kulak veriyor:

«Ey Muhammed! Bedeviler: “İman ettik” derler. Sen onlara şöyle de: “Hayır! İman etmediniz. Siz ancak, müslüman olduk deyin. Çünkü iman henüz kalbinize girmemiştir.” Eğer Allah ve rasulüne itaat ederseniz, Allah amellerinizden hiç bir şey eksiltmez. Şüphesiz Allah, “Gafûr’dur, Rahim’dir” çok affeden ve merhamet edendir. Allah’a ve rasulüne iman eden, sonra hiç bir zaman imanında şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimseler ancak, hakkıyla iman edenlerdir. Samimi olanlar da işte bunlardır. Ey Muhammed! De ki: “Allah’a, dininizi siz mi öğreteceksiniz?” Halbuki Allah, göklerde ve yerde bulunanı bilir. Allah her şeyi bilendir.»

Sûrenin sonunda Allah’ın insanlığa lûtfettiği en büyük ihsan açıklanmaktadır. Dilediğine lûtfettiği imandan söz etmektedir:

«Ey Muhammed! Onlar müslüman olmalarını senin başına kakıyorlar. De ki: “Müslümanlığınızı başıma kakmayın. Eğer imanınızda sadık kimselerseniz, imana kavuşturduğu için, asıl sizin Allah’a minnettar olmanız gerekir.” Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gizliliklerini bilir. Allah yaptıklarını çok iyi görür.»

II — Sûrenin incelenmesinden sonra ve âyetlerinin nûzul sebebiyle ilgili olarak ortaya çıkan vakıaların araştırılmasından sonra dikkati çeken ve ortaya çıkan ikinci husus ise Kur’an-ı Kerim’in ve Hz. Peygamber’in tevcihat ve terbiyesindeki hakimâne yönlerle o yüce, o şerefli, o temiz, o sağlam dünyanın temsilcisi olan ve bir zamanlar yeryüzünde gerçekten vücut bulan ve hiç bir zaman için ideal bir düşünce, hahali bir rûya veya zihinlerde uçuşan bir hayal şeklin-

de kalmayan İslâm toplumunu varetmek ve terbiye etmek konusundaki sürekli ve bitmez tükenmez çaba ve çalışmadır.

Tarihin devirlerinden bir devirde gerçekten realiteler dünyasında var olan bu ideal toplum birdenbire topraktan çıkar gibi çıkmamış, tesadüfen var olmamış, bir gece veya gündüz içerisinde doğup büyümemiştir. Bunun yanı sıra o ideal cemiyet bir göz açıp kapamak gibi saniyelik zaman aralığında eşyanın tabiatını bir solukta değiştiren bir mucizenin eseri de değildir. Bilakis bu ideal topluluk, kökü derinlere inen ve göklere kanat germiş bir ağaç gibi yavaş, tabii olarak büyümüş, gelişmiştir. Bitmez tükenmez çaba harcamasını gerektirmiş, gelişmek için zamana ihtiyaç olmuş, uzun sabra, basiretli faaliyete, terbiyeye, eğitime, tevcihe, harekete, takviyeye ve tesbite muhtaç olmuştur. Acı gerçeklere ve tecrübelerle katlanmaya, sıkıntı dolu imtihanlara girmeye ve bu imtihanlarla tecrübelerden ibretler almaya ihtiyaç hissetmiştir. İşte bütün bunlar insanlar arasında seçilen ve bilerek bu büyük emaneti yüklenmeye Allah tarafından aday kılınan, yeryüzünde Allah'ın irâdesini gerçekleştirmeye müsait bulunan bu kitlede örnek olmuştur. Ayrıca o kuşağın kendisine özgü bilinmez üstünlük ve yetenekleri vardır. Koşullar ve durumlar ortaklaşa bu nesli ortaya çıkarmışlardı. Ve işte bütün bunlardan dolayı aydınlatmış ve uzaklardan bakılınca parlak bir rüya gibi veya uçuşan bir hayal gibi görünen haller gerçek olarak ortaya çıkmıştı.

Allah'ın takdiri; İslâm'ı en son risalet ve İslâm nizamını sonsuzluğa kadar hâkim olacak tek nizam kılıp mü'minlerin hayatını kâinat kanunları uyarınca tanzim edip bu dinin insanlık âlemine hâkim olmasını ve ona kumanda etmesini dileyince...

Evet işte ilâhî kader bütün bunları takdis buyurunca, bir nizamı bu derece mükemmel, üstün ve kapsamlı kılar. İnsanların bütün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yaratmıştır. Aynı zamanda bu yetenek ve kabiliyetleri Allah'ın yeryüzündeki halifesine lâıyk yüceliğe çıkarmış, kendi ruhundan nefhederek kullarından birçoğunun üstünde, şerefli bir üstünlüğe erdirmiştir.

Bu dinin tabiatını da devamlı ileriye götürme vasatıyla yaratmıştır. Her bakımdan ileri... Gelişmek ve çoğalmak, aynı zamanda yükselip temizlenmek... Bunun için yapıcı hiçbir enerjiyi boş bırakmamış, faydalı hiçbir kabiliyeti baskı altına almamıştır. Bilâkis bütün enerjileri toplamış, bütün kabiliyetleri uyarmış ve

bunun yanı sıra yüce ufuklara yükselten hareketlerle birlikte hep ileriye doğru dengeli olarak devam ettirmiştir. İşte budur ruha, dünya hayatında âhiret nimetlerinin seviyesine ermeyi sağlayan. Ve fani varlığı dünya hayatında ebedî diyarın sonsuz hayatına erdirebilen. İlâhî kader, İslâm inancının prensibini böyle buyurduktan sonra bu prensibi, en iyi şekilde kullanabilecek bir peygambere teslim etti. Bu peygamber hem kendi varlığı, hem de yaşadığı hayat ile bu inancın sağlam ve mükemmel bir tercümanı olmuştur. Bu insan bütün insanî kabiliyetlerini kemale erdirmiş, organik yapısı itibariyle güçlü, bünyesi kuvvetli, yapısı sağlam, duyu organları doğru, hissi uyanık ve bütünyle selim zevk sahibi bir insan olmuştur. Bunun yanı sıra büyük bir şefkat duygusuna, canlı bir tabiata, sağlam bir hisse maliktir. Güzel ve estetik zevkleri, bütün ilâhî emirleri almak için daima hazırdır. Büyük bir zekâyâ, geniş bir düşünceye, engin bir görüş ufkuna, kuvvetli bir iradeye sahip, nefsinin mahkûmu değil, hâkimidir. İşte bütün bu hususiyetlerinin üstünde bir de peygamberdir... Ruhu, nûrla aydınlanan, semadan davet edilen İsrâ ve Miraca erme gücünü gösteren Rabbinin nûrunu görebilen ve kendi varlığıyla bütün gerçek varlıklar arasında şekillerin ve dış görünüşlerin ötesiyle alâka kurabilen, taşlar ve çakıllarla selâmlaşan, hurma kütüğünün inlemesini işiten ve ayağını basmasıyla Uhud dağının titremiş olduğu zat...

Sonra Cenabı Allah onun özel ve genel hayatını kendi ümmeti ve bütün beşeriyet için açık bir kitap olarak ortaya koydu. Bu inancın canlı şeklini beşeriyet onun hayatını anlatan bu açık kitapta okur ve pratik tatbikatını orada görür. Bunun için onun giz-

li kapalı, görülmeyen ve anlaşılmayan bir yanı kal-maz. Bu hayatın bir çok noktaları Kur'an-ı Kerim'de belirtilirken alâlede insanların hayatında alışkın ol-madıkları kısımları orada açıklanır. Hattâ insan eli-nin müdahale edemediği beşeri zaaf noktalarını da orada görürüz. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatından insanlar için açıklanan bu kısımların asıl maksatları-nın ne olduğu bu kitapta okunur.

Onun kendi nefsi için hiçbir şeyi yoktur. Nesi var nesi yoksa hepsi bu dâva içindir. Öyleyse niye gizlen-sin hayatının bir yanı? Gizli bir noktası neden kalsın? Hz. Peygamber (s.a.v.) hem şahsı ve hayatıyla hem de söyledikleriyle bunları anlatmak için gelmiştir. Bu-nun için yaşamış ve bunun için yaratılmıştır.

Onun hayatını, kıymetli arkadaşları en ince nok-talarına kadar öğrenmiş ve kendilerinden sonrakilere aktarmışlardır. Allah onların hepsine mükâfatlar ver-sin. Peygamber (s.a.v.)'in normal günlük hayatından, büyük küçük, kaydedilmeyen ve bize aktarılmayan hiç bir kısmı kalmamıştır. İşte bu da Allah'ın bu pey-gamberin hayatını kaydetme konusundaki takdirinin bir tarafıdır. Yahut peygamberin hayatında tatbik olu-nan bu inancın en ince noktalarının kaydıdır. Kur'-an-ı Kerim'in belirttiklerinin yanısıra ilelebed beşe-riyet hayatı için örnek bir hayat şekli bırakmıştır o yeryüzünde.

Bu sürenin baş taraflarında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in aile hayatından, hanımları arasında, hanım-larıyla kendisi arasındaki bazı beşeri heyecan ve ha-reketlerine temas edilmektedir. Bu heyecanların ve karşılıklı münasebetlerin gerek peygamberin hayatın-daki, gerekse İslâm cemaatinin hayatındaki akisleri dile getirilmektedir. Sonra da Resulullah (s.a.v.)'in evinde eşleriyle arasında geçen hadiseler bütün İslâm

ümmetinin tatbik edeceği prensipler olarak gözler önüne serilmektedir. Gerek bu hadiselerin cereyan ettiği, gerekse sûrenin işaret ettiği zaman tam kesin değildir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatından söz eden rivayetlere göre bu olaylar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Zeyneb kızı Cahş ile evlenmesinden sonraki döneme rastlamaktadır.

Öyle sanıyoruz ki burada kısaca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinden ve onun aile hayatından söz etmemiz, sûrenin ele aldığı konuyu anlamamız bakımından bize büyük faydalar sağlayacaktır. Biz bu özette İbn Hazm'in «Cevamiü's-Sire» ve İbn Hişâm'ın «Sireti»ne dayanarak bazı kısa yorumlara girişeceğiz.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ilk eşi Huveylid kızı Hatice (r.a.)'dir. Hz. Hatice (r.a.)'yle evlendiği zaman kendileri (s.a.v.) yirmi beş yaşlarında, Hz. Hatice ise kırk veya kırkın üstündeydi. Hz. Hatice hicretten üç yıl önce vefat etmiştir. Vefatında Peygamber (s.a.v.)'in yaşı elliyi aşmış olmasına rağmen hiçbir hanımla evlenmemiştir.

Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Zem'a kızı Sevde ile evlenmiştir. Onun güzelliği veya gençliği hakkında herhangi bir rivayet edilmemiştir. Sadece, Sevde'nin, Sekran İbn Amr'ın dul karısı olduğu ve kocasının ilk İslâm'a girenler arasında bulunduğu, Habeşistan'a hicret edenlerle birlikte hicret ettiği nakledilir. Kocasının fevâtı üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onunla evlenmiştir.

Bilâhare Ebu Bekir (r.a.)'in kızı Hz. Âişe ile nikâhlanmış, hicretten sonra evlenmiştir. Hz. Âişe'nin dışında hiçbir hanımla bâkire olarak evlenmemiştir. Hanımları arasında en çok onu severdi. Ve birlikte

sürdürdükleri hayat müddeti de dokuz yıl beş ay olmuştur. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat etmiştir.

Hız. Âişe'den sonra hicretin ikinci yılından birkaç ay sonra Ömer (r.a.)'ın kızı Hafsa ile evlenmiştir. Onunla evlendiğinde Hafsa dul idi. Babası Ömer (r.a.) onu önce Hz. Ebu Bekir'e, sonra Ali'ye, sonra Osman (r.a.)'a teklif etmişse de onlar müsbet cevap vermişler ve bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ömer'e onlardan daha hayırlı birisini vaad etmiş ve onunla kendisi evlenmiştir.

Hız. Hafsa'dan sonra Huzeyme kızı Zeyneb'le evlenmiştir. Zeyneb'in ilk kocası Abdulmüttalib'in oğlu Haris oğlu Ubeyde idi. Bedir gazasında şehit düşmüştür, Hz. Zeyneb, Peygamber (s.a.) hayatta iken vefat etmişti. Bir başka rivayet te Zeyneb'in kocasının Abdullah İbn Cahş olduğu hakkındadır ve onun Uhud günü şehid edildiğini bildirir. Belki de bu rivayet daha doğrudur.

Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Ümmü Seleme ile evlenmiştir. Ümmü Seleme önceleri Uhud'da yaralanan ve aldığı yaradan iyileşmeyip ölen Ebu Seleme ile evliydi. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun dul karısıyla evlenerek çoluk çocuğunu kendi ailesi arasına almıştı.

Bilâhare Cahş kızı Zeyneb'le evlendi. Onu önce kölesi ve evladlığı Harise oğlu Zeyd ile evlendirmişti. Ama anlaşılamayıp sonunda Zeyd onu boşamıştı. Hadiseyi Ahzâp sûresinde anlatmıştık. Zeynep güzeldi. Nitekim Hz. Âişe (r.a.) soyunun peygamberin soyuna mensup olması hesabıyla onu kendisine denk sayıyordu. Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in halasının kızıydı.

Bilâhare hicretin altıncı yılının ortalarında vuku bulan Mustalık oğulları gazvesinden sonra adı ge-

çen kabilenin ileri gelenlerinden Haris kızı Cüveyriye ile evlendi. İbn İshak der ki, bana Muhammed İbn Cafer Urve İbn Zübeyr'den, o da Hz. Âişe (r.a.)'den naklederek der ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) Beni Mustalik esirlerini taksim edince Haris kızı Cüveyriye Şemmas oğlu Kays oğlu Sabit'in veya onun amcazadesinin hissesine düşenler arasındaydı. O da kendisini mükâtebe yoluyla kurtarmak için çalıştı. Çok güzel, güzellikte eşi bulunmaz çok sevimli bir hanımdı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e mükâtebe borcunu ödemesi için yardım istemeye geldi. Hz. Âişe der ki: «Allah'a and içerim ki onu daha odamın kapısının önünde gördüğüm zaman kendisini sevmemiştim. Ve bilmiştim Peygamber (s.a.v.)'in katında benim gördüklerimi göreceğini.» Cüveyriye Hz. Peygamberin yanına girdi ve dedi ki: «Ey Allah'ın Resulü, biliyorsunuz ki ben, kavminin ulusu Haris kızı Cüveyriye'yim. Size gizli olmayan bir musibete düçar oldum. Ve Şammas oğlu Kays oğlu Sabit'in —veya amcazadesinin— payına düşen kölelerden oldum. Ve onunla kölelikten kurtulmak üzere anlaşma yaptım. Katına geldim ki bana yardım edesin.» Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: «Senin için bundan daha hayırlısı olmaz mı?» «Hanım o iyi olan şey nedir?» diye sorunca Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: «Senin anlaştığın mükâtebe bedelini ben ödeyeyim ve seninle evleneyim». Kadın da: «Peki ya Resulullah.» dedi ve Peygamber (s.a.v.) «Tamam yaparım.» diye karşılık verdi.

Bundan sonra Hudeybiye savaşının akabinde Ebu Süfyan kızı Ümmü Habibe ile evlendi. Ümmü Habibe Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlar arasında bulunuyordu. Kocası Cahş oğlu Abdullah dininden dönüp hıristiyan olunca karısını bıraktı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onunla nişanlandı ve mihir bedeli olarak

Habeş hükümdarı Necaşi 4000 dirhem verdi. Ve Ümmü Habibe oradan Medine'ye geldi.

Hayber'in fethinden sonra Nadr oğulları kabilesinin reisi Hayy İbn Ahdab'ın kızı Safiye ile evlendi. Safiye daha önce yahudi liderlerinden Kinane İbn Ebu'l-Hakik'in eşi idi. İbn İshak Safiye'nin Hz. Peygamber (s.a.v.)'le evlenişini şöyle hikâye eder. Safiye diğer esirlerle beraber getirildi. Hz. Bilal onları yahudi ölülerinin bulunduğu bir yerden geçirirken Safiye'nin yanında bulunan diğer esir hanım çığlık atarak üstünü başını yırtmaya ve üzerine toprak atmaya başladı. Bunu gören Hz. Peygamber (s.a.v.) «Şu şeytan kadını uzaklaştırın benden.» buyurdu. Ve Safiye'nin kendisinin arkasından gitmesini emretti. Üzerine kendi örtüsünü örttü. Böylece müslümanlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onu kendisi için ayırdığını anladılar. İshak, bana rivayet edildiğine göre; Resulullah (s.a.v.) Hz. Bilal'i o yahudi kadınla birlikte görünce buyurdu ki: «Ey Bilâl, sende hiç acıma duygusu yok mu ki iki kadıncağızı ölü erkeklerin üzerinden geçiriyorsun?»

Bilâhare Haris kızı Meymûne ile evlendi. Meymûne, Halid İbn Velid (r.a.)'in ve Abdullah İbn Abbas (r.a.)'in teyzesiydi. Resulullah (s.a.v.)'la evlenmeden önce de Ebu Rehn İbn Abdül Uzza'nın yanında bulunuyordu. Bazıları derler ki, Peygamber (s.a.v.) en son Meymûne ile evlenmiştir.

İşte görülüyor ki Peygamber (s.a.v.)'in herbir eşiyle evlenmesinin ayrı bir sebep ve hikmeti vardır. Ve her birisiyle ayrı sebeplerden ötürü evlenmiştir. Cahş kızı Zeyneb ve Haris kızı Cüveyriye'nin dışındakilerin hiçbirisi genç ve güzellik çağında değillerdi. Sadece Hz. Âişe evlilik döneminde Peygamber (s.a.v.)'le evlen-

mişti. Hattâ Zeyneb ve Cüveyriye'de bile gençlik ve güzellik duygularının yanısıra bir başka ruhi ve insani unsur müessir olmuştu evlenmesinde. Ben Hz. Âişe'nin Cüveyriye hakkında hatırlattığı cazibe unsurunu reddedmeye çalışmıyorum. Zeyneb'in ünlü güzelliğinin Peygamber (s.a.v.)'le evlenmesinde müessir olmadığını söylemek istemiyorum. Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in hayatındaki bu beşeri unsurları reddetmenin gereği yoktur. Düşmanlarının onu bu noktalardan itham etmeye yeltenmelerine rağmen bu noktalar dostları tarafından müdafayı gerektirecek birer eksiklik değildirler. Çünkü o, gerçek mânâda bir insan olmak için seçilmişti. Evet yüce bir insan olmak için. Ve böyle yaşamıştı.

Hız. Peygamber (s.a.v.) eşleriyle, insanlar arasından seçilmiş bir peygamber olarak yaşadı. Allah Teâlâ ona şöyle demesini emrediyordu:

«Rabbim'e hamd ve onu tesbih ederim. Ve ben sadece bir beşer ve elçiyim.»

Eşlerinden hem faydalandı hem de onları faydalandı. Hz. Âişe (r.a.)'nin buyurduğu gibi:

«Aileleriyle başbaşa kalınca insanların en yumuşağı idi. Gülümserdi, tebessüm ederdi.» (1)

Onun bu hayatı bir gönül zenginliğinin, bir edep üstünlüğünün ifadesiydi. Muamelelerinde son derece cömert idi. Maddi hayatlarına gelince son derece kanaatkâr idi. Hattâ fetihler olup müslümanlar ganimetlerle dolup taşıkları zamanlarda bile o, aynı kanaatkâr hayatını devam ettiriyordu. Nitekim Ahzâp sûresinde eşlerinin nafakalarını artırmaları talebi anlatılmıştı. Ve bu talebin ardından Allah'ın, Resulü'nün

(1) Süyûtî Cami'üs-Sağır'inde İbn Sa'd ve İbn Asakir yoluyla Hz. Âişe'den rivayet eder.

ve âhiret diyariyle dünya metanın ve eğlencesinin arasında bir tercih yapmaları emri gibi bir durum ortaya çıkmıştı. Ve onlar da Allah'ı, Resulünü ve âhiret diyarını tercih etmişlerdi.

Şu kadar var ki, Peygamber (s.a.v.)'in evindeki peygamberlik havası içerisinde hayat sadece beşeri duyguların cevaplandırılması şeklinde cereyan etmiyordu. Allah hepsinden razı olsun, aralarında, böyle bir ortamın yaşayan kadınları gönlünden geçmemesi gereken şeyler de geçebiliyordu. Nitekim az önce İbn İshak'ın Hz. Âişe (r.a.)'nin Cüveyriye'yi görür görmez peygamberin onu kendisinden daha çok seveceğini sanarak nefret ettiğine dair rivayetini gördük. Gerçekten de Hz. Âişe'nin bu düşüncesi vuku bulmuştu. Keza Hz. Âişe'nin Safiye ile ilgili bir hadisesini de yine kendisi şöyle rivayet eder: «Safiye şu ve bu durumuyla yeter sana» dedim, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e. Rivayeti nakleden der ki: «Hz. Âişe bununla Safiye'nin kısa boylu olduğunu ima ediyordu.» Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki: «öyle bir söz dedin ki, eğer onu denizin suyu ile karıştırsaydın denizi karıştırırdı.» (1)

Keza Hz. Âişe Ahzâp sûresindeki âyetin nüzulü sırasında kendisinin Allah'ı, Resulünü ve âhiret yurdunu tercih ettiğini ve bunu da Peygamber (s.a.v.)'in, diğer eşlerine haber vermemesini istediğini anlatır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurur ki: «Allah seni zorlaştıracı olarak göndermedi. Bilakis kolaylaştıracı bir muallim olarak yolladı. Ailelerinden hangisi senin neyi tercih ettiğini sorarsa muhakkak ben ona cevap verir ve bildiririm.» (2)

(1) Ebu Davud bu hadisi rivayet eder.

(2) Müslim rivayet eder.

İşte Hz. Âişe'nin o tertemiz İslâmi terbiyesiyle doğru olarak içinden geçenleri bize naklettiği olaylar sadece diğer kimseler için birer örnek olmaktan başka bir şey değildir. Bu gibi hayatta mutlak gerekli olan beşeri duygu havasını canlandırmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ümmeti arasında olduğu gibi ailesi içerisinde de büyük bir terbiye talim vazifesi ifa ettiğini tasvir etmektedir.

TEĞÂBUN SÜRESİ

Bu sûre gerek konusu, gerekse akışı ve verdiği duyguları itibariyle Mekke'de nazil olan sûrelere benzemektedir. Medine havası ancak son bölümlerde kendisini göstermektedir. Halbuki sûrenin ilk bölümü on-dördüncü âyete kadar esaslı bir inanç binası kurmayı ve başlangıçta müşriklerle karşı karşıya bulunan Mekki sûrelerinin uslûbunu kullanarak kalplerde sağlam bir İslâm düşüncesi inşa edip bu düşünce sistemine göre karşılaştığı kişilere hitap etmeyi hedef almaktadır. Bilâhare eskiden geçmiş olan ve peygambere tekzip eden kavimlerin başına gelen felâketlerin yanı sıra hem psikolojik, hem de tabii müessirleri kullanmakta, öldükten sonra dirilmeyi isbat için kıyamet sahneleri göstermekte ve münkir dahi olsa muhataplarına tesir edebilecek kuvvetli bir uslûp kullanmaktadır. Bu da gösteriyor ki bu âyetlere muhatap olanlar azgın münkirler güruhu idi.

Son bölümleri ise Medine'de nazil olan sûrelerin hitap tarzı mü'minlere hitap ediyor. Ve inananları infaka teşvik ediyor, mal ve evlad fitnesinden sakın-

dırıyor. Bu gibi ifadeler yeni yetişmekte olan İslâm toplumunun günlük yaşayışının icapları olarak Medine devrinde çok defa tekrar edilen davetlerdir. Bunun yanı sıra mü'minlerin omuzuna binen yüklerin veya musibetlerin Allah'a havale edilerek, ilâhi takdire bırakılarak sonuca gitmek hedef alınmakta ve bu düşünce ruhlara yerleştirilmektedir. Ki Medine'de nazil olan sûrelerde ve özellikle de cihad emri geldikten sonra ortaya çıkan fedakârlıklar üzerinde bu nevi tekrarlar pekçok kere varid olmuştur.

Bu sûre akışı içerisinde bütün açıklığıyla iki temel konuyu açıklamayı hedef almaktadır. Bunların yanı sıra yer alan teferruat kabilinden işaretler aşlında bu iki ana esasa irca edilebilen tali hususlardır:

a — Önce bu sûre müslüman vicdanlara şunu yerleştirmeyi hedef almaktadır: Müslümanın dini Allah tarafından beşeriyete gönderilen en son nizamdır. Ondan önce beşeriyetin muayyen tarihlerdeki gelişmesine uyan dinler gelmiştir. Ve daha önce peygamberlerin ve toplumların hayatında çeşitli tecrübeler yer almıştır. Ve bu önceki örnekler Allah'ın peygamberlik müessesinin yönü olarak murad ettiği ve yeryüzündeki bütün dinlerin hepsine üstün gelmesini istediği bu son dine birer hazırlık mahiyetinde idi.

Bunun için âyet-i celîle Hz. Mûsa'nın peygamberliğini anlatırken onun gönderildiği topluluğun kendisine eziyet ettiklerini, doğru yoldan ayrıldıklarını sapıklığa düştüklerini, bu sebeple yeryüzünde Allah'ın dininin bekçileri ve sahipleri olma kabiliyetlerini yitirdiklerini beyan ediyor:

«Hani bir zaman Musa kavmine: “Ey kavmim! Allah’ın sizlere gönderdiği bir peygamber olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?” demişti. Onlar doğrudan sapınca Allah da onların kalblerini sapıtmıştı. Allah, doğru yoldan çıkan bir kavmi hidayete erdirmez.»

Öyleyse Hz. Mûsa (a.s.)’nın kavminin Allah dininin yardımcıları olma durumu sona ermiştir. Artık onlar bu dine sahip olamamışlardır. Çünkü doğru yoldan sapmışlar ve Cenabı Allah da kalplerini sapıtmıştır. Onlar eğri yola saptıkları için Cenabı Allah onları sapıklığa sürüklemiştir. Şüphesiz ki Allah fâsıklar gürûhunu hidâyete erdirmez.

Hz. İsa (a.s.)’nın risaletini de Hz. Mûsa (a.s.)’nın getirmiş olduğu dinin devamı olarak bahis konusu ediyor ve onun Tevrat’ı tasdik ettiği gibi son peygamberlik müessesine de hazırlık mahiyetinde olduğunu ve son peygamberi müjdelediğini bildiriyor. İsa Peygamber (a.s.)’in ilk kitaplı din olan yahudilikle son kitaplı din olan İslâmiyeti birbirine bağladığını ifade ediyor:

«Hani, bir zaman Meryem oğlu İsa da: “Ey İsrail-oğulları! Ben Allah’ın size gönderdiği, benden önce Tevrat’ı doğrulayan ve benden sonra gelecek «Ahmed» adında bir peygamberi müjdeleyen bir peygamberim” demişti. Fakat İsa’nın müjdelediği peygamber kendilerine apaçık delillerle gelince: “Bu getirdiklerin apaçık bir sihirdir” dediler.»

Şu halde Hz. İsa (a.s.) Allah’ın din emanetini Hz. Mûsa (a.s.)’dan alarak müjdelediği son peygambere teslim etmek üzere taşımıştır. Allah’ın geniş ilminde ve takdirinde bu adımların bir noktada son bulacağını ve nihayet değişmez dinin geleceği en son peygam-

berin eliyle son dinin yeryüzüne hâkim olacağı teker-rür etmiştir:

«Müşrikler istemeseler de, dinini bütün dinlerden üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak dinle gönderen O'dur.»

b — Sürenin apaçık görülen bu birinci hedefi üzerine ikinci ana hedef kaim oluyor. Şöyle ki, müslüman yukarda zikrettiğimiz bu gerçekleri şuuruna vararak bildikten, inanç prensipleri hikâyesini iyice anlayıp kendisinin yeryüzünde omuzladığı o büyük emaneti kavradıktan sonra, bu emaneti şuurlu olarak devam ettirmek yükümlülüğünde olduğunu hisseder. Ve bu duygu onu samimi bir niyetle Allah'ın dinini bütün dinlerin üzerine çıkarmak için cihada sevkeder. Söz-üyle yaptıkları arasında aykırılık bulunmaz. Mü'minin hem cihada teşvik edilip hem de ondan yüz çevirmesi çok çirkin bir hareket olarak görülür. Bazı ri-vayetlerin naklettiğine göre bu durum bir takım müs-lümanların başına gelmişti. İşte bunun için sürenin giriş kısmında bütün kâinatın ve içinde bulunan eş-yanın Allah'ı hamd ile tesbih ettiği açıklanıyor:

«Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi neye söy-lüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah nez-dinde büyük bir gazaba sebep olur. Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.»

Bilâhare sürenin ortalarına doğru dünya ve âhi-rette en kârlı kazancın ne olduğu gösteriliyor. Ve bu-na davet olunuyor:

«Ey iman edenler! Sizi can yakıcı bir azaptan kur-taracak bir ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve pey-gamberine iman edip mallarınızla, canlarınızla Allah yo-lunda cihad edersiniz. Eğer bilseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Böyle yaparsanız, Allah günahlarınızı bağış-

lar ve sizi, altından ırmaklar akan cennetlere ve “Adn” cennetlerindeki güzel yerlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur. Sevdiğiniz bir şey daha vardır: O da, Allah nezdinden bir yardım ve yakın zaferdir. Ey Muhammed! Mü'minlere müjdele.»

Ve nihayet sürenin son kısmında inananlara sesleniliyor ve Hz. İsa'nın havarilerinin Allah'ın yardımcısı oldukları gibi diğer insanların da Allah'ın yardımcısı olmalarını bildiriyor. Havariler yahudilerin yalanlamalarına ve düşmanlıklarına rağmen kendilerini Allah'a vermişlerdi:

«Ey iman edenler! Allah'ın dininin yardımcısı olun. Nitekim Meryemoğlu İsa da havarilerine: “Allah'ın dininin yardımcısı biziz” demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir grup iman etmiş, bir grup da inkâr etmişti. Ama Biz, iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de muzaffer oldular.»

Sürenin yaklaşık olarak bütün âyetlerinin ele aldığı bariz iki nokta bu. Geriye sadece mahiyeti bundan ibaret olan son peygamberlik müessesesini yalayanlara tehdit hükümleri kalıyor ki bu tehditler de devamlı olarak bu iki ana çizgiyle bağlantılı bulunmaktadır. Bunlardan birisi Yüce Allah'ın Hz. İsa (a.s.)'nın peygamberliğini müjdelediği belirtilen Allah Resulü hakkında söylenenlere karşı buyurduğu şu mübarek sözüdür:

«Ama o kendilerine açık delillerle gelince: “Bu, getirdiklerin apaçık bir büyüdür.” demişlerdi.»

«İslâm'a davet edilirken Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir? Allah, zalim bir kavmi hidayete erdirmez. Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Kâfirler istemese de Allah, nurunu mutlaka tamamlayacaktır. Müşrikler istemeseler de, di-

nini bütün dinlerden üstün kılmak için peygamberini hidâyet ve hak dinle gönderen O'dur.»

Bu sûrede müslümanın iç dünyasında bağlı bulunduğu dinin Allah'ın yeryüzüne gönderdiği son din olduğu gerçeği ayan beyan yer ediyor. İnsanlığın bütün inanç manzumesinin kendi omuzlarına emanet edilmiş olduğunu anlıyor ve biliyor ki müslüman, Allah yolunda cihad etmekte mükelleftir. Düşüncesinde kapalı ve bulanık hiçbir nokta kalmıyor. Gideceği yol aydınlanıyor. Hayatında inandığı bu inanç sistemiyle ilgili tereddüte ve şüpheye hiç bir mahal bırakılmıyor. Çünkü takip edeceği yol ta ezelden beri Allah'ın ilminde tayin ve tesbit edilmiştir.

Âyet-i kerime mü'minleri bu açık hedefe doğru yöneltirken kendi yaratılışına ve iç dünyasının mahiyetine de yöneltiyor. Ve ona yapmayacağı şeyi söylememesini, sözü ile yaptıkları arasında bir aykırılık bulunmamasını, dışıyla içinin birbirinden farklı olmasını, görünen yanıyla görünmeyen yanının birbirinden ayrı bulunmamasını emrediyor. Her zaman kendisini Allah'a vermesini, dâvasına adamasını, sözlerinde de yaptıklarında da sarîh olmasını, yolda yürürken düzgün adımlarla yürümesini ve bir binanın yapı taşları gibi kardeşleriyle kenetlenmesini emrediyor.

Bu sûre Saff sûresinden sonra nazil olmuştur. Ve aynı sûrenin ele aldığı konuları ele almakla beraber bambaşka noktalara temas etmekte, bambaşka bir üslûp kullanmakta ve yepyeni bir tesir meydana getirmektedir.

Burada Medine'deki İslâm toplumunun sarsılmaz direklerinin en son iman emanetini taşımak için seçilmiş seçkin bir zümre olduğunu ve bunun Allah'ın kendilerine bir lütfu ve ihsanı olduğunu beyan etmektedir. Bu ümmî insanlar arasından son peygamberin seçilmiş olması sonsuz bir şükür ve iltifatı gerektiren büyük bir lütuftur. Ayrıca peygambere uymuş olan kitlelerin yüklenmesi gereken bir takım mükellefiyetleri de bu emanet gerekli kılmaktadır. Bu ilâhî emanet hiç kesintiye uğramadan zamanın başından sonuna kadar bağlantılı olarak gelmiş ve yüce Allah bu tohumun gelişip boy salmasını ve uzamasını dilemiştir. İsrailoğullarının bu ilâhî emaneti taşımaktan kaçınıp gökyüzünden gelen haberle alâkalarını kestikten sonra koca koca kitaplar taşıyan eşekler

gibi Tevrat'ı yüklenerek vazife idrâki ve şuurundan mahrum bulunmaları sebebiyle Allah o mübarek tohumun bir başka yerde bitmesini irade buyurmuştur.

Sûre-i celilede yahudilere meydan okumakta ve onları iki fırkadan hangisi bâtılda ise ölüm temennisinde bulunmaya çağırılmaktadır. Bunun sebebi onların diğer insanlardan farklı olarak Allah'ın dostları olduklarını, seçkin kavmi bulunduklarını ve kendilerinden başka bir kavimden peygamberin gelmeyeceğini ileri sürmeleridir. Kur'an onların kat'iyen bu meydan okumayı kabullenmeyip bu çağırından kaçacaklarını ifade ederek dâvalarının bâtil olduğunu bildiklerinden böyle bir şeye yanaşmayacaklarını belirtmektedir. Sûre-i celile bunun ardından hemen kaçmakta oldukları ölümün hakikatini onlara anlatmakta, ne kadar kaçarlarsa kaçsınlar bir gün mutlaka ölümle karşılaşacaklarını, en sonunda görülen ve görülmeyen âleme döndürüleceklerini ve orada yapmış oldukları şeylerin kendilerine bildirileceğini beyan ediyor. Bu ifadeler sadece yahudilere has değildir. Mümin ruhlarda da Kur'an, yapmak istediğini yapıyor. Ki, bu gerçeklere ve yeryüzünde Allah'ın emanetinin sorumluluğuna katlanıp gidecekleri yolu bilerek gitsinler.

İşte sürenin akışı bu... Bu yönü itibariyle bir önceki Saff sûresine çok yakındır. Şu kadar var ki, ikisi de meseleyi ele alış bakımından ve kalplere uzandıkları üslûp yönünden ayrı vasıflara sahiptirler.

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur. Hicretin altıncı yılında Hudeybiye musalahasının hemen ardından inmiştir. Bunun için bu önemli meseleyi ve karışık durumları ele almaktadır. O günkü İslâm topluluğunun durumunu tasvir etmektedir. Gerek bu sûrenin gerekse bir önceki Muhammed sûresinin nüzul sırası ve vakti belirtilmiş ve ikisi arasında üç yıllık bir süre olduğu ifade edilmiştir. Bu sırada Medine'deki İslâm toplumunun durumuyla ilgili mühim değişiklikler vuku bulmuş, müslümanların da, müslümanlara karşı olanların da durumunda pek çok değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklerin en önemlisi İslâm cemaatinin iman nizamı üzere yürüyüp derin ve olgun bir idrâk içerisinde imanî nitelikler kazanıp ruhî atmosfere girmeleri olmuştur.

Sûreden, sûrenin umumî havasından ve delâlet ettiği hususlardan söz etmeden önce sûrenin inişine sebep olan hadise ve şartları bir nebze tasvir etmemiz, o günkü müslümanların içinde yaşadıkları havada ya-

şamamız ve onların Kur'an-ı Kerim'i telakki ettikleri ortamda hayat sürmemiz için uygun olsa gerektir.

Resulullah (s.a.v.) rüyasında Kâbe'ye girdiğini, başkalarını tıraş etmiş olarak müslümanlarla birlikte Kâbe'yi ziyaret ettiğini görmüştü. Hicretten beri, müşrikler, cahiliyet âdetlerinden olarak saygı gösterdikleri ve her türlü savaşı bırakıp silahlarını bir kenara attıkları haram aylarda bile Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ve müslümanları Mekke'ye girmekten menetmişlerdi. Mescid-i Haram'dan alıkoymuşlardı. Halbuki bu aylarda bütün intikam duyguları yatıştır, kişi babasının ve kardeşinin katilini Kâbe'de görür ama ona kılıç kaldırmaz, ve Kâbe'yi ziyaretten alıkoymazdı. Ama onlar bu konudaki köklü geleneklerine aykırı olarak hicret sonu altı yıl boyunca Resulullah'ı ve beraberindeki müslümanları Kâbe'yi ziyaretten men etmişlerdi. Nihayet hicretin altıncı yılında Resulullah (s.a.v.) bu rüyayı görmüş ve onu ashabına anlatmış, duyanlar birbirine müjdelemişlerdi.

İbn Hişam'ın Hudeybiye vakıalarıyla ilgili olarak anlattığı rivayetler bizim tasavvurumuzun dayandığı en yeterli kaynaktır. Onun anlattıkları tamamen Buhari'nin, Ahmed İbn Hanbel'in anlattıklarına uymakta, özet olarak da İbn Hazm'in Cevami'es-Sîret'indeki rivayetine ve diğerlerinin rivayetlerine tevafuk etmektedir.

İbn İshak der ki: Bilâhare Resulullah (s.a.v.) Medine'de Ramazan ve Şevval ayları boyunca durduktan sonra umre yapmak üzere zilkade ayında hareket etti. (Bu hadise Beni Mustalik gazvesinden ve daha sonra gelen İfk hadisesinden sonra vuku bulmuştur.) Maksudı harp etmek değildi. Çevre kabilelerdeki Araplara da haber yollayarak beraberinde gelmelerini bildirdi. Çünkü Kureyşlilerin kendisiyle savaşmalarından

veya Kâbe'yi ziyaret etmesini engellemelerinden çekiniyordu. Resulullah (s.a.v.) beraberindeki muhacirler, ensar ve civardan gelen Arap kabileleriyle birlikte hareket etti. Yanlarında kurbanlar götürdü. Kureyşlilerin harp etmeyeceğinden emin olmaları için Umre yapmak niyetiyle ihrama girdi. Maksudının sadece Kâbe'yi ziyaret etmek olduğunu herkese duyurmak için böyle hareket etti.

Cabir İbn Abdullah der ki: «Bana nakledildiğine göre Hudeybiye'de biz yüz on dört kişiydik.»

Zühri der ki: «Resulullah (s.a.v.) Medine'den çıkınca Mekke ile Medine arasında iki konaklık bir mesafede yer alan Aslan vadisine geldiğinde Kâb kabilelerinden Süfyan oğlu Bışir ona rastladı. Ve dedi ki: «Ey Allah'ın Resülü! Kureyşliler senin hareketini duymuşlar, büyük küçük hepsi toplanmışlar. Kaplan postlarını giyerek Zitava'ya inmişler ve seni ebediyen Kâbe'ye sokmayacaklarına dair Allah'a ahdetmişler. Halid b. Velid atına binerek Asfan'a sekiz mil yakın yerdeki Kûra el Gamime gelmiş.» Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) buyurmuş ki:

«Vay Kureyşlilere, savaş yeyip bitirdi onları. Ne olur yâni beni ve diğer Arap kabilelerini bıraksalar başbaşa. Eğer onlar beni yenerlerse istedikleri bu değil mi? Şayet Allah beni onlara galip getirirse bölük bölük İslâm'a girerler. Bu da olmazsa kuvvetli olarak onlarla savaşırlar. Kureyş ne sanıyor öyle, Allah'a yemin ederim ki, Allah beni gönderdiği şeyi muzaffer kılincaya ve boynum uçuruluncaya kadar Allah uğrunda cihada devam edeceğim.»

Ve Resulullah devam etti:

«Kim bizi onların gittiği yoldan başka bir yola götürebilir?»

İbn İshak der ki: «Bana Abdullah b. Ebu Bekir anlattı ki Eslem kabilesinden birisi «ben götürürüm ya Resulullah» diyerek önlerine düşüp taşlı, çorak bir yoldan, vadilerin arasından geçirmiş. Bu zor yoldan çıkınca vadinin sonunda bir ovaya varmışlar. Ki bu yol müslümanlara çok zor gelmiş. O sırada Hz. Peygamber buyurmuş ki:

«Allah'a tevbe ve istiğfar ederiz» deyin.

Onlar da aynı şeyi tekrar etmişler. Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurmuştur ki:

«Allah'a kasem ederim ki İsrail oğullarına söylenen bizi bağışla ifadesini onlar tekrar etmişlerdi. İşte biz onu söylüyoruz.»

İbn Şinab el-Zühri der ki: Resulullah (s.a.v.) yanında bulunanlara emrederek sağa gitmelerini buyurdu. Hudeybiye'ye incek yerde Mekke'nin alt taraflarındaki geçiş yolu üzerine gelmelerini emretti. Askerler o yolu takip ettiler. Kureyş atlıları İslâm askerlerinin izini görünce müslümanların başka yoldan gittiklerini anlayarak atlarını sürüp Kureyşlilerin yanına vardılar. Resulullah (s.a.v.) geçide olduğu zaman devesi çöktü. Müslümanlar «deve ıhtı» dediler. Peygamberimiz o zaman buyurdu ki:

«Deve ıhladı. Bu onun huyu değildir. Fakat onu alıkoyan bir şey var ki filleri de Mekke'ye girmekten alıkoymuştu. Kureyşliler benden sıla-i rahmi yerine getirecek bir şey isterlerse veririm kendilerine.»

(Buhari'nin rivayetinde ise bu kısım şöyledir:

«Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki Kureyşliler benden Allah'ın haramlarına riayeti icabettiren bir şey isterlerse veririm kendilerine.»

Sonra beraberindekilere buyurdu ki:

«İniniz.»

Dediler ki: «Ya Resulullah, vadide üzerine konaklaya-

bilecek bir su yoktur.» Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) bir ok çıkararak ashabından birisine verdi. Adam indi su toplanacak yerlerden birisini kazarak oku ortasına sapladı. Ve orda su fişkırmaya başladı.

Resulullah (s.a.v.) oraya yerleşince Huzaa kabilesinden birkaç kişiyle beraber Bedil İbn Verka geldi. Konuştular, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e niçin oraya geldiklerini sordular. Peygamber de onlara darp etmek niyetinde olmadığını, Kâbe'yi ziyaret için geldiğini bildirdi. Sonra onlara Bısr Ebu Süfyan'a söylediği bazı şeyleri söyledi. Onlar da Kureyşlilerin yanına vararak dediler ki: «Ey Kureyş topluluğu, siz Hz. Muhammed'e karşı çabuk harekete geçiyorsunuz. O savaşmak için gelmemiş, yalnız Kâbe'yi ziyaret etmek için gelmiş.» Bunun üzerine onları itham ederek karşı koydular ve dediler ki: «Hz. Muhammed savaşmak için gelmemişse dahi Allah'a and olsun ki hiçbir güç onu oraya sokamaz. Ve Araplar bizden böyle bir şeyi isteyemezler.»

Huzaa kabilesi müslümanı ve müşrikleriyle birlikte Peygambere samimiyetle bilgi veriyorlardı. Mekk'e'de olan hiç bir şeyi ondan gizlemezlerdi. Bilâhare müşrikler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Âmir bin Lüeyl'in kardeşi Mükriz İbn Havs'ı gönderdiler. Hz. Peygamber (s.a.v.) onu görünce buyurdu ki: «Bu kaçak adamın birisidir.» O, Peygamber (s.a.v.)'in yanına varıp kendisiyle konuşunca Hz. Peygamber (s.a.v.) Bebil ve arkadaşlarına söylediği şeylerin hepsini ona da söyledi. O da Kureyşlilerin yanına giderek Peygamber (s.a.v.)'in kendisine söylediklerini onlara nakletti. Bilâhare Kureyşliler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Huleys İbn Alkame'yi gönderdiler. İbn Alkame o sıralarda Habeşli kabilelerin başkanı bulunuyordu. Bu kabile Kinane oğullarından birisine mensuptu. Hz. Peygamber

(s.a.v.) onu görünce buyurdu ki: «Doğrusu bu adam ibadet eden bir kavimdendir. Ona kurbanlıkları gösteriniz de kani olsun.» O kurbanlıkların vadide sel gibi yayıldığını ve uzun müddet aynı yerde durmaktan dolayı zayıfladığını görünce Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelmeden evvel Kureyşlilere vardı ve gördüğünü büyüterek anlattı. O zaman Kureyşliler kendisine dediler ki «Otur bakalım, sen bir bedevinin. Böyle şeyleri bilmezsin.»

İbn İshak der ki: «Bana Abdullah İbn Ebu Bekir'in anlattığına göre Huleys bunun üzerine kızdı ve dedi ki: "Ey Kureyşliler, and olsun Allah'a ki biz bunun üzerine sizinle sözleşip anlaşmadık. Allah'ın evine saygı göstererek gelen oradan kovulur mu hiç? Huleys'i yaratan Allah'a yemin ederim ki siz Muhammed'i geldiği yolda ya bırakırsınız veya bütün Habeş kabilelerini size karşı harekete geçiririm." Bunun üzerine Kureyşliler ona dediler ki: "Biraz dur bakalım ya Huleys. Kendi kendimize ne yapmamız gerektiğini kararlaştıralım."»

Bazı ilim erbabı bana naklettiler ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) Huzaa kabilesinden Heraş İbn Ümeyye'yi çağırarak Mekke'deki Kureyşlilerin yanına gönderdi. Adına tilki denilen bir deveye bindirdi. Hz. Peygamberin maksadını Mekke ulularına anlatmasını belirtti. Onlar, Peygamber (s.a.v.)'in devesini kestikleri gibi adamı da öldürmek istediler. Civar kabileler bunu engellediler. Ayrıca bana, hatırlayamadığım bazı kişiler İbn Abbas'ın İkrime'den şunu naklettiğini anlattılar. Kureyşliler kırk veya elli kişilik bir grubu göndererek Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ordusunu araştırmalarını ve adamlarından birisini yakalamalarını emrettiler. Müslümanlar onları yakalayarak Peygamber

(s.a.v.)'in yanına getirdiler. Hz. Peygamber (s.a.v.) onları bağışladı ve bıraktı. Müslüman askerlerine ok ve taş atmışlardı.

Bilâhare Hattab oğlu Ömer (r.a.)'i çağırarak Mekke'ye yollamak ve Kureyş ulularına Peygamber (s.a.v.)'in maksadını anlatmak istedi. Hz. Ömer dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, Kureyşlilerin bana bir şey yapmasından korkarım. Çünkü Mekke'de Adiyy İbn Kâb oğullarından beni koruyacak kimse yok. Hem Kureyşliler benim kendilerine ne kadar ağır davrandığımı ve ne kadar düşman olduğumu biliyorlar. Ancak ben onların katında daha değerli birisini sana bildireyim. Bu, Affan oğlu Osman (r.a.)'dır." Hz. Peygamber (s.a.v.) bunun üzerine Osman İbn Affan'ı çağırarak Ebu Süfyan ve diğer Kureyş ulularına yolladı. Harp etmek için gelmediğini, sadece Kâbe'yi ziyaret ve saygı için geldiğini onlara duyurmasını bildirdi.»

İbn İshak devamla: «Hz. Osman Mekke'ye vardığında daha Mekke'ye ya girmiş ya girmemişti ki Sa'id İbn As'ın oğlu Eban'la karşılaştı. Eban Hz. Osman'ı beraberinde götürerek Peygamber (s.a.v.)'in tebligatını Ebu Süfyan'a ve Kureyş ulularına bildirmesini sağladı. Onlar Hz. Osman'a dediler ki: "Sen Kâbe'yi tavaf etmek istiyorsan et." Hz. Osman: "Hayır, Hz. Peygamber (s.a.v.) tavaf etmedikçe ben tavaf etmem." diye karşılık verdi. Kureyşliler Hz. Osman'ı bırakmadılar. Bu durum Resulullah (s.a.v.)'a Hz. Osman'ın öldürüldüğü şeklinde ulaştı.

Bana Ebu Bekir oğlu Abdullah'ın anlattığına göre Hz. Peygamber Hz. Osman'ın öldürüldüğünü duyunca buyurdu ki:

«Onlardan öcümüzü alıncaya kadar vazgeçmeyin.»
Hz. Peygamber (s.a.v.) orada bulunanları biate ça-

girdi. İşte biatür-Rıdvan hadisesi budur. Ağacın altında vuku bulmuştur. Herkes Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ölüm üzerine değil, savaştan kaçmayacaklarına dair biat ettiler. Sadece Seleme oğullarının kardeşlerinden olan Cehd İbn Kays biat etmemişti. Cabir İbn Abdullah diyor ki: «Allah'a yemin ederim ki o, devesinin altına sinmiş sanki ona yapışmış gibi gözükmez olmuştu. Böylece biat edenlerden gizlenmek istiyordu.» Bilâhare Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Hz. Osman (r.a.)'ın öldürülmesi haberinin yanlış olduğu duyuruldu.»

İbn Hişam der ki: «Güvendiğim bazı kimseler Ebu Melike'den İbn Ömer'den şunu naklettiğini bana anlattılar. Ki Hz. Peygamber bir elini diğerine vurarak Hz. Osman adına biat etmiştir.»

İbn İshak der ki: «Zühri'nin anlattığına göre bilâhare Kureyşliler Âmir bin Lüey oğullarının kardeşi Süheyl İbn Amr'ı Hz. Peygamber'e göndererek dediler ki: "Muhammed'in yanına var, onunla sulh yap. Ancak bu yıl Kâbe'yi ziyaret etmeyeceğine dair kesin söz versin. Allah'a yemin ederiz ki bu yıl kat'iyen onu Kâbe'ye sokmayız." Süheyl İbn Amr Hz. Peygamber'in yanına doğru geldi. Onun gelişini gören Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: "Bu adamı gönderdiklerine göre Kureyşliler sulh istiyorlar." Süheyl İbn Amr Resulullah'ın yanına varınca konuştu. Uzun uzadıya anlattı. Sonra ikisi arasında sulh yapıldı. Anlaşma bitip de yazışmaya gelince Hz. Ömer konuşarak Ebu Bekir'in yanına vardı ve dedi ki: "Ey Ebu Bekir, o Allah'ın elçisi değil mi?" Hz. Ebu Bekir "Evet" dedi. "Biz de Müslümanlar değil miyiz?" Hz. Ebu Bekir "Evet" deyince Hz. Ömer dedi ki: "Niye dinimiz uğruna fedakârlıklarda bulunuyoruz?" Ebu Bekir bunun üzerine dedi ki: "Ey Ömer, şüphesiz ben şehadet ederim ki o Allah'ın Resulüdür." Hz. Ömer de "Ben de şehadet ede-

rim ki o Allah'ın Resulüdür" diye sözleştiler. Sonra Hz. Peygamber'in yanına gelerek dediler ki "Ey Allah'ın Resulü sen Allah'ın elçisi değil misin?" Hz. Peygamber "Evet" deyince onlar yine sordular. "Biz de müslüman değil miyiz?" Hz. Peygamber "Evet" diye karşılık verdi. "Onlar müşrik değiller mi?" Yine "Evet" deyince öyleyse "Dinimiz uğruna neden fedakârlıklarda bulunuyoruz?" dediler. Hz. Peygamber buyurdu ki:

«Ben Allah'ın kulu ve peygamberiyim. O'nun emrine muhalefet etmem. Ve eksik hiç bir şey yapmam.»

Hz. Ömer: "O gün yaptığımdan ötürü söylediğim sözlerden korkarak azad ettiğim kölelere, kıldığım namazlara, tuttuğum oruçlara ve verdiğim sadakalara hâlâ devam ederim. Ben o gün yaptığımın iyi olmasını ümit ederek yapmıştım." demiştir. Bu rivayeti Zühri nakletmiştir.

Sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebu Talip oğlu Ali (r.a.)'yi çağırdı ve anlaşmanın başına: "*Bismillâh irrah-mân irrahîm*" yazmasını buyurdu. Bunun üzerine Süheyl dedi ki: "Ben onu kabul etmiyorum. Sadece «Senin adınla Allah'ım» diye yazarım." Resulullah (s.a.v.) de şöyle buyurdu ki:

«Bu, Allah elçisi Muhammed'in Amr oğlu Süheyl ile yaptığı bir barış anlaşmasıdır.»

Bunun üzerine Süheyl: "Ben senin Allah elçisi olduğunu kabul etmiyorum ki. O halde babanın ve senin adını yazarım." dedi. O zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki:

«Bu Abdullah oğlu Muhammed'in Amr oğlu Süheyl ile yaptığı bir barış anlaşmasıdır.»

diye yazdı." Buna göre: On yıl boyunca kimseyle savaşmayacaklarına, herkesin birbirinden emin olacağına ve birbirlerine karşı kılıç çekmeyeceklerine dair

anlaşmışlardır. Ayrıca Muhammed'e iltica eden Kureyşlilerden birisi velisinin izni olmaksızın gitmişse o, geri ailesine teslim edilir. Kureyşlilere Muhammed ile beraber olanlardan birisi gelecek olursa o geri verilmez. Aramızda bir saldırmazlık paktı vardır. Hiyanet ve hırsızlık yoktur. Kim Muhammed'in ahdine ve akdine girmek isterse ona girer. Kim de Kureyşlilerle muahede ve anlaşma yaparsa o da onların safına girer. Bu sırada Huzaa kabilesi ayağa kalkarak: "Biz Muhammed (s.a.v.)'le muahede içindeyiz." dediler. O sırada Bekir oğulları da kalkarak dediler ki: "Biz de Kureyşlilerle muahede içindeyiz." Anlaşma maddelerinin birinde de; bir yıl sonra Hz. Peygamber'in, ashabıyla birlikte gelip umre yapabileceği yazılıydı. Ancak, silahsız gelmeleri ve üç günden fazla kalmamaları şart koşulmuştu.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Süheyl İbn Amr birlikte bu muahede yazısını yazarken, Amroğlu Süheyl'in oğlu Ebu Cendel gelerek elini kılıcına uzatmıştı. Hz. Peygamber ve ashabı, Resulullah (s.a.v.)'ın gördüğü rüyaya binaen fethin muhakkak olacağından şüphe duymuyorlardı. Ancak sulhtan ve Peygamber (s.a.v.)'in geri döneceğine dair yaptığı anlaşmadan ve diğer anlaşma maddelerinden ötürü müslümanlara bir sıkıntı gelmiş, kendilerinden geçecek derecede üzülmüşlerdi. Mekkelilerden o sıralarda İslâm'a girmiş olan Ebu Cendel kaçarak anlaşmanın yapıldığı yere gelmişti. Müslümanlara katılmak istiyordu. Süheyl İbn Amr, Ebu Cendel'in geldiğini, yüzünün yara bere içerisinde bulunduğunu görünce dedi ki: "Ya Muhammed, bu adam gelmeden evvel aramızda sözleşme tamamlanmıştır." Hz. Peygamber: "*Evet*" dedi. Bunun üzerine Süheyl, Ebu Cendel'i çekerek Kureyşlilerin yanına götürmek için çabalıyordu. O ise bağırarak diyordu ki: "Ey müs-

lûmanlar beni müşriklere geri mi veriyorsunuz? Beni dinimizden döndürmelerine müsaade mi ediyorsunuz?" Bu durum müslûmanların heeycanını daha da artırdı. Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki:

«Ey Ebu Cendel, sabret ve bekle. Muhakkak ki Allah sana ve seninle beraber olan güçsüzlere bir kurtuluş ve çıkış imkânı sağlayacaktır. Biz Kureyşlilerle anlaşma yaptık. Biz onlara onlar da bize, Allah adına söz verdik. Binaenaleyh biz ahdimizi bozmayız...»

Hız. Ömer hemen yerinden sıçrayarak Ebu Cendel'le birlikte yürümeye başladı ve dedi ki, "Sabret Ya Cendel, onlar müşriktirler ve onlardan birisinin kanı köpek kanı gibidir."

Muahede metni yazılınca müslûmanlardan ve müşriklere bazı kişiler de bu sulhnameye şahit olarak kaydedildiler. Bunlar Hız. Ebu Bekir, Ömer, Abdurrahman İbn Avf, Abdullah İbn Süheyl, Sa'd İbn Vakkas, Mahmud İbn Mesleme, Mükriş İbn Hafs (o gün henüz müşrik idi) Ali İbn Ebi Talib, bunlar arasındaydı. Muahedeyi Hız. Ali yazmıştı.»

Zühri diyor ki: «Barış anlaşması yazılıp bitince Resulullah (s.a.v.) ashabına şöyle buyurdu:

«Kalkın kurbanınızı kesin ve traş olun.»

Allah'a and olsun ki hiç kimse kalkmadı. Peygamber (s.a.v.) üç kere tekrar etti. Kimsenin kalkmadığını görünce Hız. Peygamber (s.a.v.) Ümmü Seleme (r.a.)'nin aynına giderek onların yaptıklarını kendisine nakletti. Ümmü Seleme (r.a.) dedi ki: "Ey Allah'ın Peygamberi, istiyor musun böyle yapılmasını? Sen çık, hiç kimseyle konuşmadan deveni kes. Berberini çağır seni traş etsin." Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.v.) çıktı ve kimseyle konuşmadan devesini kesti, berberini çağırıldı ve traş oldu. Bunu gören ashab da kalkarak

kurbanlarını kesip traş oldular. Birbirlerine üzüntüden öldüklerini söylediler.

Sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) kabileyle birlikte döndü. Mekke ile Medine arasında bir yere gelindiğinde Fetih Süresi nazil oldu.

İmamı Ahmet ensardan Mecma İbn Harise'den rivayet eder. Ki bu zat Kur'an okuyan kurra'dan birisiydi. O şöyle diyor: «Biz Hudeybiye'de hazır bulunduk. Dönüşte bir de baktık ki insanlar develeriyle geçip duruyorlar. Birbirlerine sorarak nedir bu durum diye konuştuğumuzda dediler ki Resulullah (s.a.v.)'a vahiy geldi. Herkesle birlikte çekine çekine biz de vardık. Bir de baktık ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) Kura el-ğamin denilen yerde bineğinin üzerinde bulunuyor. Hepimiz etrafına toplandık işte o zaman:

«Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.» âyetini okuduk. Ashabtan bir kişi dedi ki: “Ya Resulullah bu, fetih midir gerçekten?” Hz. Peygamber buyurdu ki:

«Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu gerçekten fetihtir.»

İmam-ı Ahmed de bir isnâdla Ömer İbn Hattâb'dan rivayet eder. Der ki: “Biz bir seferde Hz. Peygamber (s.a.v.)'le beraberdik. Üç kere ona sordum cevap vermedi. İsnadı yapan zat diyor ki, ben Hz. Ömer'e Peygambere üç kere tekrar ederek ısrarda bulunmuşsun ya Ömer diye söylediğimde Hz. Ömer buyurdu ki: “Bunun üzerine ben bineğime atlayarak yürüdüm. Ve hakkımda bir âyet nazil olmasından korktum.”) Biraz sonra birisinin Ömer diye seslendiğini işittim, döndüğümde hakkımda birşey inmiş olmasından şüphe ediyordum. O zaman Hz. Peygamber buyurdu ki:

«Biraz önce bana bir sûre nazil oldu ki dünyadan ve dünyadakilerden daha iyi: «Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.»»

Bu hadiseyi Buharî, Tirmizî, Neseî İmam-ı Malik tari-kiyle rivayet ederler.»

İşte bu sûrenin indiği hava ve işte Resulullah (s.a.v.)'ın ruhen Rabbinin ilhamlarına güvenerek, bu ulvî, bu doğru ilhamın gösterdiği yollardan başka bütün yollardan uzaklaşan, her adımında bu işaretten ilhamını alan, her hareketinde kendisini bu ilhama göre ayarlayan hali...

Bunun için zaten sûre-i celilenin giriş kısmı Resulullah (s.a.v.)'a müjde ile başlıyor. Bu müjde karşısında o Yüce Peygamber'in gönlü derinden derine sevinçle doluyor:

«Ey Muhammed! Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik. Allah, bu fethi sana, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamak, üzerine olan nimetini tamamlamak seni dosdoğru bir yola iletmek ve seni şanlı bir zaferle muzafer kılmak için ihsan etti.»

Ayrıca sûrenin giriş kısmında, yine Allah'ın huzur lütfetmesindeki ihsanı, daha önce onların imanını bildiğini açıklaması, sevap ve mağfiretle müjdelemesi, gökten Allah'ın askerleriyle kendilerine yardım edeceğini bildirmesi de yer alıyordu:

«İmanlarına iman katmak için mü'minlerin kalblerine huzur ve sükunet indiren O'dur. Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah, «Alîm'dir, Hakîm'dir» her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah, bu fethi sana, iman eden erkeklerle kadınları, içinde ebedî kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere koymak ve yaptıkları kötülükleri silmek için ihsan etti. İşte bu, Allah nezdinde büyük bir kurtuluştur. Ayrıca Allah bu fethi sana, Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık

erkeklerle münafık kadınları, müşrik erkeklerle müşrik kadınları azaba uğratmak için ihsan etti. Onların mü'minler hakkında temenni ettikleri kötülükleri kendi başlarına gelsin! Allah, onlara gazap etmiş, lânetlemiş ve onlara cehennemi hazırlamıştır. O ne kötü varılacak bir yerdir!»

Böylece erkek ve kadın münafıklarla erkek ve kadın müşriklere hazırladığı azap ve gazabını da dile getirmiş oluyor. Sonra Resulullah'a biat etmeye çağırıyor ve ona biatın Allah'a biat olacağını beyan ediyor. Böylece mü'min gönülleri bu yolla doğrudan doğruya Rablerine bağlıyor:

«Ey Muhammed! Biz seni, bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Böylece ey insanlar! Siz de, Allah ve rasulüne iman edersiniz, Allah'ın dinine yardımâa bulunasınız, O'na tazim edersiniz ve O'nu lâyük olmadığı şeylerden sabah-akşam tenzih edersiniz. Ey Muhammed! Şüphesiz ki, sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın kudreti, onların kuvvetinin ah-dini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a olan ah-dini yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.»

Bu arada süre, savaşa katılmamış olan özür sahiplerinin durumunu açıklıyor. Acizlikleri ve özürleri yüzünden savaştan affedilenleri de beyan ediyor:

«Savaşa katılmayıp geride kalan köre bir günah yoktur. Topala da bir günah yoktur. Hastaya da bir günah yoktur. Kim Allah'a ve rasulüne itaat ederse, Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse, Allah onu, can yıkıcı azaba çarptırır.»

Bu kısa temaslardan sonra sürenin akışı mü'minlerden söz etmeye başlıyor. Onların tutumlarından, zihinlerinden geçen duygulardan bahsediyor. Ki bütün bu bahsedişler memnuniyet dolu, aydınlık dolu,

ikram dolu ve ferahlık dolu, hepsi de bu güçlü ruh-
lara kendilerini Allah yoluna adayan fedakâr insan-
lara müjdelerle dolu. Bu ifadelerde, insanlığın bu seç-
kin zümresi hakkında Celâl sahibi Allah'ın tecellile-
ri göze çarpıyor. Hoşnutluğu, müjdesi, nimeti ve seba-
tı ile tecellisi beliriyor. Teker teker ve şahıs şahıs ken-
dilerinden mü'min olduğunu ve «Ağacın altında» pey-
gambere biat ederken bizzat kendi Zat-ı Bârisinin de
orada hazır bulunduğunu ve onların ruhlarında yer
eden duygulara muttali bulunduğunu belirtiyor. On-
ların kendisinin lütfundan, kendisinin de onlardan
memnun olduğunu ve ileride mutlak zaferler, gani-
metler ve fetihler müyesser kılacağını beyan ediyor.
Ve bütün bunları bir varlık kanununa bağlıyor. Bu ka-
nuna bütün kâinat ve varlıklar şahit bulunuyorlar. Ve
bu eşsiz hadiseyi kâinattaki bütün bu güçler tescil
ediyorlar:

*«Şüphesiz Allah, o ağacın altında, sana biat eden
mü'minlerden razı oldu. Kalblerinde olanı bildi ve on-
lara huzur ve sükûnet bahşetti. Onları yakın bir fetih
ve elde edecekleri büyük ganimetlerle mükâfatlandırdı.
Allah, «Aziz'dir, Hâkîm'dir» her şeye galiptir. Hüküm
ve hikmet sahibidir. Allah, size elde edeceğiniz birçok
ganimetler vaadetmiştir. Mü'minlere bir delil olsun, si-
zi de doğru yola sevketsin diye, bu ganimetleri hemen
vermiş ve insanların elini sizden çektiirmiştir. Ayrıca,
henüz gücünüzün yetmediği, fakat Allah'ın ilmi ile ku-
şattığı başka ganimetler de vardır. Allah, her şeye ka-
dirdir. Eğer kâfirler sizinle savaşacak olsalar, arkalarına
dönüp kaçarlardı. Sonra da ne bir dost, ne de bir yardım-
cı bulabilirler. Allah'ın öteden beri devam edegelen ka-
nunu budur. Allah'ın kanununda hiç bir değişiklik bu-
lamazsın.»*

Sûre-i celile insanlar arasından seçilmiş o seçkin kitlenin eşsiz hususiyetlerini, yüce ve nurlu vasıflarını anlatıyor. Tevrat'ta ve İncil'de onlardan imrenilerek söz edildiğini belirterek son buluyor. Bu arada Allah'ın mağfiret konusundaki yüce vadi ve mükâfatı dile getiriliyor:

«Muhammed, Allah'ın Rasulüdür. Onun yanında bulunan mü'minler kâfirlere karşı çok sert, kendi aralarında son derece merhametlidirler. Onların rükû ve secde ettiklerini görürsün. Onlar Allah'ın lütuf ve rızasını dilerler. Onların yüzlerinde secde izleri vardır. İşte bu onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, derken kuvvetlenmiş, kalınlaşmış, sapı üzerine dosdoğru dikilmiş bir ekine benzerler ki, bu, çiftçilerin hoşuna gider. İşte Allah, kâfirleri öfkelendirmek için, mü'minleri böyle çoğaltıp geliştirir.»

Ve böylece sûrenin âyetleri apaçık bir şekilde gözler önüne serilmiş oluyor. İnsan onun indiği hava içerisinde yaşıyor. Kur'an'a has üslûb özelliği içinde en güçlü tavsirlerle tasavvur etmeye çalışıyor. Kur'an-ı Kerim hadiselerin sıra ve ardarda gelişinde bir fasıla bırakmadığı gibi vakıaları yönetici ve terbiye edici işaretler halinde gözler önüne seriyor. Münferit hadiseyi âlemşümûl kaidelere bağlıyor. Özel durumları kâinattaki umumî prensiplere hamlediyor. Ruhlara ve kalplere o fevkalâde ve eşsiz metoduyla hitap ediyor.

MÂİDE SÛRESİ

Şu Kur'an-ı Kerim, Resullullah'ın kalbine, bir millet oluşturmaları, bir devlet kurması, bir toplum tanzim etmesi; vicdanları, ahlâkları ve akılları terbiye etmesi; tanzim ettiği toplumun kendi bünyesindeki irtibatı, kurduğu devletin diğer devletlerle olan münasebetlerini, yetiştirdiği milletin diğer milletlerle olan alâkasını tayin ve tehdit etmesi, bütün bunları kuvvetli bir bağla birbirine bağlaması; dağılanları birleştirmesi, parçalarını kaynaştırması ve hepsini tek bir kaynağa, tek bir sultaya tek bir hedefe yöneltmesi için inzal buyurulmuştur... İşte, din de budur! Allah nezdindeki hakikatiyle müslümanların, «müslüman» oldukları günden beri bildikleri şekliyle, dinin esası bundan ibarettir!

Kur'an-ı Kerim'in, gerçekleşmesini gaye bildiği asıl hedef, yeni bir yapıya, muayyen bir tasavvura ve özel bir inanca dayanır. Bir millet yetiştirmek; bir devlet kurmak; bir toplum tanzim etmektir! Evet, asıl hedef budur... Uluhiyeti, rubûbiyeti, idareyi ve ilâhî sal-

tanatı sadece Allah'a has kılan, değer ve ölçülerini O'ndan alan bir hedef!...

Kur'an'ın umumî akışı, daima şu hakikati beyan etmeyi hedef almaktadır: Allah'ın inzal buyurduğu hüküm «İslâm»dır. İnsanlar için helâl ve haram diye tayin etmiş olduğu nizam: «Din»dir... Allah, ulûhiyetinde, hiç bir ortağı olmayan «Yegâne İlâh»dır... O, yegâne yaratıcıdır. Yaratmasında hiç bir yardımcısı ve ortağı yoktur. O, her şeyin yegâne malikidir. Mülkünde, hiç kimse O'nun ortağı değildir...

İşte buradan, O'nun kanun ve izninin dışında hiç bir şeye hükmedilemeyeceğine dair mantıkî kesin bir mesele ortaya çıkıyor. Her şeyin yaratıcısı ve mâliki olan zât, yarattıkları ve mülkiyetine dahil olanlar için, hoşuna giden nizamı koymak hak ve selahiyetine sahiptir. O, mülkiyetindekiler için nizam koyandır! O, nizamına itaat edilmesi, hükmü infaz edilmesi lazım gelendir!. Aksi halde ona karşı çıkılmış, isyan edilmiş, küfredilmiş olur... O, kalp için sağlam bir itikad sistemini vaz'eder... Hayat için de sağlam ve doğru bir nizam vücûda getirir... O'na inananlar, O'nun koyduğu inanç sistemine de inanırlar. O'nun hoşnut olduğu nizama da tâbi olurlar. Bunların her ikisi birbirine bağlıdır... Onlar, dinî emirlere riayetle, Allah'a ibadet ederler.

İşte bu hava içinde âyetler birbirini takip ediyor. Yegâne ulûhiyeti takrîr, her türlü ortaklığı veya teslisi veya Allah ile başka birini karıştırmayı, yahut da ulûhiyetle ubudiyyet özelliklerini birbirine karıştırmayı yasaklayarak sıra ile âyetler serdediliyor.

Şüphesiz Allah (c.c.) yegâne ilâh'tır. O; yegâne yaratıcı, biricik mâliktir. Haram ve helâlî, sadece O tayin eder. Tayin ettiği helâl ve haramda itaate lââyık olan sadece O'dur!. İbadete lââyık olan da O'dur. O, kulların

ibadet suretiyle yöneldikleri yegâne Mabuddur. O, bütün bunlar için, kullarından söz almıştır. O, iman edenlerin ahdlerini ve iman ettikleri varlığa karşı olan anlaşmalarını yerine getirmelerini ister.

Sürenin akışı, bir çok şer'i hükümleri içine alıyor:

Av ve kurbanlık hayvanların helâl ve haram olanlarına taallük eden hükümler.

İhramda iken ve Mescidi haramda geçen zamanlarda yapılması helâl ve haram olan şeylere ait hükümler.

Nikâhı helâl ve haram olanın hükmü.

Temizlik ve namaza taallük eden hükümler.

Hüküm vermeye ve hüküm verirken adaletle riayet etmeye dair kaideler. Müslüman topluma karşı çıkmaya ve hırsızlık cezalarına ait hükümler. İçkiye, kumara, putlara ve fal oklarına ait hükümler.

İhramlı iken avlanmanın kefareline ve yemin kefareline dair hükümler.

Ölüm anındaki vasiyete dair hükümler.

Hayvanlardan Bahiyre, Sâibe, Vasiyle ve Hâm'a müteallik hükümler.

Tevrattaki, müslümanlar için de kanun haline getirilen kısasa dair hükümler...

İşte böylece, araya hiç bir mani ve fasıla girmeden, hükümlerle ibadetler, bu sûrede aynı paralelde yürütülüyor!

Bu çeşitli hükümler meyanında, Allah'ın koyduğu kanunlara ve verdiği emirlere itaat mecburiyeti de, çeşitli münasebetlerle belirtiliyor. Helâl ve haramı yasak etmenin sadece onun iznine bağlı olduğu ifade ediliyor.

İşte lûgat manasıyla «İslâm» budur; «teslim olma»dır. İstilahî manasıyla da budur... Allah'a teslim

olmak... Her türlü ulûhiyet iddiasından tamâmen uzak olmaktadır.

Ümmet-i Muhammed'in bu kitabı, Allah'ın beşeriyet için gönderdiği son kitaptır!.. O; daha önce geçen kitapların itikad ve düşüncelerinin aslını tasdik eder. Fakat son kitap olması sebebiyle, daha önce geçenlerin hepsini kendi hükmüne alır. Allah'ın nizamı onunla kemâle erer. Allah'ın kıyamet gününe kadar kulları için seçip beğendiği din, onunla tamamlanır. Daha önceki ehl-i kitabın kanunlarından ikrar ettiği hususlar bugün de geçerli ilahî kanunlardır. Onlardan neshettiği hükümler ise; semavî kitaplarda mevcut olsa dahi, bugün için geçerli olmak sıfatını kaybetmiştir.

«Bugün, dininizi kemâle erdirdim. Size nimetimi tamamladım. Ve din olarak size İslâm'ı seçtim. Sana, kendinden önceki kitabı, tasdik edici ve onlara şâhid olan Kur'ân'ı indirdik.»

İşte bu sebeptir ki, bu ümmetin en büyük vazifesi, beşeriyete vesayet etmektir... Sevgi ve kızgınlığın tesirinde kalmadan yeryüzünde adaleti tahakkuk ettirmektir. İnsanların durumuna ve başlarına geleceklerle bakmadan ilâhî adaleti gerçekleştirmektir. Hâkimiyetin, vezayet vazifesini eda etmenin en zor noktası işte burasıdır. Hüküm verirken, başkalarının sapıklıklarının, arzu ve şehvetlerinin tesiri altında kalmamalıdır.

Bu milletin özelliklerinden biri de, ilâhî risalete varis olmalarıdır. Son risaleti, son dini ve bu son dinin onlara vermiş olduğu, beşeriyet üzerine vesayet vazifesini omuzlamalarıdır. Bu dine küfredenleri, ilâhî fariza ve kanunları oyun ve eğlence itti haz edenleri dost edinmemek, onların vazifesidir. Onlar, ancak Allah ve Resulünü dost edinebilirler. Allah ve Resu-

lüne iman etmeyen insanların dostluğuna güvenmezler. Onlar, ancak böylelikle bir «millet» olabilirler:

«Bugün kâfirler, dininize karşı ümitsizliğe düşmüşlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün dininizi kemâle erdirdim, nîmetimi tamamladım. Ve din olarak size İslâmiyeti seçtim. Ey iman edenler! Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onlarla dost edinirse, şüphesiz onlardan olur. Allah, zulmeden kimseleri doğru yola eristirmez. Sizin dostunuz sadece Allah, onun peygamberi ve namaz kılan, zekât veren ve rûku eden mü'minlerdir. Kim Allah'ı, peygamberini ve mü'minleri dost edinirse, katiiyetle bilsin ki, Allah'dan yana olanlar gelip gelirler. Ey iman edenler! Kendilerine sizden önce kitap verilenlerden dininizi alaya ve eğlenceye alanları ve inkârcuları dost edinmeyin. Eğer iman ediyorsanız Allah'dan korkun. Namaza çağırduğınız zaman onu bir eğlence ve oyun konusu yaparlar. Bu, akıllarını kullanmaz bir kavim olmalarındandır. Ey iman edenler! Siz kendinize bakın; kendiniz doğru yolu bulunca, sapanlar size zarar veremez.»

Bu dinin düşmanlarına gelince; onlar aynı zamanda doğru yolun da düşmanıdırlar. Allah'ın, ebediyete kadar devam edecek hak nizamının da düşmanıdırlar. Onlar, hakkı görmeyi bile arzu etmezler. Geçmişte gelecekte hakka karşı kalplerinde taşıdıkları kuvvetli düşmanlık hissini terketmeyi istemezler. Öyleyse, İslâm ümmetinin, onları iyi tanıması lâzımdır. Onların iç yüzlerini öğrenmesi, geçmiş devirlerde peygamberlerine karşı davranışlarını bilmesi, Resulullah'a ve O'nun getirdiği dine karşı takınacakları tavırları takdir etmesi gerekir.

İslâm düşmanlarına yapılan bu açık hamleler; bu düşmanlıkta, Yahudi ve müşriklere özel bir sıfatla,

münafık ve hristiyanlara da bazı işaretlerle temas edilmesi; bizi başka bir konuya, bu sûrenin tedavi ettiği başka bir hastalığa götürür.

Sûre, o gün Medine'deki müslümanların mevcut hayat şeklini iyileştirmeye çalışıyor. Keza; müslümanların bütün tarihi boyunca, düşman, yine aynı düşman... Değişen sadece zaman!..

Birçok rivayetlerde varittir ki, bu sûre Fetih sûresinden sonra nâzil olmuştur. Fetih sûresi ise, bilindiği gibi, hicretin altıncı senesinde Hudeybiye anlaşması esnâsında nazil olmuştur. Yine bazı rivayetlerde varittir ki, bu sûre üç âyeti müstesna bir defada nazil olmuştur. Bu müstesna âyetlerden biri:

«Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim..»

âyetidir. Bu âyet hicretin onuncu senesinde Veda hacında nazil olmuştur.

Daha önce Bakara, Âl-i İmran ve Nisa sûrelerinde olduğu gibi bu sûrede teşvik ederek; hem kendilerinin, hem de dinlerinin düşmanları ile, bilhassa ilk karşlarına çıkan yahudi, müşrik ve münafıklarla muharebeye davet ediyor. İslâm toplumunun ilâhî tevcihat ve teşriât ile tanzimi ise, mü'minlerin ruhlarında İslâmî tasavvur binası kurularak yapıyor... Ve bunların hepsi bir anda, bir nizam içinde ve bir ruh bünyesinde tahakkuk ediyor.

Kurulan binanın en mühim kaidesi; tevhid inancının her türlü karanlıklardan kurtarılması, «Din»'in mânasının beyan edilmesidir. Onun bir hayat nizamı olduğunun bilinmesidir. Allah'ın indirdikleriyle hükmetmenin zaruretiye inanılmasıdır. Bütün hayatî meselelerde Allah'dan emir alınmasıdır. İşte iman budur! Bundan başka bir şey ile tevhid mümkün değildir. Tevhid; ulûhiyetin sadece Allah'a verilmesidir:

Ulûhiyete ait özelliklerde O'na bir denk ve ortağın tanınmamasıdır.

İşte bu sûre, daha önce de söylediğimiz gibi, bilhassa bu nokta üzerinde ısrarla durur.

Bu kısa ifadelerden de anlaşılacağı gibi, bu sûrenin temas ettiği mevzularla, daha önce geçen üç uzun sûrenin temas ettiği mevzular, birbirlerine çok yakındırlar. Bu; o meseleleri halletmek için her sûrenin; kendi özel üslûbu, kendi havası ve «şahsiyeti» icabı ve temas edilen meselelerden istenen neticenin temini için böyledir.

İşte Allah'ın, bu ümmet hakkındaki kelâmı:

«Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, nîmetini tamamladım ve size din olarak İslâmiyeti seçtim.»

Âyet-i kerîme, bu milletin; hayat metodunu, toplum nizamını ve kıyamete kadar devam edecek irtibat kaynağının tek olduğunu ifade ediyor. Kezâ bu dinin, her cephesiyle; teşrî, ibadet ve itikat esaslarıyla devam ve istikrarının zarurî olduğunu, bu hususta en ufak bir tadilât ve değiştirmenin düşünülemeyeceğini de ifade ediyor. Çünkü bu din, artık kemâle ermiş, tamamlanmış ve meseleleri halledilmiştir. Ondaki herhangi bir şeyi düzeltmeğe kalkmak bütününü inkâr etmek gibidir. Çünkü bu keyfiyet; Allah'ın, tamamlandığına ve kemâle erdirdiğine karar verdiği bir şeyi inkâr etmek manasını taşır. Bu inkâr ise, hiç şüphesiz küfürdür.

İslâm'dan tamamen dönmek; başka bir metoda, başka bir nizam ve başka bir sisteme yapışmak ise; bizim tavsifimize lüzum kalmayan bir meseledir. Çünkü onu, bu sûrede Allah tavsif etmiştir.

Bu âyet-i kerîme, mücadeleye imkân bırakmayacak bir katiyetle karar veriyor ki; İslâm, ebedi bir din

ve ebedi bir nizamdır. Bu; Allah'ın müslümanlar için din olarak kendisinden razı olduğu nihai şekildir. O; bu zamanın da nizamıdır, bütün zamanın da... Her zamanın ayrı bir şeriati, her asrın ayrı bir dini yoktur! O, beşeriyet için son risalettir! Tamamlanmış ve kemâle ermiştir. Allah, onu insanlar için seçmiş ve beğenmiştir... Kim zamanımızda gevelenen düzeltme, değiştirme, tekâmül, reform gibi lâflarla, onun aslını değiştirmeyi düşünürse, kendine İslâm'dan başka bir din arasın!..

«Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bu ondan asla kabul edilmez.»

İnanç düşüncesini kulluk kurallarını ve yeryüzündeki yaşayan samimi ve esenlik içinde sürmesi için gerekli düzenlerin yasalarını kapsayan ilâhî düzen bütün yaşama egemen olur, onu kontrol eder ve her türlü tasarrufu yapar. O; hayatın, kendi nizamı dahilinde gelişmesine, tekâmül ve yücelmesine müsamaha eder.. Asli ve fer'i hiçbir noktadan taviz vermeden hayatı yüceltir. Zaten o, bunun için gelmiştir. Bunun için bütün beşeriyetin son risâletidir.

Bu nizamın gölgesi altında hayatın değişip tekâmül etmesi, hayatın asli veya fer'i meselelerinin donuklaştırılıp ihmal edilmesi mânasına gelmez. Ancak bu, ilâhî nizamın tabiatının fer'i ve asli hiç bir noktasına karşı çıkılmadan, bu tekâmülü genişletecek her türlü imkânları ihtiva ettiği mânasına gelir. Bu nizamda, hayattaki her türlü tekâmülün hesabının yapıldığını ifade eder. Çünkü hiç bir şey kendisine gizli kalmayan Allah, bu nizamı en son şekliyle vaz'etmiştir. O'nun kemâlini, insanlar için din olarak onu beğendiğini ilân ederek, vuku bulacak her türlü tekâmülün, duyulacak her türlü ihtiyacın, bu ihtiyaç ve tekâmülün

dayandığı her türlü sebeplerin orada bulunduğunu belirtmiştir. Öyleyse bu nizamın, bütün bunları ihtiva ettiğine şüphe yoktur...

Bu mes'elelerin herhangi birinde bundan başka bir yolun var olduğunu zanneden kimse, Allah'ın takdirine lâayık saygıyı göstermemiş olur.

Tevbe sûresi Medine'de nazil olmuştur ve Kur'an'ın en son nazil olan sûrelerinden biridir. (1) Bundan dolayıdır ki, İslâm devleti ile yeryüzünün diğer devletleri arasındaki münasebetler hakkında nihai hükümler ihtiva etmektedir. Keza bizzat İslâm toplumunun tasnifini, değer ölçülerinin sınırını; bünyesinde bulunan sınıf ve grupların her birinin durumunu (2), bütününü bu cemiyetin ve o grupların gerçek yüzünün açıklanmasını ihtiva etmektedir.

Bu itibarla Tevbe sûresi, dinamik İslâm nizamının programını, gelişme ve ilerlemesini açıklaması baki-

-
- (1) Muteber rivayetlere göre en son nâzil olan sûre Nasr sûresidir.
- (2) İslâm toplumunun tavsifinde «sınıf» tabiri; bugünkü mânâsıyla sosyal bir sınıf anlamını ifade etmez. Bu sınıf veya tabaka tabiri; muhacirler, ensâr, Bedir ehli, Biatü'r-Rıdvan ehli, fetihden önce infak eden ve savaşımlar, fetihden sonra infak eden ve savaşımlar, gori kalıp oturanlar, münafıklar, vs... gibi sırf İslâmî ölçülere bağılı bir değerlendirmeyi ifade eder.

mindan özel bir ehemmiyet arzetmektedir. Daha önceki sürelerde görülen geçici hükümleri de içine alan bu nihai hükümlere göz atmak, ilâhî nizamın ne derece geniş olduğunu anlamağa kâfidir. Bu anlayışa eremediğimiz takdirde hükümler, kaideler ve şekiller birbirine karışır. Nitekim bazı kimseler geçici bir hüküm ifade eden âyetleri de geçici hükme uydurmak için tefsir ve te'vil etmeğe çalışmışlardır. Özellikle cihad konusunda ve İslâm toplumunun diğer toplumlarla olan münasebetleri mevzuunda bu ameliyeye daha çok rastlanıyor. Allah'tan, bu mukaddimede ve bu sûrede gelecek olan âyetlerin izahında, bizi, bu husustaki en doğru açıklamayı yapmağa muvaffak kılmasını dileriz.

Sûrenin âyetleri hem mevzu itibariyle, hem nûzul sebepleri ve bu sebepler üzerinde varid olan rivâyetler yönünden, hem de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatındaki hadiseler yönünden incelenmelidir. Bu hareket gösterecektir ki, bütünûyle sûre, hicretin dokuzuncu senesinde nazil olmuştur. Bununla beraber, biz, dokuzuncu senede nazil olan sûredeki bölümlerin, kat'i tarihlerini bilmiyoruz. Ancak sûrenin üç merhalede indiği tercih edilmektedir.

Birinci merhale; dokuzuncu yılın Recep ayında, Tebûk Gazvesinden önce nazil olmuştur.

İkinci merhale; Tebûk Gazvesinin 'hazırlığı ve harbin cereyanı esnasında inmiştir.

Üçüncü merhale ise; Tebûk gazvesinden dönüşü müteakip nazil olmuştur.

Sûrenin başından 28. âyete kadar olan kısma gelince; bu kısım dokuzuncu senenin sonunda, hac mevsiminden biraz önce, Zilkade veya Zilhicce aylarında nazil olmuştur.

Bu tasnif tercih ve kabule şâyân olan bir tasniftir.

Sûrenin birinci bölümünü teşkil eden, baştan 28. âyete kadar olan kısım, müslümanlarla Arap Yarımadasında yaşayan bütün müşrikler arasındaki münasebetin nihâî şeklini tesbit etmekte; ancak Kur'an'ın, ruhlara işleyen müessir üslûp ve ifadesiyle yapılan bu tesbit ameliyesi; aynı zamanda mevzuun gerçek yönüyle tarihî ve imani sebeplerini de açıklamaktadır.

Sûrenin ikinci kısmına gelince; keza bu kısım da, İslâm toplumu ile bütün Ehl-i Kitap arasındaki münasebetin nihâî şeklini tesbit etmekte ve bu tesbiti gerektiren vakîi, tarihî ve imani sebepleri de beyan etmektedir. Keza İslâmın müstakil mahiyetini açıklarken Ehl-i Kitab'ın hem inanç hem yaşayış itibarıyla Allah'ın gerçek dininden uzaklaştıklarını, kendilerine indirilen Allah'ın dini gereğince yürümediklerini ve onlara kitap ehli vasfını kazandıran İlâhî Kitab'a bağlı kalmadıklarını haber vermektedir.

Âyet-i kerimeler, o gün mü'minlerin ehl-i kitab'a karşı ruhlarında duydukları korku ve tereddüdü izale etmek için inmişti. Bu korku bütün ehl-i kitab'a karşı olabileceği gibi, sadece bazı hıristiyan gruplarına karşı da olabilir. Meselâ, Suriye ve havalisindeki Rumlara karşı... Zira Rumlar; Araplar Yarımadası'nda tarihî bir şöhrete ve muharip bir vasma sahip idiler...

Üçüncü kısım ise; savaş için hazırlanmaya davet olundukları halde ağır hareket eden, yerinden kıpırdamayıp orduya katılmakta tembellik gösterenleri ayıplamakla konuya giriyor... İlerde belirtileceği üzere, şüphesiz ki bunların hepsi münafık değildiler. Bu mevzuda katî hüküm vermek kolay olmamakla beraber yeri geldikçe gerekli bilgiyi vermeye çalışacağız.

Bu kısımda müteaddit tehdit ve ayıplamalardan; küfredenler Hz. Peygamber (s.a.v.)'i Mekke'den çıkarmaya mecbur kıldıkları halde Allah'ın onu hiç kimsenin hissesi bulunmadan muzaffer kalmış olduğunun iman edenlere hatırlatılmasından, piyade ve süvari olarak savaşa çıkmaları hususunda mü'minlere kati emrin verilmesinden, anlaşılmaktadır ki; o gün büyük zorluklar vardı... Korku vardı... Tereddüt vardı... Geri kalıp savaşa iştirak etmeme gibi durumlar da mevcuttu. Onun için o grup ağır emirlere, ayıplamaya, tehdide ve tevbihe muhatap olmuştur...

Sonra en uzun kısım olan ve sürenin yarısından çoğunu ihtiva eden dördüncü kısım geliyor. Bu kısımda münafıklar rezil ediliyor. İslâm toplumunda çevirdikleri dolaplar açığa vuruluyor... Ruhi ve ameli halleri açıklanıyor. Tabük'te ve ondan önceki savaşlarda, bizzat harp esnasındaki bu harpten sonraki tutum ve davranışları ortaya konuyor. Cihaddan geri kalmak veya ordu içinde bozgunculuk ve fitne çıkarmak, Resulullah (s.a.v.)'a ve samimi mü'minlere eziyet etmek gibi niyetleri, hileleri ve mazeretleri, bütün çıplaklığıyla açıklanıyor. Sonra samimi mü'minlerin münafıkların hilelerinden sakınmaları ve herkesin kendi amelleri ve vasıflarıyla varlığını ortaya koymasına emrediliyor... Bu hususlar, ashında sürenin bütününe birleştirip telif ediyor. Gelecek bölümlerde sebeplerini açıklayacağımız gibi, fetihten önce İslâm toplumunda nifakın başı ezildiği halde, fetihden sonra tekrar nasıl avdet ettiğini ve nasıl süratle geliştiğini de vuzuha kavuşturuyor.

Bu uzun ve açık ifadeler, o devirde münafıkların, İslâm ordusunu sıkıntıya düşürmek, orduda tefrika meydana getirmek, çeşitli fitneler, desiseler ve yalanlarla orduyu meşgul etmek için nasıl bir gayret

sarfettiklerini göstermektedir. Aynı zamanda İslâm toplumunu parçalamak, nizam ve intizamını yok etmek için yaptıkları çalışmalarını da açıklamaktadır. Hak Teâlâ şu âyet-i kerime ile buna işaret ediyor :

«İçinizde onlara kulak verenler var...»

Aynı zamanda münafıklara duâ edilmesi ve cenaze namazlarının kılınması da şiddetle yasaklanıyor... Bu durum Mekke'nin fethini müteakip, henüz imanı kalbine tam yerleştirmemiş, kendini gerçek İslâm'a tam uydurmamış kimselerin müslüman olmaları sonunda meydana gelmiştir.

Sürenin başıncı kısmı, sözünü ettiğimiz bu tasnifi ihtiva etmektedir. Buradan anlıyoruz ki, İslâm toplumunun temelindeki esasları teşkil eden Muhacir ve Ensar cemaatinin etrafında diğer cemaatler de vardı; onlar şu kimselerdi : Samimi mü'minlerin, münafıkların, kalplerine iman nûru girmeyen bedbahtların ve Medine münafıklarının da bulunduğu bir topluluklar grubu... Salih ameli başka kötülüğe karıştıranlar... İslâm toplumunun potasında eritemeyenler... Durumları meçhul, varacakları yerin hakikati bilinmeyenler... Durumları meçhul, varacakları yerin hakikati bilinmeyenler... Vaziyetleri, hal ve dönüş yerlerinin hakikati ancak kendisince malûm olan Allah'a havale edilenler... Dindarlık perdesi ardında gizli dolaplar çevirenler...

Âyet-i kerimeler bütün bu cemaatlerin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve samimi mü'minlere karşı nasıl hareket ettiklerini özet olarak beyan etmektedir.

İslâm toplumunu teşkil eden fertlerin iman seviyelerindeki farklılık ve grupların mevcudiyeti gösteriyor ki; Mekke'nin fethinden sonra İslâm toplumunda, fetihden önce mevcut olmayan bir dağınıklık ve karışıklık mevcuttur.

Sûrenin altıncı kısmı ise; Allah yolunda cihad etmek üzere Allah'la yapılan İslâmî biatın mahiyetini ve cihadın hududunu belirtmektedir. Medine'lilerin ve civarlarında bulunan Arapların vazifelerini; onlar için cihaddan ve Resulullah (s.a.v.)'dan geri kalmanın aslâ caiz olmadığını, kendi canlarını Resulullah (s.a.v.)'a tercih etmelerinin katıyen doğru olmadığını, müşrikler ve münafıklarla olan alâkalarını kesmelerinin zarurî olduğunu ayrı ayrı beyan etmektedir. Ancak bu esnada münafık olmadıkları, samimî müslüman oldukları halde cihaddan geri kalan bazı kimselerin durumu hakkında Allah (c.c.)'ın hükmü beyan ediliyor ve inzal buyrulan emirlerle münafıkların bazı hal ve hareketleri belirtiliyor.

Nihayet sûre, Resulullah (s.a.v.)'ın vasıflarıyla birlikte O'nun sadece Allah (c.c.)'a tevekkül etmesi ve O'na dayanması gerektiğini belirten şu âyetlerle son buluyor :

«Ey insanlar! Şüphesiz ki size, kendinizden bir peygamber gelmiştir. Sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir. O, size son derece düşkündür. Mü'minlere çok çok şefkatli ve merhametlidir. Ey peygamber! Eğer yüz çevirirlerse, de ki : "Allah bana yeter. O'ndan başka hiç bir İlâh yoktur. Ben O'na güvendim. O, yüce "Arş"ın Rabbidir."»

İslâm hareketi, Mekke'de bir şidet ortamında meydana çıktı. Cahiliyet kendisini tehdit eden hakiki tehlikeyi, yani «*Lâ ilâhe illallah Muhammed'un Resûlullâh*» davetinin, Allah'ın saltanatına dayanmayan bütün saltanatları yıkarak, yeryüzündeki zalimleri hâkimiyetine son verip insanları Allah'ın hâkimiyetine bağlayacağını ve bu bağlılığın doğuracağı tehlikeleri sezmeye başladı. Resulullah (s.a.v.)'ın önderliği altında meydana gelen bu toplumun arzettiği ciddi tehlikeyi gör-

memek mümkün değildi. İlk gündenberi Allah ve Resulüne bağlı kalan ve Cähiliyet hayatında geçerli bütün müesseseleri cephe alan bu toplumun mahiyeti artık iyice anlaşılmıştı.

Kureyş'in temsil ettiği Cähiliyet, bütün bu tehlikelerle karşı karşıya bulunduğunu anlayınca, bu yeni toplum ve onun liderine karşı şiddetli tedbirler almaya başladı. Bildiği bütün işkence, tuzak, hile ve çeşitlerini tatbik safhasına koymak gerekiyordu.

Evet, Cähiliyet toplumu; temsil ettiği unsurların bütününe yönelen ölüm kalım tehlikesini bertaraf ve kendini müdafaa etmek için harekete geçti. Cähiliyetin bu türlü hücumlarını normal görmek lâzımdır. Ne vakit alemlerin Rabbine kulluk edilmesi için hak bir davet gelmişse; kulu kula taptırmayı prensip edinen Cähiliyet derhal bu türlü hücumlara geçmiş ve elinden geleni geri koymamıştır. Hak olan her yeni faaliyetin karşısında bâtili temsil eden ve kokmuş Cähiliyeti bulmak onun için tabii ve normal sayılır.

İşte o zaman, yeni İslâm toplumunun her ferdi, çok kere canını dahi feda ederek işkencenin, fitnenin her çeşidini tattı. O gün hiç kimse «Kelime-i Şehâdet»i söyleyemezdi. Hiç kimse bu yeni İslâm toplumuna ve onun yeni öncülüğüne dahil olamazdı... Ancak kendilerini Allah'a adayan kimseler bu tehlikeye girerdi... Onlar çoğu zaman işkencenin, fitnenin, açlığın, gurbetin, eziyetin ve hatta ölümün en acı örneklerini tatmışlar ve kendilerini bunlara tahammüle hazırlamışlardı...

İşte böylelikle İslâm, Arap toplumunun bünyesinde çok sağlam unsurlardan meydana gelen bir temel üzerinde vücut buluyordu. Bu sıkıntılara ve bu fitnelere dayanmayıp tekrar Cähiliyete dönenlerin adedi pek azdı. Çünkü gerçekler, her yönüyle önceden bili-

niyor, açıkça görülüyordu. Önceleri Câhiliyetten İslâm'a geçenler, bu korkulu, tehlikeli ve çetin yolu kat edenler pek mümtaz şahsiyetler oldukları için sarsılmadan yollarına devam edebildiler.

İşte Allah (c.c.), muhacirlerin önce gelenlerini, o nadir şahsiyetler arasından böylelikle seçti. Onları, önce Mekke'de, sonra da, her ne kadar başlangıçta kendileri gibi İslâm'a ısınmadılar ise de ensarın önde gelenleri ile beraber Medine'de bu dinin sağlam temelini vücuda getirmeleri için seçmiş bulunuyordu. Medine'liler muhacirler kadar zorluk çekmedilerse de, Resulullah (s.a.v.)'la bir tabiata sahip olduklarını açıkça ifade eder... İbn Kesir, tefsirinde şöyle der :

Muhammed bin Kâ'b el-Kurezî ve birçokları diyor ki :

Akabe gecesi Abdullah İbn Revaha Resulullah (s.a.v.)'a şöyle söyler :

«Kendin için ve Rabbin için dilediğiniz şartı koşunuz.»

Resulullah (s.a.v.) şu karşılığı verir :

«Rabbim için, O'na ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmamanızı; kendim için de malınızı ve canınızı koruduğunuz gibi beni korumanızı şart koşuyorum.»

Dediler ki :

«Bunu yaparsak bizim için ne var?»

Resulullah (s.a.v.) : *«Cennet var»* buyurunca,

«Ne kârlı alışveriş! Biz bu anlaşmayı ne bozarız, ne de bozulmasını isteriz» dediler.

Onlar Resulullah (s.a.v.)'la bu biatı akdederken sadece cenneti düşünüyorlar, onu istiyorlardı. Bu biate sınıksız yapışmışlar, ne kendileri ve ne de Resulullah (s.a.v.) tarafından biatın bozulmasını asla kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdi. Bu hareketle Kureyş'e

ve hatta bütün Araplara cephe almış olduklarını, Arap Yarımadası'nda ve Medine'nin bağrında sinirleri son derece gerilen Câhiliyetle selâmet ve emniyet içinde yaşamalarının bundan sonra mümkün olmayacağını çok iyi anlıyorlardı.

«El-Bidaye ve'n-Nihaye» adlı eserinde İbn Kesir İmam Ahmed'den şunu rivayet eder :

Resulullah (s.a.v.) on sene Mekke'de kaldı. Bu müddet zarfında insanlarla evlerinde, Ukâz'da, Meccenne'de ve Hac mevsimlerinde görüşüp konuşuyor, onlara şöyle diyordu :

«Kim beni himaye eder?... Kim bana yardım eder?... «Tâ ki Rabbimin risaletini tebliğ edeyim ve o da cenneti kazansın!»

Fakat kendisini himaye edip yardım elini uzatacak kimseyi bulamıyordu. Hatta Yemen'den veya Mudar'dan bir kimse gelecek olsa, hemen kavmi ve akrabaları ona gelip şöyle nasihat ederlerdi :

«Kureyş'li gençten sakın; seni aldatmasın.» Toplum içinde bulunurken dahi, insanlar parmaklarıyla onu işaret ederlerdi. Nihayet Allah bizi Medine'den ona gönderdi de, biz onu himaye ve tasdik ettik. Bizden bir adam çıkacak olsa, dilinde Kur'an, gönlünde O'na imanla ailesine döner de, ailesi de onun müslümanlığı ile İslâm'a girerdi. Nihayet ensardan hiçbir kabile kalmadı ki, orada müslümanlardan bir heyet bulunup, İslâm'ı açıklamalarını... Sonra gizlice toplanıp şöyle dedik : *«Resulullah Mekke dağlarında korku ve endişe içinde dolaşırken nasıl yalnız bırakırız?»* Hac mevsiminde bizden 70 kişi Rasulullah (s.a.v.)'a geldik. (1) O'na Akabe Vadisinde buluşmak üzere söz

(1) Doğrusu 72 kişi.

verdik. Birer ikişer hepimiz oraya gelip toplandık. Sonra dedik ki :

«*Ya Resullullah, sana yapacağımız biatın esasları nelerdir?*»

Buyurdu ki :

«*Zorlukta da kolaylıkta da dinleyip itaat etmek, sıkıntıda da genişlikte de infak etmek, marufu emredip münkerden nehyetmek, Allah için konuşmak, Allah hakkında hiçbir kınayanın kınamasından korkmamak, bana yardım etmek ve size geldiğim zaman kendi canınızı, kadınlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz gibi beni de korumak üzere bana biat ediniz... Mukabilinde sizin için cennet vardır...*»

Bunun üzerine hepimiz kalktık ve ben hariç en küçüklerden olan En'ad İbn Zûrare, Peygamberin elini tuttu ve sonra bize şöyle dedi :

«*Ey Medine'liler, acele etmeyin, şüphesiz biz onun Resulullah olduğunu bilerek develerimizi yorup geldik. Bugün onu Mekke'den çıkarmak bütün Araplara karşı çıkmaktır. O zaman da kılıçlar sizi ısıtır ve hayırlılarınız öldürülür. Ya bu biate çok dayanıklı ve sabırlı olduğunuza inanıp O'nu tutacak ve müfâkatınızı Allah'tan bekliyeceksiniz... Veya canından korkan bir millet olduğunuzu kabul edip O'nu terkeceksiniz... Bunu beyan ediniz. Allah mazeretinizi kabul eder.*»

Dediler ki :

«*Yavaş ol, ya Es'ad!.. Allah'a yemin olsun ki, biz bu biatı bırakmayız; onu ebediyen koruruz.*»

Bunun üzerine kalktık ve Resulullah (s.a.v.)'a biat ettik. O bize şartını koştı. Mukabilinde de cenneti müjdeledi...

Öyleyse ensar, bu biatın zorluğunu açıkça ve yâkînen biliyordu. Yine biliyordu ki, bu zorluklara karşılık dünyada kendilerine bir şey vaad edilmedi. Hat-

ta zafer ve galibiyet bile... Cennetten başka hiç bir şey vaad olunmadı onlara... Bu hadise onların, biati ne derece iyi anladıklarını ve ona nasıl sarıldıklarını da gösterir... Öyleyse hiç şüphe yok ki onlar bu binayı ve bu hazırlığı yapan muhacirlerin önde gelenleri ile beraber, Medine devrinin başlangıcında, İslâm toplumunun sağlam temelini teşkil edeceklerdir...

Fakat Medine'de bu ihlâs ve samimiyetin devam etmediği görülür. Nitekim İslâm Medine'ye iyice yayılmağa başlayınca, kabilesi içinde yüksek mevkie sahip birçok insan, hem mevkiini, hem de kabilesini korumak için müslümanlara sokulmak zorunda kaldı. Nihayet Bedir vak'ası meydana geldiği zaman, onların elebaşlarından biri olan Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl: «*Bu beklenen bir şeydi*» diyerek münafıklığını açığa vurdu... Sonra İslâm dalgasının sürüklediği birçok insanlar vardı ki, moda kabilinden İslâm'a girmişlerdi. Onlar münafık değil idilerse de, İslâm'ı bütün hakikatıyla anlamamışlar ve onun asil tabiatını huy edinememişlerdi... Böylece Medine toplumunun bünyesinde iman seviyesinin farklılığından gelen bir karışıklık başgösterdi.

İşte burada Kur'an'ın biricik terbiyevi nizamı, işi ele alıyor ve Resulullah (s.a.v.)'in önderliğiyle bu yeni unsurlara gerekeni yapıyor. Bu yeni topluluğa dahil olan muhtelif unsurların birbirinden farklı inanç, ahlâk ve davranışlarına, gerekli nizam ve intizamı veriyor.

Nüzûl sırasına göre medeni sûrelere baktığımız zaman; İslâm topluluğunun muhtelif unsurları arasında akrabalık ve saire gibi kaynaşma ameliyesine büyük gayret sarfedildiğini görürüz. Kureyş'in inatla karşı çıkmasına, Yarımada'nın bütün kabilelerini ifsat etmesine; Yahudilerin de ısrarla direnmelerine ve bu

yeni dine düşman olan unsurları tahrik etmelerine karşılık, arka arkaya bu topluluğa dahil olan unsurların birbirine kaynaştırılması ve yekvücut haline getirilip aralarında insicamın hâkim kılınması büyük bir ihtiyaçtı.

Bütün bu gayrete rağmen, zaman zaman, özellikle şiddet anlarında bazı zaaf alâmetleri, nifak ve tereddüt, cana ve mala karşı aşırı ihtiras, tehlikeler karşısında korku emareleri görülüyordu. Esasen Cahiliyet ehli ile müslümanlar arasındaki münasebetin nihai ve kesin şeklini tayin eden inancın apaçık olmayışının alâmetleriydi bunlar... Ard arda gelen Kur'an âyetleri, bu ârazların sebeplerini açıklıyor ve Kur'an'ın eşsiz Rabbani uslûbu ile bunu tedaviye çalışıyor...

Medine'deki İslâm topluluğu, ilk ensar ve muhacirlerin meydana getirdiği sağlam ve sarsılmaz temel üzerine kurulmuş olduğundan, topluluğa yeni katılan unsurların meydana getirdiği keşmekeşler onun seyrine tesir edemiyordu. Bu keşmekeş durumlar da zamanla asli unsur ile çeşitli yönlerden kaynaşmak sûretiyle ortadan kalkacaktı.

Zamanla bu unsurlar da eridi, temizlendi ve yukarıdaki kaideye uygun bir nizam ve intizama girdi. Münafıkların, şüphecilerin, korkakların ve zayıf kalpli insanların sayısı azaldı. Başkaları ile olan bütün münasebetlerini ilâhi inancın esasları üzerine bina ettikleri halde, bu inancı tam bir açıklıkla ruhlarına yerleştirmeyen kişilerin adedi asgari hadde indi. Hatta Mekke Fethi yaklaştığı zaman İslâm cemiyetinin, o sağlam kaideye uygun olarak tam bir nizam ve intizama erdiği, emsalsiz Rabbani metodun hedef aldığı yüce seviyeye yaklaştığı bir zamanda İslâm toplumunda o zaman bizzat inanç hasletinin meydana getirdiği farklı dereceler vardı. İlk müslümanlar ken-

di derecelerinden temayüz etmişlerdi... Muhacir ve ensar kendi derecelerinde temayüz etmiş, Bedir ehli temayüz etmiş, Hudeybiye'de Biat'ür-Rıdvan ehli temayüz etmişti... Sonra umumi vasiyle fetihden önce mallarını hak yolda sarf edip savaşanlar temayüz etmişti...

İman salebetleri ile İslâm toplumunun temelini teşkil eden bu zevat büyük bir değer taşıyordu. Fakat bunların bu hali, diğer muhtelif derecelerdeki iman sahibi kimselerin birbirleriyle kaynaşıp temele intibak etmesine mani değildi. Bilakis, Mekke'nin fethinden önce Medine'deki müslümanlar arasında insicamlı kaynaşmalar olmuş, iman ve itikat yönünden birçok tereddütler bertaraf edilmiş, mal ve cana karşı aşırı ihtiraslar önlenmiş, fitne ve fesadın ateşi söndürülmüş ve böylece Medine'deki mü'minler topyekûn denecek şekilde cemiyetin sağlam temelini teşkil etmeye başlamışlardı.

Hicr sekizinci yıldaki Mekke fethi ve onu takiben Arap Yarımadası'nın Kureys'ten sonra en büyük iki kuvveti olan Taif'teki Sakif ve Hevâzin kabilelerinin İslâm'a girişleri ile İslâm toplumuna yeniden bölük bölük insanlar dahil olmaya başladı. Tabiatıyla bu insanlar, iman dereceleri farklı olarak İslâm'a giriyorlardı. Bir kısmı İslâm'ı istemiyor, fakat münafıklığından kabul eder görünüyor, bir kısmı kalabalığa uyarak müslüman oluyor, diğer bir kısmı ise müellefe-i kulûb müslümanları idi.

Bunların hepsi de İslâm'ın hakikatine nüfuz edememiş ve İslâm'ın gerçek ruhu ile bağdaşamamış kimselerdi.

Kureys'in uzun müddet İslâm'a inatla karşı çıkışı da, Arap Yarımadası'nda İslâm'ın yayılmasına kuvvetli bir mani teşkil ediyordu. Çünkü Kureys, Yarı-

mada'da iktisadi, siyasi ve edebi nüfuzundan başka bilhassa dini meselelerde yegâne söz sahibi idi. Kureyş'in yeni dine karşı takındığı bu inatçı tavır, Yarımada'da yaşayan Arapların bu dine girmelerini önlemek veya hiç olmazsa Kureyş'le Peygamber (s.a.v.) ve ashabı (r.a.) arasında vuku bulacak harbe kadar onları bekletmek, tereddütlere düşürmek gayesini taşıyordu. Fetihle beraber Kureyş'in, fetihden sonra da Taif'teki Sakif ve Hevazin kabilelerinin İslâm'a meyletmeleri, Medine'deki üç yahudi kabilesinin azamet ve kuvvetlerinin nihai olarak kırılması, Beni Kaynuka ve Beni Nadir'in Şam'a sürülmesi, Kureyze oğullarının yok edilmesi ve son olarak Hayber'in İslâm'a girmesi insanların, Allah'ın dinine bölük bölük girdiklerini, İslâm'ın bütün Arap Yarımadası'na bir sene içinde yayıldığını ilân etmekte idi...

İslâm kıt'asının bu ufki genişlemesi sonunda bu ülkeye bir takım zararlı unsurlar da dahil olmuştu. Ne var ki, Büyük Bedir harbini takip eden 7 sene içinde, İslâm terbiyesinin potası içinde bu unsur eriyip yok olmuştur. Her ne kadar bütünüyle Medine halkı bu inancın sağlam temelleri üzerine tam oturmamış idiyse de güvenilir bir durum arz ediyordu. Şüphesiz İslâm'ın Arap Yarımadası'ndaki bu suretli ve ufki genişlemesinden büyük tehlikeler zuhur edebilirdi. Fakat bütün bu işleri idare eden koruyucu Yüce Allah, mucahir ve ensarın kalplerini kaynaştırmış, Bedir zaferinden sonra nisbi bir gelişme kazanan bu dine emin bir dayanak olmalarını sağlamıştır. Aynı şekilde Yüce Allah, Mekke fethini müteakip hızla gelişen İslâm'ın emin bir dayanağı olmaları için bütün Medine toplumunu hazırlamıştı... Yüce Allah, risaletini nasıl tamamlayacağını çok iyi bilir...

Bu hususta meydana çıkan ilk keyfiyet, «Tevbe» sûresinde de zikredildiği gibi Huneyn gününde müşahade edilendir :

«And olsun ki, Allah size birçok savaş yerlerinde, sayınızın çokluğundan hoşlanıp övündüğünüz, fakat çokluğunuz size bir fayda vermediği, yeryüzü bütün genişliği ile size dar geldiği, nihayet arka çevirerek dönüp gittiğiniz Huneyn gününde de size yardım etti.»

«Bozgundan sonra Allah, Peygamberine, mü'minlere güvenlik verdi ve görmedikleri ordular indirdi. Kâfirleri azâba uğrattı. Kâfirlerin cezası budur.»

İlk baştan bu hezimetin zahiri sebeplerinden biri şudur : Fetih günü «istemeyerek» İslâm'a giren 2.000 kişi, Mekke'yi fetheden 10.000 mevcutlu Medine ordusuyla beraber sefere çıkmıştı. On binlerce askere rağmen bu 2.000 gönülsüzün varlığı orduda insicamsızlığa sebep olmuştu. Kaldı ki ordu tümü itibariyle Bedir'le Mekke fethi arasındaki uzun zaman boyunca talim ve disiplini tamamlanmış samimi ve sağlam bir temeli temsil etmekten uzaktı.

Keza Tebük gazasında görülen üzücü olaylar da; bu hızlı gelişmenin ve iman dereceleri muhtelif olan grup grup insanların İslâm'a girişlerinin tabii bir sonucudur. İşte Tevbe sûresinin temas ettiği, o uzun ve çeşitli uslûplarla yapılan açıklamalar ve bizim bunları arzederken misal kabilinden serdettiğimiz ifadeler bu olayları dile getirmektedir.

Fetihden iki sene sonra yani Resulullah (s.a.v.)'ın, ruhunu Allah'ına teslim ettiği günlerdeki İslâm toplumunun tarihi olaylarını inceleyecek olursak, görürüz ki; bütün Arabistan irtidad etmiş, ancak saf ve sağlam temeli temsil eden Medine topluluğu, dinde sebat etmiştir. Bunun izahı kolaydır. Fetihden sonraki

farklı iman seviyeleri ve bozuk sistemleriyle bölük bölük Allah'ın dinine giren insanların ruhlarına İslâm'ın hakikatini yerleştirmek için iki senelik bir zaman kâfi gelmemişti. İşte, Resulullah (s.a.v.) vefat edince, bozuk Arap Yarımadası halkı sarsılmaya başladı. Ama saf ve sağlam temel, varlığını muhafaza etti. O zaman bu temel toplum, bütün sağlamlığı, saflığı ve intizamıyla tek başına bu azgın dalganın karşısına dikildi ve onu tekrar asıl mecrasına iterek, insanları yeniden İslâm'a bağladı...

Bu hakikati bu şekilde kavramak sûretiyle ilâhî davetin Mekke'de maruz kaldığı uzun sıkıntı yıllarında zalim müşrikleri mü'minlere musallat ederek onlara eziyet etmelerinde, dinde çıkarılan fitne sonucu kanlarını akıtmalarına ve istediklerini yapmalarına müsaade etmesinde, Allah'ın, tedbir ve hikmetini anlamamız mümkündür.

Yüce Allah, şüphesiz biliyordu ki, ilk topluluğu terbiye etmek ve onları bu inanç sisteminin sağlam temeli haline getirmek için uygulanan bu metod, sağlam ve garantili bir metoddur. Bu uzun sıkıntılar olmadan pışmek ve selabet kazanmak mümkün değildir. Allah yolunda yürürken kazanılan ihlâs, samimiyet ve selabet sayesinde ki; eziyete, işkenceye, ölüm, tehlikeye, sürgüne, açlığa ve mahrumiyetlere göğüs germek mümkün olmaktadır. İslâm toplumunun temelini teşkil eden asıl nüvede bu yüksek vasıflar mevcuddur.

İlk muhacirlerle ilk ensarden meydana gelen bu sarsılmaz temel —Bedir'den önce— Medine'deki İslâm topluluğunun temelini teşkil ettiği gibi, Bedir zaferinden sonraki sür'atli genişleme sonucu meydana gelen gevşeme ve sarsıntı karşısında da İslâm'ın ye-

gâne koruyucusu olmuştur. Bilindiği gibi gevşeme ve sarsıntılar, İslâm'ı kabul etmekle beraber henüz İslâm'a intibak edememiş olan zayıf imanlı topluluklar yüzünden meydana geliyordu.

Ve nihayet, fetihden önce bütün Medine'yi içine alacak kadar sınırlarını genişleten bu kuvvetli temel; her halükârda İslâm'ın hâmisî olmuş, onu fetihden sonraki sarsıntılardan, Resulullah (s.a.v.)'in vefatı ile Arapların dinden dönmeleri sonucu meydana gelen büyük karışıklıklardan korumuştur.

Bu hakikat bize, hem Mekke'de ilâhî davetin maruz kaldığı uzun sıkıntılarda, hem de Medine devrinin başlangıcından Hudeybiye anlaşmasına kadar İslâm toplumunun karşılaştığı zorluk, meşakkat ve tehlikelerde Yüce Allah hikmet dolu tedbirini ifade etmektedir... Keza bu hakikat, her zaman ve mekânda, daima yeni hamlelerle ilerleyen İslâmî hareketin canlı nizamını, onun değerini göstermektedir.

Başlangıçtan itibaren samimî mü'minler bu sağlam temeli ayakta tutmak için bütün gayretlerini sarfetmeyi vazife edinmişlerdir. Onlar zaten sıkıntı ile yoğrulmuşlar, sıkıntılara sabretmeye alışmışlardır. Kuvvetlerini, dinî salâbetlerini ve anlayışlarını artıran derin bir iman terbiyesiyle terbiye edilmeye gayret sarfetmelidirler. Bununla beraber o parlak, sağlam, ihlas ve samimiyet dolu temeli ayakta tutabileceklerini garantiye almadan, ufki bir genişlemeden şiddetle sakınmalıdırlar. Temeli sağlama almadan hudutları genişletmek bütün faaliyetlere son verecek kadar büyük bir tehlikedir. Bu bakımdan ilk davetin yolu ve ilk toplumun üzerinde yürüdüğü Rabbânî Nebvî, ve canlı nizamın tabiatı bu kanuna tamamen mutabıktır.

Şu da bir hakikattir ki, Yüce Allah, kendi ilâhî daveti için bu hususu kendi kefâleti altına almıştır.

Sayet bu davet için sağlam bir hareket arzu ederse, davetinin öncülerini uzun sıkıntılara maruz bırakır... Yardımını geciktirir. Sayılarını azaltır... İnsanların onlara iltihaklarını geri bırakır... Ta ki onların sabrettiklerini, Allah'a dayandıklarını, daima hazır olduklarını ve kendilerini islah ettiklerini görsünler. Çünkü onlar, o emin, samimi, sağlam ve ihlâm dolu ana temeli meydana getireceklerdir. Yüce Allah sonra, onların gidişatlarını kendi eliyle değiştirir... Allah, herşeye galiptir; fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Şimdi de sürenin ihtiva ettiği başlıca mevzuatı, özellikle İslâm topluluğunun diğer topluluklarla olan münasebeti hakkında beyan edilen hükümleri kısaca arzetmeye çalışalım... En son nazil olan ahkâm sürelerinde olması hasebiyle bu sürede varit olan hükümler, İslâm nizamındaki faaliyet metodunun zirvesini temsil eder...

İbn'ül-Kayyim el-Cevzi «Zad'ül-Mead» adlı kıymetli eserinde «Bu bölüm Resulullah (s.a.v.)'ın peygamber olarak gönderildiğinden Rabbine kavuşuncaya kadar münafıklar ve kâfirler ile münasebeti beyanındadır» adını verdiği kısımda İslâm'da Cihad'ın merhalelerini şöyle özetler «Rabb Tebareke ve Teâlâ'nın O'na indirdiği ilk vahiy «*Yaratan Rabbinin adıyla oku*» emri idi. İşte nübüvvet ilkin böyle başlamıştı. Önce kendisinin okumasını emretmişti ve o anda tebliğ vazifesini yüklememişti. Sonra gelen emirde : «*Ey örtüsüne bürünen, kalk ve korkut*» diye buyuruluyordu. Haber, «*Oku*» emriyle gelmişti. Risalet ise «*Ey örtüsüne bürünen*» fermanıyla gerçekleşmiş oluyordu.

Sonra yakın akrabalarını korkutması emredildi. Sonra da bütün kavmini ve arkasından o muhitteki

bütün Arapları korkutması emredildi... Nübüvvetinin üzerinden yıllar geçmesine rağmen davetini savaşa ve cizyeye başvurmadan yürütüyordu. Hep sabır, direnme ve iyilikle hareket etmesi bildiriliyordu.

Sonra hicret izni çıktı. Ve hicret ile birlikte savaş müsadese. Önce kendisiyle savaşanlara karşı savaş açmasına izin verildi ve başkalarına savaş açması uygun görüldü. Daha sonra da bütününü din Allah için olana kadar müşriklerle savaşması emrolundu... Ve artık cihad emrinin gelişyle kâfirler üç kısma ayrılmış oldu.

- 1 — Barış ve anlaşma yapılanlar,
- 2 — Savaşılanlar,
- 3 — Zimmiler.

Önce kendileriyle barış ve anlaşma yapılmış olanların anlaşmasının devam etmesi belirtildi. Kendileri anlaşmaya sadakat gösterdikleri müddetçe barışın bozulmaması emredildi. Şayet Peygamber (s.a.v.) onların ihanetinden endişe edecek olursa anlaşmalarını bozar ve anlaşmanın bozulduğunu kendilerine bildirdikten sonra savaş ilân edebilirdi. Tevbe sûresi nazil olduğunda bu bölümler ile ilgili hükümler de nazil oldu. Peygamber (s.a.v.)'e gelen emirde cizye verinceye kadar müslüman oluncaya kadar ehl-i kitap ile savaşması bildirildi. Kâfirler ve münafıklar ile savaşılıp onları ezmek gerektiği belirtildi. Peygamber (s.a.v.) kâfirler ile hem kılıçla, hem de okla savaştı. Münafıklar ile de deliller serdederek ve konuşarak savaşması emrolundu.

Mezkûr sûrede kâfirlerle yapılan anlaşmaların feshedilmesi de belirtildi. Böylece; kendileriyle anlaşma yapılanlar üç kısma ayrılıyordu :

I — Bir kısmının öldürülmesi emrolunmuştu ki, bunlar anlaşmalarını bozup, şartlarını yerine getir-

meyenlerdi. Bu yüzden Hz. Peygamber de onlarla savaşırmış ve onları mağlûp etmişti.

II — Bir kısmı ile de muvakkat anlaşmalar yapılmıştı ki; bunlar anlaşmayı bozmamış ve şartlarına riayet etmişlerdi? Bunların da anlaşma müddeli sona erinceye kadar anlaşmanın gereklerinin yapılması bildirilmişti.

III — Diğer bir kısmı ise ne anlaşma yapmışlardı, ne de savaş açmışlardı. Yani mutlak manada bir muahede cari idi aralarında. Gelen emirde onlara da dört ay mühlet tanınması bildirildi. Dört ay son bulunca onlarla da savaşılabildi. Ama onlardan mutlak manada anlaşmayı çiğneyenler öldürüldü, hiç anlaşmamış olanlara da dört ay mühlet tanındı. Allah Teâlâ Peygamber (s.a.v.)'ine; ahdine sadakat gösterenlerin ahdi tamamlanıncaya kadar anlaşmayı sürdürmesini bildirdi. Ancak bunların hepsi de müslüman oldular ve bu müddet zarfında aralarında kâfir kalmadı. Zimmilerden de cizye alındı. İşte böylece Tevbe sûresinin inişini müteakiben kâfirler üç gruba ayrılmış oldular. Kendileri ile savaşanlar, anlaşma yapılmış olanlar ve zimmiler ...Sonra anlaşma ve barış yapılmış olanlar da müslüman olduğundan geriye kendileriyle savaşanlar ve zimmiler olmak üzere iki grup kaldı. Böylece yeryüzünde üç grup insan teşekkül etmiş bulunuyordu :

I — İnanmış müslümanlar,

II — Eman verilerek barış yapılmış olanlar,

III — Korku içerisinde bulunan karşı savaşçılar.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in münafıklara karşı tutumuna gelince, münafıklardan açıkça imanını izhar etmiş olanları kabul edip, gizli taraflarını Allah'a havale etmesi emrolunmuştu. Onlara karşı ilim ve hüccete dayalı bir cihad metodu takip etmesi, meseleleri

nefislerine hülûl edecek tarzda tebliğ ederek üstünlüğünü göstermesi belirtilmişti. Ama onlardan ölenlerin namazlarını kılması ve kabirlerine gitmesi yasaklanmıştı. Ve açıkça bildirmişti ki onlar için Allah'dan istigfar dilese dahi asla affedilmeleri bahis mevzuu değildi... İşte Peygamber (s.a.v.)'in kâfirlerden ve münafıklardan müteşekkil düşmanlarına karşı durum ve davranışı 'böyle idi'... İslâm'da cihadın merhalelerini anlatan bu güzel özet, bu dinin hareket metodu ile ilgili çok derin ve köklü işaretleri açığa çıkıyor ki, bunların üzerinde uzun uzadıya durup düşünmek gerekir.

Birinci özellik; bu dinin metodundaki ciddiyet ve pratikliktir. İslâm, beşeriyetin pratik hayatını gözönüne alan bir nizamdır. İslâm, insanın pratik yaşayışındaki bütün ihtiyaçlarını karşılayacak kudrete maliktir. O, maddî kuvvetlere sahip sultanların dayanağı olan Câhiliyet düşünce ve itikadına karşı çıkar. O yüzden pratik hayatın bütün icaplarını tamamen karşılar. İslâm düşünce ve inançları düzeltmek için bu ihtiyaçları davet ve beyan prensipleriyle açıklar. Câhiliyet sistemi üstüne oturan düzen ve sultaları yıkmak için de cihad ve kuvvet prensibini kullanır. İslâm, öyle bir hareket sistemidir ki maddî sultanların karşısına tatlı dil ve beyanla, boyun eğerek çıkmadığı gibi fertlerin vicdanına karşı da maddî güçlerini seferber etmez, kuvvet kullanmaz. Kuvvet de beyan gibi dinin takip ettiği metoddur. İslâm insanlığı kula kulluk etmekten kurtarıp Allah'a kulluk ettirmeğe çalışır.

İkinci özellik; hareketli ve pratik oluşudur. İslâm'ın kendisine mahsus hareket merhaleleri ve devreleri, her devrenin de istek ve ihtiyaçlarını karşılayıcı bir takım vasıta ve yolları vardır. Her merhaleyi bir

sonraki merhale takip eder. İslâm, vakıalara mücerred nazariyeleriyle cevap vermediği gibi her merhaledeki ihtiyaç ve isteklere de aynı şekilde değişmeyen, klişeleşmiş yollarla mukabele etmez. Cihad konusunda Kur'an'dan deliller göstererek bu dinin metodunu anlatmak isteyenler bu özelliklere dikkat etmiyorlar. Bu sistemin takip ettiği merhalelerin tabiatını ve muhtelif nassların her merhale ile olan ayrı münasebetlerini bilmiyorlar. Çok kere büyük hatalara düşüp, İslâm'ın cihad metodunu yanlış kılıklara sokuyorlar. Nassları nihai kaide ve prensiplerin ihtimali haricinde olan şeylere hamlederek, Kur'an'ın her nassını (nihai nass olmasa bile) bu dinin kaide ve prensipriymiş gibi kabul ediyorlar. Adlarından başka bir şeyleri müslüman olmayan, İslâm'ı dış görünüşüyle anlayan, yabancı fikirlerin aklen ve ruhen tesiri altında kalanlar İslâm'ın güya savunmak için cihad ettiğini, cihadın bir müdafaa harbi olduğunu ileri sürerler. İslâm'daki cihadı gerçek manasından çıkartmakla güya İslâm'a iyilik yaptıklarını sanıyorlar! O yol, bütün putları yeryüzünden yok etme yolu... İnsanları yalnız Allah'a kul etme yolu... İnsanları kula kulluktan kurtarıp, kulların Yaradan'ına kulluk ettirme yolu...

Üçüncü özellik; İslâm, ilk gününden beri ister Peygamber'in yakın akrabalarına, ister Kureyş kabilesine, ister bütün Arap kabilelerine, isterse bütün cihana hitabederken olsun— hep aynı metodla hitabeder. Ve onlardan bir tek şey ister. O da kullara kulluktan kurtulup, yalnız Allah'a kul olmaktır. Sonra İslâm bu biricik hedefine ulaşmak için belirli metodlar dahilinde, belirli merhaleler katederek ilerler. Önceki bahiste söylediğimiz gibi her merhalenin kendine has usulleri vardır.

Dördüncü özellik; «Zâd'ül-Mead»dan aldığımız özetle belirtildiği gibi müslüman toplumla, müslüman olmayan toplum arasındaki ilişkileri belirten hükümlerin aslı olan yalnız Allah'a teslim olma esası...

Ashında müşriklerle ilgili en son nazil olan hüküm şudur :

«Bu âyetler, Allah ve resulünden kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtardır. Ey müşrikler! Dört ay daha yeryüzünde serbestçe dolaşın. Allah'ı hiç bir şekilde âciz bırakamayacağınızı ve Allah'ın, kâfirleri mutlaka rezil ve rûsvay edeceğini de bilin. Bu, Allah ve resulünün müşriklerden uzak olduklarına dair, büyük hac gününde, insanlara Allah ve resulü tarafından yapılan bir tebliğattir. Eğer tevbe ederseniz, bu, sizin için daha hayırlıdır. Eğer yüz çevirseniz, bilin ki, Allah'ı âciz bırakamazsınız. Kâfirleri can yakıcı bir azapla müjdele. Ancak, sözleşme yaptığınız müşriklerden, sözleşmede hiç bir eksiklik yapmayanlar ve aleyhinizde hiç bir kimseye yardım etmeyenler müstesna. Bunlarla yaptığınız sözleşmeyi, müddeti bitinceye kadar yerine getirin. Şüphesiz ki Allah, takva sahiplerini sever. Mukaddes olan «haram aylar» çıkınca, müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz Allah, «Gafûr'dur, Rahim'dir» çok bağışlayan ve merhamet edendir. Ey Muhammed! Müşriklerden biri sana sığınırsa, onu emniyet altına al ki, Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. Çünkü onlar, hakkı bilmeyen bir topluluktur.»

Ehl-i Kitap (yahudi ve hristiyanlar) ile ilgili en son varid olan hüküm ise aşağıdadır :

«Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlarla boyun eğerek sığıp verene kadar savaşın.»

Şayet bugün müslümanlar bulundukları durum itibariyle bu hükmü tatbik edecek güçte değillerse tabiatıyla —geçici bir müddet için— bu hükmü tatbik ile mükellef değillerdir. Çünkü Allah kişiye taşıyamıyacağı yükü yüklemeyiz. Bu hükümden önceki merhalede inmiş olan âyetleri tatbik ederler. Sonra merhale merhale gelişerek şartları ve güçleri elverdiği zaman en son âyetin hükmünü tatbik etmeye çalışırlar... Ama bunun yanı sıra âyetlerin boynunu büküp, nihai merhalede gelen hükümleri ilk merhalede gelen hükümlere uydurmak için çırpınmamalıdırlar. Ve kendi zaafalarını —geçici de olsa— Allah'ın sapasağlam mübarek dinine yüklemeye kalkışmamalıdırlar. «Barış dini», «selâmet dini» gibi paravanaların ardına sığınarak bu dini gülünç duruma düşürmekten ve gerçek yüzünü gizlemeye kalkmaktan Allah'a sığınmalıdırlar. Doğrusu, bu din barış dinidir, sulh ve selâmet dinidir. Ama unutulmaması gereken bir esas var: Bütün beşeriyeti Allah'tan başkalarına kul olmaktan kurtarıp tam manasıyla bir sulh ve selâmete girdirmek şartıyla bu din Allah'ın nizamıdır ve Allah, beşeriyeti o ulvî nizamına erdirmek için yücelere çıkarmak istemektedir. Bir kul nizamı değildir. Bir beşer müfekkiresinin mahsûlû nizam da değildir... Ki o uğurda çalışan dâva adamlarını hor ve hakir düşürerek son hedeflerinin insanları kendi istekleriyle hürriyetlerine kavuşturmak için önlerine dikilen her türlü engeli yıkip yok etmek olduğunu ilân ettirsin...

Bu dinde cihad mefkûresinin kendi öz kaynaklarından doğan sebepleri ve nedenleri vardır. Ruhun ve

manen hezimete mübtelâ olmuş bulunanlar kendi hezimetlerini bu dine ve onun temel prensiplerine mal edeceklerine bu temel kaynaklara göz atsinlar. OIur ki Allah kendilerine iz'an verir ve müttaki kullarına ihsan buyurduğu tevfiikat-ı sübhanisine nail olurlar...

Son olarak şunu da belirtelim :

Hz. Osman'ın müşhafında, 'bu sûrenin başında da besmele yazılmamıştır. Tirmizi, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivâyet eder :

Osman İbn Affan'a dedim ki : «Sizi Enfâl sûresi ile Tevbe sûresini yanyana getirmeye ve aralarına besmele yazmamaya sevkeden âmil nedir? Tevbe sûresinin yedi uzun sûreden olduğunu mu belirtmek istediniz? Neden yaptınız bunu?»

Hz. Osman dedi ki :

Öyle zaman olurdu ki Resulullah (s.a.v.)'a müteaddit sûreler parça parça nazil olurdu. Bir şey nazil olduğu zaman kâtiplerden bazılarını çağırır ve şöyle buyuruyordu :

«Bu âyeti, şu sûrede zikrolunan şu yere koy.»

Enfâl sûresi, Medine'de ilk nazil olan sûrelerdendir. Berâe (Tevbe) sûresi ise Kur'an'ın son nazil olan sûrelerindendir. Fakat bu sûrenin mevzuu Enfâl sûresinin mevzuuna çok benzemektedir. Bu sûrenin onun devamı olmasından korktum. Resulullah (s.a.v.) da, onun devamı olup olmadığını beyan etmeden bu dünyadan göçtü. Bundan dolayı bu iki sûreyi yanyana getirdim, fakat aralarına Besmele yazmadım ve her ikisini de uzun sûrelerden addettim.»

Bu rivâyet, her iki sûrenin bu şekilde konulmasına, aralarına Besmele konulmamasına dair makbul bir izahın takdimine en uygun rivâyettir. Böylelikle sûrelerdeki âyetlerin yerleştirilmesi ve yerlerine konulması işinin, Resulullah (s.a.v.)'ın hayatında ve O'nun

emri ile yapıldığını da öğrenmiş oluyoruz. Mevcud bir vakiya karşı veya bu dinin pratik ve hareketli metoduna uygun hükmü bir tekâmül anında bir veya birkaç âyet nazil olunca, Resulullah (s.a.v.), inen âyetin hangi sûrenin neresine konulacağını emir ve beyan ederdi. Böylelikle her sûrenin ihtiva ettiği âyetlerde ve onların tertip ve tanziminde muayyen bir hikmet tezahür ediyor.

Daha önce defalarca belirttiğimiz gibi her sûrenin özel bir «şahsiyeti olduğunu ve bu şahsiyetin vechesini belirten muayyen alâmetler, muayyen bir havaya ve muayyen bir ize sahip olduğunu burada bir kere daha belirtelim. Sonra bir tek sûrede bile o şahsiyeti meydana çıkarma ve o vecheyi destekleyen muayyen ifadelerin bulunduğuna işaret etmek isteriz. Hatta yukarıdaki paragrafta ve ondan önceki İbn Abbas hadisesinde defalarca tekrar ettiğimiz bu açık ve vazıh hakikati belirten ifadeler vardır.

NASR SÜRESİ

Bu küçücük sûre Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Allah'ın zafer müjdesini, Mekke'nin fethini ve insanların akın akın Allah'ın dinine girişini müjdeliyor. Ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'i bu zafer, fetih ve toplanma anında Rabbine hamd, tesbih ve istiğfarla yönelmeye tevcih ediyor.

Nasr Süresi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e müjde ve tevcihatı ihtiva ettiği gibi, bu inanç sisteminin hakikatini ve mahiyetini açıklamakta insanlığa tebliğ etmek istediği yüceliği, samimiyeti hürriyeti dile getirmektedir. Bu parlak zirveye, bu keskin noktaya beşeriyet ancak İslâm'ın gölgesi altında ulaşabilmiştir. Ve o olmadan bu yüce ve şerefli hedefe ulaşmasına imkân yoktur.

Bu sûrenin nüzulu hakkında birçok rivayetler varid olmuştur. Fakat biz bunlardan İmam Ahmed'in rivayetini tercih edeceğiz. Muhammed İbn Ebu Adil Davud'dan, o da Şa'bi'den, o da Mesruk'dan rivayetle Hz. Aişe (r.a.) der ki : Resulullah (s.a.v.) bu sûre geldikten sonra : (Sübhanallahi ve bihamdihi, esteğfi-

rullah ve etübü ileyhi) diyerek Allah'ı tesbih etti. Sonra da şunları söyledi :

«Doğrusu Rabbim bana bildirdi ki ben ümmetimin hakkında bir işaret-göreceğim. Ve o işareti gördüğüm zaman O'na hamd edip tesbih ve istiğfar etmemi emretmiştir. O, tevbeleri en çok kabul edendir. İşte ben o işareti :

«Allah'ın zaferi ve fethi geldiğinde, Sen de insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde, Hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve mağfiret dile O'ndan, Şüphesiz ki O, daima tevbeleri kabul edendir.» diye-tinde gördüm.»

Bu hadis-i Müslim aynı metinde Davud İbn Ebu Hind tarikiyle rivayet eder.

İbn Kesir, tefsirinde der ki : «Buradaki fetihden murad Mekke'nin fethidir. Çünkü Arap kabileleri müslüman olmak için Mekke'nin fethini beklemekteydiler. Ve diyorlardı ki : «Eğer o, kavmini yenerse doğru bir peygamberdir.» Allah Mekke'nin fethini ona müyesser kılınca akın akın Allah'ın dinine girdiler. Fethin üzerinden iki yıl geçmeden Yarımada bütünüyle iman etti. Diğer Arap kabilelerinden İslâm'ı kabul etmeyen kalmadı. Lütuf ve hamd Allah'ındır. Buharî, sahihinde Amr İbn Seleme'den rivayetle der ki, Mekke fethedilince her kavim müslüman olarak peygambere koştu. Çünkü çevredeki kabileler, Mekke'nin fethini bekliyorlardı müslüman olmak için. Ve diyorlardı ki : «Onu kavmiyle başbaşa bırakın. Eğer kavmini yenerse o gerçek peygamberdir".»

Bu rivayet Fetih sûresinin metniyle de uyumaktadır. Çünkü bu sûre nâzil olduğu sırada daha sonra gelecek bir meseleye işaret etmekte ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'i bu müjdenin tahakkuku ve bu işaretin

zuhuru esnasında hareket etmesi gereken yöne tevcih etmekteydi.

İbn Abbas diyor ki: «Hz. Ömer (r.a.) Bedir harbine katılmış yaşlıların arasına beni de alıyordu. Öyle sanıyorum ki, bir kısmı bundan, kendi nefsinden bir şeyler hissetmişti. Ve birisi demişti ki: “Bu niçin bizim aramıza giriyor, halbuki onun kadar çocuklarımız var.” Hz. Ömer ise: “O sizin tanıdıklarınızdan biridir” demişti. Bir gün onları çağırarak beni de aralarına aldı. Öyle sanıyorum ki, o gün beni onlara göstermek için bunu yapmıştı. Ve dedi ki: “Aziz ve Celil olan Allah’ın, *«Allah’ın nusreti ve fethi geldiği zaman»* anlamındaki âyeti hakkında ne dersiniz?” Bir kısmı sükût etti. Bir kısmı da “Bununla, Allah bize fetih müyesser edip zaferi nasip edince kendisine istiğfar edip hamdetmemizi emretmektedir.” dedi. Bana döndü (Hz. Ömer) ve dedi ki: “Sen de böyle mi dersin ey İbn Abbas.” “Hayır” dedim. “Peki ne dersin öyleyse?” deyince dedim ki: “Bununla Resulullah (s.a.v.)’a ecelinin yaklaştığı bildirilmiştir.” *«Allah’ın nusreti ve fethi geldiğinde zaman»* işte senin için tayin edilen süre budur, denmiş ve o zaman *«Hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve mağfiret dile cndan. Şüphesiz ki O, tevbele-ri kabul edendir»* buyurmuştur. Hz. Ömer de bunun üzerine: “Bu hususta senin dediklerinden başka bir şey bilmiyorum.” dedi. (Bu hadisi Buhari nakleder).

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Rabbinin işaretini görünce yeryüzündeki vazifesinin tamam olduğunu ve yakında Rabbine ulaşacağını anlamış olması uzak değildir. Nitekim İbn Abbas’ın sözü bu mânadadır. Allah Resulüne bununla bir süre tayin etmiş ve bildirilmiştir.

Fakat bir başka hadis daha var ki, onu da hadis hafızı Beyhaki, İbn Abbas’dan nakleder ve der ki:

«Allah'ın nusreti ve fethi geldiğinde» âyeti nazil olunca Hz. Peygamber (s.a.v.), kızı Fatıma (r.a.)'yı çağırdı ve buyurdu ki, «Bana ölüm haberim verildi.» Bunun üzerine ağıladım, sonra güldüm. Hz. Fatıma demişti: «Bana kendisinin ölüm haberi verildiğini bildirmedi üzerine ağıladım.» «Sonra sabret, bana ilk olarak kavuşacak da sensin», deyince «güldüm.»

Bu hadis sürenin nüzul sebebini sınırlar gibidir. Bu sûre nazil olduğu sırada alametlerin hazır bulunduğunu yani Mekke'nin fethedildiğini ve insanların akın akın dine girişinin tamamlandığını ifade etmektedir. Verilen işarete göre o sırada bu sûre nazil olunca Hz. Peygamber kendisinin vaktinin dolduğunu anlamıştı. Fakat birinci rivayet hem Kur'an'ın metnine daha uygun hem de daha çok kuvvetlidir. Hele Hz. Fatıma'nın ağlaması ve gülmesi bir başka şekilde rivayet edilmiştir ki, bu bizim tercihimize daha uygun düşer. Ümmü Seleme (r.a.) der ki: «Resulullah (s.a.v.) fetih yılı Hz. Fatıma'yı çağırdı. Ve ona gizli bir şey söyledi. Hz. Fatıma ağladı. Sonra tekrar gizli bir şey söyledi ve güldü. Resulullah (s.a.v.) vefat edince ben Fatıma'ya niçin ağlayıp sonra güldüğünü sorduğumda dedi ki: «Resulullah (s.a.v.) vefat edeceğini bana söyleyince ağladım. Sonra benim İmran kızı Meryem'den sonra cennete giren kadınların efdali olduğumu bildirince güldüm.» (Bu hadisi Tirmizi rivayet eder).

Bu rivayet Kur'an'ın zahirine uygun düştüğü gibi Müslim'in sahibinde İmam Ahmed'den nakledilen hadise de uygun düşmektedir. Buna göre Peygamber (s.a.v.)'le Rabbi arasında bir işaret vardır ve bu «Allah'ın nusreti ve fethi geldiğinde» âyeti idi. Fetih müyesser olunca o Rabbine yaklaştığını anladı. Ve Ümmü Seleme (r.a.)'nin rivayet ettiği gibi Hz. Fatıma'nın kulağına gizlice bunu söyledi.

GÖZLERİ
AÇAN
KUR'AN

Kur'an'ın ilâhî mesajını gönlümüzü ona vererek görmeye çalıştık. Böylece gözünüz ve gönlünüz Kur'an'ın parlak ışıklarıyla dolu olarak hayata açılmış oluyor. Kur'an'ın ilâhî mesajını Seyyid Kutub şöyle dile getiriyor :

«Bu Kitap îman edecek bir kavm için Rabbiniz tarafından basîretleri açacak deliller, hîyâyet ve rahmettir...»

Gerçekten de bu Kur'an, basiretleri açacak işaretlerle doludur. Coşan bir rahmet kaynağıdır. Fakat bu; insanlar ve bu engin hayırdan faydalananlar içindir. Daha önce beşeriyetin çocukluk devrelerinde, mahallî risaletlerde, âlemşümûl olmayan peygamberliklerde... Zaman ve mekânın hududunu aşmayan, sadece görenlerin dışında başkalarının muhatap olmadığı, kendilerinden sonra gelen nesillere hitap etmeyen... Müşahede eden kavimlerin ötesinde başkalarına ulaşmayacak peygamberlerin gösterdiği maddî harikalar cinsinden harikalar istiyordu o devrin Arap-

ları... Gerçekten de maddi harika cinsinden hiç bir şeyin eşine benzemediği bu fevkalâde üstün icaz ve belagat örneği Kur'an nereden bakılırsa bakılsın insanların —hangi zaman ve mekân içerisinde bulunursa bulunsunlar— istedikleri mucizeler ne geçmişte, ne de zamanın sonuna kadar gelecekte bu üstün mucizenin sınırına ulaşamazlar.

İfade yönünden bu böyle. Öyle sanıyorum ki cahiliyet devri Araplarına kıyasla onun en açık yanı —çünkü onlar diğer milletlere nisbetle edebî uslûp bakımından son derece gelişmiş ve kendi pazarlarında bununla övünmeleri ile ün kazanmışlardır— işte bu tarafıdır. Bu edebî mucize yönü olmuştur. Ve bugün de hâlâ o hiçbir beşerin boy ölçüşemiyeceği bir mucize olarak durmaktadır. Allah Teâlâ o gün bununla meydan okumuştur Araplara. Ve bu meydan okuma halen de sürüp gitmektedir. İnsanlar arasında ifade gücüne sahip kimseler, uslûp bakımından beşer takatının ne-reye kadar ulaşacağını anlayanlar, bu Kur'an'ın en büyük mucize, mucizelerin mucizesi olduğunu görür ve farkederler... İster bu dine inansınlar, ister inanmasınlar bu üstün uslûp kudretini kavrarlar... Binaenaleyh bu tarafıyla meydana okuma karşısında mü'minlerin ve mühlidlerin müsavî olduğu temel bir prensip olarak ayakta durmaktadır. Nasıl ki Câhiliyet devrinin Kureyş uluları bu Kur'an'da daha önce hiçbir yerde farkına varmadıkları şeyleri görüp buluyor idiyse-ler, bugün de ve yarın da sevmeyen, düşman olan, imansız her Câhiliyet yolcusu bu ilk Câhiliyet erbabının sevmediği ve karşı geldiği halde duymuş olduğu duyguların aynısını duyar.

Ve bütün bunların gerisinde o Kitap eşsiz bir mucize esrarını hâlâ korumaktadır. İnsan fıtratı ne zaman o gerçekten ayrılmak isterse, gönüllere perde-

ler çekilse, fıtratın üzerine ağır kum yığınları yığılsa, onun fıtrat üzerindeki hâkimiyeti yine devam eder, onlar bu Kur'an'ı dinlerken, bu hâkimiyetin altında iken zaman zaman gönülleri canlanır, ruhlarında silkinme emareleri görülür.

Konuşup fikir beyan eden insanlar pek çoktur. Bazı kimseler birçok sistemlerin, ekollerin ve fikir akımlarının temel prensiplerini ihtiva eden sözler söylerler. Ama bu Kur'an'ın söylediği sözler, insan fıtratında ve gönlünde yaptığı tesirleri bakımından bütün sözlerden ayrı ve eşsizdir. En üstün ve kahredici güç bu Kur'an-ı Kerim'indir her zaman. Nitekim Kureyş uluları da kendilerinin peşinde gidenlere: «O Kur'an'ı dinlemeyin, bir kenara atın onu, belki sizi mağlup eder» diyerek nefislerindeki bir gerçeği gizli de olsa açığa vurmuş oluyorlardı. Çünkü onlar biliyorlardı ki, bu Kur'an'ın ruhlara değmesi ve temas etmesi ile karşı konması mümkün olmayan tesirleri icra ettiği bir vakıydı. Bugünün câhiliyet liderleri de halâ yazdıkları yazılarla, kitaplarla gönülleri bu Kur'dan çevirmeye çalışıyorlar. Ama bütün bunlara rağmen Kur'an yine üstünlüğünü sürdürüyor. Bir âyet veya birkaç âyetin beşer kelâmı arasında yer alışı birdenbire onu diğer sözlerden ayırıyor, tesiri bakımından eşsiz bir kudrete sahip olduğu hemen beliriyor. İşitenlerin içinde deruni bir his istilâsını temin ediyor. Ve söyleyenlerin, üzerinde dikkatle yorularak söyledikleri beşer sözlerinden tamamen ayrılıyor.

Bundan sonra geriye bu Kur'an'ın maddesi ve mevzuu kalıyor. Kur'an'ın Gölgesinde bu Kur'an'ın maddesi ve mevzuu ile alâkalı söylenecek söz üç beş sayfanın ötesine geçemez. Halbuki söylenmesi gereken bitmez tükenmez sözler vardır. Ne var ki bu sayfalara sığmaz o.

Hem birkaç sayfa içerisinde ne söylenebilir ki?...

Bu Kur'an'ın mevcudatın gerçekleriyle beşer varlığına hitap ediş tarzı kendisine has hayretleri mucip bir metoddur. O, beşer bünyesini bir bütün olarak ele alır. Ve bir mevzuda hitap etmedik hiç bir noktasını bırakmaz. Girmedigi hiç bir pencere, hiç bir delik koymaz. İnsanoğlunun aklından geçen her duyguya cevap verir. Her seslenişe karşılık verir...

Bu, Kur'an'a has hayretengiz bir metoddur. Kur'an kâinatla ilgili problemleri ele alır, insan fıtratının, kalbinin, aklının mutlak şekilde teslim olacağı gerçekleri açıklar. Ve akıl, bu canlı karşılığa ve açık görüşe teslim olur. Bunun yanı sıra Kur'an'ın vermiş olduğu bu karşılıklar insan fıtratının bütün ihtiyaçlarına uygun düşer. Fıtratın gizli kalmış enerji noktalarını uyarır. Ve ona sağlam bir görüş açısı verir.

Hayretlerle doludur bu Kur'an'ın metodu. O, insan fıtratının elinden tutar, adım adım ilerletir, merhale merhale yürütür —yumuşaklıkla, kolaylıkla, bunun yanı sıra da canlılık ve hararetle, aydınlık ve parlaklıkla— insanı zirvelere doğru yükselen, en üstün ufuklara kadar çıkaran merdivende basamak basamak yükseltir. Görüş ve bilgi, heyecan ve icabet, keyfiyet ve istikamet, yakın ve güven, rahat ve emniyet içerisinde küçük büyük bütün mevcudatı gerçeklerine doğru ilerletir.

Hayretlerle doludur bu Kur'an'ın metodu. O, insan fıtratına öyle bir noktada dokunur ki, hiçbir beşer bu noktaya dokunulması gerektiğini hesap edemez. Bu noktanın bir kabullenme çizgisi olduğunu farketmez bile. Bir de bakarsınız ki fıtrat canlanmış, silkinmiş, sese kulak vermiş ve hemen peşinden gidiyor. Bunun sebebi de bu Kur'an'ı indirenin yarattıklarını en iyi

bilen ve yaratıklarına şah damarlarından daha yakın olan yaradanın olmasıdır.

Bu sadece metod... Bu metod, içerisinde anlatmaya çalıştığı bu maddelerin kendisi... Burada sözün ufkuna ulaşamayacağı büyük enginlik geliyor :

«De ki : «Rabbımın kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, Rabbımın kelimeleri bitmeden evvel onlar tükenirdi. Birkaç kere daha mürekkep haline getirseydik, yine de aciz kalırdı...» «Şayet yeryüzünde bulunan ağaçların hepsi kalem olsaydı, denizler de mürekkep olsaydı ve arkasından da yedi deniz daha gelseydi, Allah'ın kelimeleri yine de tükenmezdi...»

Bu satırları yazan, —Allah'a binlerce hamd ve şükür olsun ki— yirmi beş sene gibi zamanını bu kitabı okumak, şuurluca düşünmek ve onun sohbetine yaklaşmakla geçirdi. Zaman zaman insan kültürünün mahsulü durumunda olan muhtelif bilgi kaynaklarına ve temel prensiplere göz attı. Ne var ki hiç birisinde bu Kur'an'dakiengin ufuklardan bir eser ve çırpınış örneği görmedi... Gördüğü tek şey... Bu Kur'an'daki son dereceengin ve ardı arası kesilmeyen sonsuz feyizler. Diğer yanda da bir takım kokmuş gölcükler, küçük su birikintileri ve iğrenç kokulu havuzlar.....

Bu varlıklar âlemine, onun mahiyeti ve tabiatına, muhtelif yönlerine, aslına ve kaynağına, bunların içerisinde bulunan gizli sırlara, kapalı ve görünmeyen noktalara, kâinatın içerisinde sakladığı canlı varlıklara, cansız eşyaya, hasılı, beşerin «felsefe» adını verdiği konuların hepsine dikkatlice göz atan bir kişi...»

(1)

- (1) Daha geniş bilgi için bakınız: «İslâm Düşüncesi», «Din dediğin Budur», «İslâm ve Medeniyetin Problemleri», «Yoldaki İşaretler». Ayrıca Muhammed Kutub'un «İslam ve Materya-

Genel anlamda insana bir bakış... İnsanın ruhu-na, aslına, doğuşuna, gizli enerji noktalarına, çalışma sahalarına, yapısındaki terkibe, heyecanlarına ve arzularına, gizli açık hallerine topluca bir göz atış... Psikoloji, pedagoji, sosyoloji ve biyoloji ilimlerinin muhtelif yönlerine el atan, dinlerin ve inançların çeşitli taraflarını titizlikle inceleyen insan denklemine bir bakış... İnsan hayatının nizamına ve pratik hareket noktalarına, birleşme ve ayrılma sahalarına, değişen ihtiyaçlarına ve bu ihtiyaçların tanzim edilmesine... İktisadi, siyasi ve sosyal nazariyelerin, ekollerin göz attığı sahalarına umumi manada bir nazar...» (2)

Evet, bütün bu konularda Kur'an'a dikkatlice göz atan ve etüd eden bir insan o kadar geniş hükümlerle, âyet yığınlarıyla karşılaşır ki bu çokluk ve bolluk karşısında hayretten hayrete düşer. Bunun da üstünde bunca bolluğa rağmen muhtevastaki asalet, doğruluk, derinlik, ihata kudreti ve nefaset karşısında hayretten donakalır.

Bu temel mevzular karşısında bir kerre olsun ben içimde, Kur'an'ın dışında başka konulara ve kaynaklara baş vurmak ihtiyacını hissetmedim. Sadece bu Kur'an'ın bir eseri durumunda olan Resulullah (s.a.v.)'ın mübarek sözleri, hadisi şerifleri hariç, bilâkis araştırıcı kimsenin bu Kur'an-ı Kerim'de bulduğu fevkalâde gerçekler karşısında, başkalarının sözü doğru da olsa çok basit ve gülünç kalıyor. Gerçekten bu hususları söyleyen kişi fiilen onlarla haşır neşir olmuş, bu konulardaki araştırma ve incelemeleri esnasında gör-

İzın Arasında İnsan. «İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler», «Beşer Hayatında Tekâmül ve Duraklama, İslâm Eğitiminin Metodu, İslâm Sanatının Metodu» adlı eserler.

(2) Bk. «İslâm Cemiyetine Doğru.»

düğü ihtiyacların ışığı altında uzun müddet eşlik etmiş bir insandır.

Yoksa ben Kur'an-ı Kerime medhiye yazacak durumda değilim... Kim oluyorum ki ben, onu övebileyim? Kim oluyor ki bu insanlar, kendi övgü kabiliyetleriyle Allah'ın kitabına birşey ekleyebilsinler... Aslında bu kitap bir beşer neslinin, ama eşsiz bir neslin oluşunu ve yönelişini, terbiye ve bilgi kanyaklarını sağlayan en büyük kaynaktır. Ve bu nesil ne eskiden, ne de yeni beşer tarihi boyunca bir daha tekerrür etmedi. Evet, beşeriyet tarihinde o uzun ve geniş sartıntılar meydana getiren, eşine rastlanmayan ve şu ana kadar gerçek manada incelenememiş, etüd edilememiş olan sahabe-i kiram neslini yetiştirmişti.

Aslında Allah'ın irade ve takdiriyle beşer dünyasında bu mücessem mucizeyi ortaya çıkaran yegâne kaynak bu Kitap idi. Ve bu mucize karşısında diğer peygamberlerin getirdikleri harikalar ve bütün mucizeler gayet cılız kalır. Çünkü bu mucize bizzat vuku bulan, gözle görülebilen bir mucizedir. Çünkü bu nesil, beşer tarihinin eşsiz mucizelerinden ortaya çıkan, benzeri bulunmayan eşsiz bir nesildi... (1)

İlk defa o nesilden meydana gelmiş olan ve bin senelik bir tarih şeridinde Allah'ın getirdiği kitaba göre hükmeden, temel kaide ve ölçülerini, prensip ve hareketlerini bu esaslara göre tanzim eden ve o ilk neslin bir devamı mahiyetinde olan nesillerden müteşekkil toplum... Evet, işte bu toplum da beşer tarihinde eşine rastlanmayan bir başka mucize idi... Ondan kat kat üstün maddi imkânlara sahip olmuş, madde âlemindeki beşeri tecrübeleri değerlendirerek ilerlet-

(1) Bakınız «Yoldaki İşaretler» Eşsiz nesil, İslâm ideolojisi ve Kültür bölümleri.

mesi yüzünden onu çok gerilerde bırakmış olan diğer beşerî topluluklarla mukayese yapıldığı takdirde bu maddî ilerlemeye rağmen insanlık medeniyeti yönünden hiç birisi onunla boy ölçüşecek durumda değildir. (1)

Gerçekten de bugün insanlar modern cahiliyet mekanizmasında kendi şahsî ve içtimai ihtiyaçlarının çarelerini bu Kur'an'ın dışındaki noktalarda aramaktadırlar. Nitekim klâsik Arap cahiliyetine mensup insanlar da bu Kur'an'ın dışında harikalar peşinde koşuyorlardı. Şu kadar var ki onların gülünç ve basit cahiliyetleri yanı sıra şahsî menfaatleri ve arzuları da bu hayretleri mucip kitaptaki dehşetengiz kâinatla ilgili harikaları görecektir güçte değildi. Ama modern cahiliyetin insanları ile bu Kur'an'ın arasına gerilen engel Allah'ın yardımıyla madde âlemindeki bir takım keşiflerin sağladığı ilim gururu ve beşer hayatını nizama sokan birbiri içine girmiş teşkilât ve sistemler mekanizmasının şımarıklığı ve insanlığın bu noktalardaki hızla ilerlemeleridir. Ne var ki, bu gelişmeler hayatın gelişmesi ile tecrübelerin artması, ihtiyaçların yenilenerek girift bir şekil alması karşısında tabîî bir durumdur. Bütün bunların yanı sıra da modern câhiliyetin insanı ile bu Kur'an'ın arasına gerilen en büyük engel, ondört asırlık durup dinlenme bilmeyen Yahudi ve Hristiyan hilesi, bu dine ve bu Kitab'a karşı açtıkları harp ve Müslümanları bu din-den uzaklaştırmak ve Kur'an'ın prensiplerinden uzak kılmak istediğidir. Yahudi ve Hristiyanlar uzun tecrübelerinden sonra bu din erbabını bu mübarek Kitab'a sarıldıkları müddetçe yenemeyeceklerini, mağ-

(1) Bkz. «Yoldaki İşaretler» (Lâilâhe illallah hayat yoludur) bölümü.

lup edemeyeceklerini anlayınca bu yola başvurmuşlardır. Kur'an'a sarılırken, ilk Kur'an neslinin sarılışı gibi sarılışı kastediyoruz. Yoksa hayatı prensiplerden uzak, sırf musiki ve tegannî duygularını tatmin etmek için sarılmayı kastedmiyoruz... Aslında bu, ısrarla yürütülen iğrenç ve çirkin bir hilenin ifadesidir. Ve bu hilenin en son meyvesi ise bugün kendilerine Müslüman adını veren insanların yaşadıkları içtimai hayat şeklidir. Halbuki hayatlarında bu dinin emirlerini ve hükümlerini tatbik etmeden müslüman olamazlar.

Gerçek odur ki bugün Kur'an ehli bu Kur'an'ı hiç bilmemektedirler. Çünkü onlar sadece güzel sesle okunan, terennüm edilen, dua ve tesbihlerden ibaret saymaktadırlar onu. Bu durumu da âsırlardır yapılan hile ve oyunlar, cahil bırakılan insanlar, gurura sevk edilen bilgi sahipleri, fikir ve gönüllere zerkedilen yaygın anarşi, iğrenç ve uğursuz bir hayat temin etmiştir. Klâsik cahiliyet erbabı nasıl ki maddî hârikalar talep ederek kitleleri bu Kur'an'dan yüz çevirmeye teşvik ediyor idiyseler, modern cahiliyet erbabı da çeşitli reklâm ve propaganda sayesinde kendi uydurdukları yeni bir Kur'an anlayışıyla kitleleri gerçek Kur'an'a inmekten menediyorlar. Ve işte o gerçek Kur'an ki Halîm, Habîr olan Allah onun hakkında şöyle buyuruyor :

«Bu kitap iman edecek bir kavim için Rabbiniz tarafından basîretleri açacak deliller, hidâyet ve rahmettir.»

Basiretleri açacak, aydınlatacak, doğru yolu gösterecek bir hidâyet kaynağıdır. Ve inananlar için rahmet ve feyiz kaynağıdır. İşte bu mübarek Kitap'da onun için her şeyi bulur arayanlar...

Nerde Kur'an okunursa, nerde o Kur'an'a gönül verilir ve dinlenilirse elbetteki o kelâmı koruyup te-

siri altında kalmak ve emirlerine icabet etmek daha çok kolay olur. Dolayısıyla da insanların hem dünyada, hem de âhirette Allah'ın merhametine nail olması mümkün olur. İnsanların bu Kur'an'dan yüz çevirmesi ile maruz oldukları kayıp ve hüsrânı hiç bir şey karşılamaz. Ve öyle zaman oluyor ki bu Kur'an'a kulak verildiği ve dinlenildiği an bir âyet-i kerîmenin ruhlarda meydana getirdiği son derece hayretleri mücip tesirler, infialler, keyfiyet ve şekiller, görüş ve anlayış tarzları, huzur ve emniyet ve son derece aydın idealist bilgi ve marifet intikallerine şahit olunuyor... Onu idrak edebilmek ancak tatmaya ve bilmeye bağlıdır.

Bu Kur'an'ı düşünerek ve anlayarak okuyanlar yalnız okumak ve nağmelerini terennüm etmek için değil, dikkatle üzerine eğilenlerin gönlünde ve görüşlerinde son derece uzak mesafeli aydınlıklar meydana getirir. İnsana huzur ve güven veren bilgi temin eder. Sıcaklık, canlılık ve atılış bahşeder. Müsbet hareket, azim ve plânlı çalışma yolları sağlar. Bilgi ve tecrübe yoluyla eşîğine yaklaşılmayacak üstünlükler elde ettirir.

Ve şüphesiz ki hayat ve mevcudat gerçeklerini bu Kur'an'ın tasvir ettiği ışıkların aydınlığında müşâhede etmek; insanların hayat ve ihtiyaçlarını, tabiat ve fıtratlarını Kur'an prensiplerinde arayıp bulmak son derece üstün, açık, ince ve derin bir görüş tarzıdır. Bu görüş tarzı insana prensip ve düşüncelerinden tamamen ayrı şekiller gösterir...

Bütün bunlar rahmete ermek için önemli unsurdur. Ve rahmet hem namazda olur, hem namazın dışında.. Nitekim İmamı Kurtubî'nin Nebhas'dan rivayetinde varid olduğu gibi, bu umumî mana ifade eden

Kur'an tevcihatını hususileştirmenin hiç bir sebebi yoktur.

Aslında Allah'ın hikmeti, peygamberlerin insanlardan biri olmasını ve ilâhî vahyi alarak insanları o vahiy yoluna çağırmasını irade etmişti. Daha önce de gönderilen peygamberler beşerdiler. Ve Allah onları yemek yemez bir cesed kılmamıştı. Yemek yemek bedenî bir ihtiyaçtır. Beden sahibi olmak ise insanlığın gereklerindendir. Peygamberler de yaratılmış birer insan olduklarına göre ebedî kalacak değillerdi... Bu, Allah'ın değişmeyen kanunu idi. İsterlerse ve bilmiyorlarsa daha önce geçen peygamberlerin getirdikleri kitaplara başvurabilirlerdi.

Peygamberler de birer beşerdi. Beşer hayatı yaşamaları gerekirdi ve ancak böylece pratik hayatlarıyla getirdikleri şariatları doğrulayıcı hareketlerde bulunabilirlerdi. Günlük hareketleri, insanları davet ettikleri hayatın canlı bir örneği olurdu. Çünkü yaşanan canlı bir tek kelime, ruhlara yerleşip iz bırakabilir.

Şayet peygamberler beşer olmayan birer varlık olsalardı, yemek yemeseler, çarşı ve pazar tanımazlar, kadınlarla yaşamazlar, yürekleri beşeri duygu ve heyecanlarla çarpmasa o zaman insanlarla onlar arınsınd bir manevî bağ kurulamazdı. Onlar insanları harekete sevkeden beşeri fonksiyonları hissedemezlerdi. Ve insanlar da onlara uyarak peşlerinden gitmezlerdi.

Hangi dâva adamı olursa olsun davet ettiği insanların duygularını bilmezse, onların hislerini anlamazsa hiç bir zaman o insanların hayatına giremez, çevrede bulunan engelleri yıkarak onlarla münasebet kuramaz. Sözüne ne kadar iştirirlerse işitsinler söylediğini yapmaya götüren içten gelme bir harekete giriş-

mezler. Çünkü onlarla kendisi arasında bir duygu ve anlayış kopukluğu vardır.

Hangi dâva adamı olursa olsun yaptığı söylediğine uymazsa ve onu doğrulamazsa, söylediği sözler kulakların zararını delip gönüllere işleyemez. Sözü ne kadar oturaklı, ifadeleri ne kadar belâğatlı olursa olsun. Hareketlerin ve pratik yaşayışın birlikte ortaya koyduğu sözler basit te olsa, başkalarını harekete getiren en verimli birer ok durumuna geçerler.

Eskiden peygamberlerin meleklerden olmasını isteyenler tıpkı günümüzde peygamberlerin her türlü beşeri heyecan ve duygulardan uzak olmasını isteyenler gibidirler. Hepsi de inatçılık yaparak şu gerçekten habersiz bulunmaktadırlar. Hiç bir zaman için melekler yapıları ve yaratılışları itibariyle insan hayatı yaşamazlar ve yaşayamazlar. İnsan bedeninin istediği arzulardan habersiz, duygulardan ve hislerden uzak bulunurlar. Çok özel bir yapıya sahip olan Âdemoğlunun duygularından hiç birisini duyamazlar. Halbuki bir peygamberin bu arzuları duyup, bu duyguları hissetmesi gerekir. Yaşadığı hayatıyla peşinden giden insanlara canlı bir hayat timsali olması gereken peygamberler, melek olsalardı, partik hayatları ile canlı olarak insanlara örnek olamazlardı.

Bir başka husus daha var. Şöyle ki : İnsanların, peygamberlerinin melek olduğunu fark etmeleri, günlük hayatlarında onu taklit etme duygusunu hissetmemelerine sebep olur. Zira örnek aldıkları zat kendi cinslerinden birisi değildir. Tabiatı ayrı, bünyesi farklı biridir. Binaenaleyh günlük hayatta taklit edilebilecek yanları mevcut değildir. Halbuki peygamberler hayatlarıyla da örnek birer simadırlar. Ve başkalarına nümune olan birer zevattır.

Bunlardan başka onların ortaya attıkları isteklerin haddizatında Allah'ın beşer cinsine verdiği nime-tinden, ötelere ötesiyle ilgi kurabilmeleri için kendi cinslerinden bir elçi seçişindeki ikramından habersizliğin ifadesidir.

Belirtilen sebeplerden ötürü Allah insanlardan elçiler seçmiş ve bütün insanoğluna verdiği şeylerin hepsini onlara da vermiş doğumdan ölüme kadar, duygudan heyecana, elemden emele, yemekten içmeye, evlenmekten sevgiye kadar bütün saikleri onlara da vermiştir. Peygamberlerin en büyüğü, en üstünü ve en sonuncusunu, risaleti itibariyle en devamlısı kılmıştır. Allah'ın peygamberleri seçişindeki kanunu budur. Peygamberlerle birlikte onlara tabi olanları kurtarıp zalimleri, peygamberleri yalanlayanları helâk edişindeki değişmez hükmü de budur :

«Nihayet onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Kendilerini ve dilediklerimizi kurtardık, aşırı gidenleri de yok ettik.»

Tıpkı peygamberleri seçişi gibi bu da değişmez bir kanun... Allah peygamberlere ve onlara gerçek anlamıyla inanan, inandığını fiilen yaşayan kimselere kurtuluşu vaadetmiştir. Ve verdiği sözü yerine getirmiştir. Aşırı gidenleri ve haddi aşanları da yok ederek vaadini tutmuştur.

İşte bu kanunlarla korkutuyor Allah, peygamberi yalanlayan ve aşırı giderek ona ve çevresindekilere işkence yapan müşrikleri. Kendilerini ikaz ederek belirtiyor ki onlara acıdığından ötürü maddi bir harika göndermemiştir. Zira böyle bir şey göndermiş olsaydı ardından mutlaka onu yalanlayanları helâk ederdi. Tıpkı daha öncekilerde olduğu gibi. Onun yerine kendilerini şerefyâb eden bir kitap göndermiştir ve bu kitap onların lisanındandır. Onların hayatını

düzeltilir, yeryüzünün efendisi olacak bir ümmet meydana getirir ve insanlar arasında hatırı sayılır bir millet haline çevirir. Bütünü akılların önüne açılmış olan bu kitap sayesinde onlar insanlık basamaklarında adım adım ilerlerler.

«And olsun ki size içinde öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?»

Kur'an mucizesi aslında bütün nesillerin göz önüne serilmiş olan bir mucizedir. Yalnız bir nesle hitap eden ve sadece görenlerin dikkatini çeken bir mucize olmayıp ebedi bir mucizedir.

Aslında bakılacak olursa Araplar bu kitapla kayda değer bir millet olmuşlar, ona uyarak yeryüzünün doğusunda, batısında şerefli bir hâtıra bırakmışlardır. O kitaptan önce adları dahi duyulmazdı. Beşeriyete, kendilerini tanıtacak ve her zaman hürmetle yâd edilmeye vesile kılacak hiçbir şey verecek durumda değillerdi. Bu kitaba sarıldıkları sürece uzun müddet insanlığın efendisi olarak yaşamışlar ve yüzyıllar boyunca beşeriyete liderlik ederek hem kendileri mutluluğa ermiş, hem de insanları o kitap sayesinde mutlu kılmışlardır. Ve böylece kayda değer bir hâtıra bırakmışlardır. Ama o kitaptan vazgeçtikleri zaman beşeriyetten de vazgeçmişler, gerilemişler, düşmüşler ve adları dahi anılmaz olmuş. Önerine geçmiş olan kafilelerin birer uydusu, kuyruğu durumuna düşerek ayaklar altında ezilmişlerdir. Halbuki zamanla bu mübarek kitaba sarıldıkları vakit ayaklar altında ezilmek yerine şerefle yürümüşler ve başkaları onların ayakları altına düşmüştür.

Bu hazineden başka Arapların insanlığa takdim edecekleri hangi hazineleri var? Bu düşünceden başka beşeriyete hangi düşünce sistemini sunabilirler? İnsanlığa sunabilecekleri bir tek kıymetleri var; o da

ellerinde bulunan şu mübarek kitap.. Onları dünyaya tanıtan, hatırı sayılır bir seviyeye çıkaran bu kitaptır. Kendilerini yücelten ve saygıya lâyık kılan bu kitaptır. Bunun dışında bir Arap olarak Arap ırkından başka neyle insanlığın karşısına çıkabilirler. Ama ırk olarak Arap ne değer ifade eder? İnsanlık tarihinde yeri ne olabilir? Bu kitap olmadan insanlara söyleyecekleri Arap ırkçılığının ne önemi olabilir? Bir kere insanlık onları bu kitap yoluyla tanımıştır. İnançları, hareketleri ve günlük yaşayışları bu kitaba göre tanzim edilmiştir. Sadece Arap oldukları için onları kim tanıyacaktır? Zira beşeriyet tarihinde ırk olarak Araplık bir değer ifade etmez. Medeniyet kamusunda ırk olarak Arab'ın bir anlamı yoktur. İnsanlık Arapları İslâm medeniyetinin kurucusu, temsilcisi ve fikir yapısının hazırlayıcısı olarak tanımaktadır.

«Şayet Kur'an ile dağlar yürütülmüş veya yeryüzü parçalanmış, yahut ölümler konuşturulmuş olsaydı kâfirler yine inanmazlardı. Halbuki bütün işler Allah'a aittir. Allah dileseydi bütün insanları doğru yola erdirdi gerçeğini inananların aklı kesmedi mi? Ve hâlâ işlediklerinden dolayı küfredenlerin ya başına veya evlerinin yakınına Allah'ın vaadi yerine gelene kadar bir belâ gelir. Şüphesiz Allah verdiği sözden caymaz...»

Doğrusu bu Kur'an ele aldığı kalplerde öyle değişiklikler yapmış ve öyle bir şekil vermiştir onlara ki dağları yürütmekten daha zor, yeryüzünü yarmaktan daha meşakkatli ve ölümleri diriltmekten daha önemli... Hem bu ruhlarda hem de bu ruhlarla öyle büyük harikalar meydana getirmiş ki, hayat ölçüsünde onlarla boy ölçüşecek varlık bulunmaz. Hatta yeryüzüne şekil vermekten bile güç... İslâm ve müslümanlar yeryüzünde öyle değişiklikler meydana getirmişler ki tarihte eşine rastlamak mümkün değil.

Bizzat bu Kur'an'ın tabiatı... Davet metodu ve ifade şekli... Konuları ve bu konuları anlatış tarzı... İhtiva ettiği gerçekler ve bunların tesiri... Evet bu Kur'an öyle harika bir güç kaynağına sahip, öyle tesirli bir ifadeye mâlik ki onu ancak ince zevki olanlar, görme gücü bulunanlar ve ifade kudretine sahip olanlar anlarlar. Anlatmak istediği hususları idrâk edebilecek kabiliyette bulunanlar farkedebilirler. Kur'an'a bağlanıp ona göre vaziyet olanlar yeryüzünde dağlardan çok daha büyük şeyleri yürütmüşlerdir... Milletlerin ve insanlığın tarihini değiştirmişlerdir... Yeryüzünden daha katı şeyleri parçalamışlardır... Katı gelenekleri, donmuş kafaları darmadağın etmişlerdir... Ölümlerden çok daha ölü varlıkları hayata kavuşturmuşlardır... Hurafe ve evhamın ruhlarını öldürdüğü milletleri diriltmiş, zulüm ve despotluğun mahvettiği insanları canlandırmıştır. Şurası muhakkak ki Arapların ruhlarında ve hayatlarında gerçekleştirdiği değişiklikler ve meydana getirdiği büyük inkı-lâplar bu kitabın ve takip ettiği metoddan başka bir şeyin eseri değildir. Ve şurası da muhakkaktır ki, bunları değiştirmek; dağları kökünden kazımaktan, yeryüzünün katılığını gidermekten ve ölüyü diriye çevirmekten güç hem de pek güç bir şeydir...

«Halbuki bütün işler Allah'a aittir...»

Ne yazık ki, kafası ve kalbi materyalizmin katı hudutlarının mahkumu olan günümüz insanları Kur'anı gereğince değerlendirememektedirler. İşte gerek çağdaş cahiliyet mensuplarının, gerekse klasik cahiliyet mensuplarının beşerî zaafılarını anlatan Seyyid Kutub bize Kur'an'ı nasıl değerlendirebileceğimizi şöyle anlatıyor :

«Seni gördükleri vakit : "Bu mu Allah'ın gönderdiği elçi?" diye alaya almaktan başka bir şey yapmazlar. "Gerçekten tanrılarımız üzerinde direnmeseydik bizi az kalsın onlardan saptıracaktı" derler. Azabı gördükleri vakit kimin yolunun sapık olduğunu bileceklerdir. Heva ve hevesini kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Sen mi bekçi olacaksın ona? Yoksa çoklarının söz dinlediklerini veya düşündüklerini mi sanırsın? Başka değil onlar dört ayaklı hayvanlar gibidirler. Belki daha da yolları sapıktır.»

Hız. Muhammed (s.a.v.) daha peygamber olarak gönderilmeden önce kavmi tarafından gayet iyi tanınıyordu. Zira kavmi içerisinde onun ve ailesinin yüce bir yeri vardı. Çünkü o Haşim oğullarının ileri ge-

lenlerinden. Haşim oğulları ise Kureyş'in en ileri gelen bir ailesiydi. Ahlâken de Resulullah bambaşka bir mevkie sahipti, Kureyşlilerin yanında. Ve ona **ha** peygamber olmadan önce «Emin» lakabını vermişlerdi. Bi'setten yıllarca evvel «hacer-i esvedi» yerine koymak için onun hakemliğini kabul etmişlerdi. Ve onları Safa tepesinde toplayarak; «şu tepenin **ar** dında bir ordu vardır» desem inanır mısınız? dediğinde; «evet, sen yalan söylemezsin inanırız» diye karşılık vermişlerdi.

Ne var ki onlar bi'setten sonra ve bu Kur'an-ı Azim geldikten sonra onunla alay etmeye ve : «*Bu mu Allah'ın gönderdiği elçi?*» demeye başlamışlardı. Alaycı, çirkin bir sözdü bu. Bunlar Hz. Peygamberin o olgun kişiliğini alaya alıyorlar ve getirdiği gerçeklerle birlikte kendisinin kavmi içindeki yüce şahsiyetini küçük düşürmek yolunda hareket ediyorlardı. Aslâ... Sadece Kureyş eşrafının Hz. Peygamberin kavmi içindeki yüce şahsiyetini küçültmek ve karşı koyulması mümkün olmayan bu Kur'an'ın tesirini silmek için başvurdukları bir oyundu bu. Kendilerinin içtimâî ve iktisadî durumlarını sarsan, toplumu bunların içtimâî ve iktisadî hakimiyetlerine teslim eden tek dayandıkları nokta olan evham ve hurafelerden kurtarmak için gelen bu yeni dâvaya karşı koymak üzere başvurdukları bir oyundu bu...

Onlar daima böyle oyunlara başvurdukları için onunla neticeye varacaklarını umuyor, yalan olduğunu bildikleri halde bu gibi plânlarda birbirleriyle ittifak ediyorlardı :

«İbn İshak rivayet ediyor ki; Kureyş'li bir takım kimseler, en yaşlıları olan Velid bin Muğîre'nin yanında toplanmışlardı. Zaman hac mevsimi idi. Velid

toplanan kalabalığa şöyle dedi : «Hac mevsimi geldi. Biraz sonra Arap kabileleri buraya gelecekler. Bu arkadaşlarınızın durumunu da işitmiş bulunuyorlar. Buna karşı görüş birliğine varalım. Birbirinizi yalanlamamak için, birinizin söylediğini diğerinin reddetmemesi için hep aynı şeyleri söyleyin.» O zaman kalabalık, Velid'e seslenerek Ey Eba Abdi Şems sen söyle, bize bir görüş belirt biz de onu kabul edelim dedilerse de Velid; hayır siz söyleyin ben sizin söylediğinizi dinleyeyim dedi. Kalabalıktan bir kısmı : «Ona kâhindir diyelim», dediler Velid dedi ki, hayır o kâhin değildir. Çünkü biz kâhinleri gördük. Onun okudukları kâhinlerin okuduklarına ses bakımından da, uyumluluk bakımından da benzemez. Bunun üzerine «delidir diyelim» dediler. Velid; hayır o deli değildir. Çünkü biz delileri gördük ve biliriz. Onda delilerin çarpıntısı, vesvesesi ve sıkıntısından eser yok. «Öyleyse şairdir diyelim» dediler. Velid yine o şair değildir. Biz şiiri biliriz, recezini, hezecini, karidni, makbuzunu, mebsutunu (Arap şiirindeki aruz vezninin kalıplarıdır) biliriz. Binaenaleyh onun söyledikleri şiir değildir, dedi. «O takdirde sihirbazdır diyelim dediler. Velid, yine o sihirbaz değildir. Çünkü biz sihirbazları ve yaptıkları sihirleri gördük. Bunun yaptığı sihirbazların üfürüklerine, düğümlerine benzemiyor, dedi. O zaman toplanan halk; sen söyle Ey Eba Abdi Şems. Ne diyelim? dediklerinde Velid şöyle karşılık verdi : Allah'a yemin ederim ki onun sözlerinde ayrı bir parlaklık var. Kökü derinliklere inmiş, dalı ise olgun bir hurma dalına benziyor. Sizin, bunun hakkında söyleyeceğiniz her şey boş bir söz olacaktır. Ve boşluğu bilinecektir. Onun için söyleyeceğiniz en uygun söz onun sihirbaz olduğunu söylemenizdir. Sihir yaptığını, oğul ile babanın, koca ile karının arasını açtığını,

büyü ile insanı akrabasına düşman ettiğini söylersiniz, dedi. Bunun üzerine toplantıda bulunanlar dağıldılar. Hac mevsimi gelip te civardaki Arap kabileler Mekke'ye gelmeye başladıklarında yol kavşaklarına oturdular ve gelen her yabancıyı Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında fitneleyerek büyü yaptığını söylediler. Ve ona yaklaşmamalarını bildirdiler.»

Kureyşlilerin gerçeği bildikleri halde, Resulullah'a (s.a.v.) karşı hileler hazırlamak konusunda şaşkınlık içerisinde bulunduklarının en güzel örneklerinden birisi bu hâdisedir. Binaenaleyh Peygamber'le (s.a.v.) alay etmeleri ve ona üzücü sözler söylemeleri «*Bu mu Allah'ın gönderdiği elçi?*» demeleri, böylece Peygamberi (s.a.v.) garip tutumlarla bıktırmaya çalışmaları, gerçekten böyle olduğuna inanarak yaptıkları bir şey değil. Bu sadece düşündükleri hile ve oyunların bir tarafıdır. Maksatları halkın gözünden onun değerini düşürmektir. Çünkü Kureyş uluları, halkı kendi dini ile vesayetleri altında tutmak istemektedirler. Zira ancak böylece iktisadî ve içtimai yerlerini koruyabileceklerini kabul etmekteydiler. Bu hususta Kureyş'in yaptığı şeyler, her zaman ve her yerde hak dâvaya karşı girişen Allah düşmanlarının yaptıkları şeylerdir.

Hız. Peygambere karşı alay ve hafife alma dolu ifadelerinde bile kendi ruhlarında Peygamberin (s.a.v.) şahsiyetinin ve Kur'an'ın kuvvetinin ne kadar tesirli olduğunu görmek mümkündür. Meselâ diyorlardı ki :

«*Gerçekten tanrılarımız üzerinde direnmeseydik biz az kalsın onlardan saptıracaktı.*»

Kendi itirafları ile görülüyor ki tanrıları, dinleri ve bunun da ötesinde sosyal mevkileri ve maddi imkânları üzerinde durmak için öyle hırsla sarılmışlar-

dı ki şayet karşı koyup dayanmasalardı az kalsın bu Kur'an'ın meydana getirdiği sarsıntıyla ilâhlarını terkedeceklerdi. Bilindiği gibi dayatmak, şiddetli ve çekici hareketlere karşı mukavemet için söylenen bir ifadedir. Bunlar gerçekleri kötü değerlendirdikleri ve gerçek ölçüleri yitirdikleri için hidâyeti sapıklık olarak adlandırıyorlar. Ama bunu söylerken bile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) daveti ve getirdiği Kur'an'ın tesiri karşısında kalplerinin sarsıldığını gizleyemiyorlar. Şu halde onlar Kur'an'a ve Peygambere (s.a.v.) karşı açıktan açığa alaycı tavır takınırken bunu sırf inat ve küfürde ısrarlarından yapmaktadırlar. Bu yüzden çok kısa ve korkunç tehdit hemen geliveriyor :

«Azabı gördükleri vakit kimin yolunun sapık olduğunu bileceklerdir.»

Ve o zaman kendilerinin yollarının doğru veya sapık olduğunu iyice fark edeceklerdir. Ne var ki, artık bunu bilmek hiç bir fayda sağlamayacak, çünkü o zaman azabı görmüş olacaklardır. Bu azap ister Bedir savaşında olduğu gibi dünyadaki azap olsun, isterse kıyametteki azap olsun, netice değişmez.

Âyet-i kerime hitabını Resulullah'a (s.a.v.) yöneltiyor ve onların inatçılığı, azgınlığı ve alayı karşısında Resulullah'ı (s.a.v.) teselli ediyor. Bir kere Peygamber, davetinde kusur etmemiştir. Delilleri eksik serdetmemiştir. Onların yaptıklarına müstahak olmamıştır. Şu halde asıl hastalık onların içindedir. Çünkü onlar kendi arzularını ilahlaştırarak ona tapınıyorlar ve hiç bir hüccete ve burhana başvurmuyorlar. Kendi arzusunu ilahlaştıranlara karşı Peygamber ne yapabilir?

«Heva ve hevesini kendisine tanrı edinen kimseyi gördük mü? Sen mi bekçi olacaksın ona?»

Bu ifade doğrusu çok gariptir. Dışa vuran bir psikolojik hali derinliğine gözler önünde canlandırmaktadır. Bir ruh ki sabit ölçüleri yitirir, belli mikyasları kaybeder, mazbut değerlerden mahrum olursa arzu ve isteklerine boyun eğer, şehvetlerinin mahkûmu olur, kendisine tapılırsa artık o ruh hiç bir ölçüyü kabul etmez, hiç bir ciddiliği benimsemez. Hiç bir mantık kaidesini dinlemez... Azgın heveslerini tanrılaştırmaktan ve onlara tapınmaktan başka bir şey yapmaz.

Yüce Allah, kulu ve habibine bu tip kimselerin durumu hakkında dostluk ve sevimlilikle yumuşaklık ve ünsiyetle hitap buyuruyor: «*Gördün mü?*» Ve sonra hiç bir delile dayanmayan, hiç bir gerçek değeri olmayan, mantıklı hiç bir esasa istinad etmeyen bu örneklerin durumunu anlatan, dile getiren bir resim çiziyor ve böylece onların hidâyetten yüz çevirmelelerinden dolayı peygamberinin gönlününü alıyor. Bu tiplerin hidâyete ermesi kabil değildir. Peygamberin onların üzerine bekçi olması ve kendilerini kontrol etmesi mümkün değildir ve buna aslâ gerek yoktur: «*Sen mi bekçi olacaksın ona?*»

Bu arzularına tapınanları, şehvetlerinin mahkûmu olanları, gerçekleri ve delilleri inkâr ederek arzu ve isteklerine göre hareket edenleri kötüleyici bir adım daha atıyor âyet-i kerime ve onları duymayan, düşünmeyen hayvanlara benzetiyor. Bir adım daha ileri giderek onları hayvanlık seviyesinden de aşağılara itiyor, esfel-i safiliine yuvarlıyor:

«*Yoksa çoklarının söz dinlediklerini veya düşündüklerini mi sanırsın? Başka değil, onlar dört ayaklı hayvanlar gibidirler. Belki yolları daha da sapıktır.*»

Âyet-i kerime daha yumuşak bir ifade ile «*onların çokları*» diyor da hepsi demiyor. Zira içlerinde küçük bir azınlık hidâyete kanat açıyor veya gerçekler karşı-

sında durup düşünüyordu. Kendi heveslerini tanı-
cınen, kulakları ve kafaları çınlatan delilleri görme-
mezlikten gelen çoğunluğa gelince onlar dört ayak-
lı hayvanlar gibidirler. İnsanı hayvandan ayıran özel-
lik, düşünüp idrâk etme kabiliyeti ve idrâke göre va-
rılan neticeleri uygulama, kendi irade ve isteği ile
ona göre şekil alma kabiliyetidir. Ama bir insan bu
özelliklerden mahrum olunca hayvanlardan da aşağı
bir seviyeye düşer. Çünkü hayvan Allah'ın kendi-
sine verdiği fıtratının isteklerine uyar ve görevini mü-
kemmel olarak yerine getirir. Ama insan Allah'ın ken-
disine verdiği hususiyeti köreltir. Hayvanlar kadar
bile olsa onlardan faydalanmayı düşünmez.

*«Başka değil, onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir-
ler. Belki yolları daha da sapıktır.»*

Ve böylece onların Resulullah (s.a.v.)'ı alaya al-
malarının neticesinde o alaycılar şiddet ve dehşet
dolu, tahkir ve rüsvaylıkla dolu insanlık sınırından dış-
arı atan bu hüküm varid oluyor. Ve böylece sûrenin
ikinci bölümü de son buluyor...

Kureyş'in ileri gelenleri Kur'an'ı dinliyorlar fakat
kalplerinin ona meyletmemesi için de kendi kendile-
riyle mücadeleye koyuluyorlardı. Fıtratlarının Kur'-
an'ın tesiri altında kalmasına mani olmaya çalışıyor-
lardı. Bu hallerine karşılık Allah da kendileriyle Hz.
Peygamber (s.a.v.) arasına bir perde gerdi. Gizli bir
perdeydi bu. Bu perde kalplerini bir örtü gibi kaplı-
yor, Kur'an'ın mânasını anlamalarına engel oluyordu.
Kulaklarını da sağır hale getirmişti. Hikmet ifade eden
sözleri artık duyamıyorlardı :

*«Kur'an okuduğun zaman seninle, âhirete inanma-
yan kimseler arasına görünmeyen bir perde çekeriz.
Kur'an'ı anlarlar diye kalplerine örtüler ve kulaklarına
da ağırlık koyduk. Kur'an'da Rabbin'i tek olarak andı-*

ğın zaman onlar ürkerek arkalarını çevirirler. Seni dinledikleri zaman neye kulak verdiklerini ve gizli toplantılarında zalimlerin : «Siz sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz» dediklerini biz çok iyi biliriz. Sana nasıl misaller verdiklerine bir bak! Bu yüzden sapmışlardır, artık yol da bulamamaktadırlar.»

Muhammed İbn Müslim, İbn Şihab Zühri'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifi, İbn İshak «siret» adlı eserinde şöyle naklediyor :

Resulullah (s.a.v.) geceleri evinde namaz kılar ve namazda Kur'an'ı yüksek sesle okurdu. Bir gece Harb'in oğlu Ebu Süfyan, Hişam'ın oğlu Ebu Cehil ve Zühre oğullarına yardımcı olan Sekafi ailesinden Şü-rayk'ın oğlu Ahnes birbirlerinden habersiz olarak Resulullah (s.a.v.)'ın namazda okuduğu Kur'an'ı dinlemeye gittiler. Her biri bir köşeye sinerek dinlemeye koyuldu. Hiç birinin diğerinden haberi yoktu. Şafak sökünceye kadar Kur'an'ı dinlemeye devam ettiler. Şafak sökerken herkes evine gitmek üzere yerinden ayrıldı ve yolda birleştiler. Üçünün de aynı gayeyle oraya gelmiş olduğu ortaya çıktı. Birbirlerini suçlamaya başladılar ve şöyle konuştular : «Sakin bir daha bir araya gelmeyelim. İçimizdeki bazı beyinsizler bizi burada göreceksin olsalar akıllarına başka şey gelir.» Ve sonra ayrıldılar. İkinci gece yine birinin diğerinden haberi olmaksızın üçü de gelip eski yerini aldı ve şafak sökünceye kadar Kur'an'ı dinlemeye devam ettiler. Evlerine giderlerken yine yolda karşılaştılar. Bu sefer de birbirlerine aynı şeyleri söyleyerek dağıldılar. Üçüncü gece Resulullah'ın evi etrafında yine herkes eski yerini almış Kur'an'ı dinliyordu. Şafak sökünce yine dağıldılar ve yolda yine karşılaştılar. Bu sefer birbirlerine : «Bir daha gelmeyeceğimize dair birbiri-

mize söz vermedikçe buradan ayrılmak yok» dediler ve söz vererek dağıldılar.

Sabah olunca Şûrayk'ın oğlu Ahnes asâsını alıp doğru Harb'm oğlu Ebu Süfyan'ın evine gitti. Ebu Süfyan'a : «Ey Ebu Hanzele, Muhammed'den dinlediklerin hakkında fikirlerini söyle bana» dedi. Ebu Süfyan : «Ey Ebu Sâlebe, vallahi dinlediğim şeylerden bir kısmı bildiğim ve mânasını anladığım şeylerdir, dedi. Buna karşılık Ahnes : «Zatna yemin ettiğim tanrı hakkı için ki ben de aynı durumdayım» diye cevap verdi. Sonra oradan kalkıp Ebu Cehil'in evine geldi ve ona : «Ey Ebe'l-Hakem, Muhammed'den dinlediklerine dair fikrin nedir?» dedi. Ebu Cehil cevap olarak : «Ne dinlemişim?» dedikten sonra sözüne şöyle devam etti : «Biz Abdi Menaf Oğullar'ıyla şeref üzerinde mücadeleye giriştik; onlar yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar fedakârlık yaptı, biz de fedakârlık yaptık. Onlar verdiler, biz de verdik. Birbirimize diz çöktürünceye kadar devam ettik. Biz bu yolda, yarışa çıkmış iki at gibiydik. Sonra da kalktılar : «Bizden peygamber geldi, kendisine semadan vahy geliyor» demeye başladılar. Daha ne zaman bunları anlayacağız?Vallahi kat'iyen ne iman ederiz ne de onu doğrularız!»

Ve Ahnes, Ebu Cehil'i terkederek çıkıp gitti.

Müşriklerin fitratları böylece Kur'an-ı Kerim'in tesirinde kalır, fakat buna rağmen ondan yüz çevirirlerdi. Kalplerinin kendilerini yaklaştırmak istediği Resulullah (s.a.v.)'tan onlar kaçardı. Bu inat ve direnmeleri yüzünden Allah Teâlâ da kendileriyle Hz. Peygamber (s.a.v.) arasına bir perde çekti. Görünmeyen bir perdeydi bu. Tesirini kalplerde gösteriyordu. Artık bu perde onların Hz. Peygamberden (s.a.v.) müstefit olmalarını ve onun okuduğu Kur'an'la hidâyeti bulmalarını tamamen önlüyordu. Onlar işte böy-

leydiler. Yukardaki hadiste de belirtildiği gibi, bir yandan kalpleri Kur'an'ın cazibesine takılıp ona meylederken öte yandan kendileri Kur'an'ı dinlemek istemiyorlar, ondan kaçıyorlardı. Nihayet, kapleri kendine çekip gönülleri fetheden Kur'an'ın cazibesinden kendilerini kurtarmak için daha ona yaklaşmamak üzere aralarında sözleşme yapıyorlardı. Zira Kur'an'ın mihver olarak kabul ettiği tevhid inancı onların sahip olduğu mevkileri, imtiyazları ve böbürlenmelerini tehdit ediyordu. Bu yüzden Kur'an'dan kaçıyorlardı :

«...Kur'an'da Rabbini tek olarak andığın zaman onlar ürkererek arkalarını çevirirler.»

Sosyal mevkilerini tehdit eden tevhid kelimesinden kaçmakta idiler. Bu mevkilere putperestlikle cahiliyet âdetlerinin hurafeleri sayesinde ulaşmışlardı. Bu mevki ve imtiyazları feda etmek istemiyorlardı. Yoksa aslında, Kureyş'in ileri gelenleri kendi inançlarındaki sapıklık ve çöküntüleri herkesden iyi biliyor ve İslâm'daki salâbeti de herkesden iyi anlıyorlardı. Kur'an'daki büyüklük, yücelik ve eşsizlik onlarca mâlumdu. Bu yüzden ki kendilerine hâkim olamayıp onu dinlemeye gidiyorlar ve dinledikçe de tesirinden kurtulamıyorlar, kurtulabilmek için kendi iç âlemleriyle mücadele ve müdafaaya koyuluyorlardı!..

Fıtratları onları Kur'an'a doğru itiyor, onu dinlemelerini, ondan faydalanmalarını istiyor, kibirleri ise şuurla düşünüp ona teslim olmalarına engel oluyordu. Sonra da kibir ve inatlarını haklı göstermek için Hz. Peygamberi sihirbazlıkla itham ediyorlardı :

«Zalimler : «Siz sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz» dediler.»

Bizzat bu ifade, Kur'an'ın tesiri altında kaldıklarını açıkça ortaya koyuyor. Kur'an âyetlerinin beşer sözü olmadığına içlerinden kanaat getirmiş bulun-

yorlar. Çünkü beşer üstü vasıflara sahip olduğunu hissetmektedirler. Bu his iç duygularını zorlamaktadır. Kur'an'ın beşer kelâmı olmadığını, onun bir harikulâdelik taşıdığını artık kabul etmektedirler. Ama bu harikulâdeliğin sihir yoluyla temin edildiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre, Kur'an âyetlerindeki ifade tarzları, üslûp özellikleri ve nizamlar Muhammed (s.a.v.)'in uydurduğu şeyler olamaz. Muhammed (s.a.v.) onu beşer üstü bir sihir kaynağından almaktadır!

Kanaatleri bu merkeze varmışken biraz insafli davransaydılar: «Muhammed (s.a.v.) onu Allah'dan almaktadır, bu âyetler ne insan sözüdür, ne de Allah'ın diğer yaratıklarından herhangi birinin sözüdür» derlerdi.

«Sana nasıl misâller verdiklerine bir bak! Bu yüzden sapmışlardı, artık yol da bulamamaktadırlar.»

Verdikleri misâllerde seni büyülenmiş bir sihirbaz gibi gösteriyorlardı. Halbuki sen peygamberden başka bir şey değilsin. Bu halleri onları sapıtmıştır. Şaşkınlık içindedirler. Artık çıkar bir yol bulamamaktadırlar. Ne hidâyete ulaştıracak bir yol, ne de içinde bulundukları korkunç durumdan kurtaracak bir yol!

Kur'an sistematîği içinde yalnızca insan ve canlı unsur değil, aynı zamanda cansız sanılan katı madde de yer almaktadır. Kâinat, Kur'an'ı nazarında ruhsuz, anlayışsız bir varlık değil, aksine tıpkı inanmış müslüman gibi canlı, ruh sahibi bir yaratıktır ve Rabbinin buyruğunu yerine getirmektedir.

Kur'andaki kâinât tasvirlerinden hareket eden Seyyid Kutub şöyle diyor :

Devamlı Kur'an; kafaları ve gönülleri bu kâinat sahasına çevirir. Ve onunla zihinler arasında irtibat sağlar. İnsanın hislerini uyararak heran yeni bir duyguyla sesleri ve ışıkları almasını temin eder. Her an yenilenen bu ses ve ışık akıntısı karşısında sarsılarak harekete geçmesini temin eder. İnsanın duygularını bütün kâinata yığın yığın dağılmış bulunan ve kâinat sayfaları arasında serpiştirilmiş olan yüce delilleri kavramak üzere gezindirir. Böylece insan kâinattaki kudretli yaratıcı elin sanatını görür. Gözünün iliştiği, duyularının temasa geçtiği, kulağının duyduğu her şeyde bu kudret elinin eserlerini görür, duyar ve işitir. Bütün bunları düşünce ve idrâk ile Allah'a bağlanıp ona vâsıl olmak için vesile olarak kullanır...

İnsanoğlu bu kâinatta gözü ve gönlü açık, ruhu ve duyguları uyanık, zihni ve düşüncesi Allah'a bağlı olarak yaşadığı zaman şüphesiz ki onun hayatı yeryüzünün basit değerlerinden uzaklaşır. Hayatı daha bir başka güzellikte ve üstünlükte kavrar. Ve her an hisseder ki kâinatın ufukları bu yeryüzünün mahdut bölümlerinden çok daha geniştir. Gördüğü her şey Allah'a müteveccih tek bir kanuna bağlı bir tek irade-den südur etmiştir. Ve kendisi de Allah'a bağlı olan bu sayısız yaratıklardan sadece birisidir. Çevresinde bulunan her şeyde, gözünün ilistiği, elinin dokunduğu her nesnede Allah'ın kudret eli tesirini göstermektedir.

Bu durumda bir takvâ duygusu, bir yakınlık şuuru, bir güven hissi, iç içe girer duygu dünyasında. Ruhunu feyizlere boğar, dünyasını mamur eder ve ona bambaşka bir dostluk, sevgi ve şefkat damgası vurur. Ve o zaman insan oğlunun bu yıldız üzerindeki seyahati Allah'a varıncaya kadar aynı damgayı taşıyarak sürüp gider. Yine o zaman insanın bu yıldız üzerindeki seyahati Allah'ın san'atının eseri olarak bir bayram havası içerisinde, bir ihtifal ortamında geçer. Her an son derece güzel ve son derece uyumlu, yüce yaratıcının kurduğu sofradan yer.

Bu bölümde âyet-i kerime, letafet dolu ışıklı tablodan yavaş yavaş dönerek gece sahnelerine geçmektedir. Gecedeki uyku ve rahat, gündüzdeki hareket ve faaliyet durumları gösterilmektedir. Ve Allah'ın kudret eli bir önceki gölgeli tabloyu tutarak kolaylık ve letafet içerisinde gece tablosuna çevirmektedir. Sonra da rüzgâr sahnesi, rahmet müjdesiyle beraber gelmektedir. Ve ardından ölüleri diriltten suyla ilgili ifadeler. Bir tabloda tatlı ve acı iki deniz yer alıyor. İkisinin arasında bir engel var. Tatlı suyla acı su bir-

birine karışmıyor hiç. Gökten inen su ile insanın belinden inen su arasında bir benzetme yapılıyor. Ve bir de bakıyoruz ki belden inen insan suyu hayata hükmeden bir insan biçimine geçmiş. Sonra göklerin ve yerin altı günde yaratılışından, göklerdeki burçlara aydınlık saçan çıraya ve aya geçiyoruz. Ve zamanın başladığından beri birbirini takip eden gece ve gündüz tabloları yer alıyor.

Bu işaret yüklü tabloların gerisinde insan kalbi uyarılıyor, insan akli tenbih edilerek Allah'ın san'atını düşünmeye, kudret ve tedbirini hatırlamaya teşvik ediliyor. Bunun yanı sıra müşriklerin Allah'a şirk koşması ve kendilerine fayda veya zarar veremeyecek şeylere ibadet etmeleri, Rablerine karşı cahilce davranıp dil uzatmaları, küfür, inkâr ve imansızlık gösterileri... Evet bütün bunlar çevreye yayılmış bulunan bunca âyet yığınları ve Allah'ın yaratıkları arasında yer alan kâinat tabloları içinde son derece endişe verici garip ve tuhaf davranışlar olarak göze ilişiyor.

Şimdi biz de hayat boyu her şeyi yaratan ve ona şekil veren yüce Allah'ımızın dâvet ettiği bu bayram şenliğine katılmaya ve nice bir zaman bu bayram havasında yaşamaya çalışalım.

«Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? İsteseydi onu durdururdu. Sonra Biz güneşi ona delil kıldık. Sonra onu yavaş yavaş kendimize çekmişizdir.»

O tatlı, o huzur veren gölge tablosu yorgun ruhlara, bıkkın insanlara ayrı bir rahat, bambaşka bir sükûnet ve emniyet duygusu bahşetmektedir. Ve sanki o gölgeyi şefkat dolu, sevimlilik dolu bir kudret ile insan ruhunun ve bedeninin üzerinden bir tatlı meltem gibi geçirmekte ve bu esen meltem elem ve acıları dindirmekte, kalbe huzur vermekte, yorgun ve

bitkin ruha sükûnet bahşetmektedir... Yüce Allah sevgili kulunun kalbini bunca alay ve istihzadan sonra gölge tablosuna tevcih etmekle acaba bunu mu murad etmektedir? Bu tablo onun bitkin gönlüne bir mesih eli gibi dokunmakta, bu yorucu savaşta kâfirlerle, büyülenenlerle, inatçılarla, hilebazlarla karşılaştığı ve yanında çok az bir mü'min kitlenin bulunduğu, çoğunluğu müşriklerin teşkil ettiği Mekke döneminde henüz kendisine karşı girişilen tecavüze, eziyet ve hücumlara misli ile mukabele etmek izini verilmediği o günlerde acaba böylece kulunun gönlüne şefkat ve sevgi meltemlerini mi doldurmaktadır?... Şüphesiz ki Allah'ın Resulünün kalbine inen bu Kur'an onun için son derece huzur veren bir meltem idi. Tatlı bir gölge, küfür, inkâr ve isyan dolu bir gurbet diyarında ruhunu diriltten, canlandıran bir esintiydi. Ve şüphesiz ki insan ruhuna en uygun düşen görüntü gölge görüntüsüdür. Gölgedeki tatlılık, huzur ve emniyet görüntüsüdür. Hele bir de yakıcı kum çölünün ortasındaysanız...

Âyet-i kerime gölge tablosunu canlandırırken bir yandan da Allah'ın gizli kudret elinin ona çok yumuşak şekilde dokunduğunu ve letafetle uzandığını göstermektedir :

«Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin?... Sonra onu yavaş yavaş kendimize çekmişizdir.»...

Bilindiği gibi gölge, cisimlerin gün boyu güneş ışınlarına karşı aldığı şekillerden ibarettir. Yerin güneş çevresindeki hareketine uygun olarak gölge de hareket eder. Şekli, uzunluğu ve biçimi buna göre değişir. Güneş ışığı ve ısısı ile gölgeye ayrı bir anlam verir. Işığının geliş şekli ile onun uzunluğunu ve kısalığını temin eder. Ve gölgelerin uzanıp kısalmasını

adım adım izlemek, ruha bir sükûn ve emniyet bahşeder. Bunun yanı sıra lâtif bir uyarı verir. Çünkü insan onunla birlikte kudret sahibi yüce yaratıcının sanatını izler. Gerek gölgenin, gerekse güneşin gruba yakın arzettiği manzara son derecede uygulandırıcıdır. Güneş gider, gölge uzar... Sonra bir an gelir ki... Evet işte o bir anda insan ne gölgeyi görebilir artık, ne de güneşi... Güneşin topu görünmez olmuştur gözlerle. Ve onunla birlikte gölgeler de silinmiş gitmiştir. Nereye gitmektedirler peki? Evet onları uzatan gizli kudret eli şimdi alıp götürmüştür de hepsini, dolu ve baskın bir karanlık bürümüştür ortalığı. Gecenin gölgesi ve karanlığı her yanı sarmıştır.

Bu güçlü lütuf sahibi kudret elidir ki, çoğunlukla insanoğlu durmadan çevrelerinde hareket edip duran bu kâinat mucizelerini izlemekten gafil bulunmaktadır :

«İsteseydi onu durdururdu.»...

Kâinatın bu görünen biçimde yapılmış olması, güneş manzumesinin uygun tarzda plânlanması, gölgenin böyle uygulandırıcı hareketlerle seyrini sağlamıştır. Şayet bu düzen en küçük şekilde bir değişime uğrayacak olsa neticesini gözlerimizle gördüğümüz gölgelerde de göreceğiz. O da değişecektir. Zira yeryüzü sabit olacak olsa, o zaman dünyadaki cisimlerin gölgesi de sakin olacak, uzayıp kısalmayacaktır. Veya yeryüzünün hareketi şu andakinden daha az, yahut daha çok olsa cisimlerin gölgesi de daha yavaş veya daha çabuk hareket edecektir. Daha uzun veya daha kısa olacaktır. Şu halde kâinata bu görülen şekli veren kanundan gelmektedir gölge olayının durumu. Ve bu kanun vermektedir kâinata bugünkü şeklini.

Her gün görüp te üzerinde durmadan geçtiğimiz ve görmediğimiz bu mucizeye tevcih etmesi Kur'an'ın

kendisidir. Böylece Kur'an devamlı kâinatı bizim iç dünyamızda ve onu idrâk şeklimizde canlı olarak çıkarmaktadır. Çok zaman yüz yüze gelmenin kaybettiği o dehşet dolu kâinat tablolarının tesirini yeniden hisas ettirerek donuklaşan duygularımızı harekete geçirmektedir. Kafaları ve gönülleri bu akıl almaz dehşet dolu kâinata bağlayış şeklinin bir yanısıdır bu.

Gölgeler tablosundan sonra her şeyi örten gece tablosu yer alıyor. Uykunun sükûnetini ve gündüzün hareketini açıkça belirten tablo :

«Size geceyi örtü, uykuyu rahatlık kılan ve gündüzü çalışma zamanı yapan Allah'tır.»

Gece her şeyi örter, canlıları çepeçevre sarar. Ve o zaman dünya gece denilen elbiseye bürünür. Karanlık örtüsüyle bütün kâinatı sarması bir elbiseyi andırır. Geceleyin hareket kesilir, canlılık yerini sessizliğe bırakır. İnsanlar uykuya dalar, bir çok hayvanlar, kuşlar yuvalarına çekilirler. Uyku; duygu ve düşüncenin, şuur ve idrâkin bir an için kesintiye uğramasıdır. Bu yüzden gece bir örtü, uyku da bir rahatlık anıdır. Sonra fecrin ışıkları belirir. Onunla birlikte her yanda hareket başlar, yeniden bir canlılık kazanır dünyamız. Gündüz bir nevi küçük ölümden sonraki dirilişi andırır. Nasıl ki büyük dirilişle, ölen ve yok olan bu dünyaya yeni bir hareket gelirse, uyku ile yok olan canlılıkta şafakla birlikte yeniden dirilişin müjdesini getirir. Bu gerçeklerle insanlar her zaman karşılaşır- lar ama bir türlü o gerçeklerdeki ilâhî kudretin işaretlerini görmezler. Bir an olsun uyumayan ve gafil bulunmayan kudret delillerini fark etmezler.

Sonra yeryüzüne hayat veren yağmurun müjdecisi olan rüzgâr mucizesi :

«O'dur rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci gönderen. Ve Biz gökten tertemiz bir su indirdik. Ki onun-

la ölü toprağa can verelim ve yarattığımız nice hayvan ve insanları sulayalım.»

Bu yeryüzündeki hayat, ya doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak açılan kanallar ve yapılan barajlarla ya da gökten inen yağmur suyu ile sağlanır. Yahut ta toprağa sızan yağmur sularının sonra kaynaklar ve arteziyen kuyuları şeklinde ortaya çıkmasıyla temin edilir. Fakat doğrudan doğruya hayatları yağmur suyuna bağlı olanlar yağmurdaki ilâhî rahmetin örneğini en güzel şekilde idrâk ederler. Ve onlar yağmur hadisesini seyrederken hayatlarının bütünüyle yağmura bağlı olduğunu bilirler. Gördükleri rüzgârı, bulutları toplayan ve kendilerine rahmeti müjdeleyen bir haber olarak gözetirler. Eğer kalpleri imana açık kimseler iseler ondaki ilâhî rahmeti hissederler.

Âyet-i celile yağmurla birlikte temizlik unsurunu da açıklıyor :

«Ve Biz gökten tertemiz bir su indirdik.»

Suyun temizliğinin belirtilmesi ondaki hayat unsuru zikredilirken söz konusu edilmektedir :

«Ki onunla ölü toprağa can verelim ve yarattığımız nice hayvan ve insanları sulayalım.»

Böylece suyun temizliği ile hayatın suya bağlı olması arasında bir bağlantı kurulmuş oluyor. Zira yüce Allah hayatın tertemiz ve arınmış olmasını irade etmektedir. Çünkü insanlara ve hayvanlara su kaynağı olan bu ölmüş kâinata hayat veren su ile, Hak Teâlâ aynı zamanda yeryüzünü de temizlemektedir.

Kâinat tablolarının sunulduğu bu bölümde âyet-i kerime canlılık ve temizlik unsuru olarak gökten inen su ile gönülleri ve ruhları temizleyici unsur olarak gökten inen Kur'an'a geçmektedir. Sonra da onların bedenleri diriltten suyu birbirine nasıl müjdeledikle-

rini ama ruhları diriltten Kur'an'ı asla sevinçle karşıladıklarını belirtiyor :

«And olsun ki öğüt almaları için aralarında yer yer, türlü türlü yağmur yağdırmışsızdır. Buna rağmen insanların çoğu nankörlükte direnmişlerdir. Dileseydik her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik. Sen kâfirlere uyma ve onlara karşı olanca gücünle savaş. And olsun ki öğüt almaları için aralarında yer yer, türlü türlü ondan yağdırmışsızdır.»

Bunu biz onlara değişik şekillerde ve başka başka üslûplarla anlatmışsızdır. Onunla duygu ve idrâklerine, zihin ve ruhlarına hitap etmiş, ruhlarının her kapısından bu gerçekleri sokmuş ve her vesile ile vicdanlarını harekete geçirmişsizedir ki *«öğüt alsınlar»*... Şu halde onlar en çok öğüt almaya muhtaçtırlar. Ama Kur'an'ın onlara göstermek istediği en büyük gerçek onları kendi iç dünyalarına çevirmek, heveslerini tanrılaştırarak unuttukları iç âlemlerine gözlerini tevcih etmektir :

«Buna rağmen insanların çoğu nankörlükte direnmişlerdir.»

O halde peygamberin vazifesi çok zor ve önemlidir. Çünkü o öyle bir kitle ile karşılaşılıyor ki, hepsi veya çoğunluğu heveslerine uymuş ve sapmışlardır. İman delilleri gözlerinin önünde dururken küfre dalmışlar :

«Dileseydik her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.»

O zaman yorgunluklar paylaşılır, görevler hafifleşirdi. Ama Allah kendisi için peygamberlerin sonuncusu olarak tek bir peygamberi seçmiş ve ona peygamberlik müessesesini tek elde toplamak için bütün beldeleri uyarma görevini vermiştir. Böylece değişik kasabalardaki peygamberlerin kullandığı değişik li-

sanları ortadan kaldırmış ve tek bir Kur'an'ı vererek küfredenlerle savaşmasını buyurmuştur :

«Sen kâfirlere uyma ve onlara karşı olanca gücünle savaş.»

Gerçek odur ki, bu Kur'an'ın öyle bir tesiri, öyle bir gücü ve hâkimiyeti var ki onun cazibesi karşısında hiç bir mukavemet dayanamaz. Onun tesiri gönülleri derinlerden sarsar, ruhları zelzeleye verir ve her vesile ile tesiri altına alarak ona muhatap olanların başka bir yol tutmasına imkân vermez.

Nitekim Kureyş uluları kalabalık halk yığınlarına diyorlardı ki :

«Onu mağlup edebilmemiz için Kur'an'ı dinlemeyin.»

Aslında bu sözleri gerek kendilerini, gerekse peşlerinde giden insanların ruhlarında Kur'an'ın meydana getirdiği sarsıntıyı ve tesiri ifade etmekten öteye bir mâna taşımaz. Bu, insanların geceyle gündüz arasında, bir veya iki âyetin, bir veya iki sûrenin tesiri altında kalarak, Abdullah oğlu Muhammed (s.a.v.)'in okuduğu bu mübarek kelâmın cazibesine kapılarak ona doğru koştuklarını ve gönülden bağlandıklarını görüyorlardı.

Kureyş uluları kendi adamlarına ve yakınlarına bu sözü söylerken kendileri Kur'an'ın tesirinden kurtulmuş olarak bunu söylemiyorlardı. Şayet kendi iç dünyalarında bu korkunç sarsıntıyı duymasalardı, bu şeyi yapmazlardı. Kendi kavimlerine böyle ihtarlar da bulunmazlardı. Bunlar bile Kur'an'ın derin tesirini en güzel şekilde gösteren delillerdir.

Gerçekten de Kur'an'da öyle sade ve doğuştan gelme gerçekler var ki, insan kalbi onu görür görmez hemen asıl kaynağı ile buluşmak ister. Ve o zaman bu kaynaktaki gerçekler karşısında direnemez. Kur'-

an'da kıyamet sahneleri var. Hikâyeler var. Dile gelen kâinat tabloları var. Geçmişlerin başından geçen acı hadiseler var. Teşhis ve temsil sanatları var. Ve bütün bunlar insan kalbini öyle yakalıyor, öyle sarsıyor ki karşı durma imkânı bırakmıyor. Bir tek süre bile bazı kereler insan bünyesini tiril tiril titretiyor. Ve ruhun derinliklerini öyle yakalıyor ki donanmış bir ordu bile o noktadan yakalama imkânına sahip değil.

Şu halde yüce Allah'ın sevgili peygamberine kâfirlere itaat etmemesi, davetinden vazgeçmemesi ve bilâkis onlara karşı Kur'an'la savaşması hususunda emir buyurmasının hiç bir garip yanı yoktur. Çünkü o, küfredenlere karşı insan bünyesinin karşı koyamayacağı, hiç bir tartışma ve demagojinin diretemeyeceği bir güçle karşı koymaktadır.

Bu kısa temaslardan sonra âyet-i kerime yeniden kâinat tablolarına dönüyor. Ve tertemiz suların müjdecisi olan rüzgâr sahnesinden sonra tatlı ve acı su ile dolu denizlere ve göllere işaret ediyor. Hiç bir engel olmadan bu iki suyun birbirine karışmamasını anlatıyor :

«O'dur birinin suyu tatlı ve serinletici, diğerininki tuzlu ve acı olan iki deryayı salıverip te aralarına, karışmalarını önleyen bir sınır koyan.»

Suyu tatlı ve acı iki denizin yan yana akmasını, birbirlerine karışmadan cereyanını sağlayan O'dur. Tatlı suyla tuzlu suyu birbirinden ayıran, Allah'ın koyduğu bilinmez bir engel var aralarında. Bilindiği gibi umumiyetle nehirlerin yatakları denizlerin yüzeyinden daha yüksektir. Bunun için tatlı su taşıyan ırmaklar gelir, acı su dolu denize dökülür. Aksinin vuku bulduğu görülmemiştir. Bu ince takdir ölçüsü sayesinde çok geniş ve derin olan denizler, insanlar,

bitkiler ve hayvanlar için canlılık kaynağı olurlar ama nehirlere taşmazlar. Bu ince ölçü gelip geçici bir tesadüfün eseri olamaz. Çünkü sürekli böyle cereyan ediyor. Ancak bu, kâinatı dikkatli bir plânla son derece muhkem olarak yaratan yüce yaratıcının kanun ve iradesine uygun olarak teşekkür eder.

Bu kâinatın ana plânında büyük okyanus sularının sadece ırmaklara ve kara parçalarına taşması değil, med ve cezir vakıalarında bile son derece dikkatle tanzim edildiği görülmektedir. Bilindiği gibi med ve cezir vakası ayın dünya yüzeyine uyguladığı çekim gücünden meydana gelmektedir. Böylece sular son derece yükselmektedir. Nitekim bu konuda «insan yalnız değildir» adlı eserin sahibi diyor ki :

«Ay bizden 385.000 km. kadar uzaktadır. Yılda iki defa meydana gelen deniz kabarması hadisesi ayın varlığını münasip bir şekilde bize hatırlatır. Okyanuslarda görülen kabarmalar bazı yerlerde 18 m.ye kadar yükselir. Hatta ay çekimi sebebiyle yerkabuğu yılda iki defa birkaç santim dışa doğru esner. Ama her şey bize yerliyerinde gözüktür. O kadar ki bütün okyanusları 10-15 m. kabartan ve son derece sert görünüşlü yerkabuğunu esneten korkunç kuvveti biz hiç de hissetmeyiz.

Merih gezegeninin de kendisinden 10.000 km. uzaklıkta bulunan bir ayı vardır, küçük bir ay. Bizim dünyamıza bağlı bulunan ay, 385.000 km. tutan bugünkü uzaklığına karşılık, sözgelimi 75.000 km. uzak olsaydı, meydana gelecek kabarma o kadar kuvvetli olurdu ki deniz seviyesinin altında bulunan bütün bölgeler, her gün, iki defa, bizzat dağları bile kısa zamanda aşındıracak kudrette bir sel tarafından istilâya ma'ruz kalacaktı. O takdirde bugün yer çukurlarına nisbetle yükselebilmiş dağlar ve tepeler zor bu-

lunacaktı. Tabiidir ki böyle korkunç bir hareketten yerküre çatlayacak ve havadaki kabarma olayı da her gün kasırgalar meydana getirecekti.

Yeryüzündeki dağların ve engebelerin ortadan kalktığını farz edince bütün yer küresi üzerinde suyun derinliği 2 km. kadar olacaktır. Buna göre hayat, muhtemelen, sadece okyanusun derinliklerinde bulunacaktır.»

Fakat bu kâinatı idare eden kudret eli iki deryayı salıverip kendi varlıklarıyla aralarına bir engel koymuş ve her birisini belli ve uygun ölçülere göre yürütmüştür. Bu düzeni, bu plânı ve uygunluğu sağlayan, idare edici san'at ve hikmet dolu kudret elidir.

Gök, deniz ve nehir sularından sonra, insan hayatının asıl doğuş unsuru olan nutfeden söz ediyor :

«Odur insanı sudan yaratarak ona soy sop veren. Ve Rabbin her şeye kadîrdir.»

İşte bu sudan yaratılır cenin. Erkek olsun dişi olsun ona soy sop bu sudan verilir. Şüphesiz ki bu sudan neş'et eden insan hayatı gökten inen sudan neş'et eden bitkilerin hayatından çok daha garip, çok daha fevkalâdedir. İnsan suyunun bir damlasında gizli bulunan yüzbinlerce canlı hücreden birisi ana rahmindeki yumurtacıkta birleşiyor. Ve bu birleşmeden son derece üstün bir yapıya sahip komple bir varlık, bilumum kâinatın en üstün yaratığı olan insan doğuyor.

Bu birbirine benzeyen hücrelerden ve yumurtacıklardan dişi ve erkek yavruların meydana gelmesi ise son derece akıl almaz şekilde oluşmakta ve beşer ilmi henüz bunun mahiyetini ve sebebini kavramaktan âciz bulunmaktadır. Binlerce canlı hücrelerden birisinin bir erkek veya bir dişiye meydana getirecek kapasitede olduğunu ayıracak ve gösterecek hiç bir işarete sahip bulunmuyoruz. Ama bununla beraber

bunlardan birisi erkek yavruyu birisi de dişi yavruyu meydana getiren birleşmeyi temin ediyorlar :

«*Ve Rabbin her şeye kadîr'dir.*»...

Ve işte bu fevkâlade varlık onun kudretinin bir yanını gözler önüne sermektedir.

Şayet insanoglu, kendisinin yaratılışın sağlayan bu mutfeyi tetkik edecek olsa, bir cinsin bütün irsi özelliklerini taşıyan ebeveynin ve onların yakın ailelerinin bütün hususiyetlerini ihtiva eden ve kudret elinin çizdiği plân dahilinde hayatın akışını sağlamak için erkek veya dişi genleri nakleden bu son derece küçük, son derece plânlı ve son derece ince hesaplara dayalı fizyolojik gerçeği araştırırken insan denen makinenin karşılaştığı fevkâlade özelliklerden dolayı başı döner.

İşte «insan yalnız değildir» adlı eserden o küçük, gözle görülmeyecek kadar zerreciklerde gizli olan irsi hususiyetleri işaret eden bazı noktalar :

Dişi, erkek bütün hücrelerde kromozomlar ve genler bulunur. Kromozomun içinde geni kapsayan küçük bir çekirdek vardır. Genler her canlı varlığın bu arada insanın özelliklerine etki yapan baş faktördür. Üreme hücresindeki stoplazma ise kromozomu da geni de çevreleyen ve çeşitli kimyevi bileşiklerden meydana gelen fevkalâde bir maddedir. Yeryüzünde yaşayan bütün insanların ferdi özellikleri, psikolojileri, renkleri, ırklarından sorumlu olan bu genlerin tümü o kadar küçüktür ki bir araya getirilse bir yüzüğü bile dolduramaz.

Genler, o son derece küçük, mikroskopik varlık bütün insan, hayvan ve bitkilere ait özelliklerin rakipsiz anahtarlarıdır. İki milyardan fazla insanın bütün ferdi özelliklerini kapsayan yüzük büyüklüğündeki hacim, şüphe yok ki çok küçük bir hacimdir. Fakat bu,

üzerinde söz edilemeyecek bir gerçektir. Acaba genler ve onların etrafını saran stoplazmalar, geçmiş atalardan insanlığa intikal eden soyaçekik özelliklerini kendilerinde saklıyorlar mı? Yine bunlar pek minicik bir alan içinde her ferdin psokolojisini gizliyorlar mı? Ve burada saklananın, gizlenenin içyüzü nedir? Bir talimat kitabı veya atomlar dizisi mi? Yoksa her şey tesadüfe mi bırakılmış?

Döl yatağındaki çocuk (cenin, embriyon) protoplazma halinden ırki özelliklerine doğru gelişirken adım adım izlenebilen bir evrim geçirir, «genlerde ve stoplazmadaki düzen» diye ifade edebileceğimiz bir gelişme kaydeder.

Yukarıda söylediğimiz gibi genler, bütün canlılardaki cinsiyet hücrelerinde bulunan atomların ulti-ramikroskopik bir şekilde düzenlenmiş olmasından ibarettir. Yaratılış projesini, geçmişlerin sicilini ve her canlının kendisine has özelliklerini genler muhafaza etmektedir. Genler, bitkilerin her şeyine; köküne, dalına, yaprağına, çiçeğine, gövdesine ve meyvasına, bütün ayrıntılarıyla hâkimdir. Yine onlar, insan da dahil olmak üzere bütün hayvanların şeklini, iskeletini, kollarını, saçını... Ve kanatlarını tesbit eder

Allah'ın irade ve kudretiyle insan hayatına tevcih ettiği bu kadarlık malumatı yeterli buluyoruz :

«Ve Rabbin her şeye kadirdir.»...

Bu sahneler içerisinde yer alan her manzara sanki meçhuller ummanından gelen parlak ve aydınlık bir doğuş gibi parlıyor. İnsanın ruhunu ve kalbini bir anda sarıverip hisler dünyasında açıkça ortaya çıkıyor. Ayrıca âyet-i kerime'de yer alan ifadeler de bizat bir doğuşun ifadesi gibi. Parlaklık bakımından ibaredeki tesirlerle sahne içerisinde yer alan mefhumlar arasındaki tesirler birbirine uygun halde tecelli

ediyor. Hem parlaklık, hem de yayılış gücü bakımından bir mutabakat içinde bulunuyorlar. İbare içerisinde yer alan mefhumlar ve manzaralar birbirine ilişik olarak gelen dalgalar halinde kaynağından fırlıyor ve onun peşinden hayretler içerisinde hisler geliyor. Bu gelen dalga tufanı henüz varacağı yere varmadan bir başka dalga tarafından bir kere daha ve yeniden itildiğini, bir başka dalganın tekrar kaynağından coşup fırladığını görür gibi oluyoruz. Nitekim bu hususları sürenin giriş kısmında daha önce belirtmiştik. Âyet-i kerime içerisinde varlık safhası bütünüyle açık bir kitap halinde gözler önüne seriliyor. Sahneler uzayıp gidiyor. Az kalsın diyecek oluyorum ki, varlık tecellilerini belirten sahneler son derece açık kâinat kitabının safhaları arasında şuradan buradan atlayıveriyor göz önüne... Güzellik burada açıkça göze çarpan ana işareti temsil ediyor. Son derece üstün ve göz alıcı bir hadde ulaşıyor âyetteki güzellik unsuru. Tertemiz manzaralar güzellik açısı bakımından son derece bir değer ifade ediyor. İbareler de böyle. Lâfızların yapısı ve ifade ettiği hususlar bakımından sonsuz bir tesir gücüne sahip. Mefhumlar da böyle. Bu inancın temel esaslarıyla ilgili büyük gerçekleri ifade eden mefhumlar, güzellik açısından da bambaşka gerçeklere temas ediyor. Kasdedilen gerçekler bizzat ortaya çıkarken parıltısı da çevreyi sarıyor. Konumuzun güzellik yönünü ifade eden hususlardan birisi de Allah Teâlâ'nın hayatın süslenip gelişmesini ifade eden o güzel tevcihatıdır :

«Mahsül verdiklerinde mahsüllerine, olgunlaşmalarına bir bakın.» Bu doğrudan doğruya göz alıcı güzelliğin ifadesi. Bakışlar, duygular, eğlenceler ve dikkat sarfetmeler.

Sonra bu g z ll k zirveye ulaşıyor, canlı kâinat sahneleri arzedilirken bambaşka bir üstünlük ve fevkal deliğe var yor.  yet, kâinat manzaralarını sunarken, üstünlük ve g z llikte kâinat ötesi âlemlere ulaşıyor. Bütün varlıklara bunca g z llikleri ihsan eden göklerin ve yerin yaratıcısına... O'ndan söz ederken ulaştığı üstünlüğü ifade etmek için vasıta olarak biz-zat Kur'an âyetlerini kullanmaktan başka bir şey gelmiyor elimizden :

   zler onu görmez. O, bütün gözleri görür. O, l t ftir, h berdardır....

şu anda biz açık bir kâinat kitabının karşısında bulunuyoruz. Ki, birçok kâfirler her an bu kitapla karşılaşırlar da onu anlamazlar. Harika ve delilleri karşısında dikkatle durmazlar. G z  dönmüşler de her saniye bu kâinat kitabının  n nden geçerler, oradaki harika ve üstünlükleri görmezler.  şte şu hayretengiz Kur'an âyetleri bizi o mevcudat sahnesine götürüyor. Sanki bir anda oraya iniyormuş gibi oluyoruz. Bizi kâinatın hayretengiz işaretleri önünde durduruyor ve göz alıcı manzara önünde gözlerimizi a ıy yor ve gafillerin hiç farkına varmadan her zaman gelip geçtikleri üstünlüklerine doğru tırmandırıyor bizi.  şte şu anda gece ve gündüz her saniye vuku bulan mucizevi bir harikayla karşı karşıya bulunuyoruz. Evet, bu donuk ölüden çıkan canlı hayat harikasıyla. Nasıl oluyor da doğuyor bu hayat. Bilmiyoruz. Nereden gelmiştir? Farkında değiliz. Bildiğimiz tek şey varsa o da Allah'dan gelip Allah'ın takdirine göre geliştiğidir. Hiçbir beşer idraki onun derinliğini kavrayamaz. Nasıl meydana geldiğini de farkedemez. şimdi de âyet-i kerime bizi dehşetengiz kâinat düzeniyle karşı karşıya getiriyor.  nce, korkunç ve sonsuz kâinat de-veranı ile. Dünyamızın dönüşü insanlar tarafın-

dan istenebilecek hârikaların da üstünde son derece üstün bir harikadır. Her gece ve gündüz bu harikâ ile yüz yüze geliyoruz. Hatta her an ve saniye dönüş harikası ile karşı karşıya bulunuyoruz. Sonra âyet-i kerime bizi insan hayatının doğuşu ile karşı karşıya getiriyor. Tek bir candan doğan hayat. Ve aynı metotla gelişen hayat.

Bir de bakıyoruz ki, bitkiler dünyasında neş'et eden hayatla karşı karşıya bulunuyoruz. Gökten inen yağmur sahneleri yerden fışkıran bitki manzaraları, olgunlaşan meyveler hepsi de canlılık fışkıran manzaralar. Düşünme ve tefekkür etme sahneleri. Ne olur biz i sanlar bütün bunları canlı bir his ve açık bir gönülle müşahede etsek.

İşte bakınız bütün mevcudat yeni, yepyeni, sanki ilk defa görüyormuşuz gibi onu. Canlılıkla kucaklarını açmış bize. Şefkatla kucaklıyor bizi. Biz de onu. Hareketli. Her tarafında hareket var. Hayretengiz bir şekilde sarıyor hisleri ve duyguları. Bizzat o söz ediyor Yaratıcı'dan. Deliller getiriyor. Yaratıcı'nın teklifine ve kudretine. İşte bu sırada Allah'a şirk koşanların tuhaf ve garip halleri bu mevcudatın fitratına ve tabiatına aykırı düşen durumları gözler önünde belirliyor. Âyet-i kerime şirki ve müşrikleri böylece karşılaştırıyor. Çevresini hidâyet delilleri kuşatan düşünceye dalan kimselerin müşahede ettiği şekilde, varlıklar âlemini müşahede ediyor insan. Hayretengiz şekli ile varlığın bütün âfâkını kaplayan iman hakikatı karşısında müşriklerin ve şirkin bütün delilleri kendiliğinden düşüp yok oluyor bunun üzerine... Beşerin benliğine hitap eden ülûhiyet gerçeğini anlatan, ülûhiyet karşısında kulluğun durumunu belirten Kur'an metodu kâinatın yaratılışını ve meydana geliş gerçeğini... Hayatın yaratılışını ve oluş gerçeğini... Al-

lah'ın kendi mülkünde kolayca ihsan ettiği rızkın tekeffül edilışindeki hakikatı... Hiç benzeri bulunmadan bu sebepler dünyasında hüküm sahibi olan, Yaratan ve rızık veren Hâkimi Mutlak'ın belirttiğı hakimiyetin gerçeğini... Evet, bütün bunları Kur'an metodu bir tesir ve ilham kaynağı olarak telâkki ediyor ve insanlığı Allah'a kulluk etmek, onun inanç sistemine samimiyetle bağlanmak, tek başına O'nun huzurunda eğilip, O'na itaat etmek hususunda zaruri bir kaynak olarak değerlendiriyor.. Bu arada âyetin akışı içerisinde mevcudattan sahneler sunulup, yaratma, var etme, rızıklandırma, rızka kefâlet ve hâkimiyet gerçeğı açıklandıktan sonra tek başına Allah'a ibadet etmeğe çağırma hususu geliyor. Yani ülühiyetin bütün hususiyetleri mevzuunda tek başına Allah'a kulluk etme, bütün kulların hayatına hâkim olma, her türlü hayat hadiselerinde O'nun hükmüne baş vurarak, hâkimiyetine teslim olma; ülühiyetin özelliklerinden birisini beşer cinsinden bir başkasına tahsis etmeyi büsbütün reddeden hususlar yer alıyor. Yine bu bölümde Allah Teâlâ'nın :

«İşte Rabbiniz olan Allah. O'ndan başka ilâh yoktur. O her şeyin üstünde mutlak bir vekildir.»

Âyet-i kerimesinde beliren tek başına Allah'a hâlisane ibadetle kulların bağlanışı esnasında Kur'an metodunun tipik bir örneğini görüyoruz. Hemen bunun yanı sıra Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğı ve O'nun her şeye mutlak vekil olduğı da belirtiliyor. Mevzuun sonunda kâinat kitabından bunca sayfalar arzedildikten sonra Allah Teâlâ harika talep edenlerin gülünçlüğünü açıklıyor. Ayrıca delil ve hüccetlerin azlığından dolayı değil de inadlarından dolayı ve gözlerinin kör, tabiatlarının hissizliğinden ötürü imandan geri kalan yalancıların tabiatını da beyan edi-

yor. Görmüyorlar mı işte mevcudat O'nun âyetleriyle dolup taşıyor?

Kur'anda, gökten yağmurun indirilmesiyle yerdeki bitkinin canlanması, sonra da olgunlaşıp gayesine ulaşması ve sonunda sararıp solmasına temas edilir. Ve dünya hayatının fani hakikatine çoğu kez bu çeşitten misaller verilir. Bu suretle düşünen fikir sahipleri, bu misalleri iyice tetkik edip derinlemesine tefekkür etmeye yöneltilir. Gökten yağmurun indirilmesini anmaktan maksat, kalpleri diriltmek, gönülleri açmak için semadan kitap indirildiğine dikkati çekmektir. Hem de bu kitaba açık kalplerin, onu titreyiş ve ürperişle ve sonra da huzur ve emniyetle nasıl benimsemiş olduklarını canlı bir şekilde tasvir ederek... Ayrıca, Allah'ın emrine uyanların akıbeti ile kalpleri katılaşmış olup bu yüce emri dinlemeyenlerin sonları da göz önüne konuluyor. Nihayet Kur'an yine tevhid gerçeğine yönelip; bir tek Allah'a kul olanla, bir çok tanrılara kulluk edenlere misal getiriyor. Bu iki zümrenin birbirine eşit olamayacaklarını belirtiyor. Tıpkı birbiriyle dirlik etmeyen geçimsiz efendilerin elindeki köle ile, hiç karışanı olmayan bir efendiye hizmet eden kişinin eşit olmadığı gibi...

«Allah'ın gökten bir su indirip, onu yerdeki kaynaklara yerleştiren, sonra onunla türlü türlü ekinler yetiştiren olduğunu görmez misin? Sonra onları kurutur —ki sen de onları sapsarı görürsün— sonra da çörpöpe çevirir. Şüphesiz bunlarda, akıl sahipleri için öğüt vardır.»

Kur'an-ı Kerim'in nazarları üzerine çevirerek düşünmeye davet ettiği bu gibi tezahürler yeryüzünün dört bucağında her zaman görülüp duran manzaralardır. Bunlar sık sık görüle görüle tam bir alışkanlık olmuş ve bu hal, her adımda rastlanan bu tuhaf

görüntülerin fevkalâdeliğini gidermiş durumdadır. Bunun içindir ki, Kur'an, insanoğlunun nazarını; hayatın her safhasında mevcut olan ilâhî eserleri görüp incelenmeye yöneltmektedir.

Şu gökten inen su... Nedir bu, nasıl iner? Bizler bu harikayı, alışkanlıktan ve çok tekrarlandığından, hemen görür geçeriz. Aslında suyun yaratılışı dahi bir harikadır. Her ne kadar suyun, hidrojenle oksijenin belirli şartlar altında birleşmesinden meydana geldiğini biliyorsak da, bu bilginin kalplerimizi uyarıp, hidrojenle oksijeni icad eden ve onların birleşmesine yardımcı şartları yaratan ve bu birleşimden suyu vücuda getiren Allah'ın kudret elini göstermesi lâzımdır. Yeryüzünde hayatın varlığı bundandır. Su olmasaydı eğer, hiç bir hayat olmayacaktı. Bu tedbirler zinciridir ki bizi suyun varlığına, hayatın varlığına götürüyor. Bu tedbirlerin üstünde Allah vardır. Hepsi O'nun kudret elinin eseridir.

Bir de bu suyun varoluşundan sonra yere inışı de ayrıca bir harikadır ve bu harika, Allah'ın tedbirine uygun olarak suyun meydana gelip inmesini sağlayan ve yeryüzü ile kâinatı yöneten sistemden doğmuş bulunmasıdır.

Bundan sonra suyun indirilmesiyle alâkalı ikinci adım atılıyor :

«...Onu yerdeki kaynaklara yerleştiren...»

Bu hususta yer üstünde akan ırmaklarla, yer tabakalarının altında olup da sonradan kaynaklar ve gözler halinde fışkıran veya kuyular kazılıp varlığı keşfedilen sular aynidir. Bu muhtelif suları yerin derinliklerine gidip de kaybolmaktan koruyan da Allah'ın güçlü elidir.

«...Sonra onunla türlü türlü ekinler yetiştiren...»

Yağmurun inmesini müteâkip canlanan ve sudan meydana gelen bitkilerin hayatı, insanın gücünü durduracak çapta bir harikadır. Küçük bir nebatın, perdesini üstünden yarıp atışını ve üzerindeki kat kat ağırlıkları iterek fezaya, ışığa ve hürriyete boy uzatışını ve sonra da yukarı doğru yavaş yavaş çıkışını görmek... İşte bu görüş, açık kalbi ibretle doldurmaya ve her şeye hilkatini veren, sonra da yolunu gösteren yoktan varedici Allah'a karşı iman duygusunu uyan-dırmaya kâfi gelir...

Aynı topraktan beslenen, renkleri başka başka bitkiler. Bir tek bitkideki, hattâ bir tek çiçekteki türlü türlü renkler, bir benzerini yapmaktan mutlak surette âciz olduğunu insana hissettiren o emsalsiz kudretin tecelligâhı olan bir «sergi»den başka birşey değildir...

Gelişen, taze, mebzul, parıl parıl hayatla dolu ekin, artık günlerini tamamlayıp olgunlaşıyor ve nihayet sararıp soluyor :

«...Sonra onları kurutur ve sen de onları sapsarı görürsün...»

Varlığın kanununda, kâinatın nizamında ve hayatın merhalelerinde kendisi için mukadder olan gayesine ulaşıyor, yetişip hasada elverişli hale geliyor :

«...Sonra da onu çerçöpe çevirir.»

Gününü doldurmuş, vazifesini bitirmiş, devrini tamamlamıştır. Hayatı verenin takdiri yerini bulmuştur.

«Şüphesiz bunlarda, akıl sahipleri için öğüt vardır.»

İyice düşünüp de bilenler ve Allah'ın kendilerine bağışladığı akıl ve idrakten faydalananlar için...

İslam'ın kalplerden ve beyinlerden uzaklaştırılması ile birlikte, birçok problemin girdabında kendini yitiren ve kurtuluşun kendisine uzanacak elini bekleyen günümüz insanı için hazırlanan, SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI, Seyyid Kutub'un bütün eserleri taranarak on değişik konudaki fikirleri özetlenerek hazırlanmıştır. On kitaptan oluşan SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI, ideoloji karmaşasının olduğu çağımızda, gerçek İLAH'ın kim olduğunu, o'nu tanımanın, indirdiği kitaptan tat almanın, kısacası "eşrefi mahlûkât" olmanın özelliklerini anlatmaktadır.